

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SINIRLARININ VE
NATO'NUN GENİŞLEME POLİTİKALARININ
RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

Nuriye TAVUKCU

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SINIRLARININ VE NATO'NUN GENİŞLEME
POLİTİKALARININ RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Nuriye TAVUKCU

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ocak 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	6
DOĞRULUK BEYANI.....	7
ÖNSÖZ.....	8
ÖZ.....	9
ABSTRACT	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION.....	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	15
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	16
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM.....	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	17
GİRİŞ	18
BİRİNCİ BÖLÜM.....	20
1. AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU'NDAN AVRUPA BİRLİĞİ'NE.....	20
1.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve Gelişimi	20
1.2. Avrupa Birliği'nin Örgüt Yapısı.....	22
1.2.1. Avrupa Parlamentosu	22
1.2.2. Avrupa Komisyonu.....	23
1.2.3. Avrupa Birliği Konseyi	23
1.2.4. Avrupa Birliği Zirvesi	24
1.2.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı.....	24
1.2.6. Avrupa Sayıştayı.....	25
1.2.7. Avrupa Merkez Bankası	25
1.2.8 Diğer Kurum ve Organları	26
1.3. Avrupa Birliği'nin Hukuki Yapısı.....	27

1.3.1. Avrupa Birliği Anlaşmaları	28
1.3.1.1. Tek Senet Antlaşması	28
1.3.1.2. Maastricht Antlaşması	29
1.3.1.3. Amsterdam Antlaşması	31
1.3.1.4. Nice Antlaşması.....	32
1.3.1.5. Lizbon Antlaşması	34
1.3.2. AB'nin Siber Suçlar Sözleşmesi.....	34
1.4. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikaları.....	35
1.4.1. Güvenlik Stratejisi	36
1.4.2. Ekonomik Stratejisi	39
1.5. Avrupa Birliği'nin Genişlemesi	40
1.5.1. Birinci Genişleme (İngiltere, İrlanda, Danimarka - 1973).....	42
1.5.2. İkinci Genişleme (Yunanistan - 1981).....	43
1.5.3. Üçüncü Genişleme (İspanya, Portekiz – 1986)	44
1.5.4. Dördüncü Genişleme (Avusturya, Finlandiya, İsveç - 1995)	46
1.5.5. Beşinci Genişleme (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi - 2004) (Romanya, Bulgaristan - 2007)	47
1.5.6. Altıncı Genişleme: (Hırvatistan- 2013)	49
1.5.7. Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler	50
1.6. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı.....	52
İKİNCİ BÖLÜM	55
2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE NATO VE POLİTİKALARI.....	55
2.1. NATO'nun Kuruluş Nedenleri ve Tarihçesi	55
2.2. NATO'nun Örgüt Yapısı.....	56
2.3. NATO Antlaşması ve Değerlendirilmesi.....	57
2.4. NATO Zirveleri.....	61
2.4.1. Paris Zirvesi (1957).....	61
2.4.2. Brüksel Zirveleri (1974-1975-1985-1988-1989-1994-2005-2017-2018).....	61
2.4.3. Londra Zirveleri (1977-1990-2019).....	62
2.4.4. Washington Zirveleri (1978-1999).....	63
2.4.5. Bonn Zirvesi (1982)	64
2.4.6. Roma Zirvesi (1990)	64
2.4.7. Madrid Zirvesi (1997).....	65
2.4.8. Prag Zirvesi (2002)	65
2.4.9. İstanbul Zirvesi (2004)	65

2.4.10. Riga Zirvesi (2006).....	65
2.4.11. Bükreş Zirvesi (2008)	66
2.4.12. Strazburg-Kehl Zirvesi (2009).....	66
2.4.13. Lizbon Zirvesi (2010).....	67
2.4.14. Chicago Zirvesi (2012).....	67
2.4.15. Galler (Newport) Zirvesi (2014)	67
2.4.16. Varşova Zirvesi (2016)	67
2.4.17. Brüksel Zirvesi (2021)	68
2.4.18. 21. Yüzyılın İkinci Çeyreğine Doğru NATO	68
2.5. NATO Operasyonları	69
2.5.1. Bosna-Hersek Müdahalesi (Bosnia and Herzegovina Intervention, 1999) 69	
2.5.2. Kosova Müdahalesi (Intervention in Kosova, 1999).....	70
2.5.2. Kartal Yardımı ve Aktif Çaba (Eagle Assist and Active Endeavour) Operasyonları (2001-2002, 2001-2016)	72
2.5.3. Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force-ISAF, 2001-2014).....	72
2.5.4. Pakistan Deprem Yardımı (Pakistan Earthquake Relief, 2005-2006)	73
2.5.5. Okyanus Kalkanı Harekatı (Operation Ocean Shield, 2009-2016).....	73
2.5.6. Birleşik Koruyucu Operasyonu (Combined Air Operation, 2011)	74
2.5.7. Aktif Çit Operasyonu (Active Fence Operation, 2012-günümüz).....	74
2.5.8. Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission, 2015-2021)	76
2.6. NATO'nun Stratejileri	77
2.6.1. Tecavüzü Caydırma Stratejisi (Deterrence Strategy, 1950)	78
2.6.2. Entegre Askeri Kuvvetlerin Oluşturulması Stratejisi (Integrated Military Forces Strategy, 1952)	78
2.6.3. Topyekün Mukabele (Kitlesele Karşılık- Total Response Strategy, 1957)..	79
2.6.4. Esnek Mukabele (Flexible Response Strategy, 1968)	80
2.6.5. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-2001).....	81
2.6.6. 11 Eylül Sonrası Dönem (2001-2010)	84
2.6.7. Lizbon Zirvesi'nin Deklarasyonu ile Açıklanan Yeni Konsept (2010'dan Sonrası)	85
2.6.8. NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik.....	88
2.7. NATO'nun Siber Güvenlik Yaklaşımı.....	89
2.8. NATO'nun Soğuk Savaş Sürecinde Genişleme Politikaları.....	91
2.8.1. Türkiye ve Yunanistan'ın Üyeliği (1952).....	92
2.8.2. Batı Almanya'nın Üyeliği (1955).....	93
2.8.3. İspanya'nın Üyeliği (1955)	93

2.9. NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Genişleme Politikaları.....	94
2.9.1. Doğu ve Batı Almanya'nın Birleşmesi (1990).....	94
2.9.2. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın Üyeliği (1997).....	95
2.9.3. Bulgaristan, Romanya, Estonya, Letonya, Slovenya, Litvanya ve Slovakya'nın Üyeliği (2004)	96
2.9.4. Arnavutluk ve Hırvatistan'ın Üyeliği (2009).....	98
2.9.5. Karadağ'ın Üyeliği (2017).....	99
2.9.6. Kuzey Makedonya'nın Üyeliği (2020).....	99
2.9.7. Ukrayna'nın Üyelik İsteği.....	101
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	106
3. SOVYETLER BİRLİĞİ VE RUSYA FEDERASYONU'NUN NATO İLİŞKİLERİ..	106
3.1. Sovyetler Birliği'nin Tarihçesi.....	106
3.2. Sovyetler Birliği'nin Yayılmacı Politikası.....	113
3.2.1. Soğuk Savaş Öncesi ve Sovyet Yayılmacılığı.....	113
3.2.2. Soğuk Savaş ve Sovyet Yayılmacılığı	115
3.3. Rusya Federasyonu'nun Kuruluş Aşaması	118
3.3.1. Gorbacov Dönemi ve Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na.....	118
3.3.2. Boris Yeltsin ve Rusya Federasyonu.....	122
3.4. Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devlet Topluluğu (BDT) Misyonu.....	125
3.5. Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Politikaları.....	128
3.6. Rusya Federasyonu Müdahaleleri ve Yakın Çevre Doktrinleri	130
3.6.1. Çeçenistan Savaşları (1994-1996, 1999-2009).....	130
3.6.2. Güney Osetya Savaşı (2008).....	132
3.6.3. Suriye Savaşı ve Rusya'nın Bölgedeki Varlığı (2011).....	135
3.6.4. Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikaları	137
3.6.5. Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (2014)	139
3.6.6. Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali (2022)	141
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	145
4. RUSYA'NIN AB VE NATO İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEN GÜVENLİK ALGISI....	145
4.1. Avrupa Birliği ve Rusya İlişkileri.....	145
4.1.1. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Siyasi İlişkileri.....	145
4.1.2. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Ekonomik İlişkileri	148
4.1.3. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Askeri İlişkileri.....	150
4.1.4. Avrupa Birliği Sınırlarının Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nde Güvenlik Algıları (1947-1991).....	152

4.1.5. Avrupa Birliği Sınırlarının Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu'nda Güvenlik Algıları.....	153
4.1.6. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatında Rusya Federasyonu'nun Tutumu..	155
4.2. NATO ve Rusya İlişkileri	156
4.2.1. NATO ve Rusya Federasyonu Siyasi İlişkiler	156
4.2.2. NATO ve Rusya Federasyonu Ekonomik İlişkiler.....	158
4.2.3. NATO ve Rusya Federasyonu Askeri İlişkiler	162
4.2.4 NATO'nun Genişleme Politikalarının Sovyet ve Rusya Fedarasyonu Dönemlerindeki Güvenlik Algıları	163
4.2.5. ABD'nin (NATO) Hazar Stratejisinin Rusya'nın Güvenlik Algıları Üzerindeki Güvenlik Algısı	170
4.3. Bulgulara Göre Problem ve Hipotezlerin Analizi	172
SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA	180
ÖZGEÇMİŞ.....	208

TEZ ONAY SAYFASI

Nuriye Tavukcu tarafından hazırlanan “AVRUPA BİRLİĞİ’NİN SINIRLARININ VE NATO’NUN GENİŞLEME POLİTİKALARININ RUSYA’NIN GÜVENLİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN

Tez Danışmanı, Karabük Üniversitesi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 23.01.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (KBÜ)

Üye : Doç. Dr. Hayreddin KESGİNGÖZ (KSÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. Ali YETGİN (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Nuriye Tavukcu

İmza :

ÖNSÖZ

Tez çalışmam esnasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve katkılarından dolayı saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Ali YETGİN hocama,

Yüksek Lisans eğitimim sürecinde maddi ve manevi her zaman yanımda olan ve benim eğitim hayatımı kolaylaştıran sevgili eşim Ergül TAVUKCU'ya ve kızım Aybüke TAVUKCU'ya,

Eğitim hayatım boyunca üzerimde çok emeği bulunan ve öğretmenlik mesleğini seçmemde ve sevmemde etkili olan değerli öğretmenim Perihan YILDIRIM'a,

Her zaman yanımda olan ve dualarını hiç eksik etmeyen annem ve babama sonsuz teşekkür ederim.

ÖZ

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da Sovyetler Birliği’nin oluşturduğu tehdide karşı güvenlik amacıyla kurulmuş, dışardan gelebilecek her türlü tehdit ya da saldırıya karşı üye ülkelerin ortak hareket etmesine dayanan müşterek ve askeri bir yapıdan oluşmaktadır. İttifak, bu görevini başarılı bir şekilde yerine getirmiş, Soğuk Savaş sırasında Sovyetleri dengeleyen bir güç olmuş ve Rusların yayılmacı politikalarını engellemiştir. Avrupa Birliği, NATO gibi bir askeri yapı olmayıp daha bölgesel davranırsa da güvenlik gereksinimini bu örgüt aracılığıyla sağlamaktadır. Dolayısıyla NATO ve AB’nin buluştuğu ortak temeller bulunmaktadır. Örgüt aynı zamanda Avrupa’nın kalkınmasını sağlamış ve hem ABD’yi hem de AB’yi Soğuk Savaş’tan başarıyla çıkarmıştır. Soğuk Savaş sona erdiğinde NATO, AB ile paralel olarak, bir değişim ve yenilenme dönemine girerek genişlemeye başlamıştır. “Güvenlik sorunu sınırlarının dışında başlar” anlayışıyla Kuzey Amerika ve Batı Avrupa sınırlarını aşıp küreselleşmeye başlamıştır. ABD’nin NATO’yu küreselleştirme tutumu örgüt içindeki bazı AB ülkelerini rahatsız etse de ABD küresel güvenliğin merkezi olma amacından vazgeçmemiştir. Sovyetler Birliği dağılıp tehdit ortadan kalmış gibi görünse de Rusya, yayılmacı hayallerinden vazgeçmemiştir. Bu sebeple Rusya var olduğu sürece NATO da olmaya devam edecektir ve AB bu örgütün varlığına her zaman ihtiyaç duyacaktır. Bu çalışmada AB’yi ve NATO’yu oluşturan sebepler, Soğuk Savaş ve sonrasında bu iki yapının genişleme süreçleri ele alınacaktır. Genişleme süreçleri devam ederken AB-Rusya, NATO-Rusya arasında siyasi, ekonomik ve askeri ilişkiler irdelenip bunun Rusya üzerinde oluşturduğu güvenlik algıları analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Soğuk Savaş; NATO; AB; Sovyetler Birliği; Rusya Federasyonu; Güvenlik; Genişleme Doktrinleri

ABSTRACT

The North Atlantic Treaty Organization (NATO) consists of a collective and military structure established for security purposes against the threat posed by the Soviet Union in Europe and North America and based on the joint action of member states against any external threat or attack. The Alliance has successfully fulfilled this task, became a stabilizing power for the Soviets during the Cold War and prevented the expansionist policies of the Russia. Although the European Union is not a military structure like NATO and acts more regionally, it provides its security needs through this organization. Therefore, there are common bases on which NATO and the EU agree. The organization has also promoted the development of Europe and successfully pulled both the USA and the EU out of the Cold War. The organization also enabled the development of Europe, when the Cold War ended, NATO started to expand by entering a period of change and renewal in parallel with the EU. With the understanding of “The security problem starts outside its borders”, NATO has started to go global beyond the borders of North America and Western Europe. Although the USA’s globalization attitude towards NATO disturbs some EU countries within the organization, the USA has not given up its aim of being the center of global security. Although the Soviet Union has disintegrated and the threat has seemed to disappear, Russia has not given up on its expansionist dreams. For this reason, Russia will continue to exist in the future as long as NATO exists and the EU will always need the existence of this organization. In this study, it will be discussed that the reasons which make up the EU and NATO, the enlargement processes of these two structures during and after the Cold War. While the enlargement processes continue, the political, economic and military relations between the EU-Russia, NATO-Russia will be examined and the security perceptions created by this on Russia will be analyzed.

Keywords: Cold War; NATO; EU; USSR; Russian Federation; Security; Enlargement Doctrines

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Avrupa Birliği'nin Sınırlarının ve NATO'nun Genişleme Politikalarının Rusya'nın Güvenlik Algıları Üzerindeki Etkisi
Tezin Yazarı	Nuriye TAVUKCU
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	23/01/2023
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	208
Anahtar Kelimeler	Soğuk Savaş, NATO, AB, Sovyetler Birliği, Rusya Federasyonu, Güvenlik, Genişleme Doktrinleri

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Impact of the European Union's Borders and NATO's Enlargement Policies on Russia's Perceptions of Security
Author of the Thesis	Nuriye TAVUKCU
Advisor of the Thesis	Dr. Muhammed Ali YETGIN
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	23/01/2023
Field of the Thesis	Regional Studies
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	208
Keywords	Cold War, NATO, EU, USSR, Russian Federation, Security, Enlargement Doctrines

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
EU	: European Union
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
USSR	: Union of Soviet Socialist Republics
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EURATOM	: European Atomic Energy Community
ENISA	: European Network and Information Security Agency
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
EFTA	: European Free Trade Agreement
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
OTAN	: Organisation du Traite de L'Atlantique Nord
BİO	: Barış İçin Ortaklık
IFOR	: Implementation Force
SFOR	: Stabilization Force
KFOR	: Kosovo Force
ISAF	: International Security Assistance Force
CIA	: Central Intelligence Agency
BDT	: Birleşmiş Devletler Topluluğu

CNCB : Consumer News and Business Channel

AAET : Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Ekonomik sebeplerle ve güvenlik gerekçeleriyle küresel dünyada birçok uluslararası örgüt kurulmuştur. Bu örgütlerin en başında -Birleşmiş Milletler'den sonra- Avrupa Birliği ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gelmektedir. AB, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği süreçte bazı Avrupa ülkelerinin işbirliğine dayalı bir ekonomi modeliyle bir araya geldikleri ve karşılıklı bağımlılığı esas alan bir ittifaktır. AB, güvenlik ihtiyacını da bu çerçevede şekillendirmiştir. Barış ve ekonomik refahın olduğu bir ortamda savaş tehdidi sınırlanmış olmaktadır. Bu sebeple AB kurulduğu günden bu yana sürekli genişleyerek günümüze kadar gelmiştir. NATO ise Soğuk Savaş ile ortaya çıkmış ve güvenlik temelli bir yaklaşıma sahip olmuştur. Sovyet tehdidine karşı kurulan NATO, Avrupa kıtasının güvenliğinden de sorumlu olmuştur. NATO, Rusları Avrupa sahasının dışında tutmak ve toplu bir savunma mekanizması oluşturmak gibi misyonları üstlenmiştir. Rusya'yı dengeleyen tek güç olarak NATO, çeşitli genişleme dalgaları ve yenilikçi girişimleriyle varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir.

Bu tez çalışmasının konusu; AB ve NATO gibi uluslararası iki örgütün genişlemesi ve bunun Rusya üzerinde oluşturduğu tehditsel güvenlik algısıdır. AB ve NATO'nun Rusya'nın hayati öneme sahip 'yakın çevre'sine doğru genişlemesi ve Rusya'nın buna nasıl karşılık verdiği üzerinde durulmuştur. Rusya'nın kırmızı çizgisini oluşturan bu yakın çevre politikasının günümüzde hangi savaşlara ve kayıplara sebep olduğu ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Uluslararası örgütlerin kuruluş temelinde karşılıklı işbirliği ve çıkarların uyuşması sebebi yatmaktadır. AB ve NATO gibi örgüt veya ittifaklara üye olan devletlerin de üzerinde anlaşıldığı husus ortak bir kader birliği ve Rusya'ya duyulan güvensizliktir. Rusya'nın Sovyetlerden bu yana küresel siyasette yarattığı olumsuzluklar, kendisine karşı uluslararası örgütlerin kurulmasına sebep olmuştur. Rusya'yı dengeleme politikası sonucunda kurulan NATO, bu örgütlerin başında gelmektedir. Ulus devletlerin egemenliklerini bir anlamda kısıtlayarak gönüllü olarak oluşturdukları ya da katıldıkları ittifaklar, özellikle Rusya'ya karşı güvenlik açısından ortaya konulan tepkilerin sebebini göstermektedir.

Bu araştırmanın amacı, tek başına değil de topyekün bir şekilde hareket ederek güçlü bir güvenlik kalkanına ve ekonomik sisteme sahip olmak isteyen devletlerin AB veya NATO'ya katılarak Rusya üzerinde yarattığı güvenlik endişesini ortaya koymaktır. Bu devletlerin Sovyetlerden ayrılan eski komünist rejimli devlet olması ve birçoğunun Rusya'nın yakın çevresinde yer almasının Rusya üzerindeki güvenlik baskısını nasıl artırdığı incelenerek çalışmanın literatüre katkı yapması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın temel problemi, "AB ve NATO gibi uluslararası örgütlerin genişlemesinin Rusya üzerindeki olumsuz etkileri nelerdir?" sorusuna cevap aramak olmuştur. Bu çalışmada İçerik Analiz Yöntemi uygulanmıştır. Çalışma esnasında geniş bir literatür tarama ve inceleme yapılmıştır. Bu yöntemden hareketle çalışmanın anahtar kelimeleri üzerinden AB, NATO, Rusya gibi uluslararası örgütlerinin yer aldığı makale, tez, kitap, gazete ve çeşitli internet kaynakları taranmıştır. İncelenen ve taranan kaynaklardan yararlanılarak AB ve NATO'nun kuruluşu, genişleme dalgaları, taraf olduğu anlaşmalar, örgüt yapıları, zirveleri ve dünyada katıldıkları operasyonlar ile Rusya'nın bu iki uluslararası örgüte karşı güvenlik kaygıları sonucunda geliştirdiği politikaların neler olduğu ortaya konulmaktadır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Avrupa Birliği'nin kuruluşu, örgüt yapısı, hukuki yapısı, güvenlik politikaları ve genişleme dalgaları ele alınmaktadır. İkinci bölümde NATO'nun tarihçesi, örgüt yapısı, NATO anlaşmaları ve zirveleri, operasyonları, stratejileri, Soğuk Savaş süreci ve sonrasında genişleme politikaları incelenmektedir. Üçüncü bölümde Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu'nun kuruluşu, yayılmacı politikaları ve güvenlik politikaları ele alınmaktadır. Son olarak dördüncü bölümde ise Avrupa Birliği ve NATO'nun Rusya ile olan siyasi, ekonomik, askeri ilişkileri ile AB ve NATO'nun sınırlarını genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerindeki etkileri incelenmektedir. Çalışmada APA yazım kurallarından yararlanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Araştırmamızın bir adet problem bulunma olup P olarak kodlanmıştır. Bu problemeden doğru, araştırmamızda beş adet hipotez oluşturulmuştur. Hipotezlerimiz; H₁, H₂, H₃, H₄, H₅ ve H₆ olarak kodlanmıştır.

Problem:

P: AB ve NATO gibi uluslararası iki örgütün genişlemesi ve bunun Rusya üzerinde oluşturduğu tehditsel güvenlik algısı var mıdır?

Hipotezler:

H1: AB'nin Baltık sınırlarına genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

H2: AB'nin ve NATO'nun Ukrayna genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

H3: AGİT'in Asya'daki genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

H4: NATO'nun Baltık genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

H5: ABD'nin (NATO) Hazar stratejisinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Uluslararası örgütler hem amaç hem de kurulduğu bölge itibariyle çok geniş bir yelpazeye sahiptir. AB ve NATO'nun ele alınması bu çalışmanın temel sınırını oluşturmaktadır. Bu iki örgütün Rusya'nın güvenlik algısı üzerinden anlatılması diğer bir sınırlılığı oluşturmaktadır. NATO ve AB ile Rusya arasında bir rekabet bulunsa da çıkarların uyuştugu dönemlerde aralarında siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler söz konusu olmaktadır. Ukrayna Savaşı gibi yaşanan olumsuzluklar bu ilişkileri sekteye uğratmakta ve durma noktasına getirmektedir.

GİRİŞ

Uluslararası örgütler, dünyada ulus devlet anlayışının etkisini azaltmış, güvenlik yaklaşımlarının değişmesine sebep olmuş ve küresel bir yapının oluşmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Soğuk Savaş döneminde oluşan bloklar arasındaki realist güvenlik yaklaşımı, yerini zaman içerisinde kolektif güvenlik yaklaşımına bırakmıştır. Bu örgütler, güvenlik anlayışlarını da değiştirerek dönüşmüş, küresel sisteme daha uyumlu hale gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönem göstermiştir ki, uluslararası ilişkilerde karar verme mekanizması sadece devlet olmamış, devlet dışı aktörler de süreçlere katılmaya başlamıştır. Neo-realizm çerçevesinde sadece askeri değil, ekonomik unsurları da kapsayan bir güvenlik anlayışı ortaya konulmuştur.

Uluslararası örgütler sebebiyle ABD ve Rusya sürekli karşı karşıya gelmiş ve küresel dünya, her iki tarafın da yayılcı politikalarını uyguladıkları bir alan haline dönüşmüştür. Bu iki büyük güç, kurucusu ya da üyesi oldukları örgüt ve topluluklar vasıtasıyla bunu gerçekleştirmiş ve küreselleşmenin etkisiyle bu ve buna benzer yapılar ismini ve uygulamalarını değiştirerek sınırlarını genişletmiştir. AB ve NATO kurulduğundan bu yana bu şekilde varlığını devam ettirmiştir. AB'nin NATO kadar küresel bir yapı olup olmadığı tartışılabilir ama benimsediği değerler gereği küresel ölçekte bir örgüt olarak ele alınmıştır. Hem ekonomik hem siyasal açıdan AB, uluslararası bir yapı olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği'ne göre ekonomik olarak çıkarları bulunan devletler siyasi olarak da işbirliği içinde bulunacaktır. AB'nin bu bakımdan sadece bölgesel değil, küresel anlamda da politikaları bulunmaktadır. Rusya'nın da yakın çevre diye adlandırdığı bölgesinin dışında çıkarları mevcuttur. Baltık ve Orta Asya dışında, Orta Doğu, Akdeniz ve Afrika'da çıkarları bulunan Rusya'nın, AB ve NATO'nun değerleriyle çakışan politikaları vardır. Sıcak denizlere inme politikası, Doğu Akdeniz'de söz sahibi olma isteği, Suriye'de bulunma sebebi, küresel bir güç olma hevesi, Afrika'da askeri üs elde etme ısrarı, Rusya'nın küresel anlamda öncelikleri arasında yer almaktadır. Uluslararası arenada ABD (NATO) ve Rusya mücadelesi Sovyetler döneminde olduğu gibi Rusya Federasyonu zamanında da devam etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde Avrupa Birliği'nin dün ve bugün, Birlik olana kadar geçirdiği evreler, örgüt yapısı, kurucu antlaşmaları, hukuki yapısı, sınırlarının genişlemesi ve bununla birlikte Rusya'nın güvenlik yaklaşımlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise diğer bir uluslararası örgüt olan NATO'nun yine aynı şekilde ortaya çıkışı, yapısı, stratejileri, zirveleri, gerçekleştirdiği operasyonlar ve özellikle Soğuk

Savaş öncesi ve sonrasında genişleme politikaları değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Sovyetler Birliği'nin kurulduğu günden bu yana uyguladığı yayılcı politikalar, Rusya Federasyonu'na geçiş süreci, Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu misyonu ve güvenlik yaklaşımı incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise AB ve NATO'nun Rusya ile olan siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri ve iki örgütün de genişlemesine Rusya'nın güvenlik anlamında yaklaşımı ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU'NDAN AVRUPA BİRLİĞİ'NE

1.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve Gelişimi

Uluslararası örgütleri oluşturan devletler daha güçlü olmak adına bir araya gelerek egemenliklerini belli boyutlarda sınırlandırmak suretiyle daha büyük bir küresel etkiye sahip olmaktadır. Avrupa Birliği de bu anlamda, bazı egemen Avrupa ülkeleri arasında benzersiz bir işbirliği biçimini temsil eden siyasi ve ekonomik bir ortaklığı temsil etmektedir (Gómez-Díaz, 2009, s. 623). AB, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, altı Batı Avrupa ülkesi tarafından, karşılıklı bağımlılığı teşvik etmek ve Avrupa'da başka bir savaşı düşünülemez hale getirmek için başlatılan bir entegrasyon sürecinin en son aşamasını oluşturmaktadır. AB günümüzde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu da dahil olmak üzere 27 üye devletten oluşmakta ve Avrupa kıtasında barış, istikrar ve ekonomik refahın teşvik edilmesine yardımcı olmaktadır (Archick, 2021, s. 1). Birliğin varlığını devam ettirmesi, üstlendiği misyonu günümüze değin başarıyla yerine getirdiğinin bir göstergesidir. Avrupa Birliği sürecine giden yolda birliğin altyapısını hazırlayan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET-EURATOM) olmuştur (Valansi, 2008). Bu kuruluşlar etkisini ve görevini genişleterek bugün en son haliyle Avrupa Birliği adı altında geniş bir yapıya kavuşmuştur.

1951'de kurulan ve AB'nin temellerini oluşturan AKÇT, güçlenen Almanya ve artan Rus baskılarına karşı kurulan, çelik ve kömür gibi kaynakların kontrolünün sağlanmasını öngören bir topluluk olmuştur. Bununla, Almanya ve Fransa arasında oluşan karşılıklı bağımlılık ile Avrupa kıtasında kalıcı barışın sağlanması hedeflenmiştir. Topluluğun diğer kurucu üyeleri olan Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, İtalya, Fransa ve Hollanda kendi ticaret sınırlarını ortadan kaldırarak bazı yetkilerini ulusüstü bir yapıya devretmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Ülkelerin bu şekilde kendi iradeleriyle bazı egemenlik haklarından vazgeçmeleri dünya tarihinde de bir ilk olmuştur. Birer savaş malzemesi olan kömür ve çelik, artık barışa aracılık edecek ve böylece ekonomik entegrasyon ile savaş olasılığı da ortadan kalkmış olacaktır. Topluluğun oluşturulmasında diğer amaçlar ise, üye devletler

arasında gerçekleştirilen yatırım projelerinin, sektör bazında istihdam artışının, finansman kaynaklarının aktarımının desteklenmesi ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır (Kıraç ve İlhan, 2010, s. 193). Kıta Avrupa'sı, kurulan bu birlik ile beraber kıta ülkesine dönüşmeye başlamış ve kapsadığı konuları genişleterek üye sayısını artırmıştır.

Avrupa bütünleşmesi adı altında AKÇT'ye paralel olarak oluşturulan diğer bir topluluk ise Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu olmuştur. Topluluğun temel amacı petrol ve nükleer enerjinin de barışçıl yollarla elde edilmesi, güvenli bir şekilde kullanılması ve bu endüstrinin gerekli şartları sağlayarak geliştirilmesidir (European Union, 2010, s. 6). Topluluk, ekonomik entegrasyonu, sonunda bir siyasi birliği oluşturacak ilerleme aracı olarak görmüştür. AAET; atom enerjisi, hava taşımacılığı ve telekomünikasyon gibi oluşturduğu alt yapıyla Avrupa Teknolojik Topluluğu'nu kurma ümidi de vermiştir. Birer enerji politikası haline gelen projelerle AAET, sonunda nükleer sektörde bilimsel ve teknik araştırma organizasyonuna dönüşmüştür (Guzzetti, 1995, s. 7).

Kömür ve çelik adı altında başlayan işbirliği, ekonominin diğer alanlarına da yayılmaya başlayınca 1957'de oluşan yeni yapının adı bu kez Avrupa Ekonomik Topluluğu olmuştur. Böylece işbirliği sadece kömür ve çelik olarak değil bütün sektörleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu topluluğun kurulmasındaki amaç; ticaret, enerji, ulaşım gibi alanlarda engellerin kaldırılması, üye ülkeler tarafından ortak pazarların oluşturulması ve birbiriyle daha uyumlu ekonomik politikalar oluşturulması olarak planlanmıştır (Tatloğlu, 2006, s. 17). AET'yi kuran Roma Antlaşması bu hedefleri şu şekilde belirtmektedir: Topluluğun görevi, ortak bir pazarın kurulması ve üye devletlerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması yoluyla Topluluğun bütününde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesini, sürekli ve dengeli bir büyümeyi, daha fazla istikrarı, yaşam standardının hızla yükselmesini ve Topluluğun bir araya getirdiği devletler arasında daha sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamaktır (Roma Antlaşması Madde 2). Nitekim üye ülkeler tarafından 1968 yılında Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Böylece gümrüklerde malların giriş ve çıkışlarında kolaylıklar sağlanmış, vergiler ya indirilmiş ya da tamamen kaldırılmış, istenen ekonomik entegrasyon gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Birliği sürecinde oluşturulan son topluluk ise Avrupa Topluluğu olmuştur. AT, kendinden önce var olan üç topluluğun da son şeklini almıştır. Topluluk, sosyoekonomik alandaki ilerlemeyi hızlandırmış ve güçlendirmiştir. Bunu ekonomide

serbest piyasa, Kamu Maliyesi'nin idaresi ve ikame etme politikalarıyla gerçekleştirmiştir (Kıraç ve İlhan, 2010, s. 194). Tüm bu girişimlerin nihayetinde bugünkü adıyla Avrupa Birliği olan yapı kurulmuştur.

1.2. Avrupa Birliği'nin Örgüt Yapısı

Avrupa Birliği, dünya savaşlarına dahil olmuş yorgun bir Avrupa için yeni bir yol arayışını simgelemektedir. Avrupa'nın her alanda bir bütün olarak hareket etmesi gerekliliğine inanan çevreler, bu yolda çeşitli adımlar atmıştır. Bu anlamda Avrupa Birliği, kendinden önce kurulan AKÇT, AAET ve AT gibi tüm Avrupa topluluklarını da kapsayan ve bu toplulukları kuran politikaların daha geniş bir çerçevede ele alınmış şeklini oluşturmaktadır. Diğerlerinden farklı olarak geçmeyi planladığı üç eylem planı Ekonomik ve Parasal Birliği'in sağlanması, Avrupa vatandaşlığının kabul edilmesi, Ortak Güvenlik ve Dış Politika'nın oluşturulması olarak belirtilmektedir. Avrupa Birliği; Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Sayıştay, Avrupa Merkez Bankası ve diğer kurum ve organlardan oluşmaktadır. Her birimin birlik adına farklı işlemleri ve görevleri bulunmaktadır.

1.2.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu'nda, Avrupa Birliği vatandaşları Birlik düzeyinde doğrudan temsil edilmektedir (Miliband, 2008, s. 9). Parlamento, AB düzeyinde siyasi tartışma ve karar alma için önemli bir forum niteliği taşımaktadır. Avrupa Parlamentosu üyeleri, tüm üye devletlerdeki seçmenler tarafından doğrudan seçilmekte ve bu sayı ülkelerin nüfusuna göre belirlenmektedir. Üyeler, vatandaşların AB yasalarının yapımına ilişkin çıkarlarını temsil etmekte ve diğer AB kurumlarının demokratik bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır (European Parliament, 2022). Parlamento, Birliğin işleyişi yönünde verilen kararları izlemekte ve bütçeye ilişkin de kararlar vermektedir. Hem yapıcı kararlar veren hem de süreci gözlemleyen parlamento, işleyişe yönelik aksaklıkları da düzelterek çalışmalarını gerçekleştirmektedir.

Parlamentoda siyasi görüşler üzerine kurulan gruplarda üyeler istedikleri gruba katılmakta özgür hareket edebilmektedir. Ulusal meclislerdeki partiler gibi bu grupların

her biri farklı bir anlayışı benimsemektedir. Temel olan özellik ulusçuluk değil, siyasi görüş olmuştur. Liberal bir grup olduğu gibi sosyalist bir grup da bulunabilmektedir.

1.2.2. Avrupa Komisyonu

Avrupa Birliği bünyesinde diğer önemli organ, merkezi Brüksel’de bulunan Avrupa Komisyonu olmuştur. Komisyona üye olanlara komiser denilmektedir. Komiser sayısı yıldan yıla katılımcı sayısı arttıkça artmaktadır. Bu komiserler uyruğu ne olursa olsun Avrupa Birliği değerlerine göre hareket ederek kendi ülkelerinden herhangi bir kuruma bağlı kalmamaktadır. Komisyon, Birliğin yürütme görevini yerine getirmektedir. Aynı zamanda bütçe ve programları uygulamakta, mevzuat önerileri sunmaktadır. Enerji, çevre, ticaret, tarım gibi diğer alanlarda da öneriler getirmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Komisyon ayrıca kurucu anlaşmalar konusunda da koruyuculuk görevini üstlenmiştir. Alınan kararların uygulanışını kontrol edip sorumlulukların takibini yapmaktadır. AB; insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerleri üzerine kurulduğundan Avrupa Komisyonu demokrasi ve insan hakları konusunda da bekçi kuruluş olmuştur (Cardwell, 2011, s. 23). Komiserlerin görevi bu değerler üzerine karar vermektir. Bu değerler evrenseldir ve bunun gözetimini komisyon yapmaktadır.

1.2.3. Avrupa Birliği Konseyi

Avrupa Birliği’nin alt dallarından biri olan konsey, tek başına hareket etmeyip kendisine komisyon tarafından sunulan kararları yasalastırmaktadır. Bu yüzden birliğin en yetkili karar verme organı olmaktadır. Avrupa Konseyi, devlet ve hükümet başkanları, daimi Başkanı ve Avrupa Komisyon Başkanı ile yılda en az dört kez toplanmaktadır. Yeni üyelerin belirlenmesinde, yeni kararların alınmasında konuyla ilgili kişilerin katılımıyla çeşitli toplantılar ve zirveler yapılmaktadır. Basit, nitelikli ya da oybirliği ile karar alabilmektedir. Bu durum konularına göre değişiklik göstermektedir.

Avrupa Konseyi’nin ana görevi, yasama değil, en yüksek siyasi seviyeden siyasi rehberlik sağlamaktır. Birliğin gelişimi için gerekli ivmeyi sağlamakta ve AB’nin genel siyasi yönergelerini tanımlamaktadır (Egenhofer vd., 2011, s. 21). Konseyin demokrasi,

insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi konularda da rehberliği bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Konsey karar verirken işi bilen birine danışabilmekte, oybirliğiyle karar alabilmekte ya da sadece bağlayıcı görüş şeklinde de ifade edebilmektedir.

1.2.4. Avrupa Birliği Zirvesi

Birliğin en yüksek siyasi kurumu Avrupa Birliği Zirvesi olmaktadır. Zirvenin herhangi bir şekilde yasama yetkisi olmasa da AB'ye üye olan tüm devletler başbakan ya da devlet başkanı düzeyinde temsil edildiği için siyaseten bir ağırlığı ve yönlendirmesi bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu başkanı da bu zirveye dahil edilmektedir. Kararların uzlaşıyla alınmadığı durumlarda oybirliği veya nitelikli çoğunluğa başvurulmaktadır (European Council, 2022). Böylece karar verme süreci aksayıp uzamamaktadır.

Zirve, Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi ya da Liderler Zirvesi olarak da adlandırılmaktadır. AB'nin önemli konularında ortak görüşler oluşturulmakta, daha da gelişmesi ve geliştirilmesi için çalışılmaktadır. Özellikle dışişleri ve güvenlik gibi konular AB üyesi devletlerin en üst düzey yetkilisinin katılımıyla gerçekleşmekte ve bu konularda önemli işbirliği yapılmaktadır.

1.2.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı

AB'nin yargı organı olup Adalet Divanı ile Genel Mahkeme olarak iki sistemden oluşmaktadır. Amacı, AB hukukunun aynı şekilde yorumlanması ve uygulanmasını sağlamaktır. Oluşabilecek uyuşmazlıkları gidermek, hukuki boşlukları doldurmak, hukuk üzerinde bir denetim sağlamak gibi işlevleri bulunmaktadır. Divan'da 27 yargıç ve bunun yanında 11 sözcü bulunmaktadır. Üye olan her devlet bir yargıç tarafından temsil edilmektedir. Genel Mahkeme ise üye devletlerin ikişer tane bulunan yargıçlarından oluşmaktadır (2020 yılı itibariyle bu sayı 51 olmuştur). Bu yargıçlar altı yıl görev yapmakta ve yeniden atanabilmektedirler (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Adalet Divanı'nda alınan kararlara üye devletleri uymak zorunluluğu bulunmaktadır. Kanun önünde herkes eşit ve alınan kararlara uymakla yükümlü

olmuştur. Üye olan her devletin kendi mahkemeleri, Divan tarafından alınan bu kararlara aykırı kararlar verememektedir. Sadece siyasi ve ekonomik alanlarda değil hukuki alanda da bir birlik sağlamak için oluşturulan Adalet Divanı, yüksek mahkeme olmasından dolayı AB'nin önemli organları arasında bulunmaktadır.

1.2.6. Avrupa Sayıştay

Avrupa Birliği'nin oluşumundan itibaren genişlemesi ve gelir giderinin artması sonucu bir denetim ihtiyacı oluşmuştur. Bunun üzerine ortaya çıkan Sayıştay, AB'nin gelir gider durumunu ve yapılan işlemlerin hukuka uygunluğunu incelemektedir. Bu denetleme görevi için her devlet bir üye göndermektedir. Ayrıca bu üyelerden daha önce aynı görevde çalışmış olmaları beklenmektedir. Üyelerin tayini için öncelikle konsey, parlamentoya danışmaktadır. Gerektiğinde de konsey ve parlamentoya mali danışmanlık yapmaktadır. Üyelerin tarafsız ve bağımsız olmaları çok önemli ve güvence altında olmuştur (Tindemans, 1976, s. 32). Mali idareden de sorumlu olan Sayıştay, yapılan harcamaların AB yasalarına uygunluğunu denetlemekte; AB'nin parasıyla yapılan her işi denetlemektedir. Bir eksiklik ya da aksaklık söz konusu olduğunda bunu raporlandırarak birliği bilgilendirmektedir.

Sayıştay, Adalet Divanı gibi bağımsız hareket ederek görevini objektif olarak yapmaktadır. Her yıl, bir önceki yıl yapılmış harcamalarla ilgili raporlar hazırlayarak parlamentoyu bilgilendirmektedir. Yerinde denetleme anlayışı benimsendiğinden, denetmenler AB üyesi ülkelere ve AB yardımlarını alan ülkelere sürekli denetimler gerçekleştirmektedir. Eğer yardımlar, belirlenen hedef doğrultusunda harcanmamış veya bir yolsuzluk söz konusu olmuş ise gerekli yerleri bilgilendirerek gereğinin yapılmasını sağlamaktadır.

1.2.7. Avrupa Merkez Bankası

Haziran 1994'te Almanya'nın Frankfurt şehrinde kurulmuştur. Avrupa Merkez Bankası da bağımsız hareket eden kurumlar arasında bulunmaktadır. Bankanın görevi, para birimi olan Avro konusunda fiyat istikrarı sağlamaktır. Ayrıca para politikasını belirlemekte, döviz işlemlerini yürütmektedir. Avro bölgesinde oluşabilecek rezerv sıkıntılarını giderip ödeme sistemlerindeki dengeyi korumaktadır (Türkiye Cumhuriyeti

Dışışleri Bakanlığı, 2022). Üye devletlerindeki bankaların birbiriyle işbirliği yapmalarını sağlamaktadır. Tek para biriminin kullanımına geçiş sürecini kontrol etmektedir. Ortak para birimini kabul eden ÷lkeler arasında da işbirliğini teşvik etmektedir. Avrupa Merkez Bankası, aynı bir ÷lkenin ulusal Merkez Bankası gibi davranarak Avro bölgesinde paranın hareketliliğini takip etmekte, olağanüstü dalgalanmaları önlemektedir. Ancak üye ÷lkelerin merkez bankalarının yetkilerinin hepsini bünyesinde barındırmakta ve bu konuda tek söz hakkına sahip olmaktadır. İstikralı bir para politikası hedefleyen Merkez Bankası, bunun için çeşitli ekonomik ve parasal analizler yapmaktadır. Bu çerçevede kararlar belirleyerek adımlar atmaktadır.

Merkez Bankası'nın diğer bir görevi belirsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Bunun için daha uzun vadeli ve ileriye dönük politikalar belirlemektedir. İstikrarın devam etmesi için bu şart olmaktadır. Başarılı bir şekilde para politikası uygulayan ÷lkelerin yanında Avro bölgesindeki diğer ÷lkelerin bu başarıyı gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği sorunsalı AB'nin genişlemesiyle beraber daha çok gündeme gelmiştir. Ayrıca birliğin hedeflediği enflasyon miktarı ile bazı üye ÷lkelerde oluşan enflasyonun birbiriyle uyumu söz konusu olmadığında fiyat istikrarından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Merkez Bankası'nın görevi bu tür durumlarda ortaya çıkacak sorunları çözmektir.

1.2.8 Diğer Kurum ve Organları

Avrupa Birliği bünyesinde çeşitli komiteler, yatırım bankası ve ombudsman da bulunmaktadır. Bu kurumlar, kararlarıyla bağlayıcı olmamakla birlikte daha çok tavsiye kararları sunmaktadır. Bunlar; Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Ombudsmanı olmak üzere görevlerini yerine getirmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Komite; parlamento, konsey ve komisyona danışma görevi yapmaktadır. 326 üyesi olup bu üyeler 5 yıllığına seçilmektedir. Üyeler, toplumda çeşitli kesimlerin çıkarlarını gözetmekte ve bağımsız durumda olmaktadır. Bölgeler Komitesi; bir danışma komitesi olup bölgesel ve yerel yönetimlerin işleyişinden sorumlu olmaktadır. 5 yıllığına seçilen 329 üyeden oluşmaktadır. Avrupa Yatırım Bankası; AB'nin finans kaynağı olup kazanç gibi bir kaygısı bulunmamaktadır. Bölgeler arası gelişmeleri dengelemek, bölgeleri modernleştirmek, istihdam oluşturmak gibi amaçlar doğrultusunda hareket etmektedir. Avrupa Ombudsmanı; parlamento tarafından 5

yıllığına atanmakta ve bağımsız hareket etmektedir. AB'nin veya birlik organlarının işleyişi ile ilgili bir şikayet olması durumunda ombudsmana başvurulmaktadır. Her birlik vatandaşının başvurma hakkı bulunmaktadır. Eğer şikayete sebep olan konu yargıya intikal ederse yargı kararı beklenmekte ve bu sonuca göre hareket edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Avrupa Birliği kapsamında oluşturulan bu kurum ve organların tek amacı, bölgesel bütünleşme ve entegrasyonunu geliştirmek ve güçlendirmektir. Devletlerin güçlerini birleştirerek oluşturdukları yapıyı, ortak pazarı, sermayeyi, siyasi birliği kontrol etmek ve devam ettirmek birlik için hayati öneme sahip olmaktadır.

1.3. Avrupa Birliği'nin Hukuki Yapısı

Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları birtakım antlaşmalar bulunmaktadır. Bu antlaşmalar AB'nin işleyişini, bünyesinde meydana gelen değişiklikleri ve bunun sonucunda takip edeceği politikaları belirlemek için yapılmıştır.

Avrupa Birliği'nin hem ulusal hem de ulusüstü bir hukuki yapısı bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, her üye devlet için ulusal boyutta olup birlik üyelerinin tamamını kapsayacak şekilde uluslararası misyona da sahip olmuştur. Bu anlamda AB hukukunun kendine özgü bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Oluşturulan yasalar birçok alanda üye ülkelerin kendi hukuk kurallarının önüne geçmektedir. Hatta birliğe katılım şartlarından biri de bu yasalara koşulsuz uyulacağına kabul edilmesi olmuştur.

Avrupa Birliği'nin hukuk kaynakları genel anlamda yazılı ve yazılı olmayan şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kurucu antlaşmalar (birincil ve ikincil mevzuat) ve uluslararası antlaşmalar yazılı kaynak iken; hukukun genel ilkeleri, bölgesel örf ve adet hukuku, uluslararası hukukun genel kuralları ve içtihat hukuku yazılı olmayan kaynakları oluşturmaktadır (Yeşil, 2016, s. 216). Bu, bir anlamda klasik bir ayırım şeklidir. Özellikle yazılı hukuk kaynaklarının birçok alt başlığı bulunmaktadır.

Avrupa Birliği hukukunu oluşturan en önemli kaynak, birincil mevzuat da denilen kurucu antlaşmalardır. Birliğin kuruluşundan işleyişine, organlarından yapılan değişikliklerine kadar her şeyi kapsamakta ve bu anlamda anayasa niteliği taşımaktadır. Bunlar; Maastricht, Amsterdam, Nice ve Lizbon Antlaşmaları'dır. İkincil mevzuat ise

Komisyon ve Konsey tarafından alınan kararlar, çıkartılan tüzük ve yönergeler, tavsiyeler ve görüşlerdir (Borchardt, 2007, s. 81). Diğer bir yazılı kaynak ise birliğin taraf olduğu uluslararası antlaşmaları kapsamaktadır. Bunlar tüm üye devletlerin taraf olduğu antlaşmalar olduğu anlamına gelmektedir

AB'nin yazılı olmayan kaynaklarına herhangi bir kanun boşluğu bulunması durumunda başvurulmakta ve yazılı kaynakların yorumlanması şeklinde gerçekleşmektedir. Hukukun genel ilkeleri, kurucu antlaşmalardan veya üye ülkelerin kendi iç hukuk sistemlerinden beslenmektedir. Üyelerin hukuk yapılarında ortak değerlere göre genel ilkeler belirlenmekte ve buradan hareket edilmektedir (Baykal ve Göçmen, 2013, s. 338). Bir kural, üye devletlerin hukukunda kabul görmüş ve işleyişinde herhangi bir sorun görülmemişse hukukun genel ilkesi olarak sayılmaktadır. Bölgesel örf ve adet hukuku, Avrupa coğrafyasında örf ve adet kurallarından oluşmaktadır. Uluslararası teamül hukuku da denilen uluslararası hukukun genel kuralları, Adalet Divanı'nın belirlediği ilkelere karşı olmaksızın riayet edilen kurallardır. Uluslararası hukuk bir bütün şeklinde ele alınmakta, bağlayıcı olmakta ve Birlik hukukunun da bir parçası olmaktadır. Cenevre Sözleşmeleri, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi buna örnek olarak verilebilir. En son yazılı olmayan hukuk kaynağı ise içtihat hukukudur. Yasalarda belirtmeyen durumlarda daha önceki mahkeme kararının dikkate alınmasıdır. Burada yargıcın veya hukukçunun görüşü esastır. Bir kural yasalarca açıkça belirtilmemiş ama reddedilmemişse de örtülü bir şekilde o kural kabul edildi varsayılmaktadır.

1.3.1 Avrupa Birliği Anlaşmaları

1.3.1.1. Tek Senet Antlaşması

Avrupa Birliği, henüz Avrupa Ekonomik Topluluğu iken ülkeler arasında serbest ticareti sağlayacak bir sistemin olmaması, Avrupa'da tek bir pazarın olması gerekliliğini ortaya koymuştur. Tek Pazar ile amaçlanan, Avrupa'da ekonomik engelleri ortadan kaldırarak bir düzen kurmak, tek ve ortak bir iç pazar oluşturmaya çalışmaktır. Tek Senet Antlaşması ile bu ekonomik engeller yok edilmeye çalışılmış, ülkeler birbirleriyle daha uyumlu politikalar benimsemiş ve rekabet sağlayacak bir ortam oluşturulmuştur. Bu süreç zaman içinde gerçekleşmiştir.

Ekonomik sebepler, Tek Senet Antlaşması'nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak o zaman için birliğin kapsamını da genişletmiştir. Ortak dış ilişkiler, politik işbirliği, güvenlik, savunma gibi konular da ortaya konulmuştur (Glaesner, 1986, s. 447). Senet ile ayrıca birliğin organlarından olan parlamento ve konseyin gücü artırılmıştır. Birliğin karar alma yapısı yeniden modellenerek bu süreçte parlamento ve konseyin yetkileri genişletilmiştir (Murphy, 1989, s. 340). Böylece Avrupa Birliği'ne giden yolda Avrupa Konseyi'nin AET kurumlarının çalışmalarını ve siyasi işbirliğini koordine etmede daha aktif bir rol üstlenmesini önermiştir. Avrupa Konseyi'nin, Avrupa Birliği içindeki en önemli kurum olması yönünde adımlar atılmıştır.

1.3.1.2. Maastricht Antlaşması

Maastricht Antlaşması, Avrupa halkları arasında daha yakın bir birlik yaratma sürecinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Avrupa'da başlatılan entegrasyonun sonuçlarından biri olan Avrupa Toplulukları'nın Avrupa Birliği'ne dönüşüm sürecini kapsamaktadır. Bu yüzden Avrupa Birliği Antlaşması da denilmektedir. Önceki anlaşmaların devamı niteliğinde olan Maastricht, birliğin en önemli kurucu anlaşması olmuştur (European Parliament, 2022). Ekonominin yanında mali ve sosyal konularda da bir bütünleşme ihtiyacının giderek artması, hükümetlerin bir araya gelerek yeni adımlar atmalarına sebep olmuştur. Bu konuda kamuoyunda da ciddi baskılar oluşturulmuştur. Ülkelerin vatandaşların da içinde buldukları durumdan memnun olmamaları, yeni bir genişleme politikasına olan ihtiyacı artırmıştır. Özellikle yaşanan ekonomik sıkıntılar, sosyal alanda bazı tedbirler almayı zorunlu kılmıştır. Tek Senet ile ekonomik bütünleşme sağlamaya çalışan Avrupa, sosyal alanla da bunu desteklemek istemiştir. İstikrarlı bir ekonomi ve daha başarılı bir sistem için daha fazla ortak noktanın belirlenmesi gerektiği görülmüştür. Tüm bunlar yeni anlaşma için zemin hazırlamıştır. Hükümetlerarası yapılan müzakere ve konferanslar ile anlaşmayı oluşturan ilkeler benimsenmiştir. Hem AB'nin geliştirilmesine hem de ülkelerin ulusal çıkarları ile AB çıkarları uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Başkan Delors'un liderliğinde oluşturulan Topluluklar Komisyonu ile Maastricht'te bir araya gelen zirvede hükümet başkanları kendi aralarında mutabık kalmışlardır (Bozkurt, 1993, s. 10). Üye ülkeler böylece daha kapsamlı ve ortak bir dış politika ile güvenlik anlayışı oluşturmuştur. Buna göre her üye ülke dış politikada adım atarken diğer üye ülkelere de bu konuda danışmak, haber vermekle yükümlü hale getirilmiştir. Diğer ülkelerin

güvenliğini tehlikeye atacak, ortak ilkelere aykırı her türlü eylemden kaçınmaları beklenmiştir. Böylece, AB içinde ortak değerlere bağlı kalınması, güvenliğin sağlanması, uluslararası alanda işbirliği yapılması hedeflenmiştir.

Ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra savunma ve dış politikada, AB vatandaşlığı, adalet ve içişleri gibi alanlarda da yeni yönelimler gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak serbest dolaşım, dış sınırların güvenliği, göç, madde bağımlılığı, adli, gümrük ve polis güçleri arasında işbirliğini de kapsamaktadır. Böylece geliştirilen işbirliği AB'nin damarlarında yeni kan olmuştur. İşleyiş yönünde sağlanan kolaylıklar karar alma mekanizmasını da hızlandırmıştır. Sosyal alanda ise geliştirilmek istenen 'sosyal diyalog' ve 'sosyal dayanışma ve bütünleşme' ile bu alanda da sağlıklı ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmüştür (Delorme, 1997, s. 366). Ekonomik istikrarı sağlamanın ikinci hedefi de aslında oluşturulan istihdam ile topluluk vatandaşlarının yaşam seviyesini korumak ve geliştirmek, şartlarını iyileştirmek, sosyal dayanışmayı pekiştirmek olmuştur. Kendi içinde kapalı bir toplum yerine, diyaloga ve her türlü anlaşmaya açık, kendini güven içinde hisseden bireylerden oluşan bir Avrupa Birliği, hedeflerine ulaşmış olacaktır. Özellikle bölgelerarası eşitsizlik sona erecek ve bu bölgelerdeki geri kalmışlık ortadan kalkacaktır (Guzzetti, 1995, s. 150). Sosyal dayanışmanın olduğu, bireylerin güven içinde yaşadığı ve ekonomik olarak dengesizliklerin ortadan kalktığı bir AB ikliminde yeni üyelerin katılımının daha kolay olması beklenmiştir.

Maastricht Antlaşması ile adından söz ettiren diğer bir ifade Üç Sütun Teorisi olmuştur (Gomez-Diaz, 2018, s. 626). Avrupa Birliği bir bina olarak düşünüldüğünde, bu teori AB'yi ayakta tutan bir sütun görevi görmektedir. Bu sütunlardan birincisi; Avrupa Birliği kendinden önce oluşturulan toplulukların temelini sağlamlaştırmış ve alanını genişleterek ekonomik ve parasal birlik adı altında yeni eklemeler yapmıştır. AKÇT, AET ve EURATOM gibi topluluklar tamamen yok olmamış; isim değiştirerek ihtiyaçlara cevap verme ölçüsünde genişlemiştir. İkincisi; AB, savunma konusunda (özellikle Batı Avrupa) dış politika belirlerken NATO ile uyumlu ve işbirliğine dayanan politikalar gerçekleştirecektir. Bu anlamda savunma alanında Avrupa Birliği çift zırha bürünmüştür. Savunma, ekonomik alanda yapılan entegrasyonun devamı niteliğinde olup önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Üçüncüsü ise; adalet ve içişleri gibi çeşitli alanlarda da işbirliğine dayalı politikaların belirlenmesi olmuştur (European Parliament, 2022). Üç Sütun Teorisi'yle birlikte politikalarını geliştirerek değiştiren Avrupa Birliği,

daha sistematik ve sağlam temellere dayalı bir yapı haline dönüşmüştür.

Maastricht Antlaşması'nın ekonomik ve parasal birlik olarak içerdiği yenilikler de bulunmaktadır. Ülkeleri birbiriyle uyumlu hale getirmek ve para politikası kapsamında fiyat istikrarını sağlamak için Frankfurt'ta Avrupa Para Enstitüsü kurulmuştur. Bu kurumun amacı; üye ülkelerin bankaları arasında işbirliği sağlamak, para politikalarını düzenlemek ve danışmanlığını yapmak, tek para birimine geçiş aşamasına önderlik etmek ve bu konuda gereken hazırlıkları yapmak olmuştur. Böylece ortak paraya (Euro) geçme süreci hızlanmıştır. 2002 yılından itibaren ülkeler bu para birimini kullanmaya başlamıştır.

Maastricht'in farkını ortaya koyan maddelerden biri de kendi içinde değil, dışarıya karşı sınırları olan bir Avrupa oluşturmaktır. Bunun için ekonominin, sosyal kaynaşmanın, parasal birliğin, savunma ve güvenliğin derinleşmesi için adımlar atılmıştır. Özellikle ortak güvenlik ve savunma alanlarında alınan kararlar Maastricht'le beraber yürürlüğe girmiş ve bu alanda tek ses olma yolunda Avrupa Birliği kendi kimliğini oluşturmaya çalışmıştır. Bu durum askeri işbirliğinin de kapılarını açmıştır (Bozkurt, 1993, s. 13). Yeni kuralların ve ilkelerin oluşturulması AB'nin eylem alanını genişletmiş ve ilişkileri derinleştirmiştir. Ekonomik ve parasal birlik, dış politika, savunma, güvenlik politikaları, adalet ve içişlerinde oluşturulan işbirliği, kültürel ve sosyal alanlar gibi diğer birimlerde oluşturulan ortak hedefler bunun göstergesi olmuştur. Maastricht Antlaşması ile sağlanan bu kolaylıklar birliğin geleceği adına olumlu bakış geliştirmesini sağlamıştır.

Maastricht Antlaşması ile AB üyeleri arasındaki ilişkiler derinleşmiştir. İlişkilerin derinleşmesi birliğin hareket alanını genişletmiştir. Ekonomik işbirliğinden dış politikaya, parasal birlikten güvenlik politikalarına kadar birçok alanda ortak karar alma mekanizması oluşturulmuştur. Devlet yönetimi ve demokrasi gibi ulusal kavramlar ulusüstü bir mekanizma tarafından korunur hale gelmiştir. Diğer taraftan, devletlerin sahip olduğu yetkiler bu mekanizma ile paylaşılmaya başlanmıştır.

1.3.1.3. Amsterdam Antlaşması

Amsterdam Antlaşması, üye ülkeler arasındaki işbirliğini daha çok geliştirmeyi amaçlayan ve Maastricht Antlaşması'nda bazı köklü değişiklikler yapan bir anlaşma niteliğinde olmuştur. Maastricht'in koşullarını değiştirmek ve genişletmek amacıyla

toplanmıştır. 1997’de imzalanıp 1999’da yürürlüğe girmiştir. Bir yüzyılın son senesinde kabul edilen, önemli değişiklikler içeren anlaşma, Birlik için bir yol haritası oluşturmuştur. En önemli gündem maddesi ise Avrupa vatandaşlığı kavramını ortaya koymuştur. Üye ülkelerinin kendi ulusal kimliklerinin yanı sıra bir Avrupa vatandaşlığı elde etmelerini sağlamıştır. Avrupa vatandaşı olmanın ulusal vatandaşlığı engellemeyeceği konusunun altı çizilmiştir. Böylece bir kimlik kargaşasının önüne geçilmiştir. Üye ülkelerin vatandaşları hem kendi ülkelerinin vatandaşı hem de Avrupa Birliği vatandaşı olarak çifte vatandaş olmuştur.

Vatandaşlığın yanında yapılan diğer önemli düzenleme ise parlamentonun güçlendirilmesi ve yetkilerinin artırılması konusunda olmuştur. Antlaşma, parlamentonun yetkilerini artırarak bireysel hak ve özgürlükler kapsamında da yenilikler getirmiştir. Parlamentonun geçirdiği bu değişim sonucunda yasamada konsey ile aynı seviyeye yükseltilmiştir. Böylece ortak karar alma prosedürü uygulanmaya başlanmıştır (Bindi, 2021, s. 34). Bu prosedür, işbirliğinin yapıldığı tüm alanlar olmak üzere genişletilmiştir. Bunlardan biri de Üç Sütun Teorisi’nin üçüncü sütundaki değişikliği olmuştur. Adalet ve içişlerinde yapılan değişikliklere ilaveten hükümetler arası konularda ceza gerektiren durumlarda polis ve yargı arasındaki işbirliği yerine ulusüstü verilen kararlar esas alınacaktır. İstihdam oluşturma, kişiler arasındaki fırsat eşitliğinin sağlanması, sahtecilik ve şeffaflık gibi konular, halk sağlığının sağlanması gibi konular da ortak karar alma prosedüründe yer almıştır. Üye ülke vatandaşlarının serbest dolaşımı, sığınma, göç gibi başlıklar da bu mekanizmaya dahil edilmiştir. Birlik bu anlamda Schengen Antlaşmalarını kendi yasalarına eklemiştir (Foreign and Commonwealth Office, 2008, s. 286).

Parasal birliği sağlama adına tek para birimine geçiş süreci de başlamıştır. Bu durum, birlik için önemli bir aşama olup bu alanda atılacak daha somut adımların sebebi olmuştur. Amsterdam Antlaşması sayesinde üye ülkeler arasındaki işbirliği giderek artmış, her üye birbirine karşılıklı olarak daha bağlı hale gelmiştir.

1.3.1.4.Nice Antlaşması

2001’de imzalanıp iki yıl sonra yürürlüğe giren Nice Antlaşması’nın amacı, Birliğin kurumlarını genişlemeye göre yenileyip düzenlemek ve daha güçlü hale

getirmektedir. Birliğin genişlemeye hazırlanması ve katılan yeni üyelerin birliğe uyum sağlaması adına önemli bir anlaşma olan Nice, bu alanda birçok reform içermektedir. Bu reformlar; Avrupa Konseyi'nde kullanılan oy ağırlıklarının değişimi, karar vermede oy birliğinden salt ve nitelikli çoğunluk sistemine geçilmesi, komisyonda yapılan reformlar olarak ele alınmıştır. Buna göre AB'ye katılımcı sayısı arttıkça oy oranları da değişmiştir. Bu durum özellikle nitelikli çoğunluk için geçerli olmuştur. Nitelikli çoğunluk, çok kısıtlı alanlarda kullanıldığından bu sınırları genişletme kararları alınmıştır. Parlamento'da oy birliği ile alınan bazı kararlarda nitelikli çoğunluğa geçilmiştir. Gerekli görülen diğer bazı durumlarda yine nitelikli çoğunluğa geçilmesi kararlaştırılmıştır. Tüm bu değişikliklerle Avrupa Konseyi'ne başvurma bir seçenek olmaktan çıkmıştır. Ortak karar prosedürü kapsamında bir sorunla ilgili gelişmiş işbirliğinin olduğu tüm alanlarda artık Parlamento'nun onayı gerekli kılınmıştır (European Parliament, 2018). Toplamda 70 maddeden oluşan parlamento kararlarının 29'unda nitelikli çoğunluk uygulamasına geçilmiştir. Sanayi politikası ile ilgili hükümler, AB vatandaşlarının kendi sınırları içinde serbest dolaşımı, Birlik dışındaki ülkelerle oluşturulacak ekonomik işbirlikleri nitelikli çoğunluk ile alınacak kararlar arasına eklenmiştir.

Konsey'in 237 oyuna rağmen, karar alırken 169 oyun olması yeterli bulunmuştur. Komisyon'da ise her üye devletten bir temsilci bulunacaktır. Ancak bu kural, üye sayısı artınca komisyonda bulunan üyeler AB'nin üye sayısını geçmeyecek şekilde düzenlenmiştir.

Diğer bir düzenleme ise Birliğin değerlerine ters düşen üyeler, özellikle yeni katılan devletler hakkında yapılacak işlemler olmuştur. Buna göre, 7. maddede yapılan değişiklikle üyelerin beşte dördünün görüş birliğiyle Parlamento'ya danışma, bu ülkeye söz hakkı verme, bir komite oluşturup bu konu hakkında bir inceleme yapılması sağlanabilecektir (Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2007). Akil insanların oluşturduğu bu komite, üye ülkelerde AB değerlerine ne kadar uyulduğu konusunda değerlendirme yapıp bilgi verecektir.

Nice Antlaşması'ndaki yenilikler, AB'nin 15'ten 27'ye veya daha fazla genişletilmiş bir Birlik içinde etkin eylem kapasitesini korumak olmuştur. Bu nedenle Nice Antlaşması tıpkı Amsterdam Antlaşması gibi kurumsal reformlara odaklanmış, Avrupa entegrasyonunu derinleştirmeye yönelik siyasi iradenin nispeten zayıf kaldığı görülmüştür (Borchardt, 2010, s. 12). Bu durum, AB'nin geleceğine yönelik eleştirileri

de beraberinde getirmiştir.

1.3.1.5.Lizbon Antlaşması

Lizbon Antlaşması, AB üyesi 27 devlet tarafından Portekiz'in başkenti Lizbon şehrinde 2007'de imzalanmıştır. Bu antlaşma, Avrupa için anayasa niteliği taşıyan antlaşmanın yerine geçmiştir. Lizbon Antlaşması ile yapılan yenilikler hem kurumsal yenilikler hem de politika değişiklikleri ile ilgili olmuştur. AB'nin kendi içindeki kurumsal yapısını daha çok güçlendirmek, bu kurumlarla üye ülkeler arasındaki makası kapatmak, uluslararası arenada daha etkin olmak Lizbon'un temel felsefesi olarak belirlenmiştir. Bu antlaşma ile karar alma prosedüründeki değişiklikler ile üye ülkeler arasında oyların dengelenmesi, Avrupa Parlamentosu'nun güçlendirilmesi yoluyla AB'nin kurumsal yapısının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca belirli alanlarda, Avrupa vatandaşlığının vurgulanması, Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması ve Birliği temsil edecek bir dışişleri bakanının atanması da düşünülmüştür (Sela, 2010, s. 49). Lizbon Antlaşması ile yapılması planlanan, birliğin karar vermedeki mekanizmasını daha işlevsel hale getirerek verimini arttırmaktır. Kendi içinde güçlü olan birlik, dışarıya karşı bir bütün olarak tek ses olabilecektir.

Lizbon Antlaşması, AB kararlarının sadece kağıt üzerinde kalmayıp gerçek hayatta da uygulanabilen hükümler olması için yapılması gereken yenilikler ve değişiklikleri belirlemektedir (Oğurlu, 2008, s. 16). Bu yenilik ve düzeltmeler ile demokrasi, eşitlik, şeffaflık, hukukun üstünlüğü gibi değerleri koruyan bir AB olma hedefi izlenmiştir. Ayrıca üye ülkelerin kendi içindeki sistemlerle işbirliği ve uyum içinde çalışma adına adımlar atılmıştır. Birliğin diğer amaçları; Birliğe enerji, iklim değişiklikleri, sosyal konular, güvenlik ve göç konularında özellikle uluslararası düzeyde vatandaşlar için önemli olan siyasi gelişme yollarını sağlamak olmuştur (Sela, 2008, s. 50). Gerçekleştirilmek istenen tüm bu hedefler Lizbon'un kendinden önceki anlaşmaların bir özeti ve güncellenmiş şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Birliğin bütünleşme sürecine hız kazandırılmak istenmiştir.

1.3.2. AB'nin Siber Suçlar Sözleşmesi

Avrupa Birliği bünyesinde oluşturulan Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi, bilgisayar ve internet ortamında gerçekleşen siber suçlarla ilgili düzenlemeler

içermektedir. 2001 yılı ile birlikte tüm üye ülkeler ve Amerika, Japonya, Avustralya gibi AB dışı ülkeler tarafından imzalanmıştır. Sözleşme 48 maddeden oluşmakta ve sahtekarlık, çocukların cinsel içerikli kullanılması, ağ güvenliği gibi konuları kapsamaktadır (Köksoy, 2020, s. 650). Sözleşmeyi imzalayan ülkelerde bu suçların işlenmesi durumunda gerekli cezai işlemlerin yapılmasını öngörmektedir.

Avrupa Birliği, 2004-2005 yıllarında Avrupa Ağ ve Bilgi Güvenliği Teşkilatı'nı kurmuştur. Kısa adı ENISA olan bu kuruluş, AB'nin siber güvenlikten ve siber saldırılardan korunmak için sorumlu olan teşkilattır. Hava, deniz, kara ve uzaya ilaveten beşinci rekabet ve hareket alanı olan siber alan güvenliğinin tesis edilmesi gereken yeni saha olmuştur.

Eylül 2017'de Avrupa Komisyonu, AB siber direncini, caydırıcılığını ve savunmasını daha da iyileştirmek için yeni girişimler içeren bir siber güvenlik paketini kabul etmiştir. Bunların bir parçası olarak Komisyon, AB Ağ Bilgi Güvenliği Ajansı'nı (ENISA) güçlendirmek için bir yasama önerisi sunmuştur (European Parliament, 2019). 2016 yılında Ağ Bilgi Güvenliği Direktifinin kabul edilmesinin ardından ENISA'nın AB'nin siber güvenlik ortamında daha geniş bir rol oynaması beklenmektedir. Komisyon, ENISA'nın şimdiye kadar olduğu gibi sadece uzman tavsiyesi sunmasını değil, aynı zamanda operasyonel görevleri de yerine getirebilmesini sağlamak için ajans için kalıcı bir yetki de dahil olmak üzere iddialı bir reform önerisi sunmuştur. Teklif ayrıca, ENISA'nın da önemli bir rol oynayacağı bilişim ve iletişim teknoloji ürünleri için ilk gönüllü AB siber güvenlik sertifikasyon çerçevesinin oluşturulmasını öngörmektedir.

Savunma Politika Çerçevesi belgesini kabul ederek siber savunma kapasitesini geliştirmek istemiştir. Bu alanda eğitim ve tatbikatlar yapmış üye ülkeler için de iletişim ağlarının korunması ile ilgili olarak çalışmalar gerçekleştirmiştir (Çiftci, 2017, s. 102). Sivil ve asker işbirliği içerisinde halkı da bu güvenlik tesisine dahil etmiştir. ENISA, siber savunma için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiş; AB'de iletişim ve bilgi güvenliğini artırmak için çeşitli ülke ve kurumlarla işbirliği yaparak siber altyapılarını düzenlemiş, bu konuda uzmanlık desteği sunmuştur.

1.4. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikaları

Avrupa Birliği'nin hem varoluşundan bu yana hem de genişlemesi sonucu sahip

olduğu özellikle güvenlik, istihdam gibi çeşitli stratejileri bulunmaktadır. Bu stratejilerle bünyesinde değişiklikler yaparak değişen dünya sistemine uyum sağlamaya ve söz sahibi olmaya çalışmıştır.

1.4.1. Güvenlik Stratejisi

Güvenlik konusu insanlığın varoluşuyla ortaya çıkmış ve gerek bireylerin gerekse devletlerin en önemli konularından biri olmuştur. Bu konu, uluslararası ilişkilerde de belirleyici bir rol oynamakta ve her ülke farklı bir güvenlik anlayışına sahip olabilmektedir. Her ülke önce kendi iç güvenliğini sağlamaya çalışmakta, sonra yakın çevresiyle ilgili güvenlik politikaları üretmekte ve küresel anlamda da bir güvenlik anlayışı oluşturmaktadır. Barış ve düzenin olmadığı sistemlerde ekonomik politikalar da siyasi faaliyetler de sağlıklı bir şekilde işleyememektedir. Artık sadece askeriyle değil; teknoloji, bilim, ekonomi gibi yeni alanlarda da güvenlik kavramı kendine yer edinmektedir. Güvenliğin bu çok boyutlu yönü, devletleri tek başlarına değil kollektif olarak birlik sağlamaları gerektiği gerçeğini de kısa zamanda ortaya çıkarmıştır.

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş'tan sonra oluşan atmosferde ABD'nin Avrupa'ya yeterli önemi vermediğini ve beklentilerini karşılamadığını gözlemlemiştir. Bunun üzerine AB uluslararası sistemde kendisi sorumluluk üstlenerek bu yönde kararlar oluşturmaya başlamıştır. Bu konuda çeşitli adımlar atarak küresel bir aktör gibi davranmış ve dünyanın çeşitli yerlerinde nüfuz oluşturmaya çalışmıştır (Biscop ve Andersson, 2008, s. 3). Sovyetler Birliği'nin de dağılması sonucu bölgesel olarak da uluslararası olarak da daha rahat hareket kabiliyetine kavuşmuştur. AB güvenlik anlamında ABD ve Rusya dışında başka bir ülkeyi tehdit olarak görmemiştir. Amerika her ne kadar ilgisiz görünse de NATO çerçevesinde Avrupa'yı savunma potansiyeline sahip olmuştur. Çeşitli AB ülkelerinde askeri varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Rusya da geliştirdiği ilişkilerle AB'ye karşı işbirliği odaklı politikalar gütmüştür. Ekonomi ve siyasi alanlarda Avrupa ile sürekli temas halinde olmuştur. Her şeye rağmen AB, güvenlik alanında da Avrupa'da tek ses çıkmasını istemiş, genişleme ve bütünleşme dönemlerinde de bu ortamı yaratmaya çalışmıştır.

Avrupa Birliği, ilk zamanlarda ekonomik bütünlük anlayışı üzerine kurulsa da zamanla güvenlik konusunda da bir bütünlüğün sağlanması gerektiği anlaşılmıştır. AB,

Amsterdam Antlaşması'nın bir sonucu olarak, iç güvenlik konularında önemli yasal yetkiler elde etmiştir. AB, insanların, ticaretin ve sermayenin serbest dolaşımı için bir Avrupa alanını kolaylaştırmak amacıyla bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturmuştur. Bu, temel hakların ve tüm vatandaşların güvenliğinin güvence altına alındığı bir alan olarak ortaya konmuştur. Schengen Sözleşmesi'nin Birliğe dahil edilmesi, yüksek düzeyde bir ortak güvenlik sağlamak üzere tasarlanmış, sert bir dış sınırla çevrili sınırsız bir iç alan oluşturmuştur (Rees, 2008, s. 97). Ancak AB'nin zamanla farkına vardığı konu iç ve dış güvenliğin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğudur. Güvenliğin bu boyutu Maastricht Anlaşması ile de ele alınmış ve oluşturulan üç sütunlu yapıyla önemli adımlar atılmıştır. Bir birlik adı altında egemenlik paylaşıldıkça güvenlik de paylaşılmış; ekonomik olarak birlikte hareket eden devletler güvenlik anlamında da işbirliği yapmışlardır. Soğuk Savaş'ın bitiminden günümüze kadar gerçekleşen 11 Eylül saldırısı, Avrupa'nın çeşitli yerlerinde yaşanan terör saldırıları bu işbirliğinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Özellikle 11 Eylül saldırısı ile Avrupa'daki mevcut eğilim, öncelikle terörle mücadele ve tehditlerden kurtulma adına Adalet ve Güvenlik Özgürlüğü Alanı'nın gelişiminin desteklenmesi yönünde olmuştur (Olsson vd., 2008, s. 6). 2001 yılından itibaren çeşitli Avrupa şehirlerinde patlayan bombalarla terörizmi de güvenlik konusuna dahil eden Avrupa Birliği, bu konudaki mücadelesini artırmıştır. Özellikle bu mücadelesiyle ilgili eylem planları hazırlamıştır. 2003 yılında Brüksel'de hazırlanan 'Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa' adıyla Avrupa Güvenlik Stratejisi oluşturulmuştur (Council of the European Union, 2020). Bununla beraber AB, küresel ölçekte güvenlik sorumluluğunu üstlenmiştir. Uluslararası boyutta ortaya çıkan en önemli konulardan biri ise demokrasinin devletler için ne kadar önemli olduğu gerçeğidir. Güçlü devletin ancak güçlü bir demokrasi, insan haklarının tanındığı bir sistemle var olacağını belirten AB, bunun sonucunda güçlü ve güvenli bir uluslararası sistemin oluşacağını vurgulamaktadır.

Ayrıca Yugoslavya'nın dağılması, Kosova Savaşı ve Balkanlardaki diğer savaşlar gibi yanibaşında yaşanan krizlere ABD müdahalesi yerine Avrupalı devletlerin müdahale etmesi daha doğru bulunmuştur. AB, Amerika'ya rağmen 'ben de varım' demek için güvenlik politikalarının alanını da genişleterek Kafkasya, Orta Doğu, Asya bölgelerine çeşitli yardımlar yaparak bu ülkelerle iyi ilişkiler içinde olmaya çalışmıştır. AB, Amerika'nın olduğu her yerde kendine de bir alan açmaya ve egemenlik payı

görmeye çalışmaktadır (Biscop ve Coolsaet, 2003, s. 4). Sovyet tehdidi var iken gölgesine sığındığı ABD bu tehdit ortadan kalkınca AB'nin rakibi konumuna gelmiştir.

AB, ABD yerine kendi kararlarını alabilmek için birtakım çabalar ortaya koymuştur. Avrupa Savunma Topluluğu olarak kendini gösteren yapı, Fransa meclisinde kabul edilmediği için yürürlüğe girememiştir (Kaonig ve Walter-Franke, 2017, s. 6). Diğer bir adım olan Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi, AB'nin güvenlik konusunda oluşturduğu politikalarından meydana gelmektedir. Bunu takip eden Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ile kendi bölgesinde daha etkin olmaya çalışmıştır. Böylece güvenlik kapsamında bir gelişme ve genişleme sağlanmıştır.

Genişleme politikalarının da ortaya çıkardığı güvenlik kaygısı, bunun daha detaylı ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Yeni üye devletlerin kendi içlerinde ya da sınır komşularıyla çözemedikleri sorunlar üyeliklerinden sonra da devam etmiştir. 2003'te Güvenlik Stratejiler'in kabulüyle çok taraflı ilişkilerin daha güvenli bir ortam oluşturduğu görülmüştür. AB, bu çerçevede sürekli genişleyerek hem bölgeler üzerinde etkinlik sağlamak hem de güvenlik tehdidini azaltmak istemiştir.

AB'nin kendi içinden kaynaklanmayan ama karşı karşıya kaldığı diğer bir güvenlik tehdidi ise yasadışı göçmenlerdir. Düzensiz göçe atfedilen öncelik, "yasadışı göçmenleri" Birliğin karşı karşıya olduğu "temel tehditler" arasında listeleyen Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde de yansıtılmaktadır (Özgür, 2012, s. 81). Sınır güvenliği, vize politikası, ve düzensiz göçle mücadele Eylem Planlarıyla çözülmeye çalışılan konulardır. Eylem Planları temel olarak odaklandığı konular şunlardır: Göç akışlarına ilişkin bilgi alışverişinin iyileştirilmesi, sınır kontrolü ve göçle ilgilenen üçüncü ülke makamlarına pratik operasyonel destek ve kapasite geliştirme ve geri kabul anlaşmalarının imzalanması (Lavenex ve Wichmann, 2009, s. 95). Avrupa, bugün bile bu sorunları yaşamaktadır. Düzensiz ya da yasadışı göçmen sorunu Avrupa Birliği'nin bölgesinde istemediği bir sorundur.

AB, izlediği siyasi ve ekonomik politikalarla ve kurduğu birtakım birimlerle güvenliği sağlamaya çalışsa da askeri boyutta ABD'ye yetişememiştir. Bunca çeşitliliğe sahip devletlerin askeri olarak bir araya gelip nasıl bir ordu kuracağı konusu çelişkilidir. Bunlar arasındaki koordinasyon ve yönetimin de nasıl olacağı sorusu cevap beklemektedir. Ticaret amacıyla ortaya çıkan bu yapının güvenlik açısından askeri kanadının yetersiz kaldığı çok açık görülmektedir.

1.4.2. Ekonomik Stratejisi

Avrupa Birliği'nin kuruluş felsefesi ekonomik ilişkiler üzerine olduğu görülmektedir. Daha kolay ekonomik kazanç ve işbirliği için bir araya gelen devletlerin birbiriyle uyumlu ve serbest dolaşımını öngörmektedir. Bu kapsamda yaptığı antlaşmalar ve geçirdiği genişleme süreçleri bu amaca hizmet etmektedir. Oluşturulan güvenlik politikaları bu ekonomik dolaşımın kesintiye uğramaması için gerçekleştirilmiştir.

AB, Amerikan ekonomisi kadar dinamik ve istihdam özelliklerine sahip olmamıştır. Büyüme hızı da Amerika'nın çok gerisinde seyretmektedir. Üstelik ciddi bir işsizlik sorunu bulunmakta ve bu durum çeşitli sosyal olayları da beraberinde getirmektedir (İnan, 2005, s. 68). AB hazırladığı raporlarda da bunu dile getirmiş ve bu sorunların çözümü için reformlar ve ekonomik modeller gerçekleştirmiştir. Özellikle ulusal kapitalist modeller küreselleşen ekonomiye uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Bu ulusal ve küresel ekonomik sistemlerin çatışma yerine uyumlu çalışabilmesi için AB önemli adımlar atmıştır.

Ulusal ekonomilerin AB çatısı altında küreselleşmeye başlaması beraberinde riskler de getirmiştir. Böyle bir sistemde ekonomideki olumsuzlukların da küresel etkisinin görülmesi kaçınılmaz olmuştur. 2007-2008 yıllarında AB, kendinden kaynaklanmayan bir krizin etkilerini yaşamıştır. ABD'de başlayan bu krizin küresel olarak dünyaya yayıldığı görülmüştür. Dünyada en ünlü finans kurumları çökmüş ya da devletleştirilmek zorunda kalmıştır. Diğerleri ise yalnızca büyük devlet destekleriyle hayatta kalmıştır (Helleiner, 2011, s. 68). Bu finansal erime tüm dünyadaki büyük finans merkezlerini etkilemiş, uluslararası ticaretin 1930'lardan bu yana hiç olmadığı kadar şiddetli bir çöküşe ve her şeyi kapsayan daha geniş bir ekonomik gerilemeye yol açmıştır. Bu durgunluk ve kriz AB üyesi ülkelerde kullanılan ortak para biriminin kalıcılığının eleştirilmesine sebep olmuştur. Amerikan dolarının düşmesiyle euro'nun yükseleceği beklentileri oluşmuş, fakat bu durum uzun sürmemiştir. Kriz, tüm Avrupa'da benzer sonuçlar doğurmuştur. İngiltere bu kriz nedeniyle ortak para biriminin geleceğini parlak görmediğini ve euro'nun bu krize dayanamayacağını öngörmüştür (The Telegraph News, 2016). Bu, çok ileri bir öngörü olsa da tüm devletler ve para birimleri 2008 kriziyle bir sınav vermiştir. Bu durum ekonomik ilişkilerin birbirine

pamuk ipliğiyle nasıl bağlı olduğunu gözler önüne sermiştir. Küresel ekonomide yaşanacak en ufak bir sıkıntının domino etkisi yaratıp diğer ekonomilere de sıçrayacağı görülmüştür.

Küresel anlamda yaşanan en büyük ekonomik buhranlardan biri de COVID-19 salgını olmuştur. Bu salgın dünyanın dört bir yanındaki hükümetleri, sağlık sistemleri üzerindeki yükü hafifletmek ve virüsün yayılmasını yavaşlatmak için nüfus arasında katı sosyal mesafe önlemleri almaya zorlamıştır. Avrupa ülkeleri ekonomilerinin aniden kapandığını görmüşler; temel ihtiyaçlar dışında ekonominin diğer tüm sektörleri, benzeri görülmemiş bir talep daralmasından ve azalan mal arzından etkilenmiştir (Hauser vd., 2020, s. 100). Sokağa çıkma yasakları nedeniyle insanların ve endüstrilerin rutinleri büyük ölçüde karıştırılmış, ulaşım minimum düzeyde tutulmuştur. Euro bölgesi de 2020’de çok büyük bir darbe almış ve

2021 ile birlikte yavaş da olsa bir iyileşme yaşayamıştır. Reel GSYİH’nın hem AB’de hem de Euro bölgesinde 2022’nin ortalarına kadar kriz öncesi seviyelere ulaşması beklenmektedir. Bu, pandeminin başlamasını takip eden ilk tahminlere kıyasla görünümün olumlu bir şekilde ayarlanmış olmasıdır. Ancak, ekonomik aktivitenin kriz öncesi seviyelere dönmesinin AB ekonomisi için yavaş büyümeyi beraberinde getirmektedir (Maarten vd., 2021, s. 8). Kültürel ve yaratıcı endüstriler ve havacılık endüstrisi (hareketlilik ve turizm faaliyetlerindeki azalma nedeniyle) gibi insan temasına ve etkileşimine bağlı sektörler, krizden önemli darbeler almıştır. AB önlem olarak bazı ekonomik paketler açıklamış, borçların ertelenmesi yönünde adımlar atmıştır. Salgının en hızlı yayıldığı bölgelerden biri olan Avrupa’da krizle mücadele etmek için her ülke kendi içine kapanmış durumdadır. AB üyeleri arasında işbirliği ve koordinasyon tam anlamıyla sağlanamıştır. Krizin gerçek etkileri bu salgının sonlanmasıyla ortaya çıkacaktır.

1.5. Avrupa Birliği’nin Genişlemesi

Avrupa bütünleşmesi, başlangıcından itibaren ilkelerinden ödün vermeden günümüze kadar devam etmiştir. Kömür ve Çelik Topluluğu’ndan Avrupa Birliği’ne kadar geçen sürede ismi değişmiş, çeşitli alanlarda genişleme göstermiş, derinleşmiş; 6 üye ile çıktığı yolda bugün 27 üyeye ulaşmıştır. Ortak pazardan, para birimine, güvenlikten savunmaya, serbest dolaşımdan Avrupa vatandaşlığına kadar genişleyen bu

yelpazede ekonomik, politik ve stratejik anlamda Birlik kendi gücüne güç katmıştır. Uluslararası ilişkilerde söz söyleyebilen bir yapı olmuştur.

AB kapsadığı konular gibi bünyesine kattığı ülkeler olarak da genişlemiştir. Daha çok Doğu Avrupa'yı ve çevresini kapsayan bu genişleme hamleleri Birliğin sınırlarının yıldan yıla değişmesine neden olmuştur. Aday ve potansiyel aday ülkelerinin de olması, bugün bile Birliğin genişleme politikasının hala devam ettiğini göstermektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011). Avrupa Birliği, Katılım Ortaklığı Belgesi ile birliğe yeni katılacak ülkeler için çeşitli kriterler ortaya koymuştur. Ayrıca bu ülkeleri İlerleme Raporları'yla yakın takibe alarak Birlik içindeki gelişimini ayrıntılarıyla o ülkelerle paylaşmıştır. AB üyeliğine hak kazanabilmek için ülkelerin öncelikle işleyen bir demokrasiye ve piyasa ekonomisine sahip olmak da dahil olmak üzere bir dizi yerleşik kriteri karşılaması gerekmektedir. Bir ülke resmi aday olduğunda, katılım müzakereleri, bu aday ülkenin çok sayıda AB yasa ve düzenlemesini kabul etmesi ve uygulamasını gerektiren uzun ve karmaşık bir sürece girmiş olması demektir. Analistler, dikkatle yönetilen genişleme sürecinin AB'nin en güçlü politika araçlarından biri olduğunu ve bunun yıllar içinde birçok Avrupa ülkesinin daha demokratik ve varlıklı toplumlara dönüştürülmesine yardımcı olacağını belirtmektedir (Congressional Research Service, 2021, s. 6). AB'nin genişlemesi aynı zamanda siyasi bir süreçten oluşmaktadır. Katılım yolunda atılan önemli adımlar, AB'nin mevcut üye devletlerinin oybirliğiyle mutabakatını gerektirmektedir. Bu nedenle, bir adayın bireysel üyelerle ilişkileri veya çatışmaları bir ülkenin katılım beklentilerini ve zaman çizelgesini etkileyebilmektedir.

AB her genişleme evresini Avrupa'da istikrar ve refahı sağlamak ve teşvik etmek için olağanüstü bir fırsat olarak görmüştür. AB, 1952'de altı üyeyle (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak başlamıştır. 1973'te Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık daha sonra Avrupa Topluluğu'na katılmıştır. Yunanistan 1981'de, ardından İspanya ve Portekiz 1986'da katılmıştır. 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç bugünkü Avrupa Birliği'ne katılmıştır. 2004 yılında AB sekiz eski komünist ülkeyi (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya) ve Güney Kıbrıs ve Malta'yı üye olarak kabul etmiştir. Bulgaristan ve Romanya 2007'de katılmıştır. Hırvatistan 1 Temmuz 2013'te AB'nin en yeni üyesi olmuştur.

1.5.1. Birinci Genişleme (İngiltere, İrlanda, Danimarka - 1973)

İlk genişleme Danimarka, İrlanda ve İngiltere ile olmuştur. Bu ülkelerle herhangi bir demokratik mesele yaşanmamıştır, çünkü bu ülkelerin siyasi rejimleri kurucu üye devletlerinkilere benzer niteliğe sahiptir. Ancak yönetim şekilleri benzer olmasına rağmen İngiltere üyelik için on iki yıl beklemiştir. Bunda dönemin Fransız Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'ün İngiltere'ye önyargılı bakışı etkili olmuştur. Fransa'yı küresel bir güç olarak yeniden kurma arzusuyla hareket eden De Gaulle, 1959'dan 1969'a kadar Avrupa ve dünyanın diğer kısımları üzerindeki Amerikan etkisini kontrol altına almak için çok fazla enerji harcamıştır (Hadik, 1969, s. 213). De Gaulle'ün Avrupa vizyonu, Fransa'nın önderliğindeki bir Ulus Devletler Avrupa'sından ibaret olmasıydı. Fransa; Belçika, Hollanda ve Almanya'yı Batı Avrupa'yı Amerika'ya sınımsız bağlama ve Amerika'yı NATO aracılığıyla Sovyet emperyalizmine karşı savunma arzusunda olmalarıyla suçlamıştır. İngiltere'den, ABD'yi Avrupa Ortak Pazarına sokacak "Truva Atı" olarak söz etmiştir (Demirkıran, 2007, s. 88-89). De Gaulle aynı zamanda, genişleme ile topluluk üzerindeki Fransız etkisinin seyreltilmesini istememiştir. Biyografisini yazan kişi, "General, Ortak Pazarın olduğu gibi kalması gerektiğinde ısrar etti. Birleşik Krallık'ı kıtayı altüst etmek için Washington'la aynı safta yer almakla suçladı. İngilizlerin katılımı, diğer ülkeleri katılmaya çalışarak örgütün doğasını değiştirecektir." demiştir (Emmert ve Petrovi, 2014, s. 1364). Britanya'nın Birliğe katılımı De Gaulle iktidarının sonlanmasıyla gerçekleşmiştir. Danimarka ve İrlanda'da yapılan halk oylamalarıyla bu ülkeler de Birliğe katılmıştır.

Birliğin genişlemesini bazı çevreler olumlu karşılarken bazı teorisyenler buna karşı çıkmıştır. AB, bir ülkeler kulübü olarak düşünüldüğünde, bu teoriyi ortaya koyanlar ilk üyelerin en yüksek marjinal faydayı ve en düşük marjinal maliyeti yarattığını iddia etmektedir (Barcz, 2009, s. 15). Kulübün büyüklüğü arttıkça marjinal fayda azalmakta ve marjinal maliyet artmaktadır. Daha fazla üye gerçekten daha karmaşık organizasyon yapıları yaratmakta ve karar vermede verimliliği düşürmektedir. Artan sayıda ülke, daha fazla kartel vakası ve şirketler arasındaki diğer yasadışı anlaşmalar, hakim durumların kötüye kullanılması, daha fazla satın alma ve birleşmenin kontrol edilmesi, daha fazla devlet yardımı sorunu ile ilgilenmeye zorlayan AB rekabet politikası buna iyi bir örnek teşkil etmektedir (Laermans ve Roosens, 2009, s. 400). Dolayısıyla üye sayısı arttıkça, özellikle Komisyon'un iş ve ekonomik yükü artacak ve karar vermede yavaş hareket edecektir.

Bununla birlikte, ABD, 1960'lı yıllarda o zamanki adı AET olan Topluluğa olumlu yaklaşırken 70'li yıllara gelindiğinde AET'yi ekonomik bir rakip olarak algılamış ve ABD'nin ödemeler dengesinde yaşadığı açıktan onu sorumlu tutmuştur. ABD'nin AET karşısındaki davranışı oldukça çelişkili hale gelmiştir. Bir bakıma eski Fransız cumhurbaşkanı De Gaulle'ün dediği olmuş, Amerika Birliği'nin iç işlerine karışmaya başlamıştır (Laçiner, 1985, s. 41). Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'nın NATO harcamalarına daha fazla katkıda bulunması gerektiğinde ısrar ederken, ABD başkanı Richard Nixon, örgüt üzerindeki Amerikan liderliği ilkesini onaylamıştır. Benzer şekilde, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger 1973'ü "Avrupa yılı" olarak adlandırmıştır (Bindi, 2010, s. 21). Ancak Avrupa, ABD'nin bu isteklerini karşılayamamıştır. AB'nin çıkarlarının Amerika'ya göre daha bölgesel olması bunda etkili olmuştur. Daha küresel hedefleri olan ABD, dış politika konusunda AB ile görüş ayrılıkları yaşamış ve Birliği tam olarak kontrol altına alamamıştır. Tüm karşıt teorisyenlere rağmen Birlik, genişlemeye devam etmiştir.

1.5.2. İkinci Genişleme (Yunanistan - 1981)

Walter Hallstein'in sözleriyle, "Avrupa Topluluğu'nu yaratmanın bir nedeni, Avrupa'nın dünya meselelerinde tam rolünü oynamasını sağlamaktır. Topluluğun tek bir sesle konuşabilmesi ve dünyanın geri kalanıyla ekonomik ilişkilerde tek bir ses olarak hareket edebilmesi hayati önem taşımaktadır (Bindi, 2010, s. 13)." Bununla birlikte, erken Avrupa Topluluğu'nun tutarlı bir dış politikası katı anlamda bulunmamaktaydı. AET'nin Büyük Britanya, Danimarka ve İrlanda'yı kapsayacak şekilde genişlemesi - kısmen Büyük Britanya'daki iç siyasi nedenlerin Avrupa entegrasyon sürecine herhangi bir ivme kazandıramamasından- başarısız olmuştur ve topluluk içi farklılıkların kapsamını radikalleştirilen petrol kriziyle aynı zamana denk gelmiştir. Ortak bir enerji politikasının veya daha genel bir siyasi anlaşmanın yokluğunda, Avrupa ülkelerinin petrol üreten ülkeler tarafından atılan zorluğa tepkisi tek ses şeklinde olamamıştır. Sonraki ekonomik kriz sırasında, Avrupa ülkeleri, piyasaları en azından kısmen yeniden ulusallaştırma etkisine sahip olan korumacı politikalara girişmişlerdir. Kotaların ve tarifelerin kabul edilmesi Ortak Pazar anlaşmaları tarafından yasaklandığından, hükümetler krizdeki şirketlere sübvansiyonlar, ulusal şirketler için ayrılan kamu satın almaları ve özel kurallar ve düzenlemeler gibi tarife dışı engellere başvurmuşlardır (Guzzetti, 1995, s. 210). Sadece on yılın sonuna doğru -1979'daki ikinci petrol krizinin

neden olduğu durgunluğa rağmen daha elverişli bir ekonomik ortamda- piyasaları serbestleştirme süreci yenilenmiş bir güçle yeniden hız kazanma şansı bulmuştur. Esasen Birlik, genişleme kapsamında eklenen her üyeyle birer sınav vermiştir. Bu süreçlerden de bazen başarılı bazen de başarısız çıkmıştır.

Yunanistan'ın birliğe üye olma süreci de ülke içinde yaşanan olaylara ve petrol krizlerine paralel olarak sekteye uğrayarak gerçekleşmiştir. İlk olarak, AET ile gümrük birliğine dayalı ortaklık antlaşması ile ilişkilere başlayan ülke, bir darbe ile yüz yüze kalınca AB ile olan ilişkileri de sona ermiştir (Begaj, 2016, s. 33). Ancak bir sivil iradenin gelmesi ile yeniden üyelik başvurusunda bulunabilmiştir. 6 yıl süren müzakerelerde Yunanistan istenilen demokratik ve ekonomik ilerlemeyi tam olarak sağlayamasa da üye ülkeler 1981'de bu adaylığı kabul etmişlerdir. Ancak Komisyon, Yunanistan için ekonomisini geliştirmesi ve reformlar yapması için mali destek sağlama kararı vermiştir. Yunanistan'ı dışlamak yerine kendi gözetimleri altında gelişimini devam ettirmesini uygun görmüşlerdir. Yunanistan kendisine sunulan katılım öncesi dönem ve geçiş dönemi gibi süreçleri hoş karşılamasa da buna boyun eğmiştir. Yunanlılar gerek iç problemlerinde gerekse dış problemlerinde Birliğin ayağına dolanan ve bir türlü sorunlarıyla tek başına mücadele edemeyen bir üye ülke olmuştur. Özellikle yaşanan küresel krize kendi içinde yaşadığı borç krizi de eklenince Yunanistan için kemer sıkma politikaları da kaçınılmaz olmuştur (Miliös ve Sotiropoulos, 2010, s. 238). Yunanistan, Euro'ya geçişte başarısız olan tek Birlik üyesi ülke olmuştur. Çeşitli dönemlerde de Almanya'nın yaptığı parasal yardımlarla ayakta kalmayı başarmıştır. Para yerine borç stoklayan, borç biriktiren Yunan ekonomisi AB'den ve Dünya Bankası'ndan alınan milyarlarca euro borç ile ayakta durmaya çalışmıştır.

Yunanistan'ın AB'ye üye olması ilk başlarda olumlu resimler çizse de özellikle daha sonraki aşamalarda Yunan ekonomisi Euro ile bir sınav vermiştir. Yunanistan; İngiltere, İsveç ve Danimarka gibi AB üyesi kalarak ortak para biriminden çıkmayı da göze alamamıştır. Yaşadığı bu krizlerin etkileri bugün bile devam etmektedir.

1.5.3. Üçüncü Genişleme (İspanya, Portekiz – 1986)

İspanya ve Portekiz'in birliğe katılımı İber Yarımadası genişlemesi diye de anılmakta ve bu üyelik 1986'da gerçekleşmiştir. İspanya ve Portekiz'in üyeliği Yunanistan'da olduğu gibi tartışmalı geçmiştir. Çünkü bu iki ülke o yıllarda zayıf bir siyasi ve ekonomik halde bulunmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği dönemde

bu iki ülke reform gerçekleştirememiştir. Irkçı diktatörler tarafından yönetilmiş, ekonomik ve yaşam standardı açısından çok geride kalmıştır. Bu yüzden İspanya ve Portekiz'in AB üyeliği demokrasi ve insan hakları engeline takılmış ve bu nedenle dışlanmalarına bile neden olmuştur. İspanya'nın 1981'de askeri bir darbe yaşamaması bu sebeplerin haklılığını ortaya koymuştur (Emmert ve Petrovi, 2014, s. 1368). Ek olarak, İspanya ve Portekiz'in AB'ye üye olmaları halinde hem tarım alanında hem de işçilerin serbest dolaşımında üye ülkelere ekonomik bir yük oluşturacağı endişesi uzun süre AB gündemini meşgul etmiştir. Ancak Akdeniz'in AB açısından jeopolitik önemi ve genişleme politikasının başarısı tüm bu tartışmaların aşılmasını sağlamıştır.

Esasen, Avrupa devletleri arasında İber ülkelerinin Avrupa'ya ait olduğu konusunda ihtilaf bulunmamıştır. Portekiz ve İspanya olmadan, Avrupa kimliği sadece tamamlanmamış bir bedenin yansıması olarak düşünülmüştür. İber ülkeleri Avrupa'ya ait olmuş ve bu coğrafi bir gerçekliğin çok daha ötesinde bir yer edinmiştir. Bu iki ülkenin Avrupa Topluluğu'na girişleri bu gerçeğin yeniden teyid etmekte ve AB'nin Akdeniz'e inmeye ne kadar önem verdiği bir göstergesi olmuştur (Guillén vd., 2014, s. 2-3). Portekiz ve İspanya'nın Avrupa Birliği'ne katılma kararının temelinde ise siyasi faktörler yatmaktadır. Her iki ülke de yeni demokratik rejimlerini güçlendirmek ve otoriter yıllarda karşılaştıkları izolasyona son vermek istemiştir. Portekiz ve İspanya örnekleri, üyelik için demokratik ön koşulun, demokrasiye geçiş ve demokrasinin pekiştirilmesi için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu anlamda AB'nin yardımına ihtiyaç duyan bu devletler kriterleri tamamen yerine getirdikleri için değil; değişip geliştirmek için AB'ye üye olmak istemişlerdir. Ne de olsa AB, kıta ve dünya çapında demokrasiyi yaygınlaştırmaya, güçlendirmeye ve desteklemeye çalışmaktadır. Bu iddialı başarıya ulaşmak için AB'nin amacı, teşvik etmek, geliştirmek demokratik reformları uygulamak için gerçek bir araç kutusuna sahip olmuştur (Democratic Progress Institute, 2016, s. 26). Portekiz ve İspanya artık gelişmiş kapitalist ekonomilere, güçlü ve modern devletlere, piyasaları destekleyen sosyal kurumlara, iyi gelişmiş sivil toplumlara, sendikalara ve çıkar gruplarına ve iki İber ekonomisi arasında bir çıkar kümesiyle sonuçlanan yüksek derecede entegrasyona sahip olmaktadır. Gerçekten de, katılımın zamanlaması İber entegrasyonunun başarısına katkıda bulunan önemli bir faktör niteliğindedir. Sadece İberya ekonomileri tamamen kurumsallaşmış piyasa mekanizmalarına sahip piyasa ekonomileri olmamıştır. Aynı zamanda İberya'nın genişlemesi ekonomik durgunluğun sona ermesiyle, petrolün düşürülmesiyle aynı

zamana denk gelmiştir. Avrupa ekonomileri içinde bir ekonomik genişleme döneminin başlangıcı ve Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yeni bir yumuşama dönemi yaşanmaktaydı (Royo, 2003, s. 24). İberya genişlemesi, Avrupa'nın Akdeniz ve Latin Amerika'daki stratejik konumunu güçlendirmiş ve bir Avrupa uyum ve dayanışma sisteminin daha da gelişmesine yol açmıştır. İspanya ve Portekiz, Birliğe yeni bir jeo-politik boyut sunarak onu güneye doğru güçlendirmiş ve AT'nin çevresinde bulunan diğer bölgelerle daha yakın bağlar sağlamıştır.

1.5.4. Dördüncü Genişleme (Avusturya, Finlandiya, İsveç - 1995)

İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın AB'ye katılımı yapmış oldukları halk oylamalarıyla belirlenmiştir. Ekonomik gelişme ve ilerlemelerini tamamladıkları için en sorunsuz katılan ülkeler olmuşlardır. Bu üç küçük ama müreffeh ülkenin AB ekonomisine katkıları çok fazla olmuştur. Tek pürüz ise İsveç'in ortak para birimini kullanmamasıdır (Miles, 2004, s. 159). AB'nin kamuoyu tarafından onaylanması ve üyeliğin avantajlarının değerlendirilmesi açısından Finlandiya, İsveç ve Avusturya belirgin şekilde farklılık göstermektedir. Geleneksel olarak, AB'ye karşı şüphecilik, İsveç'te en yüksek seviyede olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Finlilerin yüzde 40'ı, Avusturyalıların yüzde 37'si ve İsveç nüfusunun yüzde 38'i AB üyeliğini "iyi bir şey" olarak nitelendirmektedir (Breuss, 2003, s. 140). Buna paralel olarak Finlandiya halkının yüzde 41'i ve Avusturya halkının yüzde 40'ı AB üyeliğinden yararlandığını düşünürken, bu oran İsveç'te yalnızca yüzde 29 olmuştur (Breuss, 2003, s. 141). Üstelik bu ülkelerde halkoylamasına katılım da yüksek seviyede olmuştur. Bu ülkeler kendilerini AB'nin de üzerini görmekte ve birliğin bağlayıcı antlaşmalarla kendilerini kontrol altına almasını çok da istememektedir.

Bu ülkelerin ekonomik yapıları kendi içinde büyük farklılıklar göstermektedir. Avusturya'ya hala küçük ve orta ölçekli işletmeler hakimken, hem İsveç hem de Finlandiya küresel düzeyde çok uluslu şirketlere ev sahipliği yapmaktadır. Üç ülkeden hiçbiri AB üyeliğinden beklenen ticareti gerçekleştirememiştir (Bjurlf, 2001, s. 25-26). AB'ye yapılan ihracat ve AB'den yapılan ithalat, 1995'ten önceki rakamlarla kıyaslandığında fiilen düşmüştür. Bu üç ülke için artan ticaret Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle olmuştur.

1995'te katılan bu ülkeler daha çok Avrupa Birliği açısından olumlu olmuştur.

Müreffeh olan bu ülkeler AB'ye yük olmamıştır. Aksine Birlik için bu genişleme bir nefes sağlamıştır. Bu ülkelerin katılımı ile AB'nin orman varlığı iki katına çıkmıştır (Toivonen vd., 2002, s. 37). Bu üç ülke, küçük olmaları nedeniyle dış ticarete açıklık dereceleri AB ortalamasının üzerindedir. Nüfusu oldukça az, ancak Avrupa'da kişi başına düşen gelirden en yüksek orana sahiptirler. Dolayısıyla bu genişleme dalgası AB'yi daha zengin yapmıştır.

Bu zengin ülkeler, AB'ye üye olmadan önce Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Agreement) bünyesinde bulunmuşlardır. EFTA, o zamanlar AET'ye cevap olarak kurulmuştur (Egenhofer vd., 2011, s. 105). Ancak kapsamı, endüstriyel ve bazı işlenmiş tarım ürünlerinin ötesine geçememiştir. Bu üç ülkenin AB üyesi olması EFTA içinde bir belirsizliğe neden olmuştur. Geriye kalan İsviçre, Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn gibi birliğin diğer üyelerinin de AB'ye üye olabilirliğini gündeme getirmiştir (Egenhofer vd., 2011, s. 106). Nitekim İzlanda öyle yapmıştır. Geri kalan ülkeler de AB ile bir çeşit anlaşmalar imzalamıştır. İsveç, Finlandiya ve Avusturya gerek kendi kurdukları serbest ticaret bölgesinde gerekse Avrupa ülkeleriyle halihazırda ticaret yapmaktaydılar. Onlar için AB'nin en önemli boyutu, Sovyetlerin yıkılışıyla bağımsız birer ülke olan Doğu Avrupa ülkeleriyle ticarete başlamaları olmuştur.

1.5.5. Beşinci Genişleme (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi - 2004) (Romanya, Bulgaristan - 2007)

Avrupa Birliği'nin tarihinde tek seferde en büyük genişleme hamlesi beşinci genişleme olmuştur. Bu genişleme süreci yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda benzersiz bir şekilde gerçekleşmiş, Avrupa Konseyi'nin Kopenhag'ta gerçekleştirdiği zirvede AB kapılarını resmen doğuya açmıştır (Laermans ve Roosens, 2009, s. 405). Senelerce süren zorlu mücadelelerin sonunda, Sovyetler Birliği'nin de yıkılmasıyla bu on ülke Birliğe üye olmuştur. Yunan ve İber genişlemelerinin aksine, bu genişleme, bir sivil toplumun, bağımsız kurumların, özgür bir basın ve girişimci sınıfın büyük ölçüde bulunmadığı eski komünist ve totaliter devletleri içermektedir. Bu eski komünist ülkeler piyasa ekonomisi konusunda da sınırlı deneyime sahiptirler. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana, bu ülkeler neredeyse sıfırdan sosyal, politik ve ekonomik kurumlar oluşturmaya başlamışlardır (Schimmelfennig, 2017, s. 920-921). AB'nin Batı Avrupa

devletlerinden hala çok farklı olan bu ülkeleri nasıl entegre edeceği konusunda bir pozisyon alması gerektiği açıkça görülmüştür. Birlik bu konuda çok büyük fedakarlıklar yapmış, günün birinde bu devletlerin de AB'ye katılacaklarını bildikleri için onları buna hazırlamıştır. AB, 'demokratikleştirici' görevini burada da yerine getirmiştir (Democratic Progress Institute, 2016, s. 51). Çünkü AB'ye göre insan hakları ve demokrasi ayrılmaz bir bütündür ve sadece demokraside bireyler bu haklarını tam olarak kullanabilirler. Totaliter Sovyet rejimi, insan hakları konusunda sınıfta kalmış bir yapıya sahiptir.

Tüm bu gelişim ve ilerlemelere rağmen, AB'de demokratik süreçlerin verimliliğinin sağlanmasının devam eden bir zorluk bulunmaktadır. Demokrasi asla tam olarak elde edilememekte ve asla olduğu gibi kabul görmemektedir. Bu anlamda, AB'nin üye devletleri arasındaki olası demokratik gerilemelere odaklanması önemli olmuştur (Frisch, 2008, s. 29). Macaristan, Polonya ve Romanya'da son zamanlarda yaşanan liberal demokratik uygulama ihlallerinin bildirildiği gibi, demokrasinin AB genelinde sürdürülebilmesi için yine tekrar tekrar teyit edilmesi gerekmektedir.

AB, genişleme kapısının üyelik için siyasi ve ekonomik kriterlerini yerine getiren herhangi bir Avrupa ülkesine açık olduğunu savunmaktadır. Ancak devam eden AB genişlemesine ilişkin endişeler, istenmeyen göçmen işçi korkularından, sürekli genişleyen bir AB'nin kurumları, finansmanı ve genel kimliği üzerindeki etkilerine kadar uzanmaktadır. Uzmanlar ayrıca Polonya ve Macaristan da dahil olmak üzere mevcut birçok AB üyesinde hukukun üstünlüğünün zayıflamasına ilişkin değerlendirmelere ve bazı AB adaylarının AB demokratik standartlarını uygulama becerisine ilişkin soruların daha fazla genişlemeye yönelik siyasi ve kamusal coşkunun azalmasına neden olduğuna işaret etmektedir (Congressional Research Service, 2021, s. 6). Dahası 2004 yılına kadar Bulgaristan, Romanya ve Türkiye dışındaki tüm adaylar üyeliğe kabul edilmiş; Bulgaristan ve Romanya'ya üyelik hazırlıklarını tamamlamaları için üç yıl daha verilmiş, Türkiye içinse bir tarihten bahsedilmemiştir. Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri 1 Mayıs 2004'te AB'ye katılarak Birlik üyeliğini 15'ten 25'e çıkarmıştır (Sedelmeier, 2014, s. 7). Bulgaristan ve Romanya nihayet 2007'de katılmıştır. Buna karşın Türkiye, sürekli olarak büyük ölçüde kenara itilmiştir.

2011 yılı itibari ile AB katılım müzakeresini Hırvatistan, İzlanda ve Türkiye ile

yürütmüştür. Bunun yanında Makedonya ile Karadağ aday ülke, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova ve Sırbistan da potansiyel aday olarak ilan edilmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 38). AB'nin önceliği mevzuat ve müktesebatının korunarak bütünleşmenin devam etmesidir. Bu sebeple üyelik koşulları ve genişleme şartları, bunun getirdiği yükümlülükler arttıkça zorlaştırılmıştır. Fakat genişleme politikası, Birlik için çok önemli ve dış politikada gücünü artırmasındaki en önemli temel kaynağı olmuştur.

1.5.6. Altıncı Genişleme: (Hırvatistan- 2013)

Hırvatistan'ın 1990'lardaki siyasi sistemi, yarı otoriter veya rekabetçi bir otoriter rejim, liberal olmayan bir demokrasi veya otoriter bir demokrasi olarak kategorize edilebilmektedir (Collomp, 2020, s. 30). İçerik açısından otoriter olan bu rejim, meşruiyetini makul ölçüde özgür ve adil demokratik prosedürlerle elde etmiştir. Hırvatistan Yugoslavya parçalandıktan sonra bağımsızlığını elde etmiş ve AB üyeliğini temel stratejik hedefi olarak görmüştür. Ancak kendi içinde yaşadığı sorunlarından dolayı beşinci genişleme dalgasına yetişememiştir. AB, Hırvat hükümetlerinin ve onların işlerini yürütme biçimlerinin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı ile bağdaşmadığından ve yolsuzlukla etkin mücadelede yeterli güvence sağlamadığından üyeliği uygun görmemiştir. Hırvatistan; Romanya ve Bulgaristan ile birlikte 2007 yılında AB'ye girebilmek için müzakereleri zamanında tamamlayamamıştır (Avery ve Stratulat, 2011, s. 1). Müzakereler çeşitli noktalarda beklenenden daha zorlu geçmiştir. Hükümet işlevlerinin yanısıra idari kapasitelerin yetersiz olması; çeşitli devlet kurumlarının hazır olmaması ve AB'nin çeşitli taleplerine zamanında cevap vermemesi nedeniyle bu genişleme ileriki bir tarihe ertelenmiştir (Emmert ve Petrovi, 2014, s. 1390). Hırvat hükümeti ve müzakere ekibi son derece motive ve odaklanmış olsalar da, bu durum tüm bakanlık ve alt-ulusal idari birimler için geçerli olmamıştır. Bir bakıma, ülkenin zihinsel olarak tam hazır olmadığı görülmüştür. Yetkililerin önerilen reformları ve değişiklikleri uygulamaya yönelik fiili isteksizliği de söz konusu olmuştur.

Hırvatistan nihai olarak katılım müzakerelerini 30 Haziran 2011'de tamamlamış ve Katılım Antlaşması 9 Aralık 2011'de Brüksel'de imzalanmış, Hırvatistan; 22 Ocak 2012'de katılım konusunda ulusal bir referandum düzenlemiş ve burada %66,25'i lehte

ve %33,13'ü karşı oy kullanmıştır (Petak ve Madarevic, 2015, s. 42). Hırvatistan'daki tüm onay süreci 4 Nisan 2012'de tamamlanmıştır (Petak ve Madarevic, 2015, s. 43). Bu nedenle Hırvatistan, Katılım Antlaşması'nın 27 AB üye devletlerinin tamamı tarafından onaylanmasının ardından ancak 1 Temmuz 2013'te AB'nin yirmi sekizinci Üye Devleti olmuştur.

Bir aday devletin demokratik kapasitesi yeterli hale geldiğinde ve demokrasisi güçlendiğinde, peşinden Avrupa Birliği üyesi olma ödülü vaad edilmektedir. Hırvatistan'ın üye ülke olması bu sebeple gerçekleşmiştir. Ancak 2013'te Avrupa Birliği'ne katılımından ve özellikle otoriter partilerin 2015'te yeniden iktidar tekeli kurmasından bu yana Hırvat siyasi sistemi, demokratik durgunluğa, zayıflamaya ve hatta bazı durumlarda, giderek artan gerilemelere sahne olmuştur. Medya bağımsızlığı, yargı çevresi, bağımsız ve özerk kurumlar da dahil olmak üzere birçok hayati sektörde gerileme görülmüştür (Collomp, 2020, s. 19). 2015'ten bu yana Hırvatistan, hızlanan bir zayıflama, tekelleşme ve gücün kötüye kullanılması, kamu kaynaklarının ele geçirilmesi ve kritik kurum ve aktörlerin marjinalleştirilmesini sergilemektedir. Demokratik gerilemedeki hızlanma, kademeli olarak artan idari tecavüz ve liberal olmayan politikalarla desteklenmiştir. Bunun da halkın gözünde gerilemenin normalleşmesine yol açmasından endişe edilmektedir. Her şeye rağmen Hırvatistan 1990'ların rekabetçi otoriterliğine geri dönmemiş olsa da, hem ulusal hem de özellikle yerel düzeyde zayıf ve kapsayıcı bir kurumsal çerçeveye sahip kusurlu bir demokrasidir (Cepo, 2020, s. 154). Bazı politika alanları, liberal olmayan görüşleri yayan aktörler tarafından ele geçirilmiş olsa da, kusurlu da olsa hala liberal kurumlar olarak işlev gören birçok başka alan vardır. Bununla birlikte, 1989'dan sonra Orta ve Doğu Avrupa'daki demokratik geçişin ayırt edici bir özelliği, Avrupalılaştırma süreçleri ve AB'ye katılımı yakın bağı olduğu gerçeği göz ardı edilemez.

1.5.7. Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler

Üyelik konusunda aday olan ülkeler Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşmaktadır. Potansiyel aday ülkeler grubunda ise Bosna-Hersek ve Kosova bulunmaktadır (Tansey, 2009, s. 155). Kopenhag kriterlerini uygulamakta yetersiz olmalarından dolayı bu iki ülke potansiyel aday boyutunda görülmektedir.

AB ile ilişki başlatan ilk Batı Balkan ülkesi olmasına rağmen Arnavutluk, kendi

içinde ve dış politikada yaşadığı sıkıntılar nedeniyle 2014'ten beri adaylık statüsünde bulunmaktadır (Masuraj, 2013, s. 22). Özellikle de Kosova Savaşı, Arnavutluk'un üyelik sürecini uzatmıştır. 2020'de AB ile katılım müzakereleri başlamış olup üyelik statüsünün önümüzdeki yıllarda onaylanması beklenen ülkeler arasındadır.

Kuzey Makedonya hem kendi içinde hem de sınır komşularıyla etnik sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca, Yunanistan ile yaşadığı isim sorunu nedeniyle bir türlü kendi ülkesinin adını koyamamıştır. Yunanistan, bu ülkenin ismi ile kendi bölgesinde bulunan Makedonya'nın aynı isimle anılmasına karşı çıkmış ve Makedonya'yı her türlü örgütten veto ederek devlet olarak tanınamıştır (Juncos, 2012, s. 70). Ancak Kuzey Makedonya ismini aldıktan sonra uzlaşmaya varmıştır. İki ülke arasındaki sorunlar devam ettiği için Makedonya'nın AB üyelik süreci belirsizliğini korumaktadır. Yunanistan ile bir anlaşmaya varamadığı sürece Makedonya'nın AB üyeliği yakın bir gelecekte mümkün görünmemektedir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra milliyetçi eğilimler gösteren Sırbistan, Bosna-Hersek'te giriştiği savaş ve Kosova'da yarattığı etnik çatışmalar nedeniyle AB yoluna sancılı başlamıştır (Conley ve Saric, 2021, s. 9). Çeşitli anlaşmalarla bu savaş ve çatışmaları sonlandırmaya çalışsa da Sırbistan'ın sorunları çözme hususunda yeterli başarı sağladığı söylenemez. Hükümet değişikliğiyle bir dönüşüm yaşamış ve AB ile müzakerelere başlamıştır. Buna rağmen yaşadığı yolsuzluklarla hukuk sistemi ve demokraside yaşadığı problemlerle gündeme gelmeye devam etmektedir.

Karadağ, Sırbistan'dan ayrılır ayrılmaz diğer ülkeler gibi kendi iç yeterliliklerine bakmaksızın yönünü batıya çevirmiştir. 2004'te başlayan ilişkiler 2010'da adaylık statüsüne kadar varmıştır. Karadağ da diğer aday ülkeler gibi yolsuzluk ve örgütlü çetelerle mücadele etmektedir (Vukicevic, 2017, s. 134). Bu tür hukuksuzluklar aday ülkelerin AB üyesi olma yolunda en büyük engellerinden biridir. Bu ülkeler hem bu konuda mücadeleye devam etmekte hem de AB ile ilişkilerini sürdürmektedir.

Türkiye, AB'ye başvuran ilk ülkelerden biri olmasına rağmen 1959'dan beri üye olamamıştır. Türkiye'nin AB süreci başka hiçbir ülkeninki gibi olmamıştır. İlişkiler bazen iyi düzeyde olmuş bazen de yokuşa sürülmüştür. Ülkedeki darbeler, Kıbrıs meselesi, demokratik ve ekonomik süreçler ilişkileri yavaşlatmıştır. Sonunda 1999'daki Helsinki Zirvesi'yle aday ülke olabilmiştir (Özer ve Ultan, 2019, s. 41). Ancak üye ülke olma yolunda gelecekte ne olacağı bilinmemektedir.

Potansiyel ülke olan Bosna-Hersek'e üyelik için çok etnikli polis reformu şart koşulmuştur. Ülke bu şartı sağlamasına rağmen adaylıkta aşılamayan sorunların temel sebebi Bosna-Hersek'teki üçe ayrılan politik sistemdir (Bieber, 2010, s. 3). Karışık idari yapısı, siyasi iktidarsızlığa sebep olmakta bu da kriterlerin gerçekleşmesini güçleştirmektedir. Bosna-Hersek'in AB üyeliği için bünyesindeki bu üçlü yapının değişmesi gerekmektedir. Diğer bir ülke Kosova ise adaylıktan ziyade bağımsızlığını kazanmak için çok mücadele etmiştir. Bu süreçte AB'nin Kosova'ya desteği yadsınamaz. Kosova'nın adaylıktan önce içinde bulunduğu yapısal sorunları aşması ve demokrasisini sağlam bir zemine oturtması gerekmektedir (Koeth and Wolfgang, 2012, s. 32). AB içinde olan ve Kosova'yı tanımayan ülkeler de mevcuttur. Kosova'nın tüm bunlarla mücadele etmesi gerekmektedir. Bu yüzden Kosova'nın AB üyeliği çok daha uzak bir gelecekte mümkün olacağı görülmektedir.

Aday ülkeler veya potansiyel adaylar için AB'ye katılım süreci, daha yüksek bir ekonomik kalkınma, kurumsal gelişme, daha gelişmiş altyapı, pazarlar ve ayrıca eğitim ve sağlık hizmetlerine ilişkin bir dizi standartların yerine getirilmesi anlamına geldiğinden (Stankovic vd., 2019, s. 418), bunların AB standartlarını karşılamadaki ilerlemeleri yetkili organlar tarafından kaydedilmekte, takip altında tutulmaktadır. Bazı ülkeler yükümlülüklerini tam olarak sindiremeden üyeliğe kabul edilirken bazı ülkeler kriterleri uygulama yolunda ilerleme kaydetse de çeşitli müzakerelerle oyalanmakta veya saf dışı bırakılmaktadır.

1.6. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Finlandiya'nın çağrısıyla 1973-1975 yıllarında düzenlenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın birinci bölümünde Mavi Kitap diye ortaya konan önerileri içeren bir belge kabul edilmiş, ikinci bölümünde ise 35 ülke tarafından Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır (Ellehuus ve Zagorski, 2019, s. 2-3). Uluslararası açıdan bir bağlayıcılığı olmayan bu senet, iyi niyet gösterisi niteliği taşımaktadır. Bu süreç çeşitli toplantılarla Soğuk Savaş esnasında devam etmiştir. Avrupa'da bir savaşın çıkmaması ve güvenliğin sağlanması için var gücüyle çalışılmıştır. Asıl amaç, doğu ve batı diye ikiye ayrılmış Avrupa kıtasını tek bir çatı altında toplayarak bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırmaktır. Avrupa'da ortak bir güvenlik sahası oluşturarak bölgeyi dışa karşı güçlü kılmak esas kılınmıştır. Bölgesel kuruluşlar bu anlamda küresel yönetimi ve etkileşimi

de güçlendirmektedir. Avrupa Birliği için AGİT ve Avrupa Konseyi'nin gücü ve etkinliği bu konuda özel bir öneme sahiptir (European Communities, 2009). İlk başta bir konferansla ortaya çıkan ve müzakerelerle devam eden bir sistemden uluslararası boyuta geçerek küresel olarak bir teşkilat adını almıştır. Hedefi demokratik, insan haklarına saygılı, çatışmalardan uzak bir düzen ortaya koymaktır. Sadece askeri boyutta değil, ekonomik, siyasi ve çevresel boyutta da üstlendiği roller bulunmaktadır. Yardım ve ticaretten diplomasiye ve orduya kadar tüm boyutlar da dahil olmak üzere kapsamlı bir dış politikanın gelişmesi, Avrupa entegrasyonu sürecinin doğal bir parçasıdır. AGİT de bu entegrasyonun daha çok güçlenmesine katkı sağlamaktadır. İşte bu sebeple, uluslararası politikada önce AGİK sonra da AGİT olarak kendini gösteren örgüt, Soğuk Savaş'la ortaya çıkan askeri anlaşmazlıkları diplomasi yoluyla azaltmayı, müzakere ve konferanslarla diyalog kanallarını açık tutmak istemiştir (Ellehuus ve Zagorski, 2019, s. 5). Soğuk Savaş döneminde her iki blok da tüm varlığını silahlara harcarken AGİT'in diplomasi ve diyalogtan bahseden yapısı anlayış farklılığını ortaya koymaktadır. AGİT'in güvenlik anlayışı bir askeri operasyon ya da bir ordu oluşturup asker desteği sağlamak olarak değil, o bölgelerde barışı sağlamak ve korumak olarak ele alınması gerekmektedir. Çatışmaların önlenmesi, kriz ve sorunların müzakere ve barışçıl çözülmesi, ateşkes ortamının oluşması, askerlerin çekilmesinin izlenmesi, savaş mağdurlarına insani yardımların yapılması gibi konulara odaklanmaktadır.

AGİT, örgütün kapsamlı güvenlik yaklaşımının ayrılmaz bileşenleri olarak ilgilendiği ekonomik ve çevresel konularla geniş bir kapsama sahiptir. AGİT, ekonomik ve çevresel konularda yakın ve etkili ortak işbirliği ve koordinasyonun, tüm AGİT bölgesi boyunca güvenlik, istikrar, barış ve refahın korunmasına katkıda bulunabilecek bir yaklaşım benimsemiştir. Sadece askeri konuların değil, ekonomik ve çevresel sorunların da, Avrupa'daki güvenlik ve istikrar için oldukça önemli olduğu kabul edilmiştir (Karaaslan, 2017, s. 168). AGİT, güvenliğin ekonomik ve çevresel boyutuna odaklanan araçları ve yapıları aracılığıyla geniş bir ekonomik ve çevresel aktivite sunmaktadır. Ekonomik ve çevresel faaliyetlerde çalışmak, AGİT'in kapsamlı, kooperatif, ortak ve bölünmemiş güvenlik kavramlarının ayrılmaz bir parçasıdır. AGİT, katılımcı devletlerde sağlıklı ekonomik çevrenin ve ekonomik refahın, tüm AGİT bölgesindeki güvenlik ve istikrarı korumak için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, AGİT, iyi yönetim ve nakliye güvenliğini teşvik etmek gibi çok çeşitli ekonomik faaliyetler yürütmektedir. Bunlar organize suç, kara para aklama, yolsuzluk ve

terörizmin finansmanı ile başa çıkmak; iş geliştirme ve tanıtımını teşvik etmek ve nihayet katılımcı devletleri daha iyi göç yönetimini kolaylaştırmak için çabalarını desteklemektedir (Annual Progress Report on the Implementation of the OSCE, s. 21-22).

Doğu bloğunun AB'ye üye olmasıyla beraber AGİT, yönünü Orta Asya'ya çevirmiştir. Çeşitli ülkelerin şehirlerinde ofisler kurarak bu ülkeleri demokrasi ve insan hakları konusunda desteklemiştir. Bölgesel olarak belli bir yere gelmiş olan örgüt, küresel boyutta da keşfe çıkmıştır. 2003'te ilk kez kendi coğrafyasının dışına çıkarak Afganistan' polis eğitimi ve seçim denetimi önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir (Karabulut, 2011, s. 85). Afganistan ve Orta Asya'nın istikrarını önemseyen AGİT'in bu saha operasyonu barış ve güvenliği sağlamak adına olmuştur. Çünkü güvenlik; asker ve silahla değil, barış ve diplomasiyle var olmakta ve sürdürülebilmektedir. Bölgesel anlamda kendini daha güçlü kılmak için buna ihtiyaç vardır

Rusya'nın AGİT konusundaki vizyonu, AGİT'in yasal taahhütlere dayalı açık bir toplu güvenlik sistemi sağlayacak tam teşekküllü bir bölgesel örgüte dönüştürülmesiydi (Kropatcheva, 2012, s. 370). Bu öngörüler tam olarak gerçekleşmemiş olsa da, ilk bakışta AGİT, Avrupa güvenliği alanında önemli olmak için gerekli ön koşullara sahip görünen, Avrupa'nın en büyük ve en kapsayıcı güvenlik örgütüdür. Rusya, eleştirel davranarak ve reformları teşvik ederek, koalisyonlar kurarak ve engelleme taktikleri kullanarak örgüt üzerinde daha fazla kontrol elde etmeyi ve böylece AGİT içinde kendi çıkarlarını sürdürmek için daha iyi koşullar yaratmayı ummaktadır. Bugün bile Rusya'nın örgüte olan ilgisi azalmış olsa da tamamen ortadan kalkmamıştır. Rusya'nın AGİT politikası basitçe daha pragmatik ve seçici hale gelmiştir.

AGİT'in genişleyen coğrafyası ABD sınırlarından başlamakta Rusya'nın Pasifik kıyıları boyunca uzamaktadır. Her ne kadar örgütün adı 'Avrupa' olarak kalsa da 56 üyesine bakıldığında dünyanın %35'ine denk gelmektedir (Kropatcheva, 2012, s. 375). Ancak AGİT'in karşı karşıya kaldığı en büyük sorun bir askeri yaptırım gücünün olmamasıdır. Üstelik BM, NATO ve AB gibi örgütlerin yanında zayıf kalmaktadır. AB'ye sonradan katılan devletler de güvenlik arayışlarını AGİT yerine bu güçlü örgütlerden karşılamaktadır. Bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılması örgütün işlevselliğini azaltmaktadır. Bunun için diğer örgütler gibi AGİT'in de bir dönüşüm yaşayarak kendini yenilemesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE NATO VE POLİTİKALARI

2.1. NATO'nun Kuruluş Nedenleri ve Tarihçesi

Soğuk Savaş sürecinde dünyada hızla yayılan Sovyet tehdidi özellikle yakın bölgesinde bulunan bazı Avrupa ülkelerini tedbir almak zorunda bırakmıştır. Birleşik Krallık, Belçika, Hollanda, Fransa ve Lüksemburg olmak üzere beş kuzey atlantik ülkesi bir araya gelerek bu tehdide karşı birlikte hareket etmeyi sağlayacak bir savunma antlaşması imzalamıştır (Kulhanek, 2007, s. 137). Brüksel Antlaşması kendinden bir yıl sonra kurulacak olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne öncülük etmiştir. Kısaca adı NATO olan bu örgüt Washington Antlaşması ile kurulmuştur. Bu yeni örgüte ABD, İtalya, İzlanda, Danimarka, Kanada, Portekiz ve Norveç eklenmiş ve üye sayısı 12'ye ulaşmıştır. Örgütün amacı, Amerika ve Avrupa'nın birbirine yaklaşarak Rusya'ya karşı ortak hareket etmek olmuştur. 1949'da örgütün kuruluşuyla beraber dile getirilen açıklama bu amacı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Dönemin genel sekreteri tarafından 'Rusları dışarıda, Almanları aşağıda ve Amerikalıları içeride tutmak' için kurulduğu ifade edilmiştir (Ringsmore, 2010, s. 320). Bu durum bazı çevreleri rahatsız etse de özünde inkar edilemez bir gerçek olmuştur. Kuzey Atlantik Örgütü'nün kuruluş sebebi Rusya'ya karşı Avrupa'da Amerikan güdümünde bir denge oluşturmaktır. Ayrıca Avrupa'da yeniden bir milliyetçiliğin ve militarist sistemin ortaya çıkmasını engellemek, demokrasi yapısını tüm kıtaya hakim kılmak gibi amaçları da bulunmaktadır. Kaos ve yıkım döneminde, NATO'nun doğuşu barış, dayanışma ve ortak değerler için umutlara sebep olmuştur. Soğuk Savaş sürecinde bir planla oluşturulan örgüt, savaş sonrası bu planın kalıcı bir ittifaka dönüşmesiyle sonuçlanmıştır (North Atlantic Treaty Organization, 2022). Herhangi bir üyeye yapılan saldırıların diğer tüm üyelere yapılmış sayılacağı ve tüm üyelerin birlikte karşılık vermesi toplu bir savunma sistemi ve caydırıcılık ortaya koymuştur. Bunun yanında NATO, amaçlarını her zaman dış saldırılara karşı toplu savunmadan fazlasını içermek olarak tanımlamıştır. Soğuk Savaş sırasında, Müttefikler savaştan kaçınırken Avrupa'da olumlu siyasi değişiklikler peşinde koşma konusundaki çıkarlarını defalarca ilan etmişlerdir. Üye devletler hazırlanan çeşitli raporlarda bütün hükümetlerin ve tüm halkların barış içinde yaşaması, barışçıl yollarla çözümler araması, uygun güvenlik garantileri eşliğinde Avrupa'da adil

ve kalıcı bir barışçıl düzene ulaşmasını istediklerini beyan etmişlerdir (Yost, 1998, s. 136). Özellikle dönemin en büyük tehdidi olarak görülen Rusya'ya karşı barış içinde bir toplum olarak yaşayan ve bunu yaparken de ortak bir savunma kapasitesi olan bir Avrupa düzeni oluşturulmak istenmiştir.

NATO'nun Avrupa nezdinde kabul görmesinin sebebi Avrupa ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı'ndan yıkık bir şekilde çıkması olmuştur. Bu ülkeler ekonomilerini yeniden inşa etmek ve güvenliklerini sağlamak için mücadele etmiştir. Hem savaşın yıktığı arazilerin endüstrileri yeniden kurulması ve yiyecek üretmesine yardımcı olmak için büyük bir yardım akışı hem de yeniden canlanan bir Almanya'ya veya Sovyetler Birliği'nden gelen saldırılara karşı güvence gerekmiştir. ABD ise, ekonomik olarak güçlü, yeniden silahlanmış ve bütünleşmiş bir Avrupa'yı, kıta çapında komünist yayılmanın önlenmesi için hayati önemde görmüştür (Office of Historian-Foreign Service Institute, 2022). ABD'nin ekonomik yardımları Avrupa'nın ekonomik entegrasyonunu kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa arasında ortak çıkarlar ve işbirliği fikrini desteklemiştir.

2.2. NATO'nun Örgüt Yapısı

NATO, kurulduğu 1949 yılından beri hem Avrupa hem de dünya güvenliği adına çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bu önemli misyonunu bugün de yerine getirmektedir. NATO'nun merkezi Paris iken Fransa'nın askeri kanattan çekilmesi ile bu merkez Belçika'nın başkenti Brüksel'e taşınmıştır. Örgütün karar alma birimi olan Kuzey Atlantik Konseyi de burada yer almaktadır. Bunun yanında Savunma ve Planlama Komitesi, Genel Sekreterlik ve çeşitli komutanlıklar bulunmaktadır (North Atlantic Treaty Organization, 2022).

Kuzey Atlantik Konseyi, NATO'nun temel karar alma birimi olup bu yetkisini kurulduğu antlaşmadan alan tek kurum olmuştur. Müttefikler birbirleriyle etraflıca yaptıkları görüşmeler sonucu kararlar oybirliğiyle ya da genel uzlaşıyla alınmaktadır. Tüm üye ülkelerin görüşlerini bildirmekte eşit hakkı bulunmaktadır. Toplantıya dışişleri bakanları katılsa da bazen devlet başkanları ve savunma bakanları da temsil edebilmektedir. Konsey toplantılarının başkanı Genel Sekreter olmaktadır (Cimbalo, 2004, s. 113). Siyasi olarak yetkiyi ve karar verme gücünü elinde tutan Konsey, aldığı kararlar hakkında kamuoyuna ve üye olmayan ülkelere de bildiriler yayınlamaktadır.

Antlaşma, Konsey'e çeşitli komite ve gruplar kurma gibi bazı sorumluluklar da vermiştir. Bu sayede Konsey, kurduğu birimlerle bazı konuları uzman kişilere bırakmış ve bir konu dağılımı yaparak birimler arası işbirliğini güçlendirmiştir.

Savunma Planlama Komitesi, Konsey'in savunma sorumluluğunu verdiği birimdir ve yapılacak askeri hareketler, düzenlenecek askeri politikalar bu komitede tartışılıp karara bağlanmaktadır. Bu gibi askeri konularda en yetkili isim savunma komitesi olmaktadır. İttifak'ın askeri birimlerine rehberlik etmekte ve askeri planlamayı denetlemektedir (Hanson, 1998, s. 19). Komite, daimi temsilcilerin büyük elçileri ya da savunma bakanları tarafından da yılda en az iki defa olmak üzere toplanmaktadır. Bu Komite'nin de başkanı Genel Sekreter'dir ve kararlar oybirliğiyle alınmaktadır. Bu Komite'nin de alt birim olarak çeşitli kurumları bulunmaktadır. Savunma Planlama Komitesi, Askeri Komite ve Komutanlıklar, NATO'nun savunma ve askeri hareketlerini yerine getiren alt birimlerdir. Deniz, kara ve havada yapılan operasyonları, tatbikatları yönetip yönlendirmektedirler.

Genel Sekreter, sivil bir memur olarak Konsey ve Komite olmak üzere tüm birimlere başkanlık etmektedir (Akbaş, 2021, s. 20-21). Uluslararası düzeyde de bulunduğu sekreterliğin yönetiminden ve temsil edilişinden sorumludur. Genel Sekreter, kararları tek başına almaz; bulunduğu örgütün çıkarları için kendisine verilen yetkiyle hareket etmektedir. İlk genel sekreterlik görevini Lord Ismay yerine getirmiştir. Günümüzde Genel Sekreterlik görevini ise eski Norveç Başbakanı Jens Stoltenberg yerine getirmektedir (The New York Times, 2014).

2.3. NATO Antlaşması ve Değerlendirilmesi

NATO'yu kuran antlaşma örgüte adını veren Kuzey Atlantik Antlaşması, diğer adıyla Washington Antlaşması 1949 yılında imzalanmıştır. Bu antlaşmayı, Brüksel Antlaşması'nı imzalayan beşli grubun yanı sıra ABD ve Kanada, davetli olarak katılan İzlanda, Norveç, Danimarka, Portekiz ve İtalya olmak üzere toplamda on iki ülke hayata geçirmiştir (Masters, 2014, s. 5). Genişleme dalgalarıyla üye katılımı günümüze kadar devam etmiştir.

NATO Antlaşması ve değerlendirilmesi bölümünde döküman analiz yöntemi ile Organisation du Traite de L'Atlantique Nord (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü), kısa adıyla OTAN (NATO) bildirgesinden bulgular derlenmiştir. Bu antlaşmayı imzalayan

üyeler, Birleşmiş Milletler'in belirttiği ilkelere uygun olarak dünyadaki tüm halklarla barış içinde yaşama sözünü vermişlerdir. Demokrasi ve insan hakları, hukukun üstünlüğü ve bireysel özgürlüğü korumaktadırlar.

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 1. maddesinde Birleşmiş Milletler Yasası'na göre üye ülkeler karşılaştıkları uluslararası anlaşmazlıkları barış ve güvenliği tehlikeye atmadan barışçıl yollarla çözeceklerdir (OTAN, Article 1, 2015). Diyalog ve görüşme olmadan herhangi bir şekilde güç kullanmak ve BM yasalarına aykırı hareket etmek yasaklanmıştır.

Antlaşmanın 2. maddesi uluslararası ekonomi politikalarıyla ilgili olup üyelerin ekonomik ilişkilerini geliştirmek için düzenlenmiştir. İstikrar ve refah içinde ekonomik işbirliğinin sağlanması ve devam ettirilmesinin teşviki sağlanmaktadır. 3. madde de bunun bir devamı olup bu amaca ulaşmak için birbirleriyle tek tek ya da ortaklaşa olarak sürekli görüşmeleri, birbirlerine yardım etmeleri ve herhangi bir silahlı saldırı olması durumunda beraber karşı koymalarını içermektedir (OTAN, Article 2-3, 2015). Böylece ekonomik işbirliğinin güvenlik boyutu da ele alınmıştır.

Antlaşmanın 4. maddesi tarafların kendi arasındaki ve diğer ülkelerle toprak bütünlüğüyle ilgili olup herhangi üyenin diğer üyenin toprak bütünlüğünü kendi toprak bütünlüğü olarak görmesini ele almaktadır. Bu konuda bir olumsuzluk yaşanması sonucunda yine diğer tüm üyelere danışılması gerektiğinin altı çizilmektedir (OTAN, Article 4, 2015). Böylece NATO içinde karşılıklı tehdit durumlarının savaş ve tehdit yoluyla değil, uzlaşma yoluyla ortadan kaldırılması planlanmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin 2015'te güneydoğu sınırında yaşadığı Suriye saldırısından sonra bu maddenin işleme koyulmasını istemiştir. NATO da bunu kabul etmiş ve bölgedeki istihbarat ve gözetleme gibi askeri unsurlarını artırmıştır.

5. ve NATO'nun en önemli maddesi, herhangi bir silahlı ya da buna benzer tehdiye karşı toplu savunma ve karşı koyma şeklini belirtmektedir. NATO dışından herhangi bir üyeye karşı yapılan saldırı tüm üyelere yapılmış sayılacak ve tüm üyeler birlikte karşı koyacaklardır. Ancak Güvenlik Konsey'i gerekli tedbirleri aldığı ve tehdidin ortadan kalktığı zaman önlemler son bulacaktır (OTAN, Article 5, 2015). Bu maddenin temeli BM 51. maddesiyle eşdeğer durumdadır. Toplu ya da bireysel bir saldırıyla karşılaşılması durumunda güvenliği sağlamak için silahlı karşı koymak da dahil tarafların birbirine yardım etmesini ele almaktadır. Stoltenberg'in ifadesiyle

NATO'nun 5. maddesi örgütün çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu maddeyi kullanarak yapılan ilk hareket 11 Eylül saldırısından sonra Irak'a olmuştur.

Antlaşmanın 6. maddesi ise toplu savunma gerektirecek alanları belirtmiştir. Buna göre, Avrupa ve Kuzey Amerika, Fransa'ya ait olan Cezayir'e, Türkiye'ye, taraflara ait olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde bulunan adalara ve kuvvetlere, uçaklara, gemilere herhangi bir saldırı olması durumunda bir önceki maddede yer alan toplu savunma durumu gerçekleşecektir (OTAN, Article 6, 2015). NATO'ya yeni üyeler eklendikçe bu savunma alanlarının sınırı da genişleyerek maddeye eklenmiştir. Kısaca NATO sınırları içinde bulunan tüm alanlar savunma alanını oluşturmaktadır.

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 7. maddesi, bu antlaşmanın BM üyesi tarafların hak ve yükümlülükleri konusunda ya da Güvenlik Konseyi'nin barışı sağlama konusundaki sorumluluğunu etkilemediğini ve bu şekilde yorumlanmadığını bildirmektedir (OTAN, Article 7, 2015).

Antlaşmanın 8. maddesi, tarafların gerek kendileri gerekse diğer ülkelerle yaptığı uluslararası sözleşmelerin Kuzey Atlantik Antlaşması'nın hükümleriyle çelişmediğini beyan etmesini istemektedir. Böyle bir durumun söz konusu olması durumunda bu sözleşmelere girmemeleri gerektiği bildirilmektedir (OTAN, Article 8, 2015). Böylece üstünlük ve öncelik NATO Antlaşmasına verilmiş olup buna karşı her anlaşma, sözleşme reddedilmiştir.

9. madde, antlaşmanın uygulanışı ve işleyişiyle ilgili konuları görüşen bir konsey oluşturulmasını önermektedir. Aynı zamanda bu konsey 3. ve 5. madde ile ilgili konuları görüşmek ve önlem sunmak için savunma komitesinin de oluşturulmasını bildirmiştir. Olağanüstü bir zamanda hemen toplanabilecek ve hızlı karar verebilecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (OTAN, Article 9, 2015). Bu maddeyle acil zamanlarda hızlı ve doğru adımlar atmak ve bunu yaparken de gerekli bilgi donanımına sahip olmak hedeflenmiştir.

Antlaşmanın 10. maddesi NATO'nun anlaşma maddelerine katkı sağlayacak veya Kuzey Atlantik coğrafyasının güvenliğine katkı sağlayacak olan tüm Avrupa devletlerinin NATO'ya katılmasının oy birliğiyle davetini içermektedir. Katılım belgesi ABD'ye vererek bu anlaşmaya taraf olunabilmektedir. Bu durumdan tüm üyeler haberdar olacaktır (OTAN, Article 10, 2015). Bu madde, NATO'nun üye olmayan devletlere de kapısının açık olduğunu göstermektedir. Barış ve güvenliğe katkısı olacak

her ülkenin NATO çatısı altında bir yerinin olduğunu göstergesidir.

11. madde antlaşmanın üye devletlerin kendi iç sistemlerindeki anayasal süreçten geçirilip onaylanmasını ve uygulanmasını içermektedir. Bu onay belgeleri de ABD'ye teslim edilip imzacı üyelerin çoğunluğu tarafından imzalanarak onaylayan devlette yürürlüğe girecektir (OTAN, Article 11, 2015).

12. madde NATO'nun hükümlerinin yeniden değerlendirilmesi ile ilgili olup taraflardan gelen taleplere göre antlaşmanın gözden geçirilmesini belirtmektedir. Bu talep Kuzey Atlantik'teki barış ve güvenliğin devamı adına BM yasasına da uyarak antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini kapsamaktadır (OTAN, Article 12, 2015). Bu, NATO'nun değiştirilemez bir kanun olmadığını, gerekli görülmesi durumlarında değişime açık olduğunu göstermektedir. Bu yönde gelecek yapıcı eleştiri ve taleplerin NATO için faydalı olacağı görülmektedir.

13. madde NATO'dan ayrılmak isteyen taraflar ile ilgili olup bu yönde atılacak adımları göstermektedir. Ayrılmak isteyen herhangi bir üye, antlaşmanın yirmi yıl yürürlükte kalması şartıyla, bu isteğini ABD'ye bildirip bir yıl sonra üyelikten çıkabilmektedir (OTAN, Article 13, 2015). Bu madde, üyelerin sonsuza kadar örgütte kalmak zorunda olmadığını ve isteyen her üyenin çıkabileceğini göstermektedir. NATO'nun bu esnek yapısı ve açık kapı politikası sadece gelenlere değil gitmek isteyenlere de açık olduğunu belirtmektedir. Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrılması bunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Fransa cumhurbaşkanı ise NATO'nun artık beyin ölümünün gerçekleşmiş olduğunu ifade etmiş ve işlevini eleştiriye açmıştır (The Economist, 2019). Bir gün diğer NATO üyelerinden de ayrılmak isteyen olursa bunun sebebi ülkeden ülkeye farklılık gösterecektir.

14. ve son maddesi antlaşmanın saklanması ile ilgili olup İngilizce ve Fransızca olarak ABD hükümetinin arşivlerinde tutulacağı ve onaylı kopyaların imzacı olan diğer hükümetlere de gönderileceği belirtilmiştir (OTAN, Article 14, 2015).

Toplam 14 maddesiyle bu antlaşmayı imzalayan ülkeler, BM'nin de yasalarına ters düşmeyecek şekilde birbirleriyle ve tüm dünya devletleriyle barış ve huzur içinde yaşayacaklarını taahhüt etmiştir. Kuzey Atlantik coğrafyasında demokrasi ve hukukun önderliğinde yaşayacaklarını kabul etmişlerdir. Birlikte savunma ve barışın korunması için güçlerini birleştirerek her türlü engele karşı koyacaklarını gösterip bu konudaki kararlılıklarını dünya kamuoyuna ilan etmişlerdir.

2.4. NATO Zirveleri

NATO Zirveleri çeşitli çerçevelerde ve farklı katılımcılarıyla geneli Brüksel’de olmak üzere Londra, Washington, Roma, Bonn gibi şehirlerde toplanmıştır. Katılımcı sayısı arttıkça yeni üye ülkelerin şehirlerinde de zirveler gerçekleşmiştir.

2.4.1. Paris Zirvesi (1957)

İttifak üyelerinin hükümet başkanları, NATO’yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması’nın ilkelerini sekiz yıl aradan sonra tekrar teyit etmişlerdir. Sovyetler Birliği’ne karşı Batı Avrupa’nın güvenlik ve savunma stratejilerine ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Bunun sonucunda Avrupa’ya orta menzilli füzelerin yerleştirilmesine ve aynı zamanda Sovyetler Birliği ile müzakerelerin yapılmasına karar verilmiştir. Bu iki yönlü İngiltere’nin deyimiyile ‘çift yollu’ çerçeve, NATO’nun bundan sonra izleyeceği askeri ve siyasi kararların öncüsü olmuştur (Varlık, 2012, s. 82). NATO’ya ait kuvvetlerin organizasyonunu ve buna paralel olarak İttifak’ın siyasi ve ekonomik bağlarını geliştirmek için izlenmesi gereken stratejiler değerlendirilmiştir.

2.4.2. Brüksel Zirveleri (1974-1975-1985-1988-1989-1994-2005-2017-2018)

Brüksel’de bu kadar çok NATO zirvesinin yapılmasının sebebi, NATO’nun merkez üssünün Brüksel olmasından kaynaklanmaktadır. Brüksel zirvelerinin ilkinde ele alınan konu birbirine komşu olan ABD ile Kanada ve Avrupa arasındaki bağları ve ilişkileri güçlendirme olmuştur. Bundan bir yıl sonraki yılda yapılan zirvede ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1985’teki zirve Cenevre’de bir araya gelen Reagan ile Gorbaçov’un temaslarını görüşüp değerlendirmek için toplanmıştır. ABD, NATO’ya Rusya ile yaptığı görüşmeleri aktarmış, silahsızlanma ve nükleer silahların her iki ülkede de yarı yarıya azaltılacağı yönünde adımlar atıldığı belirtilmiştir (Meeting Gorbachev, 2018). 1988’deki zirve, üyeler arasında patlak veren uzun menzilli füze sorunu ve birlik politikası gerginliğinden sonra üyelerin arasındaki birlik ve beraberliği yeniden sağlamak için toplanmıştır. Bir yıl sonra yapılan zirvede ise Avrupa kıtasında konvansiyonel silah

kısıtlamasına yönelik anlaşmanın ilk adımı atılmıştır. Aynı yıl içerisinde yapılan ikinci zirvede George Bush, Gorbaçov'la Malta'da yaptığı görüşme hakkında üyeleri bilgilendirmiştir (Patman, 1999, s. 590). Sovyetlerin son zamanlarına rastgelen Brüksel zirvelerinde Gorbaçov ve onun politikalarının yansıması NATO'nun da gündeminde yer almıştır.

1994 yılında yapılan Brüksel Zirvesi'nde ortada bir Sovyet iktidarı kalmamış, Avrupa'nın doğusunda Sovyetlerden ayrılan Doğu Bloğu devletleri ile iletişime geçilmiştir. NATO; yönünü doğuya çevirmiş, Barış İçin Ortaklık kapsamında bu ülkelerle askeri işbirliğini artırmıştır. 2005 yılında yapılan Brüksel Zirvesi'nde, İttifak içinde yaşanan Irak krizinin giderilmesi için toplanmıştır. 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve bu konuda karar sonuçlarını beklemeden hareket etmesi İttifak içinde anlaşmazlığa neden olmuştur. NATO'nun Irak sorumlusu olan komutan NATO'nun Irak'ta ABD'nin rolüne bürünmeyeceğini ve savaş dışında eğitim, danışmanlık gibi görevleri yerine getireceğini belirtmiştir (Daalder ve Goldgeier, 2006, s. 109). Zirvede, NATO'nun bölgede transatlantik diyalog için var olduğu belirtilmiştir. 2017 Zirvesi tam bir zirve özelliğini taşımamakla birlikte spontane olarak gelişmiştir ve resmi içerik taşımamaktadır. Sadece değişen Amerikan başkanıyla İttifak arasında bir uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca merkez binada bazı açılışlar yapılmıştır. Bundan bir yıl sonra yapılan asıl zirvede ise asıl gündem maddeleri görüşülmüş, Almanya'nın Rusya'dan yaptığı enerji alımını iki katına çıkarmasını hedefleyen doğalgaz boru hattıyla ilgili projesi tartışılmıştır (Kaufman, 2017, s. 266). Dönemin ABD Başkanı Trump, Almanya'nın Rusya'ya borcundan dolayı bu projeye katıldığını öne sürmüş ve bu durum Almanya tarafından reddedilmiştir.

2.4.3. Londra Zirveleri (1977-1990-2019)

1977 yılında yapılan bu zirvede uzun vadede üyelerin güvenliği için bir savunma planı kabul edilmiştir. Sovyet Rusya'nın Sputnik füzelerine karşı alınan bu tedbir örgütün savunma yeteneği ve kapasitesinin geliştirilmesi için menzili uzun olan savunma sistemlerinin hazırlanması kararlaştırılmıştır (Varlık, 2012, s. 84). İkinci Londra zirvesinde ise Sovyetlerin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve egemenliklerine kavuşan Doğu Avrupa ülkeleriyle geniş kapsamlı bir işbirliği ele alınmıştır. Duvarlarından arındırılmış bir Almanya'nın hem Kıta Avrupa'sına hem de

İttifak'a çok büyük katkısının olacağı belirtilmiştir. Doğu Avrupa ülkelerinin de zincirlerinin kırılmış olması karşılıklı güvene dayanan ilişkileri geliştirerek güçlendirmiştir. Sovyet tehdidinin dağılmasıyla güç dengesi oluşmuş yeniden oluşturulmaya çalışılmıştır (Kaiser, 1989, s. 305). Bu durum, İttifak'a katılacak yeni üyelerin olacağına sinyallerini vermiştir.

2019'daki Londra Zirvesi'nde, özellikle ABD tarafından dillendirilen durum, İttifak'ın maliyeti paylaşamama sorunu olmuştur. Trump, üye ülkelerden İttifak'a yapılan katkıların artırılması gerektiğini söylemiş, aksi takdirde ABD'nin acil bir durumda Avrupa'yı koruyamayacağını ifade etmiştir. ABD başkanının özellikle Almanya ve Fransa'ya karşı sarfettiği bu sözleri tehdit niteliği taşımaktadır. 1964'te NATO'nun askeri kanadından çıkan Fransa ise NATO'nun geleceğinden duyduğu endişeyi belirtmiş ve savunma anlamında Amerika'ya güvenemeyeceklerini söylemiştir (Cimbalo, 2004, s. 114-115). ABD ile Fransa arasındaki bu durum geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Çin konusu zirvenin gündemini oldukça meşgul etmiş, Çin'e güvenmenin bir istihbarat ve güvenlik sorunu yaratabileceği üzerinde durulmuştur. Bu durumda Çin'e karşı tek tek değil, Avrupa ve Amerika'nın içinde olduğu NATO ile mücadele etmeleri gerektiğinin altı çizilmiştir (Özer ve Kahraman, 2019, s. 13). ABD, Avrupa'nın Çin ile önemli bir ticaret hacminin bulunmasından rahatsız olmaktadır.

Zirvede yaşanan diğer bir gerginlik Ukrayna'nın üyeliğe kabul edilip edilmeyeceği meselesi olmuştur. ABD, Rusya'yı doğrudan karşısına almak istemediği için bunu veto etmiştir. Ukrayna'nın NATO üyeliği mümkün görünmemekte, böyle bir durum gerçekleşirse neler olacağı bilinmemektedir. Ukrayna ise NATO'ya üye olmak istemekte ve Kırım'daki gibi Rusya tarafından ilhak edilmekten endişe duymaktadır. Nitekim Ukrayna'nın bu endişelerinde haklı olduğu görülmüş ve Rusya Ukrayna'nın doğu sınırından itibaren bir işgale başlamıştır.

2.4.4. Washington Zirveleri (1978-1999)

ABD'nin başkenti ve antlaşmanın ismini taşıyan Washington 1978'de zirveye ilk kez ev sahipliği yapmıştır. Zirvede savunma bütçesi ile ilgili kararlar alınmış olup %3 bir artışa gidilmiştir (NATO, 2010). NATO bir taraftan silahsızlanma politikası için çalışırken diğer yandan Varşova Paktı üyelerinin silahlanmasıyla askeri gücünü de

artırmıştır. İttifak için savunma bütçesindeki ciddi bir artış bu yıldan sonra da devam etmiştir.

1999'daki zirvede ise NATO'nun yeni katılımcıları olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya ile İttifak yeni bir genişleme-dönüşüm sürecine adımını atmıştır. Yayımladığı eylem planları ve konseptlerle yeni bir döneme girilmiş, NATO'nun etkinliğinin ve gücünün artırılması hedeflenmiştir. Daha geniş, hareketlerinde daha esnek ve daha yetenekli bir NATO vizyonu benimsenmiştir (Gül, 2015, s. 261). Avrupa bütünleşmesi sürecinde Varşova Paktı ülkelerindeki demokratik reformlara katkı sunulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş'tan o güne kadar sıcak bir çatışmayla karşılaşmamış olan NATO, BM'nin Yugoslavya'daki hareketi esnasında tarihinde ilk defa kuvvet kullanma tecrübesini yaşamıştır. Bölgede gerçekleştirdiği hava hareketlerinin yanı sıra, barış ve istikrar gücü olarak da varlığını devam ettirmiştir.

2.4.5. Bonn Zirvesi (1982)

Bu zirvede barış ve özgürlüğe yönelik bildiri onaylanmış, Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla ilgili stratejiler ortaya koyulmuştur. Bu bakımdan önemli olmasına rağmen Batı Avrupa üye ülkelerinin katılımı yetersiz olmuştur. Zirvede ABD'nin Avrupa'daki silahlı ve askeri varlığının ne kadar önemli olduğunun üzerinde durulmuştur (Varlık, 2012, s. 86). Başta Rusya'dan ayrılan ülkeler olmak üzere üye ülkelerden kendi bağımsızlığını tehlike altında gören bir devlet olursa istemesi durumunda yardım edileceğinin altı çizilmiştir.

2.4.6. Roma Zirvesi (1990)

Roma Zirvesi'nde belirlenen yeni bir strateji ile Doğu Bloku devletleriyle barış ve ortaklık içeren bir irade yayımlanmıştır. Çatışma içeren bir güvenlik anlayışı terkedilerek işbirliğine dayanan bir anlayış kabul edilmiştir. Hem üyeler hem de Doğu Bloku ülkeleri arasında işbirliğine dayanan bir strateji ortaya konulmuştur (Gül, 2015, s. 258). Sosyal, çevresel ve ekonomik ilişkilerin de güvenliğin bir parçası olduğu belirtilmiş ve bu ilişkilerin geliştirilmesi için adımlar atılmıştır.

2.4.7. Madrid Zirvesi (1997)

1999 Washington Zirvesi'nden önce yapılan Madrid Zirvesi'nde Çek Cumhuriyeti Macaristan ve Polonya'nın İttifak'a katılımı görüşülmüştür (Wyllie, 1998 s. 23). Ayrıca Ukrayna ile ortaklık anlaşması imzalanmış, Avrupa Atlantik İşbirliği Konseyi ilk kez devlet başkanları başkanlığında toplanmıştır. Ukrayna'nın stratejik önemi ve etkisi göz önüne alındığında, NATO kesinlikle gelişmiş bir NATO-Ukrayna ilişkisinin ve güçlü bir Ukrayna Barış İçin Ortaklık (BİO) katılımının bir bütün olarak Avrupa'da güvenlik ve istikrarın kilit faktörleri olacağını hissetmektedir (Naumann, 1997, s. 11). Nitekim NATO, piyasa ekonomisi ile demokratik bir ulus olarak gelişen Ukrayna'ya destek sözü vermiş ve bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün korunmasına vurgu yapmıştır.

2.4.8. Prag Zirvesi (2002)

NATO için bir ilki temsil eden bu zirve eski bir Varşova Paktı üyesi olan Çek Cumhuriyeti'nde yapılmış, Sovyetlerden ayrılan diğer yedi ülke de toplantıya çağırılmış ve İttifak'a katılımları değerlendirilmiştir (Croft, 2002, s. 97). 11 Eylül saldırısından sonra kitle imha silahlarına ve terörizme karşı etkin bir mücadelenin yapılması, askeri kapasitenin artırılması Acil Mukabele Gücü'nün oluşturulması görüşülmüştür.

2.4.9. İstanbul Zirvesi (2004)

İstanbul Zirvesi'nde daha önce Prag Zirvesi'nde üyelikleri konuşulan Bulgaristan, Romanya, Estonya, Letonya, Slovakya, Litvanya ve Slovenya'nın katılımı ile İttifak'ın en kapsamlı genişlemesi gerçekleşmiştir (Uzgel, 2004, s. 255). Alınan kararlarla Irak'ta NATO bayrağının dalgalanması yönünde de adımlar atılmıştır. Bunun için savunma planları ve İttifakın kuvvet geliştirmesi yeniden yapılandırılmıştır.

2.4.10. Riga Zirvesi (2006)

NATO için bir ilki daha ifade eden Riga Zirvesi, eski SSCB ülkesi olan Letonya'da düzenlenmiş ve İttifakın dönüşümü yönünde yoğun bir şekilde çalışılmıştır (Bağış, 2016). Nato'nun genişlemesi, askeri ve siyasi olarak bir dönüşüm yaşaması,

rollerinin artırılması ve Afganistan Savaşı gibi konular gündeme gelmiştir. NATO'nun bu değişim sürecinde küresel konulara eğilmesi ve bu anlamda gerçekleştirildiği girişimler tartışılmıştır.

2.4.11. Bükreş Zirvesi (2008)

Zirve Romanya'da düzenlenmiş olup üzerinde konuşulan dört ana konu bulunmaktadır. İlk olarak NATO'nun yaptığı operasyonlar, savunma ve güvenlik konuları ele alınmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde, özellikle Afganistan ve Kosova'da görev yapan NATO askerlerine verilen desteğin devam edeceği bildirilmiştir (Masters, 2014, s. 3). İkinci olarak, İttifakın genişlemesi kapsamında Arnavutluk, Yugoslav Makedonya ve Hırvatistan'ın üyelikleri görüşülmüştür. Kuzey Atlantik Birliği'nin Balkanlara kadar güçlü kılınması entegrasyonun geleceği açısından önem arz etmektedir. Ancak, Makedonya Yunanistan'la yaşadığı isim sorunu nedeniyle toplantıya katılamamıştır. Ukrayna ve Gürcistan'ın katılma talebi ise bir sonraki zirveye ertelenmiştir. Bir sonraki konu ise NATO'nun dönüşümünün daha ileri seviyede devam etmesi olmuştur. Askeri kuvvetlerinin üstünlüğü ve askerler için gerekli olan teçhizatlarının tedariki için yatırımların hız kesmeden devam etmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Son olarak görüşülen konu ise, NATO'nun üye olmayan ülkelerle kurduğu ortaklık faaliyetlerinin devamı ve geliştirilmesi yönünde olmuştur (Scheffer, 2008). NATO, fiziki sınırlarını genişletirken diğer taraftan dünyanın farklı coğrafyalarındaki ülkelerle işbirliğine dayanan ortaklıklar geliştirmektedir. Bükreş Zirvesi, Riga Zirvesi'nin bir adım daha ileriye götürülmüş halidir.

2.4.12. Strazburg-Kehl Zirvesi (2009)

Zirvede 21.yüzyıla ait NATO vizyonu ortaya koyulmuş, ittifak güvenliğini esas alan Atlantik İttifakı Deklarasyonu ve Afganistan Deklarasyonu yayımlanmıştır. NATO'nun güvenlik algısıyla AB'nin güvenlik algılarının aynı olduğu ifade edilmiş ve bu kapsamda işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Fransa'yı askeri kanada geri döndürme girişimlerinde de bulunulmuştur (NATO, 2009). Zirvede Obama, ABD'nin Avrupa'nın patronu değil ortağı olduğunu, güvenliğin Avrupa ile Amerika'nın ortak paydası olduğunu ve karşılıklı çıkara dayandığını belirtmiştir. Fransa, NATO'nun Afganistan'daki varlığına mali yardımda bulunacağını açıklamış, yeni ABD stratejisini

desteklediklerini belirtmiştir.

2.4.13. Lizbon Zirvesi (2010)

Bu Zirve, yeni güvenlik zorluklarını gidermek, bunları ele almak için eylem planları üzerinde anlaşmak ve yeni ortaklıklar geliştirmek amacıyla toplanmıştır. NATO için bazı yeni kavramlar ortaya atılmış, gelecek planları içinde NATO'ya rehberlik etmesi için Aktif Katılım ve Modern Savunma gibi sistemler oluşturulmuştur (NATO, 2011, s. 2). Bunun için caydırıcılık ve savunma gücünü geliştirerek krizlere daha etkin müdahale edebilmek ve krizin tüm aşamalarında söz sahibi olabilmek ve bizzat ülkelerle, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütlerle etkileşimi artırmak hedeflenmiştir.

2.4.14. Chicago Zirvesi (2012)

ABD'de Washington dışında gerçekleşen ilk zirve olup o tarihe kadar katılım yönünden en geniş zirve olmuştur. Kuzey Afrika ülkelerinde patlak veren Arap Baharı, Libya'daki iç savaş, küresel çapta yaşanan mali kriz ve yansımaları, Afganistan'da bulunan NATO güçlerinin akıbeti hakkında görüşmeler yapılmıştır (The Wall Street Journal, 2012). Avrupa'da kıtanın güvenliği için bir savunma füze sisteminin konuşlandırılması da ele alınmıştır.

2.4.15. Galler (Newport) Zirvesi (2014)

Zirve, Birleşik Krallık'a bağlı Galler bölgesinin Newport şehrinde yapılmıştır. Toplantıda büyüyen Ukrayna krizi ve Rusya'ya karşı alınacak tedbirlerin neler olacağı yönünde iki temel husus görüşülmüştür (The Financial Times, 2014). Buna göre NATO, Doğu Avrupa'da bulunan askeri güçlerini artırma kararı almıştır. Gelecek yıldan itibaren NATO'nun Afganistan'da yeni bir misyon başlatacağı da belirtilmiştir.

2.4.16. Varşova Zirvesi (2016)

Polonya'nın başkentindeki ulusal stadyumda toplanan İttifakın gündeminde Suriye'deki iç savaş, Kırım meselesi, Rusya'nın Karadeniz ve Doğu Avrupa'daki

varlığını artırma girişimleri, terörizm ve İngiltere’de yapılan Brexit referandumunu olmuştur (NATO, 2017). NATO’nun Polonya, Litvanya ve Letonya’da geçici birlikler konuşlandırılmasına karar verilmiştir. Öte yandan İran bu zirveyi çok eleştirmiş ve bunun kendisine yapılan bir savaş zirvesi olduğunu teyit etmiştir. ABD, Arap baharları ile yönetimine kolayca girebildiği ülkelere karşın Suriye’de Rusya nedeniyle bunu başaramamaktadır. Ortadoğu’daki Rusya ve İran faktörü NATO’nun hareket kabiliyetinin Türkiye üzerinden olacağına sinyallerini vermektedir.

2.4.17. Brüksel Zirvesi (2021)

NATO’nun en son zirvesi yine Brüksel’de 2021 yılında yapılmış olup bu zirvenin en önemli konusu NATO’nun Afganistan’dan çekilmesi olmuştur. Bu konuda uzlaşma zor olmuş ve zirveden bir sonuç çıkmamıştır. Sonuçta ABD’nin Afganistan’dan çıkmasıyla NATO da güçlerini geri çekmiştir (Samkharadze, 2021, s. 2-3). Bu zirvenin diğer bir konusu ise Rusya ile ilişkiler olmuştur. Rusya’nın muhalif sesleri susturma girişimleri, Ukrayna sınırına asker göndermesi NATO’yu bu konuda endişelere sevk etmektedir. Rusya’yla ilişkilerin hem caydırıcılık hem de diyalog çerçevesinde sürdüreceğini açıklayan NATO, Rusya ile Soğuk Savaş’tan bu yana en gergin dönemini yaşamaktadır. Özellikle Rusya’nın Ukrayna sınırındaki hareketliliği nedeniyle NATO da kara, hava ve denizlerdeki varlığını önemli ölçüde arttırmıştır.

2021 NATO Zirve’sinin diğer bir konusu, Avrupa Birliği’nin NATO’dan özerklik elde etmek istemesi olmuştur (Kaufman, 2017, s. 258). AB’nin güvenlik ve savunma alanında ABD’ye bağımlı olmasından duyulan rahatsızlık Fransa tarafından sürekli dile getirilmektedir. Genel Sekreter, böyle bir girişimin hem Avrupa’yı hem de NATO’yu zayıflatacağını belirterek bu talebe olumlu bakmamıştır. Bu zirvede değinilen son konu ise Çin’in yükselen ekonomisi ve artan küresel etkisi olmuştur (Le Monde, 2021). Çin’in askeri harcamalarındaki ve nükleer teknolojisindeki artış göz önünde bulundurularak bunun NATO için olumlu-olumsuz yönleri değerlendirilmiştir.

2.4.18. 21. Yüzyılın İkinci Çeyreğine Doğru NATO

Yetmiş yılı aşkın süredir varlığını devam ettiren ve dünyanın en güçlü ittifakların başında gelen NATO, bu başarısını günümüze kadar sürdürmüştür. Kurulduğundan

bugüne değişen bölgesel ve küresel şartlara uyum sağlamış, çeşitli eylem planları yayımlamış, farklı konseptler ve stratejiler uygulamış ve gelecek yıllar için kendisine yeni roller hazırlamıştır.

Rusya, gelecekte de NATO'nun gündeminde ana askeri tehdit olmaya devam edecektir. Bu nedenle İttifak'ın caydırıcılık ve diyalogdan oluşan ikili yaklaşım stratejisini sürdürmesi gerekmektedir (Petersen ve Binnendijk, 2017, s. 2). Ancak Rusya kadar karşı karşıya kalacağı diğer zorluk ise Çin olacaktır. Çin, 2030'a kadar olan dönemde artan bir öneme sahip olacaktır, bu nedenle İttifak'ın Çin'in güvenlik sorunlarına daha fazla zaman, kaynak ve dikkat ayırması gerekmektedir. NATO'nun güçlü bir siyasi stratejisi olmak zorundadır, çünkü Çin önümüzdeki on yılda hem bir fırsat hem de ciddi bir meydan okuma olacaktır (Credi vd., 2020, s. 4). NATO; müttefikleriyle, Avrupa Birliği'yle ve ortak olduğu ülkelerle siyasi istişare içinde olmak durumundadır. NATO, çıkarlarını ilerletmek için ortaklık girişimlerinin olduğu ülkelerle daha etkili işbirliğinin gerekli olduğu bir küresel ortaklık planı geliştirecektir. Buna göre NATO, talep odaklı bir yaklaşımdan çıkar odaklı bir yaklaşıma geçecektir. NATO, stratejik ihtiyaçları ve mevcut kaynakları temelinde ortaklarla işbirliği için öncelikler belirleyecektir. Bu, yeni ilkeler doğrultusunda iyi düşünülmüş bir ortaklık stratejisinin yanı sıra istikrarlı ve öngörülebilir kaynaklar gerektirecektir. NATO, düşünceden somut pratik adımlara geçmesi halinde, Örgüt'ün toplu savunmanın temel taşı ve barış ve güvenliğin koruyucusu olmaya devam edecektir.

2.5. NATO Operasyonları

NATO, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar hiçbir askeri operasyona katılmamıştır. Abluka, uçuşa yasak bölge takibi gibi görevlerde ve çeşitli hareketlerde Barış Gücü olarak bulunmuştur.

2.5.1. Bosna-Hersek Müdahalesi (Bosnia and Herzegovina Intervention, 1999)

Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını kazanan devletler arasında etnik sorunlar ortaya çıkmıştır. Kimse azınlık olmak istememekte ve herkes tam hakimiyet kurmayı hedeflemektedir. Özellikle Sırlar büyük ülke olma hayalleriyle

Müslümanlarla ve Hırvatlarla çatışmalara girmiş, etnik temizliğe başlamışlardır. AB ve BM'nin çözüm arayışları sonuç vermeyince askeri müdahale kaçınılmaz olmuş ve NATO devreye girmiştir. Çünkü milliyetçi-militarist Sırp ve Hırvatlar bir ittifak kurmuş, hem Sırp hem de Hırvat askeri güçleri Büyük Sırbistan ve Büyük Hırvatistan'ın yaratılması için acımasız bir yöntem olarak Boşnaklara karşı etnik temizlik uygulamışlardır (Sancaktar, 2018, s. 231). NATO güçlerinin Sırlara düzenlediği hava bombardımanı sonucunda Sırlar anlaşmaya mecbur kalmıştır. Bölgede savaşı bitiren Dayton Barış Antlaşması'nın uygulanışını izleme görevi NATO'ya verilmiştir (Türk Silahlı Kuvvetleri, 2022). Dayton'dan kısa bir süre sonra, ABD hükümeti Boşnak ve Hırvat orduları için Eğitim ve Donanım Programı başlatmıştır. Bu program çerçevesinde, Boşnak-Hırvat Ordusu'na 1996 yılından bu yana ABD tarafından ana muharebe tankları, kundağı motorlu topçu ve zırhlı personel taşıyıcıları içeren silahlar tedarik edilmektedir. Eğitim ve Donat Programı, sadece kuvvetler dengesini ordunun lehine değiştirmekle kalmamıştır. Sırp ordusuna karşı Boşnak-Hırvat ordusu, aynı zamanda bölgedeki ABD askeri varlığını ve siyasi hegemonyasını güçlendirmiştir (United States Department of State Office, 2021). Özellikle 1996'dan beri ABD, güçlü bir askeri ve Eğitim ve Donat Programını uygulayarak ve NATO liderliğindeki Uygulama Gücü (IFOR) ve İstikrar Gücü (SFOR)'nü konuşlandırarak Boşnak-Hırvat tarafı üzerinde siyasi hegemonya kurmaktadır. Bosna, NATO'nun sahneye çıkış dönemi olarak bilinmektedir. Burada giriştiği mücadeleler ve giderek büyüyen sorumlulukları neticesinde kilit bir rol üstlenmiştir.

2.5.2. Kosova Müdahalesi (Intervention in Kosova, 1999)

Bosna-Hersek krizine neden olan sebepler Kosova'da da kendini göstermiştir. Yugoslavya dağıldıktan sonra bağımsızlığını ilan eden diğer ülke Kosova olmuştur. Sırlar ile Kosovalı Arnavutlar arasındaki gerginlik artınca Avrupa güvenliği tehdit altına girmiştir. Sorunların barışçıl yollarla çözülmesi için mücadele edilmesine rağmen hedeflenen sonuca ulaşamamıştır. Çin ve Rusya'nın vetosu nedeniyle BM krize müdahale edemeyince gündeme yine NATO gelmiştir (Karakoç, 2006, s. 6). ABD liderliğinde stratejik ve askeri hedefler NATO uçaklarıyla uzun süre bombalanmıştır. Müttefik Kuvvet Harekâtı sonucunda Sırlar geri adım atmak zorunda kalmıştır. NATO'nun Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne yönelik hava operasyonları, pek çok Kosovalı'yı evlerini terk etmeye zorlayan Yugoslav saldırganlığını durdurmuştur.

NATO, mültecilere yardım etmek için çok büyük bir insani yardım yapmıştır. Savaşın sonra geri gelmek isteyen NATO, mültecilerin evlerine dönmelerine yardımcı olacak uluslararası bir barış uygulama gücüne liderlik etmiştir. NATO liderliğindeki Kosova Gücü (KFOR), eyaleti mültecilerin dönüşü için güvence altına almak amacıyla konuşlandırmaya başlamıştır (Birsell, 2012, s. 114). KFOR'a; Sırp'ların geri gelişini ve yeniden bir krizin oluşmasını engellemek, Kosova Kurtuluş Ordusu'nu askerden arındırmak, güvenli bir ortam sağlamak, mayın temizlemek, Birleşmiş Milletler'in Kosova'daki geçici misyonuna (UNMIK) destek vermek, sınırı denetlemek ve hareket özgürlüğünü sağlamak gibi görevler verilmiştir (Chawla, 2000). NATO da ilerleyen zamanlarında buradaki asker sayısını azaltarak varlığını devam ettirmiştir.

NATO'nun Kosova'ya müdahalesi, eyaletteki Sırp etnik temizlik kampanyasını tersine çevirmeyi ve Kosovalı Arnavutların güvenli bir şekilde geri dönüşünü sağlamayı amaçlamıştır. Uluslararası ilişkilerin temel ilkeleri olan devlet egemenliği, güç kullanmama ve insan haklarına saygı kavramları birbiriyle çatışır hale getirilerek önemli tartışmalara yol açmıştır.

NATO'nun Kosova'daki savaşı yürütmesinin temel özelliği, dostane kayıplardan kaçınma arzusu olmuştur. Bu nedenle NATO liderleri kara kuvvetleriyle savaşmayı reddetmişler ve bunun yerine, yaklaşık 1.000 uçakla büyük bir hava kampanyasına odaklanmışlardır (Auerswald, 2004, s. 647). NATO'nun Yugoslavya'ya karşı hava harekâtı üç aşamada gerçekleşmiştir. Birincisi Yugoslavya'nın hava savunma sistemlerine yönelik bir saldırı, ikincisi Kosova'daki askeri güçlere yönelik saldırılar ve üçüncüsü daha genel bir bombardıman şeklinde planlanmıştır. Bu süreçte, hedefler listesi giderek genişlemiş, sivil ve askeri hedefler arasındaki ayırım giderek ayırt edilemez olmuştur. Zayıfatı en aza indirme arzusuyla hareket eden NATO, Kosova'daki insani felaketten kaçınmak için fazla bir şey yapamamış, NATO'nun kampanyasının ilk birkaç haftasında öncekinden daha fazla Kosovalı öldürülmüş ve yüz binlerce kişi evlerinden sürülmüştür (Simma, 1999, s. 5). Bombardıman sırasında, NATO'nun konumunu savunmak için açık bir yasal argüman da olmamıştır. NATO hava saldırıları, köklü uluslararası yasaları ve sözleşmeleri ihlal etmiştir. BM Şartı'nın 2. maddesi, saldırganlık yapmamış egemen bir devlete karşı güç kullanılmasını yasaklamaktadır ve Yugoslavya saldırganlıkla suçlanamaz (Çevikbaş, 2011, s. 40). Dolayısıyla, operasyon için net bir yasal dayanak yoktur. NATO'nun stratejisinin işe yaradığı, çünkü nihayetinde Yugoslavya'nın NATO'nun taleplerinin çoğuna boyun eğdiği iddia

edilebilmektedir. Ancak bu, stratejik hedeflere ulaşmaktan ziyade, yalnızca düşmanı teslim olmaya zorlama açısından etkinliği ölçmek içindir. Kosova’da temel hedefler, insani bir felaketi önlemek ve Kosova’nın Yugoslavya içindeki özerkliğini yeniden tesis ederek açıkça elde edilemeyen bölgenin uzun vadeli istikrarını sağlamak olmuştur. NATO, Kosova’da bir prestij elde etse de savaşın gerçek yüzü de ortaya çıkmıştır.

2.5.2. Kartal Yardımı ve Aktif Çaba (Eagle Assist and Active Endeavour) Operasyonları (2001-2002, 2001-2016)

11 Eylül saldırısından sonra terörle mücadele adına ABD’yi savunmak için yapılmış NATO operasyonlarıdır. Kartal Yardımı Operasyonu Amerikan hava sahasında başka saldırılar olmasın diye NATO uçaklarının yapacağı devriyeleri içermektedir. 5. maddenin gereğince bir üye devlete yapılan saldırı diğer tüm üyelere yapılmış sayılmaktadır. Bu maddenin uygulandığı diğer bir operasyon ise Active Endeavour Operasyonu olmuştur. Akdeniz’deki gemilerin güvenliğini sağlamak ve izlemek için yapılacak deniz devriyelerini kapsamaktadır. NATO’nun kullandığı sistem ile Akdeniz’deki 300 tonun üzerindeki gemiler tespit edilebilmiştir (NATO Review, 2010). Ayrıca gemilerin rotasından sapması ya da beklenmedik şekilde duran, bekleyen şüpheli gemilerin bilgisi elde edilerek müdahale edilmiştir.

2.5.3. Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force-ISAF, 2001-2014)

NATO’nun Afganistan politikalarına yönelik gerçekleşmiş, NATO’nun Kuzey Amerika ve Avrupa dışındaki ilk operasyonu olmuştur. ISAF, Bonn Zirvesi’nin ürünü olup Afganistan’da barış ve güvenliği sağlamak için oluşturulmuştur. Zamanla alanını genişleterek kuzeyden güneye inmiş ve tüm Afgan vilayetlerinde varlığını göstermeye başlamıştır. Gücünün de görev alanını genişleten NATO, operasyonlar yapmaya başlamıştır (BBC News, 2009). İttifak Afgan polis ve askerinin eğitiminin yanı sıra yıkılan binaların yeniden imar edilmesi, gerekli alt yapıların oluşturulması ve yönetim sistemlerinin desteklenmesi gibi faaliyetlerde de bulunmuştur.

Ancak daha sonraki yıllarda NATO’nun Afgan ordusunu ve polisini eğitime ve donatma çabaları, Afgan askerlerinin ve polislerinin silahlarını NATO askerlerine çevirdiği

saldırıların artmasıyla sekteye uğramıştır (Britannica, 2011). Bu saldırılar NATO birliklerini daha katı tarama prosedürleri uygulamaya ve belirli birimlerin eğitimini askıya almaya zorlamıştır.

2.5.4. Pakistan Deprem Yardımı (Pakistan Earthquake Relief, 2005-2006)

2005'te Keşmir'de meydana gelen depremde NATO Pakistan'a yardım malzemeleri, sağlık çalışanı ve mühendis göndermiştir. Ancak Pakistan yetkilileri yapılan yardımın çok yetersiz olduğu ve ülkeyi ayağa kaldırmaya yetmeyeceğini belirtmiştir (BBC, 2005). Nitekim öyle olmuş, insanlar kış şartlarında evsiz kalmış, çadır bile bulmakta zorlanmıştır.

2.5.5. Okyanus Kalkanı Harekatı (Operation Ocean Shield, 2009-2016)

2008 yılında Hint Okyanusu, Aden Körfezi, Kızıldeniz, Yemen ve özellikle Somali'de gerçekleşen korsan saldırıları nedeniyle NATO bu kez de savaş gemilerini bu bölgelere göndermiştir. Birleşmiş Milletlerin ülkeye yaptığı yardımlar da deniz yoluyla taşınmakta, yapılan soygunlardan Somali halkı da zarar görmektedir (Ayan, s. 554). Sadece Somali'ye yapılan yardımlar değil, dünya ticaretinin de büyük bir bölümü deniz yolu ulaşımıyla sağlanmaktadır. Somali de bu ticaret yollarının geçtiği merkezde bulunmakta ve korsanlığa uygun bir coğrafi yapısı bulunmaktadır. Bölgede korsanlıkta Somali'nin başı çekmesinin sebebi ülkede yaşanan açlık ve fakirlik olmuştur. Somalili gençlerin çoğu işsizlikte mücadele etmektedir. Somalili balıkçılar NATO güçleri tarafından korsan zannedilmekte ve zorluk yaşamaktadırlar. Ülkenin geçim kaynağı balıkçılık olup ülkenin balıkçıları kendi sularında avlanamadıklarından şikayetçi olmaktadır. Avlanırken tutuklandıklarından, birden etraflarının savaş gemileriyle çevrilmesinden, tepelerinde helikopter uçmasından, sürekli kontrollere tabi tutulmalarından ve hatta zaman zaman tutuklanmalarından yakınmaktadırlar. Üstelik diğer ülkelerden kendi sularında kaçak avlananlar da bulunmaktadır ve bunlarla mücadele etmekte zorlanmaktadırlar. Somalili işsiz gençler, korsan olmaktan başka bir çözüm yolu bulamamakta, bu anlamda merkezi hükümet de çok yetersiz kalmaktadır (ICC International Maritime Bureau, 2020, s. 13). Korsanlık yapanlar kendi halklarına da zarar vermekte ve yiyeceklerine el koymaktadır. Korsanlık nedeniyle deniz güvenliğinin sağlanamaması NATO'yu devreye sokmuştur. NATO gemilere özellikle

gıda gemilerine eşlik ederek olası bir korsan saldırıyı önlemeye çalışmıştır.

2.5.6. Birleşik Koruyucu Operasyonu (Combined Air Operation, 2011)

Libya’da baş gösteren iç savaş nedeniyle sivil can kayıplarının artması neticesinde Birleşmiş Milletler’in kararlarını uygulayan NATO devreye girmiştir. Bu sebeple yönünü yeniden Kuzey Afrika’ya çeviren NATO’ya silah ambargosu başta olmak üzere uçuşa yasak bölge uygulama ve tüm önlemleri alma yetkisi verilmiştir (Phinney, 2014, s. 87). İktidarlara karşı giderek artan bir halk ayaklanması olduğu için İttifak bu ve buna benzer Arap Baharı’nın yaşandığı ülkelerde baskıcı rejimlerle ortaklık kurmaktan kaçınmıştır (Akdağ, 2015, s. 63). NATO’nun ülkeye yaptığı yardım insani müdahale kapsamında değerlendirilmiş ve baskıcı rejim iktidardan düşürülmüştür. Ancak sorunlar bununla bitmemiş, Birleşmiş Milletler’in insani müdahale kararını nasıl verdiği de tartışmaya açılmıştır. BM hiçbir alternatifi denemeden, sadece barışı bozan unsurların olduğunu ve buna müdahale edilmesi gerektiği kararını belirtmiştir. Bazı çevreler de NATO’nun Libya’da çıkarları olduğu ve bu sebepten dolayı Libya’yı işgal ettikleri yönünde eleştirilerde bulunmuştur. Hava müdahalesi konusunda kesin bir karar verilmeden Fransız uçaklarının Libya’yı bombalamaya başlaması bunun açık bir göstergesi olmuştur. Fransa, Libya’daki NATO operasyonlarında aktif olarak yer almış ve geçici hükümetle yapılan anlaşmalarda petrolün yarısına yakınına alacağı yönünde gizli bir anlaşma yaptığı ortaya çıkmıştır (Aksu ve Eminoğlu, s. 8). Tüm bunlar eleştirileri doğrulamakta, Rusya ve Çin’in tepkisini çekmektedir.

Tunus ve Mısır’da başlayan Arap Baharı olarak adlandırılan süreç, Libya’da da iktidar değişikliğine sebep olmuştur. NATO, ülkedeki tüm hava, kara ve deniz unsurları yetkilerini devralmış, bu çerçevede operasyonlar yapmıştır. Eleştirilere rağmen, yapılan operasyonla daha fazla bir insani krizin yaşaması önlenmiş, ülkede 1952’den bu yana seçimler yapılmıştır.

2.5.7. Aktif Çit Operasyonu (Active Fence Operation, 2012-günümüz)

Türkiye ve NATO arasındaki ilişkiler ilerleyerek devam etmekte ve gelişmektedir. NATO, Türkiye için bölgesel anlamda güvenlik adına önemli bir role sahiptir. Türkiye’nin NATO’nun yaptığı operasyonlara büyük katkısı olmaktadır.

Libya'daki insani krizin çözümünde Türkiye hem diplomatik olarak hem operasyonlara katılarak doğrudan katkı sunmuştur. Türk askeri binlerce insanın tahliyesinde, temel ihtiyaç malzemelerin sağlanmasında etkin rol oynamıştır. Türkiye, barışçıl çözüm yolları aramış, bu anlamda Kaddafi ile muhalifler arasında arabulucu olmayı bile olmaya çalışmıştır (Efegil, 2012, s. 47). İlk başlarda NATO'nun operasyonuna karşı çıkmış ancak insani durum kötüleştikçe duruma müdahil olmuştur. NATO ve Türkiye'nin güvenlik algıları benzerlik göstermekte ve tamamlayıcı özellikler içermektedir. Bu durum Türkiye-NATO ilişkilerinin zaman içinde daha da gelişmesine yardımcı olmuştur.

2012'de Türkiye, Akçakale ilçesinde Suriye silahlı kuvvetlerinin topçu ateşine maruz kalmış, bu ateş beş sivil öldürmüştür. Türkiye, bu saldırıya karşı kendini savunduğunu iddia etmiş, Suriye'deki askeri hedeflere ateş açarak karşılık vermiştir. Suriye askeri personelinin silahlı güç kullanması, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. Maddesi uyarınca meşru müdafaa için duyarlı güç kullanma hakkını tetikleyen bir silahlı saldırı olup olmadığı üzerinde tartışmalar olmuştur. Bazıları bir saldırının silahlı saldırı teşkil etmesi için belirli bir ağırlıkta olması gerektiğini iddia ederken, bazıları da bir sınır olayının silahlı saldırı teşkil etmediğini iddia etmektedir. Türkiye nefsi müdafaa tedbiri olarak orantılı karşılık verme kuvveti kullanma hakkına sahip olmuş ve Türkiye'nin sınır ötesi topçu ateşi, Suriye'nin devam eden topçu ve havan bombardımanına karşılık olarak devam etmiştir (Paust, 2013, s. 431). Suriye ve Türk orduları arasında devam eden mücadele, savaş yasalarının geçerli olduğu sınırlı bir uluslararası silahlı çatışmayla sonuçlanmıştır. Savaş yasalarına göre, Türkiye halihazırda Suriye'de bulunan ve Esad rejiminin kontrolü altındaki kimyasal ve biyolojik silahlar gibi yasal askeri hedefleri imha etme yetkisine sahiptir. Ancak Türkiye bunun yerine kendini savunmak için NATO'dan destek istemiştir. NATO, Türkiye'ye Patriot savunma füzelerinin konuşlandırılmasını kabul etmiştir (Findsen, 2014, s. 31). Türkiye, Suriye'deki son derece istikrarsızlaştırıcı durumla tek başına ya da bölgesel ortaklarla başa çıkmadaki yetersizliği, güvenlik hesaplarında NATO'nun önemini artırmıştır. Patriot füzelerinin Irak Savaşı'ndan bu yana Türkiye'de kurulması ABD'nin her zaman desteklediği bir politika olmuştur. Ancak o zamanlar Fransa, Almanya ve Belçika'nın karşı çıkması nedeniyle bu durum gerçekleşmemiştir. O zamanlar AB'nin bu kayıtsızlığı, NATO'nun "kollektif" savunmadan "seçici" savunmaya geçişinin altını çizdiğini savunan araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Güvenç ve Özel, 2012, s.

541). Böyle bir sonuç, kaçınılmaz olarak Türkiye'yi stratejik tercihlerini ve ittifak taahhütlerini yeniden gözden geçirmeye zorlamaktadır. Böyle bir düşünce tarzı, Ankara'nın kaderini Brüksel'den ziyade Washington'la paylaşma olasılığının daha yüksek olduğunu ima etmiştir.

Suriye konusunda Türkiye hem müttefiki Amerika ile uyum içerisinde çalışmak hem de birçok konuda ortağı olan Rusya'yla bu iyi ilişkilerini devam ettirmek durumundadır. Suriye'de benimsenen dengeli bir güç, tüm bölgenin barışına katkı sağlayacaktır.

2.5.8. Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission, 2015-2021)

ISAF, Afganistan'da operasyonlarını durdurma kararı almış, eğitim ve danışma amaçlı yardımda bulunmak için Kararlı Destek Misyonu'nu oluşturmuştur. Bu, NATO'nun sahadan çekilme adına attığı bir adım olmuştur. Afgan kuvvetleri ve idaresi NATO'nun tamamen çekilmesine sıcak bakmamıştır. Afgan yetkililer ekipman sağlamada, mali yönetimde, askeri idarede boşluklarının ve eksikliklerin olduğunu ve bu kriz ortamında Afganistan'da kalıcı ve daha uzun vadeli bir desteğin bulunması gerektiğini belirtmiştir (United Nations News, 2014). NATO, operasyonları durdurmuş olmasına rağmen Afgan askerlerini eğitmeye ve yönlendirmeye devam etmiş, yapılacak daha çok şeyin olduğunu belirterek beyin takımı olmaya devam etmiştir. NATO, bunu 2016 Varşova Zirvesi ile taahhüt etmiştir. Aynı zirvede Afganistan ile Kalıcı Ortaklık oluşturulmuştur, uzun vadede Afganistan ile geleneksel bir ortaklık NATO'nun hedefi olmaya devam edecektir.

Afganistan konusunda ABD yönetimi de açıklamalarda bulunmuş; Afganistan'da yapılmak istenenin başarıyla gerçekleştirildiğini, 11 Eylül'de kendilerine saldıran teröristleri ve liderini yakaladıklarını, Afganistan'ı terör tehdidinin azaldığı bir ülke haline dönüştürdüklerini ifade etmiştir (Kamp, 2013, s. 1). Afganistan'a ulus inşası için gitmediklerini, yönetimin ne olacağı konusuna Afgan halkının kendisinin karar vereceğini belirtmiştir. Afgan ordusunun herhangi bir modern ordunun tüm araçları, eğitimi ve teçhizatına sahip olduğunu, gelişmiş silahlar sağladıklarını ve finansman ve ekipman sağlamaya ve hava kuvvetlerini muhafaza etme kapasitesine sahip olmalarını sağlayacaklarını da söylemiştir (US Mission to the North Atlantic Treaty Organization, 2021). Ancak yönetim anlayışı olarak nasıl bir sistem içerisinde yönetileceklerini Afgan

halkının kendisi karar verecektir. NATO'nun varlığı ülkede güvenliğin sağlanması içindir. 2018 tarihlerinde Brüksel'de yapılan NATO Zirvesi'nde, Müttefikler ve ortaklar, 2024 yılına kadar Afgan güvenlik güçlerini mali olarak desteklemeye devam etme taahhütlerini teyit etmişlerdir. Bu taahhüt, Aralık 2019'da Londra'daki NATO Liderler Toplantısı'nda yinelenmiştir. 2020'de tüm NATO Müttefikleri ve Kararlı Destek operasyonel ortaklarının Savunma Bakanları ve NATO Savunma Bakanları toplantılarında Fon'a 2021 yılı için taahhütte bulunmuş ve 2024 yılına kadar fon desteğini sürdürmeye hazır olduklarını teyit etmiştir (NATO, 2021). Ancak yapılan bunca taahhüt ve teyit sözde kalmış ve son ABD askeri Afganistan'dan çıkınca Taliban güçlenmiş ve yönetimi tekrar ele geçirmiştir. Afganistan'a yapılan tüm uluslararası yardımların kesilmesi sonucu halk giderek yoksullaşmakta ve açlık yaygınlaşmaktadır.

Batı ülkelerinin Taliban'a yaptırımları artınca temel gıda ve ilaç geçişi yapılamamakta, ekonomik krizin yoğunlaşması sonucu milyonlarca insanın açlıktan öleceğine dair açıklamalar yapılmaktadır. Yardım yapmak isteyen ülkeler ise bu yardımı hükümet-Taliban müdahalesinden uzak tutmak istemektedir. Taliban yardım konusunda BM ile masaya oturmuş ve uluslararası toplumun insani yardımlarını kolaylaştıracaklarını, yardıma muhtaç insanlara dağıtım için daha üst düzey koordinasyon sağlayacaklarına söz vermişlerdir (Reuters, 2022). Afganistan'a kısıtlı olarak yardım yapılsa da halk yaşadığı sıkıntılar ve Taliban yönetiminden korkusuyla ülkeyi terk etmekte, komşu ülkelere sığınmakta ve hiçbir konuda Taliban'a güvenmemektedir. Afganistan'ın geleceğiyle ilgili belirsizliğin uzun bir süre daha devam edeceğine yönelik tahminler yapılmaktadır.

2.6. NATO'nun Stratejileri

NATO, kurulduğu 1949 yılından bu yana aynı çerçevede kalmamış, konsept ve stratejilerini içinde bulunduğu şartlara göre sürekli değiştirerek yenilemiştir. Soğuk Savaş'la beraber Sovyetler Birliği'ni kontrol altında tutmak ve ondan gelecek tehlikeleri yok etmek için kurulmuş; Soğuk Savaş sona erdikten sonra yeni stratejiler geliştirerek varlığını sürdürmüştür. NATO'nun dört farklı dönemi kapsayan yedi tane stratejisi bulunmaktadır. Bunlar; kurulduğu yıl içinde bulunduğu soğuk savaş dönemi, 1991'de Sovyetlerin çökmesiyle başlayan yeni dönem, 11 Eylül saldırı sonrası dönem ve Lizbon Zirvesi sonrasındaki dönemi kapsamaktadır.

2.6.1. Tecavüzü Caydırma Stratejisi (Deterrence Strategy, 1950)

Soğuk Savaş döneminin ilk yirmi yılını kapsayan ve NATO'nun kurulmasına sebep olan caydırıcılık stratejisi; tehlike olasılığı, güvensizlik ve diyalog eksikliği olan dönemde ortaya çıkmıştır. Düşmana karşı sürekli teyakkuz halinde bulunma, bir saldırı söz konusu olduğunda hemen karşılık verme esasına dayanmaktadır (Hadfield, 2018, s. 35). Sovyetler asker sayısı olarak NATO'dan fazla olsa da ABD'nin nükleer güce sahip olması müttefikler arasında güven oluşturmakta ve karşı taraf için caydırıcılık teşkil etmektedir. NATO, İttifak güvenliğini sağlamak için caydırıcılık teorisi uygulamasını geliştirmeye devam etmektedir (Hadfield, 2018, s. 5). Caydırıcılık, İttifak'ın bütünlüğüne yönelik öncelikli olarak zorlayıcı bir tehdit karşısında, dayanışma duygusunu, ceza ve inkâr yoluyla caydırıcılıktan daha çok geçerli olabilecek bir strateji olarak görmektedir. Bu yüzden dayanışma, hem birleşik çok uluslu kararlılık hem de yeteneklerin tutarlı, kusursuz entegrasyonu olarak tanımlanmaktadır.

2.6.2. Entegre Askeri Kuvvetlerin Oluşturulması Stratejisi (Integrated Military Forces Strategy, 1952)

1950 yılında Kuzey Kore ile Güney Kore arasında savaşın patlak vermesiyle oluşturulan stratejide NATO'nun etkin bir askeri güç olması yönünde yapılması gerekenler değerlendirilmiştir. NATO planlama gruplarının mevcut yapısının böyle bir çatışmada yeterli olmayacağını kabul ederek 26 Eylül 1950'de Kuzey Atlantik Konseyi, merkezi komuta altında entegre bir askeri gücün kurulmasını onaylamıştır. Manş Denizi ve bitişik kıyı sularıyla ilgilenmek üzere üçüncü bir büyük NATO komuta bölgesi kurulmuştur. NATO çatısı altında tek bir komutanlık oluşturularak askeri hareket uygulamasına geçilmiştir (Solana, 1997, s. 15). Soğuk Savaş döneminin ilk cephesi olan Kore Savaşı, Kuzey ile Güney'in değil ABD ile Sovyet-Çin savaşı olmuştur.

Savaş sonunda ateşkes yapılmış, Kuzey Kore ve Güney Kore arasında tarafsız bölge oluşturulmuştur. Ancak bir barış anlaşması imzalanamamış, taraflar bunun için 65 yıl beklemiş ve 2018'de imzalamıştır. Soğuk Savaş 1991'de sona ermesine rağmen, Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki soğuk savaş hiç bitmemiştir (Shea, 2012, s. 12). Bu savaş aynı zamanda ABD'nin nükleer gücüne güvenen devletler için bir ders niteliği de taşımaktadır.

2.6.3. Topyekün Mukabele (Kitlesele Karşılık- Total Response Strategy, 1957)

Süveyş Kanalı'nın kamulaştırılmasını ve Mısır'ın Sovyetlere yaklaşmasının önüne geçmek için NATO, Arap-İsrail Savaşı'na dahil olmuş ve Mısır'a yaptığı bombardıman ile bu amacını gerçekleştirmiştir. NATO'dan ziyade bu harekâtı İngiltere, Fransa ve İsrail yapmış, ABD tam anlamıyla bilgilendirilmemiştir. Bu üç devlet ABD'yi olayın dışında tutarak ve Rusya'yı hafife alarak hareket etmiş ve bu en büyük yanlışları olmuştur. Sovyetler Birliği, Macaristan'daki işgalini bir ultiatom oluşturmak için kullanmış ya Londra ve Paris geri çekilecek ya da Macaristan yerle bir edilecek şeklinde sert bir ifade kullanmıştır. SSCB hâlâ güçlü olduğunu göstermek istemiş ve bir nükleer savaş tehdidinde bulunmuştur. Bunun üzerine ABD harekete geçmiş BM baskısı ile Müttefikleri geri çekilmeye zorlamıştır (Lehnert, 2021, s. 5). Öte yandan Macaristan'da ulusal komünist yönetim ülke çapındaki Sovyet baskısının sona ermesini, tüm Rus birliklerinin Macaristan'dan çekilmesini, Macaristan ile Sovyetler Birliği arasındaki eşit ilişkilerin olmasını, Macaristan'ın Varşova Pakti'ndan çekilmesini ve komünist siyasi tekelin sona ermesini istemiştir. Macaristan'da bu reform ve değişimler için başlayan ayaklanmaların ülke çapında genişlemesiyle Sovyet Rusya devreye girmiş, iktidarı yönetimden uzaklaştırarak kalkışmayı bastırmıştır. Güneydoğu Asya'nın tarafsız ulusları bile Sovyet eylemini kınarken, dış dünya dehşet içinde izlemiş, BM ise Sovyet eylemlerini büyük çoğunluk oyu ile kınamıştır. Rusya; genç Macarları Sovyetler Birliği'ne göndermiş, binlerce kişiyi sınır dışı etmiş ve BM gözlemcilerinin Macaristan'a girmesine bile izin vermemiştir (Byrnes, 1957, s. 74). Tüm bunların sonucunda Rusya'ya ve komünizme karşı duyulan nefret, Macaristan'da hiç olmadığı kadar güçlenmiştir.

Yaşanan bu iki olay NATO'nun yeni bir strateji belirlemesine neden olmuştur. Buna göre, İttifakın savunma alanı genişletilmiş ve sınırlarının dışında oluşabilecek tehlikelere karşı da hazırlıklı olması gerektiğinin altı çizilmiştir. NATO çıkarlarının olduğu her yer NATO sınırı olarak benimsenmiş ve buna göre kararların verileceği belirtilmiştir. Savunma stratejisi de genişletilmiş, bir tehdit karşısında gerekirse nükleer silahların da kullanılabileceğinin altı çizilmiştir.

NATO, Avrupa'nın savunması için ABD'nin stratejik nükleer silahlarına

güvenmiş, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşmak için yeterli menzili olan dağıtım sistemlerine sahip olmadığı için, Amerikan topraklarının nükleer silahlar tarafından tehdit edilmeyeceğini düşünmüştür. Bununla birlikte, 1950'lerin ortalarında Sovyet uzun menzilli jet bombardıman uçaklarının konuşlandırılmasının bir sonucu olarak ABD'nin dokunulmazlık hissi azalmaya başlamış ve daha sonra Sovyetler Birliği'nin 1957'de ilk yapay dünya uydusu Sputnik'i başarılı bir şekilde fırlatmasıyla bu hissi tamamen yok olmuştur (Solana, 1997, s. 21). Bir roket bir uyduyu uzaya fırlatabilirse, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'ne nükleer silah fırlatmak için de kullanılabilir. Sonraki yıllarda Sovyetler Birliği'nin uzay başarılarına ek olarak kıtalararası bir balistik füzeyi geliştirme olasılığı İttifak üyelerinde korkuya sebep olmuştur. Yeni bir stratejinin ortaya çıkmasına neden olan Sputnik ile NATO topyekün mukabeleyi hayata geçirmiştir (Ereker, 2019, s. 2). Rusların nükleer saldırısı durumunda NATO da nükleer silahlarını kullanacak ve tüm üyeler kitlesel bir şekilde karşılık verecektir. Bu tehlikeli durumun diğer adı 'karşılıklı olarak topyekün bir yok oluş' anlamına gelmektedir.

2.6.4. Esnek Mukabele (Flexible Response Strategy, 1968)

Sovyetler Birliği'nin nükleer gücünü kanıtlaması NATO'nun nükleer caydırıcı üstünlüğünü tartışmaya açmıştır. Kennedy'nin ABD başkanlığıyla bu anlayış değişmiş, NATO yeni strateji arayışına girmiştir. Ancak Amerika'nın giderek Vietnam'daki savaş girdabına yaklaşması, NATO'nun içindeki çatışmalar ve anlaşmazlıklar, ABD başkanının öldürülmesi stratejik arayış sürecini yavaşlatmıştır (Legge, 1983, s. 7). Esnek mukabele olarak adlandırılan yeni içerik, saldırılar karşısında İttifakın hemen nükleer bir güce başvurmayıp kademeli olarak savunma yapması, silahların özelliğinin ve ağırlığının yavaş yavaş yükseltilmesini kapsamaktadır. İlk adım olarak kriz çıktığı anda karşı tarafın yaptıkları ölçüsünde karşılık vererek kendini savunma, ikinci adım birinci adıma rağmen bir gelişme kaydedilemeyip gitteğe tırmanan bir kriz karşısında nükleer gücü tehdit unsuruna dönüştürerek konvansiyonel silahların kullanımının mümkün olabileceğini karşı tarafa iletme ve son adım da nükleer güç kullanımı olmaktadır (Cromwell, 1971, s. 16). Nükleer güç konseptten tamamen çıkarılmamış, ancak son çare olarak kullanılacağı de kabul edilmiştir. Bu gücün ne zaman kullanılıp kullanılmayacağı konusu düşman taraf için belirsiz bırakılmıştır. Nükleer silahlar ve onların ne zaman kullanılacağına belirsizliği, caydırıcılığın temel unsuru olmuştur.

Bu strateji anlayışına Fransa karşı çıkmış ve ülke 1966'da NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Bu çekilme ile NATO'nun içindeki en büyük muhalif güç ortadan kalkmış ve stratejiye karar vermede daha rahat bir yol takip edilmiştir. Ancak bu strateji sadece Fransa'nın değil bazı NATO yetkililerin de tepkisine neden olmuş, bir ayrımcılığa neden olacağı yönünde ifadeler ortaya atılmıştır. Buna göre Esnek Mukabele, merkezde olan Batı Avrupa ülkeleri için değil, NATO'ya sonradan dahil olmuş Türkiye ve Norveç gibi kanatta bulunan ülkeleri kapsadığına dair eleştiriler dile getirilmiştir. Eğer merkeze bir saldırı gerçekleşirse nükleer silahların kullanımına kadar hemen bir tırmanma olacak, ancak sınırların uçlarındaki üyeler için böyle acil bir durum söz konusu olmamıştır (Herbst, 1990, s. 8). Bu çifte standart NATO'nun sınırındaki üye ülkeleri rahatsız etmiş, İttifak içinde güveni azaltmıştır.

Bu strateji Soğuk Savaş bitene kadar kalmış, ancak uluslararası sistem böyle bir güvenlik anlayışını devam ettirememiş ve ilişkilerde yumuşama zorunluluğunu ortaya koymuştur. Bu sebeple Harmel Raporu hazırlanmış, NATO'nun hem siyasi hem de askeri yönünün olduğu ve ikisinin dengeli bir şekilde yürütüldüğünün altı çizilmiştir. İşbirliği içinde olmak isteyen kapılarını açmış; düşmanca tavır takınanlara karşı gereken cevabın verileceği bildirilmiştir. Kabul edilen Harmel Raporu ile İttifakın üyeleri arasındaki bağların güçlendirilmesi ve Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ilişkilerin geliştirilmesinin üzerinde durulmuştur. Savunma füzelerinin ve uzun menzilli nükleer kuvvetlerin hem ABD hem Rusya tarafından sınırlandırılmasını öngören SALT-I (1972) ve SALT-II (1979) anlaşmaları ile iki blok arasında bir yumuşama dönemi yaşanmıştır. Sorunların çözümünde barışçıl yolların takip edildiği, diyaloga dayalı bir uluslararası sistem oluşturulmaya çalışılmıştır (Forster ve Wallace, 2001, s. 112). Ancak Harmel Raporu ile Esnek Mukabele anlayışı beklentileri karşılayamamış, Rusya'nın 1979'da Afganistan'a girmesiyle SALT-II ABD kongresinde onaylanmamıştır. Karşılıklı güven sağlanmaya çalışılsa da bu durum uzun sürmemiş, ancak 90'ların başlarına kadar devam ettirilebilmiştir.

2.6.5. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-2001)

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması, bir zamanlar Sovyetler bünyesinde barınan devletlerin NATO'nun üyesi ve ortağı olması NATO'da yeni bir sistem anlayışının doğmasına neden olmuştur. Karşılıklı güvenin tesis edilmeye

çalışıldığı, geçmişteki risk ve tehditlerin azaltılmaya çalışılan bir ortam oluşturulmuştur. Bu dönemde Avrupalı üye ülkeler Amerika'nın baskısı altında kalmış, onun belirlediği kurallar çerçevesinde hareket etmişlerdir. NATO, Soğuk Savaş sonrası 1991 ve 1999 yıllarına ait olmak üzere iki tane stratejik plan belirlemiştir. Bu planlar bir gizlilik dahilinde değil, geçmişe oranla daha güvenli bir izlenim oluşturan stratejik konseptlerden oluşmaktadır.

2.6.5.1. Beşinci Stratejik Konsept (İlk Gizli Olmayan Stratejik Konsept, 1991)

Bu stratejik konsept çatışmasızlık ortamı öngörmüş, nükleer silahların kısıtlanmasını da kapsayacak şekilde bir düzenin oluşmasına katkı sağlamaya çalışmıştır. İttifak kendi güvenliği için bünyesindeki kolektif savunmayı devam ettirirken dışa karşı da işbirliği ve ortaklık çerçevesinde hareket etmiştir (Biscop, 2021, s. 2). Savunmaya ve aynı zamanda işbirliğine dayalı bu ortam, barışçıl bir zemin oluşturmuştur. 1991 Roma Zirvesi ile oluşturulan bu konsept diğerlerinin aksine şeffaf ve halkın bilgisine açık, uzlaşya ve diyaloga dayalı; çatışmaları diplomasi yoluyla önleyen ve krizleri yönetebilen bir misyon üstlenmiştir.

Bu yeni stratejik anlayışla NATO içindeki Avrupalı üyeler arasındaki bölünmüşlüğü son bulduğu, Avrupa'nın merkezine bir saldırı riskinin kalmadığı açıklanmıştır. NATO bu süre boyunca Bosna-Hersek'e hava harekatı düzenlemiş ve barış anlaşmasından sonra Uygulama ve İstikrar Gücü olarak bölgede kalmaya devam etmiştir. 1994 Brüksel Zirvesi'nde alınan kararlar İttifakın dışa açıklığı yönünde genişleme ilkesi benimsenmiş, Rusya, -Kafkasya ve Orta Asya'dakiler de dahil- eski Sovyet ülkeleri, Slovenya, Finlandiya ve İsveç ile Barış için Ortaklık projeleri yürütmüştür (Kim, 2006, s. 4). Demokrasi ve insan haklarına saygılı, barışçıl ve istikrarlı bir dünya görüşüne sahip, üye olmayan ülkelerle bile güven ilişkisi oluşturmuş bir NATO inşa edilmeye çalışılmıştır. 1995 yılında Mısır, Ürdün, Tunus gibi Akdeniz ülkeleriyle işbirliğini içeren bir diyalog başlatılmış, aynı konseptle Akdeniz'in güvenli ve istikrarlı olmasına katkı sağlanmıştır.

NATO, Soğuk Savaş boyunca üyelerinin özgürlüğünü başarıyla sağlamış ve Avrupa'da savaşı engellemiştir. Savunmayı diyalogla birleştirerek Doğu-Batı çatışmasının barışçıl bir şekilde sona ermesinde vazgeçilmez bir rol oynamıştır. Soğuk

Savaş'ın sona ermesiyle Avrupa-Atlantik stratejik ortamındaki dramatik değişiklikler, İttifak'ın 1991 Stratejik Konseptine yansımış ve bu zamandan sonra daha derin siyasi ve güvenlik gelişmeleri yaşanmıştır.

2.6.5.2. Altıncı Stratejik Konsept (İkinci Gizli Olmayan Konsept, 1999)

Soğuk Savaş sonrasındaki dönemin ikinci yarısını oluşturan Altıncı Stratejik Konsept, savunmaya ilaveten ekonomik, sosyal, politik unsurları da içinde barındıran kapsamı daha geniş bir güvenlik tanımı ortaya koymuştur. İnsan hakları konusunda yaşanan ihlaller, terör, ülkelerin en büyük iç sorunlarından biri olan etnik çatışmalar, devlet yönetimlerinin istikrarsızlığı ve ekonomideki olumsuzlukları, nükleer ve kimyasal silahların yaygınlaştırılması gibi yeni oluşan riskleri belirleyip buna göre önlem almak bu stratejik anlayışın kapsamına girmiştir.

Kuzey Atlantik İttifakı beşinci on yılına girerken, yeni bir yüzyılın zorluklarını ve fırsatlarını karşılamaya hazırlanmıştır. Stratejik Konsept, İttifak'ın kalıcı amacını yeniden teyit etmekte ve temel güvenlik görevlerini ortaya koymaktadır. Dönüştürülmüş bir NATO'nun gelişen güvenlik ortamına katkıda bulunmasını, demokrasiye ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne olan ortak bağlılığının gücüyle güvenlik ve istikrarı desteklemesini sağlamaktadır (Wittmann, 2009, s. 131). Stratejik Konsept, İttifak'ın güvenlik ve savunma politikasını, operasyonel kavramlarını, konvansiyonel ve nükleer kuvvet duruşunu ve toplu savunma düzenlemelerini yönetecek ve gelişen güvenlik ortamının ışığında gözden geçirilecektir. Belirsiz bir dünyada etkili savunma ihtiyacı devam etmekte, ancak bu taahhüdü yeniden teyit ederek, aynı zamanda bütün ve özgür bir Avrupa vizyonunu teşvik ederek bölünmemiş bir kıtanın inşasına yardımcı olmak için her fırsatı tam olarak kullanmaya devam etmektedir (NATO Press Release, 1999, s. 21). Yeni müttefiklerle yapılan Barış İçin Ortaklık projeleri de bunu sağlamak ve daha fazla sorumluluk alarak Balkanlar da dahil olmak üzere kusursuz bir Avrupa bütünleşmesi oluşturmaktır. NATO'nun yeni Stratejik kavramının özü, Avrupa'nın kendisinin güvenliği olmaya devam etmek olmuştur. Yeni müttefikleri bütünleştirmek, Barış İçin Ortaklık'ın başarısını sağlamak ve Balkanlar'ı çözmek için daha fazla sorumluluk alarak önemli adımlar atılmıştır. Ukrayna'nın geleceği kesinlik kazanmamış ve Rusya'nın güvenlik anlayışındaki ısrarları buna engel oluşturmuştur (Hunter, 1998, s. 10). İttifak, Rusya'ya rağmen Orta ve Doğu Avrupa'da, Kafkaslarda, Karadeniz'de

güvenliği sağlayabildiği bir alan oluşturmak istemektedir. Genişleme isteğinin genişleme hırsına dönüşmeden, örgütün değerleriyle uyuşan bir güvenlik anlayışı benimsenmeye çalışılmıştır.

2.6.6. 11 Eylül Sonrası Dönem (2001-2010)

11 Eylül tarihinde ABD'ye yapılan saldırı terör ve kitle imha silahlarını gündeme taşımıştır. Amerika, terörü bahane ederek başlattığı savaşla Ortadoğu'da yeni bir sistem yapılanmasının da önünü açmış, kitle imha tehdidinin bulunduğu tüm ülkelere gözdağı vermiştir. Bu ülkelerin küresel güvenliği tehdit edecek haydut devletlere dönüşebildiklerinin altını çizmiş ve açıkça hedef göstermiştir (NATO Parliament, 2021). Bu, NATO'nun sadece kendi bölgesinde değil, alan dışındaki yerlerin güvenliğini de kapsayacak bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fas'tan başlatarak Çin sınırına kadar ulaşan bölgede siyasi ve ekonomik alanda etkinlik sağlamak amacıyla yeni bir yapılanmanın oluşmasını hedefleyen ABD, kendi sistemine dahil ettiği tüm ülkelerde bu yeni anlayışı uygulama düşüncesinde olmuştur (Bağbaşıoğlu, 2010, s. 59). Potansiyel tehdit veya ileride ABD'ye sorun çıkarabilecek ülkelere karşı önleyici bir saldırı yapılacak, o ülke gerekirse rejim değişikliğine maruz bırakılacaktı. ABD'nin fikrinin NATO'ya eklenmesi zor olmamış ve bu doğrultuda bir konseptin hayata geçirilmesi için adımlar atılmıştır.

11 Eylül'le NATO'nun 5. Maddesi uygulanmış ve müttefikler Kartal Yardımı Harekatı ile ABD hava sahasını korumuştur. 5. maddenin uygulanışı ilk kez bu saldırıdan sonra gerçekleşmiştir (Simma, 1999, s. 16). Bu saldırı ile Rusya ve Amerika arasında bir yumuşama görülmüş, 2002 Roma Zirvesi'yle üst düzeye taşınmıştır. Oluşturulan ABD-Rusya Konsey'inde eşit söz hakkına sahip olan iki ülke terör ve buna bağlı olarak oluşabilecek tehditler karşısında işbirliği içerisinde adım atılmasının önemi üzerinde durulmuştur. 2002 Prag Zirvesi'yle terör tehdidine karşı bir askeri konsept ve eylem planları geliştirilmiş, Mukabele Kuvveti ile Müttefik Kuvvetler Dönüşüm Komutanlığı kurulmuştur (Wittmann, 2009, s. 44). 2004'teki İstanbul Zirvesi'nde, NATO'nun terörle küresel mücadelesi bir kez daha vurgulanmış, dünyanın değişik coğrafyalarında kitle imha silahlarının yaygınlaşmasıyla mücadelenin genişlediği ve zorlaştığı, Irak, Akdeniz, Balkanlar'da mücadele sahalarının olduğu, birçok operasyonel faaliyetlerin sürdürüldüğü belirtilmiştir. 2006 Riga Zirvesi, NATO'nun görevlerinin

küresel boyutlara ulaştığının kabulü ve yeni tehdit algıları gerçekleşmiştir (Croft, 2002, s. 105). Güvenliğin silahla değil, aynı zamanda yanlış teknoloji kullanımı ve kaynak kullanımında sorunların yaşanması şeklinde de gerçekleşebileceğinin üzerinde durulmuştur. Rejimi oturmamış, başarısız olmuş devletler de açık bir tehdit kaynağı olarak görülmüştür. Son olarak 2008 Bükreş Zirvesi ile tıpkı Afganistan'da olduğu gibi tüm dünyada güvenliğin sağlanmasının önemi bir kez daha vurgulanmıştır.

ABD'nin izinde giden NATO da, Birleşmiş Milletler'in de desteğini alarak tıpkı Bosna Hersek'te oluşturduğu gibi bir güvenlik gücü oluşturmak ve askeri yapılanmasını güncellemek için reformlar yapmıştır. Diğer taraftan küreselleşen dünya şartlarına uyum sağlamak için gerekli değişiklikleri yapmış, üyeleri ve ortaklarıyla ilişkilerini genişletmek ve derinleştirmek amacıyla operasyonel anlamda işbirliği yoluna girmiş, yeni stratejik oluşumlar gerçekleştirmiştir (McNamara, 2010, s. 12). NATO için radikal denilebilecek bu adımların sonucunda 2006'da liderlerin imzaladıkları belge bu hedefleri gerçekleştirmiştir. Bu belge, planlamada ve istihbaratta örgütün sorunlarla nasıl baş edebileceğini ortaya koyan önemli bir belge olmuştur. Olası bir güvenlik sorununda yapılacak operasyonlar, harekâtlar ve ihtiyaç duyulacak diğer tedbirler belirlenerek güvenlik tahlilleri yapılmıştır.

2009 yılına gelindiğinde NATO için başlatılan konsept doğrultusunda sorunlara daha yakından bakıp incelenmesini öngören ve bunu yaparken de ekonomik işbirliğini içeren faaliyetlerle beraber hareket edilmesinin önemine vurgu yapılmıştır (Kim, 2021, s. 2). Böyle NATO tekrar gözden geçirilmiş, öncelikler tekrar belirlenmiş ve bunun için yeni fırsatlar yaratılmaya çalışılmıştır.

2.6.7. Lizbon Zirvesi'nin Deklarasyonu ile Açıklanan Yeni Konsept (2010'dan Sonrası)

NATO'nun yeni stratejisini belirleyen, gelecek on yılda atacağı adımların yolunu çizen konseptleri Aktif Katılım ve Modern Savunma olmuştur. Yeni tehditlerin yeni güvenlik anlayışları ortaya çıkarması sonucu yeni ortaklıklar oluşturma konusuna odaklanan NATO, Lizbon'da belirlediği bu konseptlerle en zor zamanlarda tehditlerin her türlüşünden kendini korumayı amaçlamıştır (Hildreth ve Ek, 2010, s. 2). Bunun için gerekli olan savunma ve aynı zamanda caydırıcılık için sahip olduğu kapasiteyi gözden geçirerek krizlere daha bütüncül yaklaşmayı ve bu krizlerin her aşamasında aktif olarak

yer almayı hedeflemiştir. NATO, sadece Kuzey Atlantik bölgesinin değil tüm dünyayı kapsayacak şekilde küreselleştiğinin belirgin bir şekilde kabul edilmesini sağlamaya çalışmıştır. NATO'nun Kuzey Atlantik bölgesindeki barışı dünyanın geneline yayma çabası teşebbüs olmaktan çıkmış bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Kitle imha silahlarının yaygınlaşması, istikrarsızlık, terör, insan kaçakçılığı ve siber tehditler yeni güvenlik konseptleri oluşturan etmenler olmuştur. Bu çerçevede NATO, Afganistan'dan çekilme kararı alarak Rusya ile anlaşma yoluna girmiş, yeni füze savunma sistemleri oluşturmaya odaklanmıştır (Thranert, 2010, s. 3).

Zirve öncesi ABD'nin hazırladığı 21. Yüzyıl Küresel Strateji ile güç ve güvenliğin Avrupa-Ortadoğu üzerinde değil, Asya-Pasifik bölgesine yönelik inşa edileceği yönünde hedef belirlenmiştir. 2012 Chicago Zirvesi Kuzey Avrupa'da başlayan Arap Baharı hareketleri ve Libya'daki iç savaş neticesinde NATO füzelerinin Akıllı Savunma sistemi ile birleştirilmesi kararı alınmıştır (François, 2011, s. 14). Gelecek iki yıl içerisinde NATO'nun Afganistan'dan çekilme kararı alınmış ve bu süreç adım adım gerçekleştirilmiştir. 2014 Galler Zirvesi, NATO'nun Rusya'ya karşı tedbirlerini sıklaştırdığı bir zirve olmuş, NATO kuvvetlerinin kapasiteleri yükseltilmiş ve Rusya'ya karşı caydırıcılık kullanılmaya çalışılmıştır (Haesebrouck, 2022, s. 4-5). Rusya'nın Ukrayna'dan Kırım'ı alması sonucu oluşan Rusya-Ukrayna krizi, Suriye'deki iç savaş ve patlak veren terör yapılanmaları NATO'nun gündemini belirlemiştir. 2016 Varşova Zirvesi, Rusya'nın Suriye rejimine verdiği destek ile Akdeniz'de üs edinmesi, Rus uçağının sınır ihlali sonucu Türkiye tarafından düşürülmesi ve Rusya-Ukrayna krizi gölgesinde gerçekleşmiştir. Rusya sınırında bulunan Polonya, Letonya gibi eski Sovyet ülkelerinde bulunan NATO askeri varlığının dört taburla daha güçlendirilmesine ve NATO'nun askeri füze savunma kabiliyetinin genişletilmesine karar verilmiştir (NATO Council, 2019, s. 30). 2018 Brüksel Zirvesi, ABD'nin hazırladığı strateji belgesiyle bir Amerikan çıkarlarının öncülüğü meselesine dönüşmüştür. ABD başkanının 'Önce Amerika' prensibi dünyada Amerikan nüfusunu artırmaya ve Amerikan refahının devamı ve önceliği çerçevesinde ortaya atılmış, Çin ve Rusya açıkça iki ciddi rakip olarak görülmüştür (Schneider-Petsinger, 2019, s. 26). Bu ülkelerle ABD çeşitli işbirliği kursa da her zaman Amerika kendi çıkarlarını ön planda tutmuştur. Zirve'de ABD başkanı Trump, NATO içindeki savunma harcamaların çoğunu ABD'nin gerçekleştirdiği, Avrupalı müttefiklerin yeterince destek vermediği, bu artırılmadığı müddetçe ABD'nin NATO'dan çekileceği ve savunmada Avrupa'nın kendi başına

kalacağı yönünde eleştiri ve tehditlerde bulunmuştur (Coffey ve Kochis, 2018, s. 2). Bunun üzerine müttefikler yük dağılımı konusunun adil olması adına üzerine düşen savunma harcamalarını yerine getireceklerini bildirmişlerdir. Avrupa Konseyi başkanı ABD'nin bu tutumunu “Böyle bir dost varken düşmana gerek yok.” şeklinde eleştirmiştir (The Times, 2019). 2019 Londra Zirvesi'ne Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un bir dergiye verdiği röportaj damgasını vurmuştur. Macron, ABD ve Türkiye'yi Suriye'de NATO'ya danışmadan, kendi başlarına hareket etmekle suçlamış ve NATO'nun artık beyin ölümünün gerçekleştiği yönünde eleştirilerde bulunmuştur (Virdzhiniya, 2020, s. 97). Macron'un bu eleştirilerinin temelinde ABD'nin Suriye'den çekilmesi kararı ve Türkiye'nin bölgede askeri operasyonlar başlatması yatmaktadır (Balcı ve Kaya, 2019, s. 1064). Zirve'de NATO'nun savunma ittifakının tehdit oluşturmadığı belirtilmiş, üstü kapalı olarak Rusya düşman, Çin rakip olarak gösterilmiştir. Çin'in dünya nüfuzu üzerinde artan etkisine dikkat çekilmiş, bunun sunduğu fırsatlar kadar zorluklarının da olduğu dile getirilmiştir. NATO'nun başlattığı küresel mücadele uzaya da taşınmış ve uzay yeni operasyonel alan ilan edilmiştir. Siber saldırı ve hibrit savaşlara karşı savunma gücünün artırılacağı yönünde kararlar alınmış, NATO'nun bu konuda sorumluluğu da artırılmıştır (NATO Report, 2020, s. 8). NATO artık sadece Rus askeri tehdidine karşı koymak için değil, aynı zamanda hibrit ve siber alemlerdeki terörizm ve tehditleri anlamak, öngörmek ve bunlara karşı savunmak için de daha geniş bir araç yelpazesine sahip olması gerekmektedir (NATO Council, 2019, s. 32-33).

Öte yandan 2019'da dünyada başlayan Covid-19 salgını NATO'yu olumsuz etkilemiş, NATO tatbikatları kısıtlanmış ya da iptal edilmiştir. Savunma harcamaları, yerini sağlık harcamalarına bırakmıştır. NATO, bu dönemde insani hizmetlere aracılık ederek helikopter ve uçaklarla sağlık malzemesi taşımış ve hastaneler inşa etmiştir (Maio, 2020, s. 6). Dünya genelinde yaşanan bu salgına rağmen NATO yeni bir konsept arayışına girmiş, 2010'da kabul edilen konseptin ihtiyaçlara yetersiz kalışı neticesinde Genel Sekreter Stoltenberg yeni bir vizyon ortaya koymuştur. Bu vizyonun kuralları, askeri kuvvetin güçlenerek varlığını devam ettireceği, siyasi olarak daha çok güç elde etmiş bir NATO ve benimsenen küresel yaklaşımın daha çok genişlemesi olmuştur.

2.6.8. NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik

Bu stratejik konsept NATO'nun 2021 Brüksel Zirvesi'nde ele alınmış olup örgütün çağın gereksinimlerine göre yeniden güncellenmesini öngörmektedir. Çağ açıp kapatacak teknoloji ve teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi ve NATO'ya aktarılmasının hayati bir öneme sahip olduğu belirtilmiştir (NATO, 2021). 2030'a gelindiğinde İttifak'ın kendini nerede görmek istediğini, nasıl bir güvenlik ikliminde bulunacağını ve yeni tehditlerle nasıl baş edeceğini açıklayan bir rapor olmuştur.

Raporda NATO'ya çizilen ilk yol, üyelerle ve ortaklarıyla uyum içinde çalışmak ve işbirliği oluşturacak yeni sahalara ve ortaklar bulmak olmuştur. Küresel bir güvenlik ortamında uyum içinde varlığını devam ettiren ve politikalarını da bu doğrultuda belirleyen bir NATO ile karşılaşmaktadır. En büyük düşmanı olan terörizm ile mücadele sürekli güncellenerek devam edecektir. Özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da oluşabilecek terör tehditlerine karşı savunma planlarının güncellenmesi, bölgesel örgütlerle işbirliği içinde olunması gerektiğinin üzerinde durulmuştur (Bence, 2021, s. 35). Hibrit ve siber saldırılar örgütün yeni güvenlik alanını oluşturmuş, İttifak'ın bu konuda mukabele kapasitesinin artırılması, erken uyarı sisteminin güçlendirilmesi, kıta Avrupa'sını korumada NATO'nun lider konumda bulunmasına devam etmesi planlanmıştır (Zenginkuzucu, 2021, s. 22-23). AB ile ilişkilerin geliştirilmesi, şeffaflık ve işbirliğinin ilerletilmesi konuları yeni gündemi oluşturmuştur. Seçilen yeni ABD başkanı Biden, NATO ve AB arasında geçmiş dönemde yaşanan olumsuzlukların bir kenara bırakılması, örgütün yönünü Asya'ya çevirip Rusya ve Çin'e karşı birlik olmanın önemi üzerinde durmuştur (Coffey ve Kochis, 2021, s. 4). NATO'nun özellikle Rusya'nın saldırgan tavırları ve Çin'in yükselişi konusunda gelecekte yaşanabilecek zorluklara karşı hazırlıklı olunması gerektiği konusunda karar alınmıştır.

NATO'nun güvenliği ile ilgili her konuda birlikte hareket etme ve ortak eylemler gerçekleştirme adına örgütün geliştirilmesi ve bu koordinasyonun güçlendirilmesi, Atlantik bölgesinde savunmayı daha etkili kılmak için caydırıcılığın güçlendirilmesi, teknolojik üstünlüğün devam etmesi için oluşturulan yeni inavasyonların şirketler ve endüstri ile daha etkin çalışma ortamı sağlanması ve transatlantik işbirliğini güçlendirmek için ittifak üyeleri arasındaki sorunların giderilmesi, AB'nin yanı sıra Japonya, Avustralya, Kore ve Yeni Zelanda ile işbirliği oluşturmak için çeşitli fırsatların oluşturulması, Gürcistan ve Ukrayna'da ortaklıkların geliştirilmesi, iklim değişikliğinin örgütün güvenliği adına tehdit olduğu ve bu konuda oluşabilecek risklere karşı

korunmak için örgütün metodolojiler geliştirmesi yönünde çeşitli alanlarda birçok kararlar alınmıştır (Tardy, 2022, s. 3). Caydırıcı özelliği ve savunma gücü bu kadar fazla olan NATO İttifak'ına duyulan ihtiyaç her zaman devam edecektir. Kendini içinde bulunduğu şartlara ve dünyaya göre sürekli güncelleyen bir örgüt olarak varlığını sürdürecektir.

2.7. NATO'nun Siber Güvenlik Yaklaşımı

Siber savunma, yirmi yıldan fazla bir süredir NATO'nun gündeminin bir parçası olmuştur. 2002 yılında gerçekleşen Prag Zirvesi'nde kabul edilen Siber Savunma Programı, kısmen NATO'ya ve İttifak ülkelerine yönelik Rusya ve Çin tarafından gerçekleştirilecek geniş çapta saldırılara karşı cevap niteliği taşımaktadır (Brooke-Holland ve Mills, 2014, s. 18). Programın en önemli unsuru, İttifak'ın siber olayları önlemek, tespit etmek ve müdahale etmek için NATO Bilgisayar Olaylarına Müdahale Yeteneğini oluşturmak olmuştur.

2007'de, Estonya, Sovyet döneminden kalma bir savaş anıtının yer değiştirmesi sebebiyle ağlarının ve web sitelerinin saldırı trafiğiyle doldurularak erişilemez hale getiren bir saldırıyla karşı karşıya kalmıştır (McNamara, 2010, s. 7). Birçoğu Rusya'dan gelen, Rusça yazılan veya Rus web sitelerinden koordine edilen saldırılar, Estonya cumhurbaşkanı, parlamento ve bakanlıkların yanı sıra siyasi partilerin, bankaların ve haber ajanslarının web sitelerini devre dışı bırakmıştır. Değişen yoğunluktaki aşamalarda, saldırılar üç haftadan fazla sürmüştür (Healey ve Jordan, 2014, s. 1). Uğradığı bu siber saldırılar sonucunda İttifak, savunmasını genişletmek için çeşitli yatırımlar yapmış ve müdahale yeteneğini yükselterek siber saldırıları tespit etme ve bunlara tepki verme yeteneğini geliştirmek için milyonlarca avro harcama yapmıştır. Bu sayede NATO'nun statik ve operasyonel karargahlarını ve ajanslarını kapsayan elli bir sitenin son teknoloji ürünü sensörler ve tarayıcılar aracılığıyla korunmasını sağlamıştır. NATO ayrıca en önemli siber tehditleri analiz etme misyonuyla bir siber tehdit değerlendirme hücresi oluşturmuştur.

Ertesi yıl, Gürcü web sitelerine yapılan dijital saldırılar, Rusya'nın Güney Osetya'daki topraklar üzerinde geleneksel bir askeri çatışmayla aynı zamana denk gelmiştir. Saldırıları, önemli ulusal web sayfalarının tahrif edilmesini, medyaya, kamu ve özel sektör sitelerine yönelik "Dağınık Hizmet Engelleme" saldırılarını ve bu

saldırıları yoğunlaştırmak ve hızlandırmak için Kötü Amaçlı Yazılım kullanımını içermiştir (Korns ve Kastenber, 2009, s. 65). 2009'da Amerika ve Güney Kore'de hükümet, medya ve finansal web sayfalarına karşı koordineli saldırılar görülmüş ve 2010'da siber savaşın zirvesi olarak kabul edilen Stuxnet, fiziksel olarak zarar verme etkisi ile İran nükleer tesislerini hedef almıştır (Chatterjee, 2014, s. 6). 2010 NATO Konsepti'nde, oluşan bu siber saldırılar neticesinde siber alanda daha caydırıcı kararlar alınmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu saldırganlardan NATO'yu korumak, savunmak ve saldırıyla oluşan hasarı onarmak için kapasiteyi yükseltme gereği duyulmuştur. Kendi siber savunmalarını gerçekleştirmek, tüm üye ülkelerde siber koruma sağlamak maksadıyla bir farkındalık oluşturmak ve verilecek karşı cevabın tüm üye ülkelerde aynı kabiliyette olması gerektiğinin üzerinde durulmuştur (NATO Council, 2019, s. 35). Siber savunma için işbirliğinin artırılması, sistemlerin dayanıklılığının sağlanması, NATO yapılarının tek çatı altında korumaya alınması üzerinde durulmuştur. Savunma planlarına siber saldırılar da dahil edilmiş, bu konuda yetersiz kalan üye ülkelere de NATO destek sağlamıştır.

Siber savaşla mücadele hukuki zeminde gerçekleşen faaliyetlerle de devam etmiştir. 2011'den itibaren uluslararası hukukun siber savaşa nasıl uygulandığının değerlendirilmesi, özellikle hacim ve sıklık açısından kendinden bahsettiren bu konuyla ilgili akademik yorumların ortaya çıkması önemli olmuştur (Veenendaal vd., 2016, s. 4). Ancak, bu yorumlar büyük ölçüde koordinasyonsuz olmuştur. Bu açıdan, Siber Savaşa Uygulanacak Uluslararası Hukuka İlişkin Tallinn El Kitabı 2013'te yayınlanması memnuniyetle karşılanan bir müdahale olmuştur. Denizdeki Silahlı Çatışmalara Uygulanacak Uluslararası Hukuka İlişkin San Remo El Kitabı ve Hava ve Füze Savaşlarına Uygulanacak Uluslararası Hukuka İlişkin Tallinn El Kitabı gibi uluslararası hukuk ve savaşa ilişkin bir dizi benzer kural kitabının ardından, Tallinn El Kitabı geniş bir genel bakış sunmayı amaçlamaktadır (Schmitt, 2012, s. 14). Siber savaşa uygulanan uluslararası hukuk kurallarına geniş bir genel bakış sunmayı amaçlamaktadır. Kitapta özellikle uluslararası hukukun rolü siber savaşta davranış için temel kuralların oluşturulmasında kritik olarak algılanmaktadır. Bu eser, Tallinn merkezli NATO Kooperatif Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi'nin talebi üzerine hareket eden bağımsız bir uluslararası uzmanlar grubu tarafından derlenmiştir.

2014'te gerçekleşen Galler Zirvesi'nde daha genişletilmiş şekilde ele alınan siber konusu, NATO'nun hep gündeminde olmaya devam etmiş, Siber Savunma

Politikası'nın uygulanmasıyla uluslararası alanda geçerli olan hukuk kurullarının siber güvenlik için de geçerli olacağı onaylanmıştır. Aynı zamanda, 5. Maddenin uygulanması, siber saldırılar içinde geçerli olacaktır (Kostrzewa-Zorbas, 2014, s. 398). Böylece yeni bir savaş ve savunma alanı oluşmuş NATO'nun görev ve sorumlulukları genişlemiştir. 2016 Varşova Zirvesi ile bu siber alan daha da genişleyerek deniz, hava, kara ve hatta uzay olmak üzere harekât alanını ciddi oranda artırmıştır. Siber güvenlik zaman içinde daha da önemli hale gelerek çoğu üye ülkenin kendi içinde de ciddi kararlar almasına neden olmuştur. İngiltere, Fransa gibi ülkeler kendi milli güvenlik stratejilerinde de siber güvenliği ön planda tutmuş, güvenliğin vazgeçilmez bir unsuru olarak siber alanda güç sahibi olmak istemiştir (Çiftci, 2017,s. 103). Sonuç olarak Siber uzay her ülkenin söz sahibi olmak istediği bir alan haline dönüşmüş ancak herkesin kural veya kısıtlama olmaksızın düşmanca faaliyetler yürütebileceği “yasalardan arınmış” bir bölge olmamıştır.

2.8. NATO'nun Soğuk Savaş Sürecinde Genişleme Politikaları

Yirminci yüzyıl boyunca ABD dış politikasının merkezi stratejik hedefi, herhangi bir gücün Avrupa'ya hakim olmasını engellemek olmuştur. ABD, kıtada iki dünya savaşına katılmış ve Soğuk Savaş boyunca Avrupa'ya destek vermeye devam etmiştir. 1949'da komünizmin Avrupa'nın güvenliğini ve istikrarını tehdit etmeye başlamasıyla kurulan NATO, bu çabanın önemli bir sonucu olmuştur. Kurucu Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalanması, hem Sovyetler Birliği'nin kıta boyunca ilerlemesi durumunda ABD'nin Avrupa'yı savunmaya yönelik doğrudan bir taahhüdünü hem de kırılğan Avrupa hükümetlerini içeride komünist ideolojinin yayılmasına direnmeye ikna etmenin bir yolunu temsil etmektedir (Herbst, 1990, s. 10). Antlaşma transatlantik bir toplum olacak ve toplu savunma taahhütleri, herhangi bir sömürge mülküne veya Kuzey Atlantik bölgesi dışındaki diğer bağlı bölgelere yayılmayacaktı (Daalder ve Goldgeier, 2006, s. 107). Ancak bu durum planlandığı gibi olmamış, NATO zamanla üye sayısını artırarak 16'ya yükseltmiş, bu genişleme Soğuk Savaş'tan sonra da devam etmiştir. 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'te Batı Almanya, 1982'de İspanya NATO'ya katılmıştır. NATO, üyeliğini muhtemel üye ülkelerdeki iç reformlara bağlamamış, NATO'yu iç ve buna bağlı olarak uluslararası istikrarı desteklemek için bir araç olarak görmüştür.

2.8.1. Türkiye ve Yunanistan'ın Üyeliği (1952)

Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğinin söz konusu olması diğer üyeler arasında çeşitli planlar temelinde tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalardan en göze çarpanı; Yunanistan ve Türkiye'nin 'Balkan Komutanlığı' olarak bilinebilecek ayrı bir yeni komutanlıkta NATO'ya dahil edilmesi, her iki ülkenin de Amirallik altına alınması gerektiği yönünde olmuştur (Keridis, 1999, s. 18). Bu üyelik için düşünülen diğer bir seçenek ise yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ve İngiliz Dominyonlarının güçlerini değil, aynı zamanda katılmaya istekli herhangi bir Orta Doğu Devleti'nin kuvvetlerini de içerecek bir Orta Doğu Komutanlığının oluşturulması gerektiğidir (DJK, 1952, s. 167). Özellikle İngiltere'nin Türkiye, Yunanistan ve Doğu Akdeniz sularını kapsayan bir Ege komutasını tercih ettiğine inanılmakta ve bu komutanın, İngiliz Ortadoğu Baş Komutanı'na bağlı bir İngiliz subay tarafından yönetilmesi planlanmaktaydı. Bu sebeple Türkiye'nin NATO'ya üyelik talebi iki kez reddedilmiştir.

Sovyet tehdidine karşı Batı'ya yaklaşmak isteyen Türkiye en başından beri NATO'ya üye olmak istemiştir. İngiltere ve ABD gibi üyeler Türkiye'yi bölgesel komutanlık adı altında bir askeri yapı olarak kendilerine bağlamayı düşünse de Türkiye bu durumu kabul etmemiştir. ABD'nin Kore Savaşı'na girmesini Türkiye bir fırsat olarak görmüş, dünya barışı adına savaşa asker göndererek ittifaka girme yollarını denemiştir (Akkaya, 2012, s. 13). Türkiye'nin Kore'de gösterdiği kahramanlıklar ve önemli savunma direnişi ABD kamuoyunda da iyimser bir bakış açısı oluşturmuş ve Türkiye'nin NATO üyeliğine olumlu bakılmaya başlanmıştır. Bu süreç Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye ile beraber Yunanistan da 1952'de üye olmuştur.

NATO, ilk yıllarında caydırıcı hedeflerini desteklemek için stratejiler formüle etmekte pek zorlanmamıştır. İttifak, zorunlu olarak siyasi özellik göstermiş ve Avrupa'daki korkunç ama görünüşte acil olmayan bir konvansiyonel dengesizliği dengelemek için neredeyse tamamen ABD'nin ezici nükleer üstünlüğüne bağlı olmuştur. Kore saldırısı, Avrupa'nın hayal gücünü paramparça etmiş ve İttifak'ı, bir saldırı olması durumunda askeri tepkisini de ele almaya zorlamıştır. Kısaca, NATO'yu askeri olarak ete kemiğe büründürmek ve ortak savunma planlamaya başlamak için adımlar atılmıştır.

2.8.2. Batı Almanya'nın Üyeliği (1955)

Federal Almanya Cumhuriyeti, 1955'te Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne üye olmuş, kendisinin ve Batı'nın güvenliğinin birbirine bağımlı olduğunu kabul etmiştir (Asmus, 1989, s. 7). Alman Demokratik Cumhuriyeti ise hem NATO'dan hem de Almanya'nın diğer yarısından ayrı kalmış ve küreselleşen dünyayla arasında duvar bulundurmaya devam etmiştir. Bu durum uzun sürmemiş, halk duvarla beraber rejimi de yıkarak Alman ulusu arasındaki doğu-batı ayrımını ortadan kaldırmıştır. Alman ulusu Batı ve Doğu arasında bölünmüş durumda kaldığı için, ulusal olarak yeniden birleşme Federal Cumhuriyet'in her zaman uzun vadeli hedeflerinden biri olmuştur. Batı Almanya ne doğusuyla birleşme hayalinden ne de NATO üyeliğinden vazgeçmiştir. NATO'ya üye diğer devletler gibi Almanya da ulusal hedefler ve güvenlikleriyle ilgili durumlarla İttifak hedef güvenliğinin gerekliliklerini sürekli olarak tartmak durumunda kalmıştır (Reed, 1987, s. 47). Almanya, kendi ulusal hedefleri ile İttifak'ın hedeflerini uzlaştırma konusunda sorunlarla karşı karşıya kalmasına rağmen bu birleşme hayalini gerçekleştirmede başarılı olmuştur. Almanya, halkın tepkisinden dolayı kimyasal ve nükleer silah üretiminden vazgeçse de NATO'nun Alman topraklarında nükleer başlıkları depoladığı ve ABD kimyasal ajanlarının konuşlandırıldığı bir ülke olmuştur.

2.8.3. İspanya'nın Üyeliği (1955)

1953 ve onu takip eden yıllarda İspanya, Amerika Birleşik Devletleri ile yaptığı anlaşmalar aracılığıyla Batı savunma sistemine bağlanmış, ancak Madrid bu sisteme tam üye olmak istemiştir. İspanya; Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve çeşitli ülkeler tarafından imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na katılmak için çaba göstermiştir. İspanya'nın teklifleri ülkesindeki Franco rejimi nedeniyle 1975'te Kuzey Atlantik Konseyi'nin bir toplantısında, İspanya'nın demokratik bir siyasi sisteme sahip olmadığı gerekçesiyle reddedilmiş ve bu hükmü yerine getirene kadar da siyasi ve askeri bir yapı olan NATO'ya üye ülke olarak kabul edilememiştir (Dreisonstok, 1971, s. 11). Ayrıca İspanya, Kuzey Atlantik Antlaşması'na katılım için ne siyasi partiler ne de İspanyol kamuoyu arasında yeterli anlaşmayı sağlayabilmiştir. İspanya'nın AET'ye potansiyel girişi tüm İspanyol siyasi ve sosyal sektörlerinin açık onayına sahip olsa da, NATO'ya katılma olasılığı şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Komünist ve işçi partileri bu katılıma karşı çıkmış, çeşitli kampanyalarla halka bu yönde çağrılar yapmıştır (Luelmo,

2016, s. 2). İspanya Hükümeti her seferinde üyelik konusunda direnmiş ve kendini Batı ittifakının içinde görmeyi istemiştir. Askeri savunmasının yetersizliği nedeniyle coğrafyasında kendini tehlikede hissetmiş ve toprak bütünlüğünü garanti altına almak, olası yabancı yayılcılıktan kendini koruyarak güvenliğini güçlendirmek için NATO'yu kalkan olarak görmüştür.

2.9. NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Genişleme Politikaları

NATO'nu genişlemesini savunanlar, askeri ve kurumsal bir girişim olarak ittifakın yeniden oluşturulmasına gerek görmemişler, var olan yapı üzerinden çeşitli değişikliklere giderek zamanın şartlarına göre örgütün güncelleştirilmesini dile getirmiştir. Güvenliklerini planlarken, bireyler gibi devletler de sıfırdan alternatifler inşa ederek bilinmeyene girmektense tanıdık olanı inşa etmeyi tercih etmişlerdir. NATO yarım yüzyılı aşkın bir süre üye devletlerinin istikrarını koruma ve sağlama konusunda gözle görülür bir şekilde başarılı olmuştur. Bu nedenle, NATO'nun Batı Avrupa için yaptıklarını Doğu ve Orta Avrupa, Baltıklar ve Balkanlar'dan yeni üyeleri için de yapabileceği önerisi makul görünmüştür (Menon ve Ruger, 2020, s. 373). Soğuk Savaş sonrası NATO'ya üye olmak isteyen ülkeler, ittifaka katılmanın Batı ile bütünleşme ve birçoğunun sorunlu bir geçmişi olan Rusya'dan korunma hedeflerini gerçekleştirmek için çok önemli olduğuna inanmıştır. Moskova ise Yeltsin'nin tabiriyle, genişlemenin uluslararası atmosferi zehirleyeceğine, bir Soğuk Barış dönemini başlatacağına, Avrupa'da yeni bir bölünme yaratacağına ve Rusya'yı izolasyona mahkum edeceğine inanmıştır (Lane, 1997, s. 300). Ancak Rusya'nın bu sözü düşünceden ibaret kalmış ve genişlemeyi engelleyecek herhangi bir adım atamamıştır. 1990'larda Rusya'nın ekonomisi ve ordusu karmakarışık olduğu için genişlemeyi önleyecek araçlardan yoksundu ve bu sebeple Soğuk Savaş'tan sonraki güç dengesi ezici bir çoğunlukla ABD'nin lehine olmuştur.

2.9.1. Doğu ve Batı Almanya'nın Birleşmesi (1990)

Soğuk Savaş sona erdikten sonra ilk genişleme Almanya'nın birleşmesiyle gerçekleşmiştir. Batı ve Doğu Almanya arasındaki iç sınır, NATO'nun merkezi cephesi ve iki ideolojik blok arasındaki fay hattı olmuştur. Federal Cumhuriyetten istenen tek şey, büyük NATO orduları için istekli bir ev sahibi olmak ve düşük ve tartışmasız bir

siyasi profil tutmaktır (Wyllie, 1998, s. 5). Ayrıca Doğu Almanya'nın da bu birleşme sonucunda NATO'ya dahil olabilmesi için askeri gücünün sınırlandırılması ve nükleer silah barındırmaması gibi şartlar öne sürülmüştür. Buna karşılık NATO güçleri Doğu Almanya'ya konuşlanmayacaktı.

Almanya'nın birleşmesi tüm üyeler tarafından desteklenmiş görünse de Fransa gibi güçlü devletler, Almanya'nın daha fazla güçlenmesini Avrupa'da güvenlik sorunlarına sebep olacağını düşünmüştür. Hatta Fransa bunun için harekete bile geçmiş, Rusya ile yaptığı görüşmede Almanya'nın birleşmesinin engellenmesini dile getirmiştir (Doğan, 2005, s. 87). Birleşmenin kaçınılmaz olduğu görülünce Fransa bu kez genişlemeden ziyade derinleşme üzerinde durmuş, AB kurucu üyelerinin birbirleriyle daha sıkı ilişkiler geliştirmesini istemiştir. Daha sonra Fransa, Almanya'ya karşı bu politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır.

2.9.2. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın Üyeliği (1997)

1994 yılında, Avrupa çapında istikrar ve güvenliği artırmayı amaçlayan Barış İçin Ortaklık'ın (BİO) kurulmasıyla katılım daha somut bir biçim almıştır. Ortaklık, Avrupa çapında NATO ile "ortak ülkeler" arasındaki siyasi ve askeri etkileşimi genişletmek ve yoğunlaştırmak ve İttifak'ın temelini oluşturan demokratik ilkelere bağlılığı teşvik etmek için savunmayla ilgili işbirliğine odaklanmıştır. BİO, aynı zamanda gelecekte üyelik isteyen ülkeleri hazırlayarak NATO'nun genişlemesine temel oluşturmak üzere tasarlanmıştır.

Genişleme süreci Almanya'nın birleşmesinden sonra, Temmuz 1997'de Madrid Zirvesi'nde, müttefik liderlerin Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı İttifaka katılmaya davet etmeleri ve gelecekteki üyeliğin kapısının gerekli kriterleri karşılayan tüm Avrupa ülkelerine açık kalacağını vurgulamasıyla devam etmiştir (Menon ve Ruger, 2020, s. 377). Bu adımların amacı NATO'nun elli yıl önce Avrupa'nın batısı için yaptığını Avrupa'nın doğusu için yapmak; yeni demokrasileri entegre etmek, eski nefretleri ortadan kaldırmak, ekonomik iyileşmede güven sağlamak ve düşman unsurları caydırmak olmuştur. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın katılımı, hiç kimseyi dışlamadan, hem katılmak isteyen hem de temel üyelik kriterlerini karşılayan herhangi bir ülke için gelecekteki üyeliği içeren bir sürecin yalnızca başlangıcı sayılmaktadır. Ancak Rusya bu genişleme dalgalarına karşı çıkmakta ve güvenliğine tehdit olarak

algılamaktadır. Rusya'nın genişlemeyi durdurmak için yapabileceği hiçbir şey olmadığına dair NATO'dan gelen açık işaretlere rağmen, Rusya'nın genişlemenin ilk aşamasına verdiği tepkinin güçlü olmasının nedeni, herhangi bir ikinci genişleme turunun engellenmesi gerektiği duygusuydu. Rusya'da, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki ilk iki yılda izlenen Batı yanlısı politikaların, Batı'nın, Rusya'nın görüşünü almadan NATO'nun genişlemesinin sağlanabileceğine inanmasına izin verdiğine dair bir his oluşmuştur (Carr ve Flenley, 1999, s. 103). Rus politikacılar, güçlü bir Rus muhalefet politikası uygulanmadan önce, NATO'nun hem Orta Avrupa'da hem de NATO'da genişlemesi için bir ivme oluşmasına izin vermişlerdir. 1997'de genişleme önerilerine karşı yürütülen hareketin şiddetli olmasının ardındaki güdü, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın birleşmesinin Rusya için büyük bir sorun teşkil etmemesine rağmen, herhangi bir eski Sovyet cumhuriyetinin dahil edilmesinin büyük askeri, siyasi ve psikolojik yansımaları olacağından endişe duyulmasıdır.

2.9.3. Bulgaristan, Romanya, Estonya, Letonya, Slovenya, Litvanya ve Slovakya'nın Üyeliği (2004)

NATO'nun 2004'te meydana gelen genişleme dalgasında Bulgaristan, Romanya, Estonya, Letonya, Slovenya, Litvanya ve Slovakya olmak üzere toplamda yedi ülke NATO'ya üye olmuştur. NATO üyeliği için bir ön koşul olarak demokratik değerlere ve kurumlara yapılan büyük vurgu, yeni üye devletlerin bu kriterlerle uyumluluğunun derinlemesine incelenmesini gerektirmektedir. Bunun sonucunda aday devletlerin çoğunluğunun özellikle Romanya ve Bulgaristan'ın ekonomileri zayıf olsa da demokrasiyle uyumlu olduğu görülmüştür (Rubinson, 2021, s. 707). Bu ülkelerin katılımı sayesinde NATO, Kafkaslarla ve Orta Asya'yla iletişim kurabilecek, hava sahalarıyla da Rus hava trafiğini gözetleyebilecektir. Amerika, NATO'nun genişlemesine olumlu yaklaşmış, üye sayısının fazla olmasının güvenliği ve avantajı artıracığını belirtmiştir. NATO'nun güven ortamını daha geniş coğrafyalara yaymak ve Avrupa'nın güvenliğini daha çok artırmak için genişleme süreçlerinin anlamını ortaya koymaktadır (NATO, 2021, s. 15). Üyelik isteyen devletler hem kendi içlerinde hem de komşu olduğu ülkelerle iyi geçinmek durumunda kaldığı için çatışmaların da ortadan kalkmasına katkı sağlamaktadır. NATO'ya üyelik bir anlamda reformların ve demokratikleşmenin önünü açmaktadır.

Bulgaristan, ekonomik zayıflığı ve buna bağlı gelişen siyasi krizler nedeniyle yönünü Batı'ya çevirmiş ve Batı ile işbirliğine önem vermiştir. Geçici hükümetler, gerçekleştirdikleri ekonomik ve siyasi reformlarla bu duruma çare aramış, Bulgaristan'ı Batı'nın değerleriyle uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca SSCB'nin zayıflayan gücü ve Bulgaristan'ın etrafında bulunan kendisinden güçlü komşularının olması NATO üyeliğini daha önemli hale getirmiştir. Kosova Krizi sırasında Bulgaristan, NATO'nun yanında yer alarak hava sahasını NATO'ya açmıştır (Gül ve Karapınar, 2020, s. 16). Tüm bu girişimleri sonucunda Bulgaristan hedefine ulaşmış ve 2004'te NATO'ya üye olmuştur.

NATO'nun genişleme politikalarının diğer bir sonucu Romanya'nın üyeliği olmuştur. Romanya'da üyelik sürecinde başta olan iktidarlar, NATO'ya tam üye statüsünün iç ekonomik kalkınmayı daha fazla geliştireceğini ve dolayısıyla daha güvenilir bir güvenlik ortamı oluşturacağını düşünmüşlerdir. NATO içinse Romanya'nın stratejik önemi nedeniyle NATO'ya entegre etme kararı kritik bir faktör haline gelmiştir. Baltık Denizi ile Karadeniz arasında büyüklük, demografi ve ekonomik olarak en büyük ikinci ülke olması NATO'nun bu üyeliğe sıcak bakmasına neden olmuştur. Romanya'nın Tuna nehrini ve Karadeniz havzasının bir kısmını kontrol etme kapasitesi ekonomik olarak önemli olmuştur. Tuna nehri, Romanya'nın Yugoslavya ve Bulgaristan ile olan güney sınırını oluşturmaktadır. Nehir, Batı Avrupa ülkeleri için güvenilir ticari bağlantılar sağlamak ve Romanya, Karadeniz kıyısındaki limanlar ve tesisler için programlar geliştirmektedir (Berdila, 2005, s. 25). Romanya'nın NATO'ya entegrasyonu, NATO'nun Güney kanadındaki etnik, sosyal ve ekonomik krizlere yanıt vermek için gereken yetenekleri sağlayacaktır. En sonunda Romanya, geliştirmekte olduğu demokrasisi ve güven verici bir üyelik statüsüne sahip bir NATO üyesi ülke olmuştur.

Baltık ülkeleri Estonya, Letonya ve Litvanya Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra oluşan uluslararası sistemde NATO üyeliğini güvenlik politikalarının temel amacı olarak görmüştür. Baltık Devletleri, Avrupa değerlerine bağlılıklarını teyit etmek, ekonomik ve siyasi reformlar yapmak, kendilerini Batı uygarlığının bir parçası olarak görmek ve başkaları tarafından böyle görülme istemiştir. Bu devletler için NATO'nun özel çekiciliği, Baltık'ın bağımsızlığı için sunacağı korumada yatmaktadır. Bununla birlikte, Litvanya Devlet Başkanı Algirdas Brazauskas, bu yüzyılın yetmiş yılı boyunca yabancı işgali altında bulunan Litvanyalıların artık liberal demokratik değerlerin

pekiştirilmesine yardımcı olacak bir sistem içinde ‘normal’ bağımsız hayatlar yaşamak istediklerini dile getirmiştir (Lane, 1997, s. 296). NATO da Doğu ve Orta Avrupa’daki genişleme sürecine önem vermiş ve potansiyel üyelere hiçbir ülkenin (yani Rusya’nın) kabul sürecinde veto hakkı olmadığına dair güvence vermiştir. Buna karşılık Rusya, İttifakı Avrupa’nın yeni bir bölümünü oluşturmakla ve ikinci bir soğuk savaşın başlangıcını riske atmakla suçlayarak genişlemeye şiddetle ve tutarlı bir şekilde karşı çıkmıştır. Litvanya (Letonya ve Estonya ile ortak olarak) defalarca Rusya ile dostane ve karşılıklı yarar sağlayan ilişkilere sahip olmak istediğini ve Avrupa’da herhangi bir yeni ayırım çizgisinin çizilmesine kategorik olarak karşı çıktığını belirtmiştir. İttifaka katılmalarının temel amacının, bölgedeki potansiyel istikrarsızlığın ve Rus yayılcılığının yeniden ortaya çıkmasına karşı güvenceler oluşturmak olduğunu çoğu kez ifade etmiştir. Madeleine Albright’ın sözleriyle, NATO’yu yalnızca tehlike ortaya çıktığında kaçılacak bir ‘vahşi Batı müfrezesi’ olarak değil, bir tehdidin ortaya çıkmasını önlemek ve kendisi için güvenli bir ortam yaratmak için tasarlanmış ‘sürekli bir varlık’ olarak gördüklerini ifade etmiştir (The Economist, 1997). Bu yüzden bütün Baltık ülkeleri, ortak düşman ilan ettiği ve tehditlerinden korktuğu Rusya’ya karşı NATO çatısı altında toplanmıştır.

2.9.4. Arnavutluk ve Hırvatistan’ın Üyeliği (2009)

1992’de NATO’ya üyelik için başvuran Arnavutluk, demokrasi ve ekonomik kriterleri yeterince yerine getiremediği için bu hedefine uzun bir süre sonra 2009’da ulaşmıştır. Başvurduğu tarihten itibaren NATO ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Arnavutluk, Barış İçin Ortaklık planını imzalamıştır. Arnavutluk, NATO bünyesinde Bosna Hersek ve Afganistan’da askeri destek olarak bulunmuş, bu konuda İttifakın övgüsünü de almıştır. Arnavutluk’un diğer üye adayları olan Hırvatistan ve Makedonya ile birlikte Amerika’yla Adriyatik Antlaşması’nı imzalaması NATO’ya giriş sürecini başlatmıştır (NATO, 2014). Arnavutluk’un NATO’ya katılmasıyla ülkede hem askeri hem ekonomik reformlara katkıda bulunmuş, NATO da Batı Balkanlarda jeopolitik bir ortak elde etmiştir. Karşılıklı kazancın elde edildiği bu süreç işbirliği içinde devam etmektedir.

Sovyet tehdidinin son bulmasından sonra dağılan Yugoslavya ülkelerinden biri olan Hırvatistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra rotasını Batı’ya çevirmiştir.

Arnavutluk ve diğ er aday ÷lkeler gibi Barış İçin Ortaklık planına dahil olmuştur. Ayrıca NATO ÷lkeleri, Hırvatistan'n ittifaka katılma talebini, siyasi ve ekonomik reformlarının durumu, üyeliğ e yönelik kamu desteğ i, savunma reformlarında kaydedilen ilerleme ve müttefik misyonlara katkıda bulunabilme yeteneğ i ve Hırvatistan'ın siyasi ve ekonomik reformların durumu gibi bir dizi kritere göre bir değerlendirme yapmıştır. Hırvatistan'ın üyeliğ inin güvenliklerine katkı sağlayıp sağlayamayacağı konusunda siyasi bir yargıya varmışlardır (Morelli vd., 2008, s. 9). Deniz, kara ve hava yollarına sahip olan Hırvatistan bu anlamda NATO'nun kolunu güçlendirmekte ve işini kolaylaştırmaktadır.

2.9.5. Karadağ'ın Üyeliğ i (2017)

Karadağ, 2006'da Sırbistan'dan ayrıldıktan sonra dış politikasının merkezine NATO üyeliğ ini oturtmuştur. Yeni kurulan bir devlet olarak bölgedeki güvenliğ i sağlamak için silahlı kuvvetlere ihtiyacının olması ve bunun için yeterli bütçesinin olmaması Karadağ'ı NATO seçeneğ ine itmiştir. Ülke içerisinde özellikle Sırpların çoğunlukta olduğu muhalif partiler, NATO'nun Kosova'da Sırbistan'a karşı gerçekleştirdiğ i NATO bombardımanı nedeniyle bu üyeliğ e şiddetle karşı çıkmışlardır (Cingel, 2018, s. 2). Öte yandan Sırp olmayan kesimler bu üyeliğ e olumlu bakmış, ÷lkenin geleceğ e yönelik hedeflerini gerçekleştirmenin NATO'ya üyelikle mümkün olacağını savunmuştur. Üyelik için gerekli reformları gerçekleştirmeye çalışmış, zaman kaybetmeden Barış İçin Ortaklık planına dahil olmuştur.

Karadağ'ın NATO'ya üyeliğ i Batı Balkanların güvenliğ i için önem teşkil etmiştir. Arnavutluk gibi Karadağ'ın da denize kıyısının olması bu ÷lkenin deniz, kara ve hava bakımından kullanılabileceğ inin üzerinde durulmuştur. Kendini Avrupa-Atlantik coğ rafyasının bir parçası olarak gören Karadağ, bu anlamda NATO'ya her türlü desteğ i sağlamaya hazır olduğunu bildirmiştir (Sıvış, 2020, s. 805). Arkasında Rusya'nın olduğu başarısız bir darbe girişimiyle Karadağ-Rusya ilişkilerini giderek azalmış ve hatta kopma boyutuna kadar ulaştırmıştır. Karadağ, Rusya'nın NATO üyeliğ i sürecini sabote etmesine izin vermemiş, buna sebep olanları yargılanmıştır.

2.9.6. Kuzey Makedonya'nın Üyeliğ i (2020)

1991'de bağımsızlığ ını elde eden Makedonya'nın bu kadar süre NATO'ya üye

olamamasının sebebi Yunanistan ile yaşadığı isim anlaşmazlığı konusu olmuştur. Bir aday devletin İttifaka katılmaya davet edilebilmesi için, 26 üye hükümet arasında fikir birliği gerekmektedir (Morelli vd., 2008, s. 5). Bir devlet aleyhine bir veya daha fazla oy, o devletin üye olma sürecinde bir sonraki aşamaya geçmesini engellemektedir. Dolayısıyla Yunanistan, Makedonya'yı sürekli muhalefet etmiş ve veto hakkını kullanarak davetini engellemiştir. Siyasi ve ekonomik olarak da Makedonya'dan daha büyük olan Yunanistan isim değişikliği konusunda Makedonya'yı yönlendirmiştir. Makedonya ise olabildiğince direnmiş, Yunanistan'ın teklif ettiği 'Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti', Amerika'nın sunduğu 'Makedonya Üsküp Cumhuriyeti', 'Yukarı Makedonya Cumhuriyeti' şeklinde olacak bir isim değişikliğine karşı çıkmıştır. Yunanistan ise içinde Makedonya kelimesi geçen her isme karşı çıktığını belirtmiştir (Ayhan, 2019, s. 222-231). İsim anlaşmazlığında Yunanistan'ı endişelendiren durum, Makedonya'nın Yunanistan üzerinde gizli emellerinin olmasıdır. Yunanistan'ın kuzey bölgesinin de Makedonya olarak adlandırılması Makedonya'nın Yunanistan üzerinde yayılcı hedeflerinin olduğu yönünde şüpheler oluşturmuştur. Yunanlılar Makedon kelimesini sahiplenmiş ve kendilerine ait olarak görmüşlerdir (Adaş ve Konuralp, 2017, s. 324). En sonunda yüz yüze görüşen iki ülke yetkilileri isim konusunda Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak anlaşmış ve bu sorunu çözmüşlerdir. Makedonya'nın bu ismi kabul etmesi bir anlamda yayılma hedeflerinin olmadığını da göstergesi olmuştur.

Bu sorunun en başından beri ABD de çözümden yana bir tutum ortaya koymuş ve bu konuda inisiyatif almıştır. Balkanlarda doğabilecek herhangi bir çatışma, bölgedeki ABD çıkarlarına da olumsuz yansacaktır. Bulgaristan'dan Arnavutluk'a kadar uzanan boru hattı projesini yürüten Amerikan şirketler Makedonya'da yaşanabilecek bir kriz durumunda başarısızla karşı karşıya kalabilecektir (Şimşek, 2014, s. 30). Bu soruna bir çözüm bulunması tüm İttifak üyelerini de yakından ilgilendirmiştir. En son başvurulacak bir yöntem olsa da Yunanistan ve Makedonya arasındaki savaş tüm üye ülkeleri de ansızın bir çatışmanın merkezine itebilecektir. İttifak üyeleri, isim sorununa karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüme ulaşılır ulaşılmaz Makedonya'yı davet etmeyi kabul etmiş ve isim meselesiyle ilgili müzakerelerin mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılmasını beklediklerini söylemiştir (Morelli vd., 2008, s. 3). Çözömlenen isim krizinden sonra Kuzey Makedonya, 30. ve en sonuncu ülke olarak NATO'ya üye olmuştur. Ancak Makedonlar, isim konusunda geri adım atmayı

sindirememiş ve kendilerini aşağılanmış olarak hissetmiştir. Yunanlar ise Makedonya isminin hala devam etmesi nedeniyle kendilerini tehdit altında hissetmeye devam etmişlerdir. Onlar o devletin isminin tamamen değiştirilmesi görüşünü benimsemişlerdir.

2.9.7. Ukrayna'nın Üyelik İsteği

Ukrayna, 1922'de kurulan Sovyetler Birliği'ni oluşturan dört devletten biri olmuştur. 1991'de Birlik dağılmış, birçok devlet bağımsızlığını kazanarak Rusya'dan ayrılmıştır. Bu ayrılma gerçekleşirken Ukrayna sınırları içinde, özellikle doğusunda önemli bir Rus nüfusu kalmıştır (Papanikos, 2022, s. 7). Bu nüfus, Rusya ile Ukrayna arasında krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Rusya, 2014'te önce Kırım'ı ilhak etmiş, 2022'de de Ukrayna'ya savaş açmıştır.

Ukrayna, Rusya ile Batı arasındaki en son büyük çatışma noktası olmuştur. Ukrayna'da, kendi güdümünde otoriter bir diktatörlük kurmak isteyen Rusya, buna ulaşamayınca, deniz üssünün kontrolünü garanti altına almak için Kırım'ı ilhak etmiş ve nuna bahane olarak Kırım'daki Rus vatandaşlarını gerçekte olmayan ayrımcılık ve düzensizlikten korumak olduğunu belirtmiştir (Bollfrass ve Herzog, 2022, s. 11). Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, uluslararası hukuk açısından açıkça yasa dışıdır. Rusya'nın ilhakı, Dostluk Antlaşması uyarınca Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı gösterme konusundaki antlaşma yükümlülüğünün ve geleneksel olarak her devletin toprak bütünlüğüne ilişkin evrensel olarak kabul edilmiş genel ilkesinin de ihlaliydi (Engle, 2014, s. 171). Kırım'da ulusal bir kimlik olmamış, bu yüzden olmayan bir ulusun kendi kaderini tayin etme uygulaması da bulunmamaktadır. Kırım'da yaşayıp da Rusya'da yaşamak isteyen Rus vatandaşları, Rusya Federasyonu'nun iddialarının aksine, Rusya'ya yerleşmekte özgür olmuş ve ayrımcılığa veya insan hakları ihlallerine maruz kalmamıştır.

Rus medyası, sürekli Ukrayna yönetimini suçlamakta ve ülkenin doğusunda yaşayan Rusların yaşam haklarının tehlikede olduğu yönünde haberler yapmaktadır. Hatta durumu abartıp yamyamlıktan çocukların çarpmıha gerilmesine ve Doğu Ukrayna'daki Rusların 'soykırımına' kadar vahşeti anlatan televizyon haberlerine rastlanmaktadır (Park vd., 2022, s. 8). Olaylara daha incelikli bir yaklaşım sergileyerek küresel izleyicilere, kendisini ABD hegemonyasına ve ikiyüzlülüğüne bir alternatif

olarak konumlandırarak Şu anda Batı medyasını ve liberal demokrasiyi etkileyen güvenilirlik krizini ustaca kullanan bu televizyon kanalları aracılığıyla sunulmaktadır. Rus yönetimi bu kanallar vasıtasıyla Ukrayna'nın ABD ve AB destekli neo-Naziler tarafından aşırı yönetildiğini, Ukrayna'daki etnik azınlıklara yönelik zulmün insan hakları ve hoşgörüyü yok ettiğini ifade eden söylemlerde bulunmaktadır. Ukrayna'nın etnik Rusların haklarını ve yaşamlarını koruma mücadelesi olarak bölgeyi daha da istikrarsızlaştırma potansiyeline sahip olduğunun altı çizilmektedir (Fedor, 2015, s. 2). Halkını bu şekilde yanında tutmaya ve söylediği bahanelerle yaptıklarının üstünü örtmeye çalışan Rusya, bunda başarılı da olmuştur. Rusya'da medyanın 'düşman üretimi', giderek yaygınlaşan kuşatma zihniyetini güçlendirmeye, siyasi cinayetlerin ve diğer şiddet biçimlerinin önemsiz hale geldiği bir iklimi teşvik etmeye hizmet etmektedir. Ukrayna'ya yapacağı işgali halkının gözünde meşru göstermek, kendi koltuğunu sağlamlaştırmak ve hatta kendinden bir kahraman yaratmak için Putin, her türlü devlet imkânını bu yönde kullanmaktan kaçınmamıştır (Pavlik, 2022, s. 10). Rusya'nın Ukrayna'daki müdahalesinin yasal olduğu iddiası, BM Güvenlik Konseyi'nin Rus müdahalesine izin vermediği için gerçeği yansıtmamaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan insani müdahale, kabul edilemezdir. Aksi takdirde böyle bir hakkın kötüye kullanılması söz konusu olacaktır. Örneğin, Kırım'da Rusların düşündüğu yöntem doğru olsaydı, Çin Sibiry'a da yaşayan belgesiz Çinlileri korumak için Sibiry'nın bazı bölgelerini ya da dünyanın çeşitli yerlerindeki bölgelerini ilhak etmeyi seçerdi (Fedor, 2014, s. 8). Rusya'nın desteklediğini iddia ettiği kurallar, tüm dünyayı istikrarsızlaştıracadı için savunulamaz ve kabul edilemezdir.

Ukrayna üzerinde Rusya'nın hedefi, Ukrayna'nın Batı ile olan ilişkilerine engel olmak, başta olan iktidarları yıpratmak, devirmek ve kendisine yakın olanları yönetime getirmek olmuştur (Papanikos, 2022, s. 12). Rusya, Ukrayna'nın doğusunda bunun meşruiyetini sağlamak için milliyetçi kitleleri kışkırtmaktan ve isyancılarla karşı karşıya getirmekten çekinmemiştir. İnsani yardım taşımakla ihlal ettiği sınırdan isyancılara sürekli destek sağlamıştır.

Rusya'nın bu bahanelerle gerçekleştirdiği ikinci saldırı 2022'de Ukrayna'nın doğusundaki Donbas ve Lunetsk olmuştur. Rusya bu şehirleri kendi siyasi, ekonomik ve güvenlik yapısına entegre etmek istemiş, örneğin Rus pasaportları dağıtmış, rublenin yerel para birimi olarak tanıtılmasını sağlamış ve işletmelerin yeniden ulusallaştırılması gibi adımların atılmasını sağlamıştır (Sasse ve Lackner, 2018, s. 140). Rusya'nın doğu

sınırlarında gerçekleştirdiği bu girişimler Ukrayna için kabul edilemez olmuştur. Rusya'nın bu tutumu Ukrayna'yı Batı'da daha da yakınlaştırmıştır. Ukrayna'nın Batı'ya yakın duran tavrını, Rusya kendisi için bir tehdit olarak algılamıştır. Rusya yüz binden fazla Rus askerini, güneydeki Kırım'dan kuzeydoğu sınırına kadar Ukrayna'nın sınırları boyunca bir yay oluşturmuş şekilde hazır olarak bulundurmuş ve eğer istenirse Ukrayna'ya hızlı bir giriş yapmak için yeterli ekipman ve lojistik omurgaya sahip olduğu görülmüştür. Bu durum uydu fotoğrafları tarafından da desteklenmiştir (Politico, 2021). Ukrayna ordusu ise çoğunlukla eski Rus ve Sovyet döneminden kalma silah sistemleriyle donatılmıştır; 2010'dan bu yana, birkaç Avrupa ülkesinin yanı sıra Kanada, ABD ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden sınırlı miktarda silah ithal etmiş; Ukrayna, Sovyet döneminden kalma kara sistemleri inşa etme ve Sovyet dönemi savaş uçaklarının yanı sıra füze ve hava savunma sistemlerinin bakımını yapma ve yükseltme kapasitesine sahip geniş bir savunma sanayisine sahip olmuştur (CIA, 2021). Buna rağmen, Ukrayna'nın Rus askeri donanımıyla tek başına mücadele etmesi mümkün görünmemektedir. ABD ve NATO ülkeleri de Ukrayna'ya bir müdahalede bulunulmayacağını ve asker gönderilmeyeceği yönünde kararlar almıştır. Nitekim öyle de olmuş ve Rusya'nın Ukrayna'nın doğusundan itibaren başlattığı savaşa NATO ülkeleri asker göndermemiş; askeri yardım göndererek Rusya'ya yaptırım uygulamışlardır.

Moskova'nın Sovyetler Birliği'ni canlandırmaya çalışmasından korkan ABD, Ukrayna'yı Rusya'nın yörüngesinden uzaklaştırmayı ve onu bir Batı karakoluna dönüştürmeyi planlamaktadır (Pavlik, 2022, s. 5). Ukrayna'nın sürekli talep ettiği NATO üyeliği Rusya endişesi ile sürekli ertelenmektedir. Rusya ise kırmızı çizgisi olan Ukrayna'yı herhangi bir Batı bloğunun içinde görmek istememektedir. Moskova, Batı'dan Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olmayacağına dair bir taahhüt istemekte ve NATO'nun Sovyet sonrası ülkelerde Rusya'ya karşı kullanılacak asker ve askeri teçhizat konuşlandırmaktan kaçınmasını istemektedir. NATO ile Rusya arasında 12 Ocak 2022'de yapılan müzakerelerin ardından NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, transatlantik ittifakının Rusya'nın yeni üyeler ve Doğu Avrupa'dan asker çekme taleplerini reddettiğini söylemiştir (Sahakyan, 2022, s. 5). Ukrayna'daki kriz, çok kutuplu bir dünyanın gerçek olduğunu ve ABD merkezli dünya düzeninin tarih olduğunu kanıtlamıştır. Bu hesaplaşmada birbiriyle yarışan iki taraf olmuş, biri Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) müttefikleriyle ABD ve diğeri Rusya'dır. Çin ise

Moskova'yı desteklemektedir. Çin'in Moskova'nın yanında yer alması, Rusya'nın Ukrayna'daki konumunu savunmada sağlam durması için ek bir itici güç sağlamaktadır. ABD ve müttefiklerine karşı yalnız olmadığını göstermektedir. Çin bu savaşta, sivil kayıpların olmasını kabul edilemez bulduğunu söylese de Moskova'nın yanında olarak konumunu belirlemiştir. Rusya'nın güvenlik kaygılarını meşru olarak gördüğünü ve bunun da tüm dünya tarafından anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir (The Ministry of Foreign Affairs of The People's Republic of China, 2022). Rusya ise Çin'i kapsamlı stratejik ortak olarak görmektedir. Putin bu anlamda, Xi Jinping'le tanışmak ve Pekin'de yapılan Kış Olimpiyatlarının açılışı için Çin'e gitmiş ve Xi ile bizzat görüşmüştür.

Ukrayna, yaşadığı devrimler, gerçekleştirdiği seçimler, iç çatışmalar ve milliyetçi protestolarla dünya gündeminden düşmeyen bir devlet olmaya devam etmektedir. Rusya ile Batı arasında ikinci soğuk savaşın yaşanmasına sebep olmuş, ülkede Rus yanlısı ile Batı yanlısı iktidarlar birbirleriyle sürekli mücadele etmişlerdir. Ukrayna, en son yönetime gelen Batı yanlısı iktidarla Rusya'ya karşı önce 2014'te sonra 2022'de savaşlar yaşamıştır. Özellikle son yaşanan savaşta ülke topyekün bir işgale uğramıştır.

İsveç ve Finlandiya, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden sonra NATO üyeliği için resmen başvuruda bulunmuştur. 2022'deki Rusya-Ukrayna Savaşı jeopolitik manzarayı hızla değiştirdiğinden İsveç ve Finlandiya'nın politika tercihleri de değişmiştir. Tarihsel olarak tarafsız olan Finlandiya ve İsveç, NATO'nun nükleer şemsiyesi altında saklanmak için koşmaktadır (Bollfrass ve Herzog, 2022, s. 8). Her iki ülkedeki kamuoyu NATO üyeliğini desteklemeye doğru kaydıkça, İsveçli ve Finli liderler siyasi söylemlerini yavaş yavaş NATO üyeliği olasılığını reddetmekten, bu olasılığı kabul etmeye ve nihayet politikayı resmi olarak ilan etmeye kaydırmıştır. İsveç, Finlandiya'ya kıyasla daha uzun bir tarafsızlık geleneğine sahip olmuştur. Bu, politika tercihinde herhangi bir makro geçişi potansiyel olarak daha az olası, daha zor ve daha yavaş hale getirebilmektedir. Hem İsveç hem Finlandiya NATO üyeliği için başvurmuş olmalarına rağmen; İsveç, NATO nükleer silahlarının konuşlandırılmasına ve kalıcı üslere Finlandiya'dan daha fazla çekince koymuştur (Phan, 2022, s. 35). İsveç, Rusya'nın siyasi hedeflere ulaşmak için askeri araçları kullanabileceğini ve silahlı bir saldırının göz ardı edilemeyeceğini bizzat görmüştür. Değişen bu duruma uyum sağlamak için 2021-2025 döneminde, ülkenin savunma harcamalarını arttırmıştır (Ålander ve Paul, 2022, s. 4). Ulusal güvenliği güçlendirmenin alternatif veya tamamlayıcı yolları,

savunma yatırımları ve bir savunma ittifakına üye olmaktan geçmektedir.

Baltık ülkelerinin güvenliğinin sağlanmasına gelince, Finlandiya ve İsveç'in üyelikleri Baltık denizini bir NATO iç denizi haline getireceği için NATO tarafından değerli görünmektedir. Bu, NATO üyeliğinin sonuçlarından biridir ve görünüşe göre Finlandiya, İsveç ve NATO tarafından anlaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOVYETLER BİRLİĞİ VE RUSYA FEDERASYONU'NUN NATO İLİŞKİLERİ

3.1. Sovyetler Birliği'nin Tarihçesi

Sovyetler Birliği ve ondan sonra yerine gelen Rusya, küresel kapitalizm denizinde sosyalist bir ada olarak varlığına devam etmiştir. Tarih sahnesine Kiev'de kurulan bir devlet olarak çıkmış, ilk başlarda kendisinden büyük olan devletlere tabi olmuş ve güçlenince de egemenliğini ilan etmiştir (Khalid, 2007, s. 118). Sovyet Rusya, o güne kadar dünyaya tamamen yabancı olan ilkeler üzerine kurulmuş olması bakımından gerçekten yeni bir devlet niteliğine sahip olmuştur. Zaman içerisinde topraklarına toprak katarak imparatorluk haline dönüşmüş ve sınırlarını genişletmeye devam etmiştir. Süper güç olduğu süre boyunca, Sovyetler Birliği çok ırklı bir federal devlet olduğunu iddia etmiştir (Khalid, 2007, s. 123). 1917'de ülkede patlak veren devrimle imparatorluk çökmüş, Rus İmparatorluğu, Sovyetler Birliği adı altında Lenin ve Bolşevikler tarafından yeniden diriltirilmiştir. Sonraki 70 yıl boyunca Rusya, geleneksel emperyal misyonu ile komünizmin yayılcı amaçlarıyla iç içe geçen bir federatif anlayışla yönetilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin artan ekonomik ve askeri gücünü karşılamak için 1940'ların sonlarında Sovyetler Birliği, Moskova tarafından denetlenen komünist hükümetlerle Doğu Avrupa'da uydu devletler kurmuştur. Tanklar, toplar ve uyguladığı baskılarla Sovyetler, komünist bloğu 1980'lere kadar korumuş, o zamana kadar Mihail Gorbaçov artık iktidarı elinde tutmak için askeri güç kullanamaz hale gelmiştir (Washinton Post, 2022). Sovyetlerin emperyal projesi tehlike altına girmiştir. Bu özgürleştirici dürtüler, Baltık Devletleri ve Kafkasya'nın Moskova'dan bağımsızlık çağrısı yapmasıyla Sovyetler Birliği'nin kendi içinde bir dalgalanma etkisi yaratmıştır. 1991'in sonunda, Sovyetler Birliği'nin çarlık emperyalist devletinden miras aldığı uluslar çeşitliliği içindeki milliyetçi duygular, özerklik taleplerine yol açmış ve SSCB'nin sonunu getirmiştir.

Sovyetler Birliği, kuruluşundan yıkılışına kadar sırasıyla Vladimir Lenin, Josef Stalin, Nikita Kruşçev, Leonid Brejnev ve Michael Gorbaçov tarafından yönetilmiştir (Map Universal, 2022). Her iktidarın farklı yönetim anlayışları benimsediği Sovyetler

Birliği, bir ihtilalle doğmuş ve devrim benzeri hareketlerle yıkılmıştır.

1917 yılında Rusya’da açlık sebebiyle başlayan isyanlar, rejim değişikliğine neden olacak kadar kitlesel hareketler olarak büyümüşür. İsyancıları bastırmak için gönderilen askerler de saf değiştirerek halkın yanında yer almıştır. Hükümet ile askeriye arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkınca bu durumdan istifade eden Lenin liderliğindeki Bolşevik Partisi, iktidarı yıkararak hükümeti ele geçirmiştir. Lenin, girişimleriyle büyük bir risk alarak emperyalizmi devirmeye çalışmıştır (Zubok, 1993, s. 28). İhtilalin ilk zamanlarında yönetime mesafeli durulsa da uyguladığı programlar sayesinde işçi sınıfı ve askerler arasında benimsenmeye başlamış ve partiye katılım artmıştır. Ekim ayı içerisinde tam bir hakimiyet sağlayan Lenin, iktidarın artık işçi, köylü ve asker sınıfının eline geçtiğini ilan etmiştir. Lenin iktidarlığını sağlamlaştırır sağlamlaştırılmaz toprak mülkiyetini ortadan kaldırmıştır (Gürkan, 1964, s. 161). Sovyetlerin içinde bulunduğu savaş ortamından kurtarmak için barış görüşmelerine de başlayan Lenin, bulunduğu topraklarda yeni bir yönetim anlayışı inşa etmeye başlamıştır. Devletin yapısı değiştirilmiş, ordu dağıtılmış ve özel mülkiyetler devletleştirilmiştir. Devrimin asıl sebebi olan sosyal adaletsizlik, bu şekildeki devletleştirme politikalarıyla ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Çar yönetimine karşı yapılan ayaklanmalar erken bir Fransız devriminin yaşanmasına sebep olmuş, halktan kopuk ve kimseye söz hakkı tanımayan Çarlık sistemi yıkılmıştır.

Lenin’in yedi yıllık iktidarlığından sonra yönetime gelen Stalin, Lenin’in yolundan giderek nüfuzunu giderek arttırmıştır. İlk yıllarında kollektif liderliğin bir parçası olarak ülkeyi yönetse de 1930’lardan itibaren tam bir diktatörlük uygulamasına geçmiştir. Stalin, Sovyet-Alman savaşının ilk dört ayında 10.000 askerini vuran bir rejimin başındaki kişi olmuş, Korkunç İvan’ın büyük ve bilge bir hükümdar olduğunu ancak hatalarından birinin çok az insan öldürmesi olduğunu belirten siyasi lider ünvanına sahiptir. Stalin, 1939-41’de yeni edinilen toprakların sakinlerinin toplu sınır dışı edilmesini ve kurşuna dizilmesini emretmiştir (Ellman, 2007, s. 678). Benimsediği Marksist-Leninist akımı ülke sınırlarının dışına taşıyarak dünyadaki antifaşist hareketleri desteklemiştir. Ekonomide yaşanan büyüme ve kalkınma, dünya savaşının da kazanılmasıyla Stalin’in prestijini arttırmıştır. Stalin iktidarlığının son yıllarına doğru işçi sınıfına karşı tutumu değiştirmiştir. İşçilerin ve köylülerin artık rejimin ana sosyal destek kaynağı olarak görülmemiş, hatta onların entelektüel ve elit karşıtı duygularının artık politik olarak bir karşılığı kalmamıştır. Kongreye yaptığı konuşmada Stalin,

partinin nihayetinde tüm işçileri ve köylüleri ‘kültürlü ve eğitilmiş’ yapacağını belirtmiştir (Fitzpatrick, 1979, s. 399). Kısacası, devrimi gerçekleştiren işçi sınıfı, Stalin zamanında oluşan entelektüel burjuva karşısında yine ezilmiştir. Bunun önüne geçmek için Stalin, bu geri kalmış sınıfın da eğitilmiş olmasına çalışmıştır. Stalin yine iktidarlığının son yıllarında ülkesinin insanlarına büyük tasfiyeler ve sürgünler yaşatmıştır. Gittikçe hırçınlaşarak kendisine muhalif olanların ölüm emrini verecek kadar ileriye gitmiştir.

Stalin’den sonra Sovyet koltuğuna oturan Nikita Kruşçev Stalin’in uyguladığı kollektif idareye son vermiştir. Kruşçev yönetimi Rusya’da komünizmin yumuşamasına neden olmuştur. Kruşçev, uluslararası siyasette savaşın çıkar yol olmadığını öngörmüş ve barış taarruzuna geçerek Batı dünyasıyla anlaşmaya çalışmıştır. Ancak barış masasının gerisinde olası bir atom savaşında Rusya’nın ihtiyacını karşılayacak malzemeyi de temin etmiş ve bunu stok haline getirmiştir (Gürkan, 1964, s. 175). Çift yönlü ve her şeye hazır bir politika yürüten Kruşçev, Amerika ile ilişkileri düzeltmeye çalışmış ve gerçekleştirdiği ziyaretle her iki ülkenin liderlerinin Soğuk Savaş ilişkilerinin çözülmesine yönelik kırılğan umutlarının sinyalini vermiştir. Josef Stalin’in 1953’teki ölümünün ardından Kruşçev, Kremlin’deki bir güç mücadelesinden zaferle çıkmış ve Komünist Parti’nin Birinci Sekreteri, ardından 1958’de Başbakan olmuştur. Eskiden Stalin’in en sadık astlarından biri olan Kruşçev, Şubat 1956’da akıl hocasının ‘gücün ciddi şekilde kötüye kullanılmasını’ kınamıştır. Stalin’in ‘binlerce ve binlerce insanın toplu olarak tutuklanmasından ve sınır dışı edilmesinden ve yargılanmadan veya normal soruşturma yapılmadan infazlardan’ sorumlu olduğu suçlaması, Stalinsizleştirme çabalarının başlamasıyla Sovyet toplumunda çok önemli bir değişimi hızlandırmıştır (New York Times, 1959). Onun reform politikası, partiyi eski muhafazakarlardan arındırmayı, toplama kamplarının kapatılması, endüstriyel yönetimin yerelleştirilmesi, bilim ve teknolojideki ilerlemeleri teşvik etmek, yeni tarım, konut ve eğitim programları başlatmak, sanatçılar ve aydınlar için daha fazla ifade özgürlüğü sağlamak ve Soğuk Savaş söylemini yumuşatmak olmuştur. Ancak Sovyetler Birliği’nin bundan önceki ve sonraki politikalarında eğitim sektörü, erişim ve hizmet kalitesi açısından önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Öncelikle ilk, orta ve yüksek öğretimde daha fazla çeşitlilik getirmeyi amaçlayan reformlar, sıklıkla vatandaşların isteklerini sınırlayan siyasi hedefler peşinde koşmakla suçlanmıştır. Özel bir pazarın getirilmesinin, aynı zamanda, büyük mali kısıtlamalar altındaki üniversiteler için bütçe

olanaklarını artırması ve aynı zamanda komünist liderlerin sürekli ihmali nedeniyle az gelişmiş alanlarda araştırma mükemmelliğini desteklemesi gerekirken eğitim sektörünün yeniden yapılandırılması, öncelikle komünizm sırasında kurulmuş olan ayrıcalıklar sistemi nedeniyle, beklenenden daha karmaşık bir hale dönüşmüştür. En iyi üniversitelere erişim için kayırmacılık ve gayri resmi ödemeler devam ederken, ekonomik durgunluğun ardından kronik bir fon eksikliği, Sovyetler Birliği'nin eğitim tarihinde elde ettiği önceliği tersine çevirmiştir (Cerami, 2009, s. 109). Uluslararası siyasal alanda yaşanan Berlin Krizi'nde Kruşçev'in Batıya karşı zaman zaman sergilediği sert tutumlar Sovyetleri ve diğer dünya üyelerini çıkmaza sokmuştur. Kruşçev, Batı Almanya'nın Doğu Almanya'ya ve nükleer silahlanmaya karşı planlarından gerçekten endişe duymaktadır. O zamanlar Doğu Almanya'nın "kayıbı" tehdidi bile Sovyet liderliği için dayanılmaz olacaktı (Zubok, 1993, s. 31). Bu sebeple Kruşçev Doğu Almanya'yı korumak için her türlü imkanı kullanmıştır. Batı ülkelerine verdiği ultiatom ile Doğu Almanya üzerindeki planlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Kruşçev'in amacı tarafsız bir Almanya'nın oluşturulması ve NATO'nun buradaki etkinliğini kırmak olmuştur. Berlin Sorunu'nun bir kriz haline dönüşmesi de bu sebeple olmuştur. Dört bölgeye ayrılan Berlin tamamlanan bir bulmaca gibi zamanla işgal kuvvetleri tarafından birleştirilince Sovyetler hakimiyet kurdukları bölgede tüm ulaşımı kesmişlerdir (Gürel, 1977, s. 218). Kruşçev ile gittikçe gerilen ilişkiler sonucunda Batı'nın Berlin ile olan kara, hava ve su yolları ulaşımı tehlike altına girmiş bulunmaktaydı. Gergin siyaset, barış görüşmelerinin başlamasıyla yumuşamaya başlamıştır.

Leonid Brejnev, 1964'te göreve gelince kolektif önderlik, ekonomik kalkınma gibi politikalar yerine askeri ilişkileri ve Rusya'nın dış politikasıyla daha çok ilgilenmiştir. Özellikle Doğu Bloku ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmış ve dayanışmayı arttırmıştır. Doğu Bloku içerisindeki hiçbir liberal ve kapitalist gelişmenin yaşanmasına müsaade etmemiştir. Brejnev kendi ülkesinden bir toprak gibi gördüğü Varşova Paktı'na üye olan Doğu Bloku ülkelerine karşı bir tehdit söz konusu olduğunda askeri müdahalede bulunmanın meşru olacağını savunan bir doktrin geliştirmiştir (Brezhnev Doctrine, 1968, s. 2). Bu doktrin etkileri Çekoslovakya'da görülmüş olup Prag Baharı adıyla başlayan harekete müdahale edilmiştir. Brejnev Doktrini sadece Sovyet Rusya'nın değil her komünist yönetiminin sadece kendi halkına değil birbirine karşı olan sorumluluğu olarak görülmektedir. Sovyetlerin bu tutumu fiziki bir tehdit

algısı oluşturmuş ve diğer komünist ülkelere de gözdağı vermiştir (Glazer, 1971, s. 169). Her zaman hazır bulunan bir sistem oluşturmaya çalışan Brejnev, Varşova Paktı üyelerini hem bir arada tutmaya çalışmış hem de oluşabilecek ideolojik tehditleri ortadan kaldıracak bir doktrin geliştirmiştir. Brejnev kendi ülkesinde de muhalif sesleri bastırmış, demokrasinin savunucusu olarak sadece kendisini görmüştür.

Brejnev'in ölümünden sonra yerine gelen Yuri Andropov, iki yıl süren iktidarı boyunca ticari ve ekonomik alandan yenilikler gerçekleştirmiştir. Ekonominin liberalleşmesi ve demokratikleşme için önemli adımlar atmış, yönetimde şeffaflık adına devlet kademelerinde önemli değişiklikler yapmıştır. Sadece ekonomide değil Brejnev döneminden kalan sorunları da çözmeye çalışmış; Sovyet kadrolarına güven sağlanması, yönetim kadrolarının yenilenmesi ve geliştirilmesi yönünde girişimlerde bulunmuştur (Abdullayev ve Elma, 2009, s. 71). Gorbaçov öncesi reformların başlamasına sebep olan Andropov, sağlık sorunlarına yenilerek iktidarda uzun süre kalamamıştır. Sovyetlerin en son lideri olan Gorbaçov, Andropov çizgisinde reform hareketleri başlatmıştır.

Andropov'dan boşalan koltuğa oturan Konstantin Çernenko, hasta olduğu için çok kısa bir süre iktidarda kalmıştır. Çernenko, Andropov'un aksine Brejnev gibi gelenekçi bir devlet anlayışına sahip olmuştur. Tutucu ve geleneksel sisteme bağlı olduğu için Andropov'un reformlarını devam ettirmemiştir (Tellal, 2007, s. 367). Etkili olamadığı için yönetim görevini doğrudan bakanlara ve kadrolara bırakmıştır.

Sovyetlerin en son ve en reformist yöneticisi olan Mihail Sergeyeviç Gorbaçov, dünyada ve özellikle Batılı ülkelerde Soğuk Savaş'ı bitiren lider olarak tanınmaktadır. Gorbaçov, Sovyet sosyalist dünyasında değişim meydana getirecek kavramlar olan perestroyka ve glasnost ilkelerini ortaya atmıştır. Yeniden yapılanmak ve yönetimde şeffaflık içeren bu ilkelerle ekonomik yapının uyguladığı baskıcı ve merkeziyetçi sistemi değiştirmek ve serbest piyasa ekonomisi oluşturulmak istenmiş, bu mekanizmayı oluştururken toplumun da desteğini almak için yönetim anlayışında ciddi değişiklikler yapılmıştır (Canşen, 2011, s. 80). Gorbaçov, dış dünyaya kapılarını kapatması sonucu çağın dışında kalan ve kendini yenileyemeyen sistemin ve toplum hayatında yaşanan durgunluğun ancak köklü hamlelerle çözümlenmesini mümkün görmektedir. Perestroyka ile ekonomide hedefe konulmuş model, serbest piyasaya yönelmek ve bunun sosyo-kültürel yönden de desteklenerek ülkenin küresel dünyaya açılmasını sağlamak olmuştur. Rusya, gerçek bir çoğulcu demokrasiye ulaşarak ve tüm bu değişimleri glasnost içinde gerçekleştirerek başarıya ulaşacaktır (Izdatelstvo, 2006, s. 95). Gorbaçov'un glasnost

politikasıyla vaad ettiklerinin arasında özgür bir basın olması, toplantı hakkının ve din özgürlüğünün yaygınlaşması ve adil yargılanma hususunda yasal garantilerin olması bulunmaktadır. Bu anlamda, serbest piyasa ekonomisinde bulunan özel teşebbüs yolunu açan formların yasallaştırılması için adımlar atılmıştır. Fiyatların devlet tarafından değil de arz ve talep durumuna göre belirlenmesi, devlete ait olan bazı mülklerin halk tarafından satın alınması yönünde kararlar alınmıştır. Ancak uygulanan bu 'açıklık' politikası insanların gözünün açılmasını ve sorunların çözümüne yönelik asıl engelin sistemin kendisinden kaynaklandığını görmelerini sağlamıştır (Ermis, 1987, s. 9). Gorbaçov uyguladığı politikalarda insan hak ve özgürlükler konusunda samimi davranmış ve bunu tehlikeye sokacak her türlü eylem ve söylemden uzak durmuştur.

Gorbaçov'un öne sürdüğü ilkeler önce sosyalizmin temelden bir restorasyonu gibi başlamış, ancak zaman geçtikçe kapitalizmin uygulanması şekline dönüşmüştür. 1990'la beraber ülkede ekonomik kriz yaşanmaya başlamıştır. Milli gelir beklenenin altına düşmüş, kıtlık baş göstermiştir (Özsoy, 2006, s. 163). Kendi içine kapanmış ve rekabet etmekten yoksun yapı içinde monoton bir hale dönüşmüş Sovyet ekonomisi, dinamizmden yoksun kalmış ve rekabet gücünü yitirmiştir. Sovyetlerin yapısı, kendisini ayakta tutacak olan kendi tip insanını yetiştirmeyi amaç edinmiş, fakat bu insan modeli zaman içerisinde yapının temelini aşındıran ve sisteme zarar veren bir unsur haline dönüşmüştür. Dünyada çok geniş coğrafyalara ve zengin doğal kaynaklara hükmeden SSCB'de uygulanan bu aşınmış ve zararlı hale gelmiş sosyalist sistem, çok fazla sayıda insanî değere ve iktisadî politikalara ağır bedeller ödetmiştir. Başarılı olduğu tek alan ise ağır sanayi ve sosyal güvenlik alanları olabilmıştır. Bununla birlikte, sosyalist sistem içerisinde işsizliğin hafif seyrettiği yönündeki iddiasını kanıtlamak için zamanla oluşan aşırı istihdam ve fakat teknolojilerin kendini yenileyememesi, insanların işsiz kalması korkusuyla yeni teknolojileri getirmekten kaçınılması, işletmelerdeki yönetim anlayışı ve başarısızlık nedeniyle iktisadî durgunluk yaşanmasına yol açmıştır. Büyüme hızı artış gösterse de malın kalitesiz bir şekilde üretilmesi stoklarını büyütülmüştür. Ekonomik dünyanın merkezi planlama ve başarısız politikalarla yönetilmesi başarısızlık getirmiş, yaygın bir şekilde arz ve talep dengesizlikleri oluşturmuştur. Amerika'yla yapılan silahlanma yarışları ekonomiyi baltalamış, tarım ürünlerinin üretilmesinde ve tüketim mallarının tedarikinde yetersiz kalmıştır (Guriev, 2019, s. 129). Sosyalist sistem, henüz sanayi toplumundayken verimliliğin ilk sıraya yerleştiği küresel ekonomik modeller arasında tıkanmıştır. Uzay yarışlarında varlığını kanıtlamaya çalışan bir

imparatorluğun mirasçıları olan insanlar, dünya genelinde ortalama bir yaşam seviyesinden bile yoksun yaşamışlardır. Sonuçta, bu aşınmış sistem, ekonomi dünyasının olmazsa olmazı arz ve talep konularında kendi yetersiz silahlarıyla savaşmanın bedelini yenik düşerek çok ağır bir şekilde ödemiştir. Rusya'nın bu acı tecrübesi telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurmuştur.

Gorbaçov'un ortaya atmış olduğu perestroyka ve glasnost politikalarının bir sonucu olarak Sovyet halkları üzerindeki baskıyı atınca sistemin rehabilite edilmesi yerine milliyetçilik fikirleri harekete geçmiştir. Baltık ülkeleri olan Estonya, Letonya ve Litvanya'da, milliyetçi duyguların denetimli biçimde dışa vurulmasını sağlayacak araçlar olarak teşvik gören halk cepheleleri, Moskova'dan bağımsızlık talepleri ileri sürmüştür. Kaynayan milliyetçilik dalgası Belarus, Moldovya, Ukrayna ve Gürcistan'da da milliyetçi anti-Sovyet gösterilere yol açmıştır (Alpay, 2017, s. 279). Etnik sorun, 1989'dan itibaren Gorbaçov'un konuşmalarında yankılanarak Sovyet siyaset sahnesinde kilit bir unsur haline gelmiştir. Sovyet liderliğinin kendi teşhisine göre, açıklık ve demokratikleşme sürecindeki ilerlemeler ve sistemin baskıcı ve otoriter doğasına karşı verilen mücadele, milliyetlerin krizini ön plana çıkarmıştır (Albuquerque, 2019, s. 88). Bu krizin kökleri, güçlü bir üniter ve homojenleştirici eğilimin ve çok ırklı devleti oluşturan farklı grupların özelliklerine saygısızlığın damgasını vurduğu, Stalinist dönemden beri uygulanan etnik siyasette yatmaktadır.

Gorbaçov kişiliğinin bir sonucu olarak uyguladığı olumlu politikalarla adından bahsettirse de bu durum Sovyetlerin yıkılış sürecine girmesine engel olamamıştır. Planladığı gibi Rusya oluşturamamıştır. Halihazırdaki kanunların bir günde değiştirilmesiyle toplumun birden demokratik bir yapıya kavuşması gerçekleşmemiş; kanunla birlikte sağlam bir anlayış ve birikimi de gerekli olduğundan demokratikleşme gerçek manada hayat bulmamıştır. Suni demokrasiler, toplumları demokratik yapamamış, geçmişte demokrasi deneyimleri ve evreleri olmayan toplumların gelişmesine bir katkı sunmamıştır. Sovyet Rusya'sının ne böyle bir deneyimi ne de bir evre bulunmaktadır. Sağlam temele dayandırılmayan her sistem çökmeye mahkum olmuştur. Halka mal edilmemiş ve halk tarafından benimsenmemiş böyle demokrasiler çökmek durumunda kalmış, bu amaçla yapılmış her reform sadece isim olarak tarihe geçmiştir. Nitekim Gorbaçov'un yaşadığı 'Ağustos Darbesi' de bunun bir göstergesi olmuştur.

3.2. Sovyetler Birliği'nin Yayılmacı Politikası

3.2.1. Soğuk Savaş Öncesi ve Sovyet Yayılmacılığı

I. Dünya Savaşı'nda iki cephede üç ayrı düşmanla savaşmak zorunda kalan Çarlık Rusya'sı Batı'dan gerekli desteği alamayınca cephedeki operasyonlar Rus yenilgisiyle sonuçlanmıştır (Salavrakos, 2017, s. 156). İktidar gittikçe zayıflamış, işçi sınıfının mücadelesine karşı koyamaz olmuştur. Bolşevikler, Rusya'da devrim yapmadan önce Wilson ilkelerinden etkilenecek ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkını tüm Rus coğrafyasında uygulayacağı vaadinde bulunmuştur. Bunun sözünü veren Lenin daha sonra bu durumun gereklilik değil, herhangi bir emperyalist güçle karşılaşıldığında kullanılması gereken bir hak olduğundan bahsetmiştir. Lenin bu hakkı, emperyalizmle ezilen halkların korunması için sosyalizm adına korunması gereken bir hak olarak görmüştür (Düğen, 2021, s. 1521). Milliyetçi hareketler, özerklik adına değil de sosyalizm için yapılırsa hak olarak görülmüştür. Sosyalistlerin büyük amaçlarına her türlü ulusal baskıya karşı savaşmadan ulaşamayacaklarını anlayan Lenin ve yandaşları kendilerini Rus işçi ve köylülerinin şampiyonu yapmış, ancak sosyal ve kültürel gelişme derecelerine bakılmaksızın Çarlık İmparatorluğu'nun tüm Rus olmayan halklarının kurtuluşunu ısrarla savunmuştur. Lenin'e göre bu hakkı savunmak hiçbir şekilde küçük devletlerin oluşumunu teşvik etmek anlamına gelmemekte, aksine daha özgür, daha korkusuz ve dolayısıyla daha geniş ve daha evrensel bir hükümet biçimine ve hükümet birliklerine yol açmakta, bu durum devletler için daha avantajlı bir olmaktadır (Padmore, 1946, s. 33). Lenin iktidara gelir gelmez bu kapsamda Finlilerin bağımsızlık hakkını tanımıştır.

Bolşevikler, sosyalist sistemi sosyalizmin olmadığı ülkelerde de kurmaya çalışmıştır. Yerel komünizmin yardımıyla Sovyet modeline dayalı komünist sistem hayata geçirilmiş, komünist rejim yanlısı iktidarlar yönetime getirilmiştir. Polis ve ordu güçleri üzerinde de hakimiyet kurulmuş ve komünist karşıtı olanların üzerine gidilerek sesleri kesilmiştir. Birçok ülkeye bu şekilde çok yönlü olarak yerleşilmiş ya da o ülkeler işgal edilmiştir (Irimie, 2014, s. 267). Üstelik SSCB bunu kurulduğu ilk yıllarda yapmış ve devlet yönetimine yerleştikten sonra o ülkelerin yer altı ve yer üstü zenginliklerini de ele geçirmiştir. Kendinden önceki devlet anlayışına tepki olarak ortaya çıkan Bolşevikler, zamanla aynı politikaları benimseyerek benzer siyasi politikalar izlemiştir.

1917 Rus Devrimi ile açıkça anti-emperyalist bir rejimin geç Çarlık

imparatorluğunun parçası olan ve neredeyse tüm Rus olmayan toprakları ele geçirdiği ve çoğu durumda yeniden fethettiği görülmüştür (Khalid, 2007, s. 129). Birçok bilim insanı, Sovyetler Birliği'ni eski imparatorluğun başka bir kılıkta devamı olarak görmüş, 1991'deki çöküşüne kadar birçok batılı tarafından da öyle sunulmuş ve Sovyetlerin ulus politikası, sömürgeciliğin devamı için kullanılan kurnaz bir kılık değişikliği ve vitrin süslemesinden ibaret sayılmıştır.

Batılıların bu düşüncelerine rağmen Sovyetler Birliği, kurulduğu ilk yıllarda çatısı altında bulunan farklı dil ve kültürlerin gelişmesi için çeşitli kurumsallaşma adımları atmıştır. Yerelde yaşayan halka, idarecilere ve aydın kişilere teşvikler sunulmuştur. Çarlık sistemindeki milliyetçilik uygulanmamış ve Ruslaştırma politikası terkedilmiştir (Shnirelman, s. 277). Lenin, öğretilerinde işçi sınıfının ortaya koyduğu bir demokraside hiçbir ulusa, dile veya azınlığa ayrıcalık yapılmayacağını; baskı, hasırlık ve adaletsizlik olmayacağını vurgulamıştır (Hasanoğlu, 2015, s. 316). Buna rağmen 1930'lu yıllarla beraber sosyalist devletin çıkarları için bu politika terkedilmeye başlanmış, yeni devletin sosyalist çıkarları için Rus merkezinde toplanmaya başlamışlardır. Bu durum zamanla zorunlu hale gelmiş ve Ruslaştırma politikaları yeniden başlamıştır. Sovyetlerde yaşayan yerel halkların dillerinin gelişiminin sağlanması için harcanan çabalar yerini Rus kültür ve dil propogandasına dönüşen öğretilere bırakmıştır. Özellikle Kruşçev dönemiyle beraber yerel kültürlerin gelişimi kavramı rafa kaldırılmış ve kaynaşma ile kültürlerin erimesi gibi yeni programlar uygulamaya konulmuştur. Buna göre Sovyet toplumunun oluşturulması için çok etnikli yapının kültür ve dil açısından birbiriyle kaynaşması gerekmektedir. Brejnev döneminde Ruslaştırma hedeflerinin devlet tarafından oluşturulması tamamlanmış olsa da bu toplum birbiriyle kenetlenmiş ve kaynaşmış bir toplum olmaktan çok uzak kalmıştır.

1937-38 yıllarında dil sorunu Sovyetlerde karışıklığa sebep olmuş her ulusun kendi dilinde konuşması özellikle askeri alanda anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Herkes tarafından kullanılan ortak bir dile duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmış ve bunun için bulunan çözüm Rusça'nın okullarda zorunlu dil olarak okutulması olmuştur. Bu tarihten itibaren Ruslar ve Rus olmayan milliyetler kanunlar aracılığıyla Sovyetleştirilmeye çalışılmış; siyasi ve askeri kültürün dili Rusça olmuştur.

3.2.2. Soğuk Savaş ve Sovyet Yayılmacılığı

Sovyetler Birliği, kendinden önceki Çarlık döneminden miras kalan yayılmacı politikalarına Soğuk Savaş sırasında da milliyetçi söylemler ve hareketleriyle devam etmiştir. Bu yayılmacı politikalar bazen savunma bazen de saldırı amaçlı gerçekleşmiştir. Lenin kurduğu cumhuriyetin daha ilk yıllarında çevresindeki sosyalist cumhuriyetleriyle birleşmiş, Belarus, Transkafkasya (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) ve Ukrayna gibi ülkeleri onların kendi istekleriyle Sovyet Rusya'sına katmıştır (Sapmaz, 2008, s. 9). SSCB'nin geliştirdiği bu ılımlı politikaları ilk on yılın ardından Stalin ile beraber kendini daha yayılmacı politikalara bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanları kovalayan Sovyet Rusya girdiği Avrupa topraklarından çıkmayı istememiş, Balkanlara ve Boğazlara doğru genişleyip sıcak denizlere inmeyi planlamıştır. Stalin'in bu planları zamanla bir devlet politikası haline dönüşmüştür. Bu sebeple Sovyet Rusya; Türkiye, Yunanistan ve İran'a baskı uygulamış bazı taleplerde bulunmuştur. Rusya, güneye inip sıcak denizlere ulaşmak ve o bölgedeki enerji sahalarında söz sahibi olmak istemektedir. Rusya bu konuda Türkiye'den Boğazlarda üs talep etmiş ve Montrö Antlaşması'nın gözden geçirilmesini istemiştir. Yunanistan'daki baskısını Türkiye'ye yaptığı gibi doğrudan değil, iktidara karşı yapılan komünist yanlı ayaklanmaları destekleyerek yapmıştır. SSCB, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere ile anlaşmalı bir şekilde işgal ettiği İran topraklarından daha sonra çıkmamış, ülkenin kuzeyindeki özerklik ayaklanmalarını da desteklemiştir (Çelik, 2018, s. 5188). Sovyetlerin bu ülkeleri baskısı altında tutma çabaları özellikle Türkiye ve Yunanistan'ı ABD ve NATO'ya itmiştir. Güvenlik endişesi, Türkiye'yi Sovyetlerden uzaklaştırarak Batı ve NATO çizgisine taşımıştır. Sovyet taleplerinin ülkenin egemenliği için kabul edilemez oluşu ilişkilerin bu yönde seyretmesine neden olmuştur.

Sovyet politikaları, kuruluşunda kendi kaderini tayin hakkı olarak belirlediği sistemden ilerleyen yıllarda Sovyet yayılmacılığına duyulan korku olarak kabuk değiştirmiştir. Erken Sovyet politikası olan korenizatsiya, kök salmak ve ulus inşa etmek için sanayileşmeyi, din karşıtı politikaları desteklemeyi ve Çarlık dönemindeki politikalarından her yönüyle farklı bir yol izlemeyi öngörmüştür. Ayrıca Asya sınır bölgelerinde Çarlık devleti sadece askeri güvenliği sağlamak ve vergi toplamakla yetinirken, Polonya ve Ukrayna'da saldırgan Ruslaştırma politikaları izlemiştir. Sovyet devleti ilk yıllarında bunun yerine Büyük Rus Şovenizmi mirasının üstesinden gelmeye çalışmış ve hem Lenin hem de Stalin'in Sosyalizmin gelişimi için çok önemli olduğunu

düşündüğü ulusal aşamada geri kalmış halklara medeniyet götürmüştür (Morrisan, 2015, s. 6). Bu, Çarlık Emperyalizmini zalim, sömürücü ve olumsuz olarak sunan ve Sovyet yönetimini ondan tamamen ayırmaya çalışan zamanın tarihçiliğine yansımıştır. Geleneksel olarak isyankar Kuzey Kafkasya'da bile birçok Çeçen ve Dağıstanlı erken Sovyet projesinin aktif katılımcıları olmuştur. Modern Ukrayna milliyetçiliği, tartışmalı bir şekilde, 1920'lerin ve 1930'ların korenizatsiya politikalarının bir mirasıdır ve ilk kez Ukraynalı okul çocuklarının %97'sinin kendi ulusal dillerinin edebi biçimiyle tanıştığını görmüştür (Döm, 2017, s. 199). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Polonya'nın Ukraynaca konuşulan bölgeleri, çeşitli yerleşimci nüfusuyla Karadeniz'in kuzeyindeki eski göçebe bozkırlar olan Don bölgesindeki çok sayıda Rusça konuşanı da içeren Birlik cumhuriyetine dahil edilmiştir. Kozmopolit şehirler (en önemlisi Odessa) ve nihayetinde 1954'te Kırım Yarımadası, İkinci Dünya Savaşı sırasında Tatar nüfusundan temizlenmiş ve şimdi neredeyse tamamen Rusça konuşmaktadır. Bununla birlikte, Sovyet sınır çizenleri, Ukrayna'nın artık on dokuzuncu yüzyılın herhangi bir Ukraynalı milliyetçisinin hayal edebileceğinden daha büyük bir ulusal toprağa sahip olmasına rağmen, nüfusunun çoğunun ilk etapta hiçbir zaman tam olarak Ukraynalı olarak tanımlanmamasını sağlamıştır (Smith, 2019, s. 976). Bu miras bugün bile ciddi sorunlara neden olmaya devam etmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ve Soğuk Savaş başlamadan hemen önce, Moskova'nın dış politika hedefleri, öncelikle Almanya ile Polonya ve Baltık Devletlerini kapsayan etki alanlarını genişletmek olmuştur. Bu dönem Balkanlar'da da önemli diplomatik girişimlere sahne olmuştur. Sovyetler özellikle Bulgaristan ve Türkiye ile ilişkilere odaklanmış; Bulgaristan ile bir karşılıklı yardım anlaşması imzasıyla ülkeyi Sovyet yörüngesine çekmeye çalıştı. Türkiye için ise asıl çaba, ülkenin Balkanlar'daki bir İngiliz-Fransız bloğuna entegrasyonunu engellemeye ve Moskova'nın Çanakkale Boğazı üzerindeki etkisini ve kontrolünü artırmaya yönelik olmuştur (Roberts, 1999, s. 558). Bununla beraber Moskova, Polonya'daki etki alanını genişletmeye ve topraklarını işgal etmeye ve ardından Batı Beyaz Rusya ve Batı Ukrayna'yı SSCB'ye dahil etmeye karar vermiştir. İlhak ve birleşme aynı zamanda Estonya, Letonya ve Litvanya'nın da nihai kaderi olmuştur. Başlangıçta Moskova, karşılıklı yardım anlaşmaları, askeri üsler ve üç Baltık Devletinin hükümetlerinin dostane tutumundan memnun olmasına rağmen 1940'ta bu devletler Sovyet-Komünist tarafından tamamen ele geçirilmiş, Moskova'nın bu ülkeleri askeri olarak işgal etmesi

ve yeni, daha dostane ve daha yönetilebilir hükümetlerin kurulmasını talep etmesi bölgedeki iç siyasi ayaklanmaların sonucunda gerçekleşmiştir. Moskova'nın karşılıklı yardım anlaşması, toprak ayarlamaları ve askeri üsler taleplerine karşı Finlandiya'nın direnişi de, Kasım 1939'un sonunda bir Sovyet saldırısıyla sonuçlanmıştır. SSCB'nin askeri gücü, Almanya'nın saldırdığı Haziran 1941'e kadar büyük bir yeniden silahlanma ve yeniden örgütlenme programı uygulamıştır. Sovyetler Finlandiya'da geçmişteki hatalarından ders almış ve sonrasında da yeniden örgütlenmeye çalışmıştır (Salavrakos, 2017, s. 159). Ardından gelen Sovyet askeri harekatı, ideolojik ve siyasi bir bağlam içinde yürütülmüş, halka demokratik veya sosyalist bir Finlandiya sunmak için radikal bir program hazırlanmıştır. Bu reformların niteliksel yönleri nicelik açısından hala tartışmalı olsa da, SSCB dünyanın en çok sayıda silahlı kuvvetine sahip olmuş ve Kızıl Ordu toplam 9 milyon insan gücünden 3 milyonunu Avrupa'da konuşlandırmıştır.

Sovyet Rusya 1949 yılında Avrupa'nın Doğu bloğunu kontrol altında tutmak için çeşitli ekonomik kuruluşlar adı altında da işbirliği oluşturmuştur. Comecon gibi ekonomik ilişkilerini sürdürmek için kurulan yapılar aslında politik olarak oluşturulmuş ve Sovyetlerin bu ülkeler üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır. Sovyetler ekonomik bağlarla bu ülkeleri kontrol altında ve kendi yanında tutmayı amaçlamıştır. 1950'li yıllarda sosyalist entegrasyon sürecinde Comecon'un rolü genişletilmiştir. Hatta bu kuruluşun Varşova Paktı çizgisini taşıdığı belirtilmiştir (Yando, 1991, s. 11). Comecon'un rolüyle çatışan tüm reform programları Sovyetler tarafından durdurulmuştur. Sadece Gorbaçov yönetime geldiğinde bu konuda istekli adımlar atılmış; ademi merkezizetiçiliği, işletmelerin kendi kendini finanse etmesini, reforme edilmiş bir fiyat sistemini, artan özel teşebbüsü ve demokratikleşmeyi amaçlayan programları içeren reformlar gerçekleştirilmiştir. Çeşitli reformlardan sonra bu kurum 1991'e kadar siyasi ve ekonomik alanda varlığını sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Sovyetlerle beraber varlığı ortadan kalmıştır.

Sovyetler Soğuk Savaş boyunca sadece yakın çevresindekileri değil; Latin Amerika, Orta Doğu, Afrika ve Uzak Doğu gibi bölgelerde de kendi çıkarı doğrultusunda sosyalist benzeri sistemleri desteklemiştir. Amaç, sosyalist rejiminin yayılması ve Amerikan etkisini kırmak olmuştur. Sovyetler bu amaçla Afrika'da jeopolitik konumundan dolayı özellikle Mısır'a çoğu defa askeri alanda olmak üzere çeşitli yardımlar yapmış, Arap-İsrail Savaşı'nda askeri teçhizat bakımından bu yardımlarını sürdürmüştür (Öztürk, 2016, s. 286). Sadece Mısır'da değil, Afrika'nın

diğer ülkelerinde de Rus askerleri ulusal orduların askerleriyle beraber bizzat savaşlara da katılmıştır. Tüm dönem ve tarihi boyunca, Sovyet devleti kabul edilmek için savaşmak zorunda kalmıştır.

3.3. Rusya Federasyonu'nun Kuruluş Aşaması

3.3.1.Gorbaçov Dönemi ve Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na

SSCB'nin son lideri Mihail Gorbaçov 1985'te iktidara gelmiş, Sovyetler Birliği'nin en büyük reformcusu olarak kabul edilmiş ve bu sebeple Soğuk Savaş'ı bitiren kişi olarak tanınmıştır (Zemtsova, 2011, s. 64). Gorbaçov aynı zamanda, katı ve fazlasıyla sistematik olan Sovyet rejimin ona sunduğu siyasi kimliğin tüm sorumluluklarına rağmen gerek siyasi yaşamında gerekse de gündelik yaşamında aşırı resmiyetten uzak, diğer Sovyet liderlere nazaran güler yüzlü ve halka yakın olan bir lider olmuştur (Alpay, 2017, s. 283). Bu yüzden Gorbaçov'un kişiliği yönetim anlayışına yansımış ve bu anlayış olumlu bir tablo çizse de Sovyetlerin çöküşünün hızlanmasına neden olmuştur. Ancak Sovyetlerin çöküşü, Gorbaçov'un yönetime gelmesiyle ya da onun uyguladığı politikalarla doğrudan ilişkili olmayıp asıl sebep yarı feodal nitelikteki Rusya'da yapılmış Bolşevik ihtilaliyle birlikte amaçlanan demokratik bir düzen yerine, amacın dışında gerçekteşen sosyalist ve aynı zamanda otoriter bir sistemin ortaya çıkması olmuştur (Baharçiçek, 2014, s. 6). İnsanı robotlaştıran bu katı sistemin yüzyıllar boyu devam etmesi mümkün olmamıştır. Gorbaçov bu süreci istemeden de olsa kısaltmış, uyguladığı politikaların başarısızlığı sonucu Sovyetler yıkılmıştır. Gorbaçov'un asıl amacı Rusya'yı daha yumuşak bir sistemle yönetmek ve uluslararası boyutta daha saygın bir konuma getirerek dünyayla daha uyumlu bir Rusya inşa etmek olmuştur.

Gorbaçov iktidarlığı döneminde perestroyka (yeniden yapılanmak) ve glasnost (yönetimde şeffaflık) adlı iki önemli değişim kavramı ortaya koymuştur. Yeniden yapılanma politikasının amacı, ekonomide var olan merkezi otoritenin varlığını hafifleterek serbest piyasa ekonomisini hayata geçirmek olmuştur. Glasnost yani yönetimde şeffaflık ifadesinin amacı ise, bu serbest mekanizmayı geliştirirken toplumun da desteğini alabilmek ve reformların halkta bir karşılığının olmasının beklenmesidir. Gorbaçov, ekonomide oluşmuş bozukluğun temel sebebini merkezi ve bunun yanında

katı bir planlamaya sahip olan sistemden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Gorbaçov, ülkesinin dünyaya değerlerine yabancı kalmasının bir sonucu da çağın dışında kalmış ve giderek hantallaşan bu sistemin ve toplumsal durgunluğun köklü ve dünyayla uyumlu hamlelerle çözülebileceğini düşünmüştür (Canşen, 2011, s. 80). Perestroyka ve glastnostun temelinde Gorbaçov'un bu düşüncesi yer almaktadır. Bu hamlelerle, serbest piyasayı seçmeyi ve bunu başarırken sosyo-kültürel kalkınmanın da desteklenmesini amaçlanmıştır. Rusya'nın kapılarının dışa açması, çoğulcu ve gerçek bir demokrasiyi mümkün kılan glastnost çerçevesine bağlı kılınmıştır (Mir, 2006, s. 95). Gorbaçov, glasnost ve perestroyka ile yapmak istediği reformlar halkın özgürleştirilmesi, insan hakları kavramının içinin doldurulması, halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi, medyanın tam anlamıyla özgür olması, halkın düşünce ve aynı zamanda ifade özgürlüğünün kısıtlanmaması, büyük devletlerle girişilen silahlanma yarışına son verilmesi, ekonomik alanda reformların yapılması, çevre ve diğer tüm ülkelerle barışa dayalı politikalar izlenmesi ve din özgürlüğünün tanınması olarak sıralanmaktadır (Tanören, 2009, s. 22). Gorbaçov bu yolda çok radikal adımlar atmıştır. Ancak reform ne kadar radikal olduysa sorunu da o kadar şiddetli olmuştur. O güne kadar adından bile bahsedilmeyen kavramların o günden sonra ülkenin birer politikası olacağı yönündeki söylemler ve bu konudaki eylemler Sovvyetler için birer devrim niteliğinde olmuştur. Glasnost politikası, basının özgür olması, toplantı hakkının yaygınlaşması, din özgürlüğünün bulunması ile adil yargılanma gibi çeşitli konuların da yasal olarak garanti altına alınmasını vaad etmiştir. Bu anlamda, özel teşebbüse dayanan formların yasallaştırılması yönünde önemli gelişmeler yaşanmış, fiyatlar belirlenirken arz ve talepe dikkat edilmesi ve devlete ait olan varlıkların halka satılması konusunda kararlar alınmıştır. Uygulanan bu açıklık politikası nedeniyle halkın gözü açılmış ve sorunların çözümünde en büyük engelin sistemin kendisi olduğu anlaşılınca halkın tepkisi başlamıştır (Tompson, 1993, s. 79). Halkın gözünde insanların tepesinde uzayla egzotik silahlardan oluşan bir 'avize' asmaya niyetlenerek insan hak ve özgürlükleri üzerine fikir yürütmek kabul edilmez bir şey olmuştur (Ermis, 1987, s. 9). Bu sebeple Gorbaçov uyguladığı politikalarda insan hak ve özgürlükler konusunda samimi davranmış ve bunu tehlikeye sokacak her türlü eylem ve söylemden uzak durmuştur.

Gorbaçov döneminde gerçekleşen reformların sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda değişiklikler meydana getirmesi kaçınılmaz olmuştur. Sovyetlerin sosyalist sistemi, ortaya çıktığı günden bu yana dünyayı ikiye bölmüştür. Doğu Blok grubu

lkelerde her alanda köklü değişimlere sebep olmuş ve en sonunda kmştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ikiye ayırdığı bloklarda bir taraf ekonomik özgürlük, özel mülkiyet ve liberalizmi savunurken; Rusya'nın da aralarında bulunduğu diğer taraf, kamu mülkiyetini, merkezi sistemi ve sosyalizmi savunmuştur (Davies, 1988, s. 40). Bu iki grubun temsilcisi ABD ve SSCB olmuştur. Bu iki dev ülke ekonomik, siyasi, sosyal gibi her alanda rekabet yaşamıştır. Fakat SSCB, 1980'li yılların sonlarından başlayarak 1991'e kadar yavaş yavaş çökmeye başlamış ve yıkılmıştır. (zsoy, 2006, s. 163). Gorbaçov Soğuk Savaşı bitirmiştir; bununla beraber Sovyetleri de bitirmiştir.

Gorbaçov'un başlattığı süreç önce yalpalayan sosyalizmin kısa vadede restorasyonu olarak başlamış, zamanla Batı dünyasında olduğu gibi kapitalizmin uygulamasına dnşmştir. 1990'dan itibaren ülkede yaşanmaya başlanılan ekonomik kriz çöküşü hızlandırmıştır. Ulusal gelirin düşmesi, kıtlığın başlaması Sovyet ekonomisini sasmaya başlamıştır. Kapalı ve rekabet şartlarından çok uzak olan Sovyetlerin ekonomisi, gittikçe potansiyelini ve rekabet gücünü yitirmiştir (Guriev, 2019, s. 129). 1990'da Gorbaçov kendi gücünü arttıracak Başkanlık sistemini elde etse de iktidardaki parti tekelliği son bulmuştur. Gorbaçov'a darbe girişimi başarısız olunca Boris Yeltsin, Komünist Parti'yi kapatmıştır.

SSCB içindeki cumhuriyetler 1991'deki Alma-Ata Zirvesi'nden sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'nu ilan ederek SSCB'nin yıkılışını resmileştirmiştir (zsoy, 2006, s. 170). Gorbaçov ise bağımsızlığına kavuşan bu cumhuriyetleri tanımış, bu ülkelerin kendi kaderini tayin etmelerini anayasal bir hak olarak grmştir.

Gorbaçov'un ülkesi için yaptığı reformlar katı Sovyet rejiminde ılımlı bir hava estirse de devamını getirememiştir. Reformlarla ve siyasi, toplumsal ve kültürel alanda izlenen yumuşama politikaları ile yalnızca ülke içindeki baskıları, kutuplaşmaları kırarak ülke sınırları dhilinde i refahı sağlamak değil, aynı zamanda dış dünyaya kapalı Sovyetlerin, demir perde ülkesi konumundan sıyrılarak dünya ülkeleri ile entegre olması amaçlanmıştır. Gorbaçov, insancıl bir sosyalist sistem oluşturmak için ilk başta yalnızca parti kadrolarında değişiklik yapmayı dşnmştir (The New York Times, 2022). Ancak parti içinde onun reformlarına karşı çıkan sert bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Buna rağmen Gorbaçov kendi sistemini uygulamakta ısrarcı olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulmak için dış politikada da değişiklikler meydana gelmiştir. Gorbaçov, politikalarını aktif hale getirerek Çin, ABD ve Avrupa ile iyi ilişkiler kurmaya zen göstermiştir. Bu esnada nc Dünya ülkelerine ve özellikle

Sovyetlerin bir zamanlar üzerine titrediği Doğu Avrupa'ya olan ilgi azalmıştır. Dış politikada ideoloji temelli değil, siyasi ve ekonomik kazanımları gözeterek bir süreç oluşturulmaya çalışılmıştır. SSCB, “Yeni Politik Düşünce” (New Political Thinking) adlı politikayla dış politika anlayışına tüm dünyada merak uyandıran yeni bir nefes getirmiştir (Scanlan, 1989, s. 54). Rusya'nın ve Gorbaçov'un yaşanan olumsuz süreçlerden sonra imaj tazeleme ihtiyacını gideren bu yeni kavram, hem Rusya hem de Batı için yeni bir ışık olmuştur.

İddialı reformlar ve yenilenen kabine ile Sovyet dış politikası tam anlamıyla bir yenilenme sürecinin içine girmiştir. Başta Soğuk Savaş dönemi boyunca en azılı rakip Amerika olmak üzere Çin, Avrupa ve genel olarak bütün dünya toplulukları ile olumlu ilişkiler kurmayı amaçlayan Sovyet dış politikası, uluslararası ilişkilere özel bir hassasiyet göstererek gittikçe küreselleşen dünyada evrensel barışın sağlanması için de çaba göstermiştir. Soğuk Savaş dönemi zihniyetine son vermek isteyen Gorbaçov ve Dışişleri Bakanı Şevnadze, çıktıkları seyahatlerde “Ortak Avrupa Evi” temasını işlemiştir. 1981 yılında ilk kez Leonid Brejnev'in kullandığı “Avrupa Bizim Ortak Evimiz” söylemi Gorbaçov'un özellikle dış politikada attığı adımlarda belirleyici bir rol oynamıştır (Yıldız, 2018, s. 10). Bu bağlamda Sovyetler Birliği, uluslararası alanda Avrupa ülkeleri ile yakınlaşma, karşılıklı ilişkileri geliştirme yönünde olumlu adımlar atmıştır.

Gorbaçov, ABD ile ilişkileri iyileştirme adına 19-21 Kasım 1985 tarihlerinde Reagan ile Cenevre'de bir araya gelmiştir. Tarihe geçmiş bu buluşma Sovyetler Birliği ve Amerika arasındaki ilişkinin seyrini, hatta Sovyetlerin kaderini de etkileyen bir görüşme olmuştur (Asmus, 1989, s. 40). Görüşmede temel olarak Amerika ve Sovyetler Birliği arasındaki soğukluğu ya da daha geniş bir ifadeyle iki ülke arasında sürekli bir rekabete dönüşen bu “karşıtlığı” gidermenin politik hesapları masaya yatırılmıştır. Her iki lider nükleer silahların yarı yarıya azaltılması, hatta kimyasal silahların yasaklanmasını istedikleri yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Ermis, 1987, s. 2).

Gorbaçov döneminde Çin ile ilişkilerin normalleştirilmesi Sovyet diplomasinin en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Bu nedenle Gorbaçov iktidara gelir gelmez iki ülke arasında diyalogun tesis edilmesi için adımlar atılmıştır. Gorbaçov, Çin lideri ile geçmişteki olumsuzlukları bir kenara bırakarak askeri, ekonomik ve endüstriyel bir ortaklığa adım atacaklarının sinyalini vermiştir. Gorbaçov'un ziyareti ile başlayan ilişkiler sonucunda iki ülke başkanları arasında sınır ticareti yapılmasına yönelik bir

anlaşmaya varılır (Albuquerque, 2019, s. 98). Bunun yanı sıra siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğini içeren bir dizi anlaşma imzalanır.

Sovyetler Birliği'nin Batıya açılan dış politikası içinde etkili olan devletlerden biri de Almanya olmuştur. Gorbaçov, Almanya ile iyi ilişkiler kurarak işbirliğine girmiş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın utanç duvarı (Schandmauer) olarak adlandırılan Berlin Duvarı ile sosyalist ve kapitalist olarak ikiye ayrılmasının ardından iki taraf arasındaki siyasi, ekonomik ve toplumsal uçurumun tırmanması sonucunda 1988 yılı itibarıyla duvar çatırdamaya başlamış ve yıkılmıştır (Patman, 1999, s. 598). Gorbaçov'un Avrupa, ABD, Çin ve dünyanın diğer ülkeleriyle iyi ilişkiler içinde olması dünya kamuoyunda örnek liderlerden biri olarak gösterilmesini sağlamıştır. Özellikle Sovyet Rusya'sı gibi katı bir sosyalist yönetimden böylesine insancıl bir liderin çıkması dünya barışı adına hala ümitlerin tükenmediğine dair bir işaret olarak görülmüştür. Gorbaçov, batı tarafından Şeytan İmparatorluğu (Evil Empire) olarak görülen Rusya'nın bu imajını yok etmiş ve Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır.

3.3.2. Boris Yeltsin ve Rusya Federasyonu

Gorbaçov, iktidarının son yıllarına doğru uyguladığı politikalar ve ulusalcılığın da etkisiyle darbe ile devrilmek istenmiş, Boris Yeltsin'in direnişiyle bu olay önlenmiştir. Bununla birlikte Gorbaçov görevine devam etmeyip istifa etmiş ve boşalan koltuğa Yeltsin oturmuştur. Yeltsin ve Mihail Gorbaçov arasındaki karşıt hedeflerine rağmen, Gorbaçov'un istemeden müttefik olarak başlattığı, bir imparatorluğun, bir süper gücün ve tek partili bir devletin nihai yıkımını tamamlayan Yeltsin olmuştur. Gorbaçov, istenmeyen sonuçların yasağının kurbanı olarak bu yıkımı hiç beklememiş, Yeltsin bilinçli olarak SSCB'nin yıkımını bitirmek için yola çıkmıştır (The Guardian, 2011). Bir süre kendi liderliğinde yeni, anti-komünist ve anti-Sovyetler birliğini yaratmayı uman, ancak kısa süre sonra bu özlemi bırakıp Rusya'ya odaklanmak zorunda kalan Yeltsin, Perestroyka'nın mimarı Gorbaçov ile zıt hedefler peşinde koşsa da, Sovyet projesini ortaklaşa sona erdirmiştir. İkisi de tarihe Sovyetler Birliği'nin mezar kazıcısı olarak geçmiştir (Shevtsova, 2007, s. 2). Boris Yeltsin'in başkanlığı sırasında, Rus siyasi sınıfı, yüzyıllardır Rusya'da iktidarın ve devletin devamlılığını yöneten temel ilkeleri reddetmeye zorlanmıştır.

Rejim kendisini ilk kez ideoloji, komünist totaliterlik veya çarlığın tahta geçmesi

yerine seçimler yoluyla meşrulaştırmaya çalışmıştır. Devletin toplum üzerindeki kontrolünü zayıflatan bir serbest piyasa getirilmiş, Rusya siyasi çoğulculuk ortamında yaşamayı öğrenmeye başlamıştır. Hükümetin kolları arasında yasama, yürütme gibi yetki dağılımı olmayıp Rus lider, ana kontrol kollarını elinde tutmaya devam etmiştir. Seçilmesine rağmen seçmenlere karşı sorumlu olmamıştır. Devlet çıkarları, birey ve toplumun çıkarlarından önceliğini korumuştur. Seçkinler ve Rusların çoğunluğu, Rusya'nın dünya siyasetindeki büyük güç statüsünü temel olarak görmeye devam etmiş; bu, Rus terimiyle tanımlanan derzhavnichestvo; "Rusya büyük bir güç ya da hiçbir şey" ifadesiyle ortaya konmuştur (Shevtsova, 2007, s. 3).

Yeltsin'in liderliğinin doğasını anlamak için onu bir önceki lider olan Gorbaçov liderliğiyle karşılaştırmak gerekmektedir. Son Sovyet lideri Mihail Gorbaçov, "insan yüzlü sosyalizm"i sonuna kadar geliştirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda, sosyalist görüşleri reddetme ve Komünist Parti saflarından ayrılma cesaretinden yoksun olarak, Rus tarihinde, toplumun üzerinde duran her şeye gücü yeten bir lider tarafından sembolize edilen geleneksel Rus devletini reforme etmeye çalışan ilk lider olmuştur (Seyaz, 2020, s. 312). Gorbaçov, gücün doğası gereği kutsal olduğu fikrini reddetmiş ve ayrıca Rus devletinin uluslararası arenada militarizm, Rusya'nın özel bir yol izlemeye mahkum olduğu iddiası ve etki bölgelerine sahip olma girişimi gibi üç ana desteğini de terk etmiştir. Yeltsin, sosyalist ideali tamamen terk etmiş ve bir anti-komünist olmuştur. Bununla birlikte, Gorbaçov'un baltalamaya çalıştığı otokrasiyi de restore etmeye başlamıştır. Gücü elinde toplamaya başlamış ve Sovyet komünizminin tuzakları olmasa da eski yönetim modelinin restorasyonuna doğru hareketi başlatan Yeltsin olmuştur (Shevtsova, 2007, s. 5). Tüm bunlar sonucunda toplumda Yeltsin'e karşı bir muhalefet oluşmuş ve darbeyi başarısız kıldığı için kahraman ilan edilen Yeltsin, zamanla sert eleştirilerin muhatabı olmuştur. Yeltsin 1999'da istifa ederek koltuğunu Putin'e bırakmıştır.

1991'de Sovyetler dağıldıktan sonra Boris Yeltsin'in uyguladığı dış politika Atlantikçi ve Avrasyacı Görüş olmak üzere iki temel politika üzerine kurulmuştur. Atlantikçi politika ile yönünü Batıya çevirmeyi, Avrasyacı politikayla ise eski Slav politikalarına dönüşü ifade etmektedir. Yeltsin başa geldiğinde ilk iki yılında Atlantikçi görüşü benimsemiş, Batıyla kurulacak işbirliğinin demokratik ve ekonomik değerleri elde etmede olumlu olacağı yönünde görüş ifade etmiştir. Bu yüzden Rusya'nın dünyaya entegrasyonunu zorlaştıran geleneksel kimliğinden biraz olsun uzaklaştırıp dünya ile

daha uyum içerisinde olan bir Rusya'yı var etmek istemiştir (Yorulmaz, 2021, s. 70). Ancak Yeltsin'in karşılaştığı muhalefet, bu görüşü desteklememiştir. Rusya'nın daha büyük bir birliğin parçası olarak kalması gerekip gerekmediğine dair sert tartışmalar olmuş ve buna radikal ekonomik reformları başlatırken Rusya'yı Batı için birincil hammadde tedarikçisi haline getireceği iddiaları eşlik etmiştir Ekonomik reformun, yaşam standartlarını keskin bir şekilde düşüreceğini ve endüstriyel üretimin çöküşüne sebep olacağı belirtilmiştir. Görünürde sanayisizleştirilmiş bir Rusya, muhalefete göre Batı'nın dış politika kuklası olmaktan başka bir şey olmayacaktır (Sakwa, 1993, s. 41). Bu aşamada, ana hatlarıyla bugüne kadar kalan bir dizi siyasi akım ortaya çıkmıştır. Birliğin çöküşü, görüş ayrılıklarını ve reddedenleri kutuplaştırmıştır Bölünenler SSCB'nin dağılmasını kabul etmiş ve hatta bazıları Rusya'nın geleneksel merkezîyetçiliğinin demokrasiyi tehdit ettiği gerekçesiyle Rusya'nın da bölündüğünü görmeye hazır bulunmuştur. Merkezden gelen ve gerçekten de eski üniter sistemi ve imparatorluğu yeniden yaratmaya benzeyen her şeyden şüphe edilmiştir.

1993 yılından sonra uygulanan Avrasyacı görüş ile dış politikada yine Rus ulusal güvenliği ve çıkarları ön planda tutulmaya devam edilmiştir. İmparatorluk ve büyük güç statüsü, ülke büyük ölçüde manevi ve maddi zenginliği nedeniyle zorluklar ve aksilikler yaşarken bile Rus kimliğinin özünü oluşturmuştur (Lynch, 2004, s. 100). Rusya Federasyonu, diğer dış politika öncelikleri arasında, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun entegrasyonunu ilerletme ve Rusya'nın dünya sahnesinde büyük bir güç olarak aktif rolünü sağlama hedeflerini içermektedir. 1996 yılında dış politikanın kuruluşunda, büyük güç hırsları yeniden Kremlin'in itici gücü olmuştur. Primakov, dışişleri bakanı olarak düzenlediği ilk basın toplantısında, "Mevcut zorluklara rağmen Rusya büyük bir güçtü ve öyledir ve dış politikası buna uygun olmalıdır." demiştir (Gurganus ve Rumer, 2019, s. 8). Putin, 2000 yılında cumhurbaşkanı olduğunda bu vizyonu benimsemiş ve o zamandan beri liderliğinin temel taşı olarak hizmet etmektedir.

Yeltsin, Avrasyacı görüşü benimsedikten sonra buna paralel olarak Yakın Çevre Doktrini politikasını da uygulamaya başlamıştır. Bu doktrin kapsamında Rusya, sınırlarında güvendiği komşularından oluşan bir duvarla kendine bir hat oluşturarak sınır güvenliğini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Kendisinden ayrılan Orta Asya Cumhuriyetleri ile işbirliğine devam etmiş, nükleer silahların tamamını kendi himayesine geçirmiştir. Sovyetler Birliği son bulsa da yerine gelen Rusya Federasyonu'nun bölgede özel bir rolünün ve görevinin olduğu vurgulanmıştır (Danilov,

1997, s. 142). Her uluslararası konferansta Yakın Çevre politikasının Rusya için hayati öneme sahip olduğunu vurgulayan Yeltsin, bölgedeki kendi çıkarlarını açıkça ifade etmiştir.

3.4. Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devlet Topluluğu (BDT) Misyonu

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya Federasyonu, Belarus ve Ukrayna tarafından oluşturulan Bağımsız Devletler Topluluğu, Birlikten ayrılan diğer on iki cumhuriyetin katılımıyla dünya coğrafyasında çok büyük bir yer kaplamaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun oluşturulması, doğrudan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ve egemenliklerini ve ardından bağımsızlıklarını ilan eden belirli cumhuriyetlerin dağılmasıyla ilgili olmuştur. SSCB'nin dağılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan on beş devlet, bölgedeki ve dünyadaki konumlarını yeniden tanımlama, ekonomik gelişme yönlerini ana hatlarıyla belirtme ve izleyecekleri dış ekonomik politikanın kapsamını belirleme gereği duymuştur (Tursunov, 2021, s. 2). Sovyet sonrası bölgede Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurma girişimi, aynı anda yeni bir referans sistemi yaratırken bu zor durumun üstesinden gelme girişimi olmuştur. Ekonomi, üretim ve altyapı açısından güçlü bağlar ile bölgede güvenliğin sağlanması konusundaki isteklilik, bölgede işbirliği gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. SSCB'yi kuran devletler olan Belarus, Rusya ve Ukrayna kurucu anlaşma olan Belovejsk Antlaşması'nı onaylamış, ortak tarihe vurgu yaparak demokrasi ve hukuk devlet yapısını geliştirmeyi amaçlamış ve Topluluğun misyonunu kabul eden diğer devletlere de kapının açık olduğunu belirtmiştir (Askerov, 2008, s. 1). Üye devletler uluslararası barışın korunmasına katkı sağlaması, bu kapsamda üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi, nükleer silahların denetimi Rusya'ya bağlı olması hususunda anlaşmaya varmıştır. SSCB'nin dağılması, halef devletlerin dördüne; Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Beyaz Rusya'ya, stratejik ve taktik nükleer silahlar bırakmıştır. Bu durum komuta ve kontrol, çoğalma, güvenlik ve depolama ile ilgili sorunları ortaya çıkarınca Rusya bu silahları bünyesinde toplamıştır (Hüseynov, 2003, s. 392). BDT'nin ana hedefleri; tüm devletler tarafından ortak dış politika izlenmesi, ortak ekonomik alan ve ortak bir iletişim sistemi oluşturulması, ortak göç politikasının izlenmesi, suçla mücadele ve çevrenin korunması olmuştur.

Letonya, Estonya ve Litvanya birliğe katılmayıp kendi bağımsızlıklarını ilan

ederek farklı bir yol izlemiştir. Bu sebeple Topluluğun Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya'da nüfuzunu arttırmak gibi bir görevi de bulunmaktadır. Alma-Ata Deklarasyonu ile Birlikten ayrılan diğer cumhuriyetlerin de katılımı sağlanmıştır. Rusya, yabancı yatırımlarının beşte birini Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelere yapmıştır. Rusya'nın en çok parayı Kazakistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Gürcistan'a yatırmıştır. Rus ekonomisinin toparlanması ve BDT'deki, özellikle Ukrayna'daki ekonomik büyümenin toparlanmaya başlamasıyla, BDT'ye yapılan yatırımlar 2000 yılında hızlanmaya başlamıştır (Crane vd., 2013, s. 434). Rus yatırımcılar, 1998 mali krizinin ardından Rusya'daki ticari faaliyetler çözümlene ve yeniden yatırım için önemli kârlar elde edilmeye başlayana yatırımlarını erteleseler de yeni yüzyıla beraber yatırımlar devam etmiştir.

Rusya'nın BDT gibi bir yapının ortaya çıkmasında büyük bir rol oynamasının sebebi, oluşan boşluğu ortadan kaldırmak ve uluslararası sistemde oluşan belirsizlikten kurtulmak istemesidir. ABD'nin tek kutuplu dünya düzenini kurmaya çalışması, NATO'nun genişlemesi, 11 Eylül saldırısı, Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin NATO ve AB eksenine girmesi ve Ukrayna Savaşı'nda İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılma istekleri gibi gelişmeler Rusya'nın tampon bölgesini ortadan kaldırmış ve dış politikasında alacağı kararları önemli derecede etkilemiştir (Derman, 2016, s. 286). Bin yıllık bir devlet geleneği olan ve ABD karşısında tek dengeleyeci güç olarak günümüze kadar ulaşabilen Rusya'nın yeni dünya düzeninde varlığını sürdürmede BDT önemli bir yere sahip olmuştur. Hem bölgesel hem küresel hem de nükleer bir güç olması Rusya'yı ABD karşısında vazgeçilmez kılmıştır.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ilk yıllarına ilişkin iyimser varsayımların kısa sürede olanaksız olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, varsayılan entegrasyon biçiminin, ancak yeni kurulan ülkelerin hiçbirinin baskın bir rol üstlenmediği, eşit işbirliği ve bağımsız karar alma yetkisi olması durumunda mümkün olabileceği gerçeğinin dikkate alınmaması olmuştur (Lynch vd., 2009, s. 312). Yeni yapı fiili olarak emperyal SSCB'nin inkarı olmuştur. Örgütün diğer üyeleri üzerindeki ekonomik, politik, demografik ve bölgesel potansiyeline yansıyan muazzam Rus hakimiyeti yadsınamamaktadır. Toplam gücüne, coğrafi yakınlığına, saldırgan askeri operasyonlara girişme kabiliyetine ve "neoemperyal" emellerine göre hareket etme eğilimine bakılırsa Rusya tüm bunlara sahip olan en büyük kaynak olarak tasvir edilmektedir (Miller ve Toritsyn, 2011, s. 327). Rusya Federasyonu dünya yüzeyinin altıda birini kaplamaktadır.

Bu yüzden Ruslar BDT nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasını oluşturmuştur. Rusya'nın iletişim altyapısı veya enerji için hammadde tedariki ve geliri ayrıca Rusya'nın askeri varlığına önemli ölçüde bağımlılık, bölge devletlerinin çoğunda eşit temelde işbirliğini imkansız kılmaktadır (Filipowicz ve Konopelko, 2017, s. 30). BDT, ekonomik entegrasyon odaklı bir gruplaşma olmak yerine, en üst düzeyde yapılan tartışmalar için bir forum ve üye devlet başkanlarının periyodik toplantılarının merkezi haline gelmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu, Sovyet halefi devletlerini anlamlı bir şekilde bütünleştirmeyi başaramamıştır. Kağıt üzerinde, birkaç iddialı işbirliği projesinin forumu olmasına rağmen, gerçekte BDT'nin sorumluluğu yavaş yavaş boşaltılmış ve azalan bir işbirliği faaliyetlerine tanık olunmuştur. BDT'nin önemi o kadar azalmış ki, savunucuları bile onun değerlerini büyük ölçüde olumsuz terimlerle yargılamaya alışagelmiştir. BDT Devlet Başkanları Konseyi'nin Ekim 1997'deki toplantısından sonra konuşan Boris Yeltsin'in uluslararası ilişkiler danışmanı Sergei Prikhodko, örgütü 'dibe ulaşmış ve kendini iten boğulan bir adama' benzetmiştir (Sakwa ve Webber, 1999, s. 379). BDT içinde çok az ortak kimlik duygusu veya topluluk duygusuna sahip olmuştur. Bunun yerine, birbirleriyle sürekli rahatsız edici etkileşim içinde olan devlet oluşumu, ulus inşası, ekonomik çeşitlendirme ve dış politikaların farklı süreçleri bulunmaktadır.

BDT, otuz yıl dayanmış olsa da, vaatlerini yerine getirmediğine dair genel bir his oluşmuştur. SSCB'nin barışçıl bir şekilde dağıtılması dışında neredeyse tüm amaçlarında başarısız olan bir örgüt olarak sık sık reddedilmiştir. Rus bilim adamı Sergei Mikheyev, BDT'nin hiçbir zaman entegrasyon peşinde koşması gereken bir araç olmadığını ve bunun yerine parçalanmayı örtbas ettiğini belirtmiştir. Böylece BDT, aceleyle yaratılan ve nihayetinde hayatta kalan ancak başarılı olamayan "Sovyetler Birliği'nin dağılmasının sevilmeyen bir çocuğu" haline gelmiştir (Scepanovic, 2021, s. 188). Bağımsız Devletler Topluluğu geleneksel olarak başarısız bir bölgecilik örneği olarak gösterilmiştir. Buna rağmen Rusya, 2000'lerin ortalarından bu yana BDT'nin önde gelen yeni faaliyetlerinden biri haline gelen insan hakları ve insani işbirliğinin anlamını yeniden çerçevelemek ve yeniden yorumlamak için de çalışmıştır. Aynı zamanda, muhafazakar değerlerin bariz bir savunucusu ve diğer ülkelerin -özellikle BDT'dekilerin- yönelebileceği farklı ve birleştirici bir merkez rolünü de benimsemiştir. Dolayısıyla Rusya, alternatif bir insani işbirliği uygulaması arayışına ve geleneksellüğün desteklenmesine dayanan yeniden canlandırılmış bağlılığının BDT'nin sürdürülmesi

için bir temel olarak nasıl hizmet ettiğini göstermek, ortak bir Sovyet mirasına, muhafazakarlığa ve ortak kimliğe dayalı, karşılıklı olarak kabul edilebilir bir söylem yaratmak, Rusya ve BDT ortakları için bölgesel özdeşleşmeyi oluşturmak istemiştir (Ponomarenko vd., 2020, s. 15). Ancak Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı şok edici işgalinin BDT'yi etkileyeceği ve Moskova'nın bölgesel konumu ve BDT liderliğindeki faaliyetlerin geleceği için uzun vadeli olumsuz sonuçları olacağı çok açıkça görülmektedir.

3.5. Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Politikaları

SSCB Doğu Avrupa'dan Güney Asya'ya, Latin Amerika'dan Afrika'ya kadar olan bölgelerde kurduğu nüfuzunu çözüme sürecine girdikten sonra kaybetmeye başlamıştır. Sovyetler yıkıldıktan sonra Doğu Almanya'daki nüfuzunu da yitiren Rusya, yönünü Avrasya coğrafyasına çevirmiş, dış politikada Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişkiler kurmaya önem vermiştir. Bu kapsamda 1993'te Boris Yeltsin ile birlikte Yakın Çevre Doktrini (Near Abroad) ortaya atılmış ve BDT ülkeleriyle ilişkiler geliştirilmiştir (Sönmez, 2010, s. 1). Çoğunluğu askeri işbirliği olmak üzere enerji ve teknoloji alanında çeşitli anlaşmalar imzalanmış, Azerbaycan ve Gürcistan gibi üye olmak istemeyen ülkeleri baskı yoluyla üye yapan Rusya, aynı zamanda Moldova, Azerbaycan, Gürcistan ve Tacikistan'ın istikrar olmayan bölgelerinde karşıt grupları desteklemiş, varlığına zemin hazırlamaya çalışmıştır.

Rusya Federasyonu, uluslararası arenaya çıkışından itibaren iç ve dış dinamikler sonucunda güvenlik politikalarını değiştirmiştir. Batı ile işbirliğini ve entegrasyonu vurgulayan Batı yanlısı bir yaklaşımdan, yakın çevreyi, özellikle Trans Kafkasya ve Orta Asya'yı, bir ulusal güvenlik bölgesi ve Rus etki alanının bir parçası olarak vurgulayan bir yaklaşıma geçmiştir (Tellal, 2010, s. 194). Rusya, diğer ülkelerin bu bölgelerdeki devletlerle yakın temas kurmasını engellemeye çalışmıştır. 1993'ün sonlarından itibaren Yakın Çevre Politikası hem teorik tartışmalara hem de güncel siyasete hakim olmaya başlamış, hem sözde hem de fiilde yakın çevreye karşı daha baskıcı bir yaklaşım benimsenmiştir.

1997'de kabul edilen Rus Ulusal Güvenlik Planı, Rusya'nın uluslararası arenadaki ulusal çıkarlarının ana bileşeni olarak BDT devletlerinin entegrasyon odaklı birliğinin oluşumunu belirlemiştir. Plana göre, Rusya'ya yönelik en acil tehdit,

sınırlarına yakın potansiyel yerel savaşlar ve silahlı çatışmalarda, büyük güçler ve onların koalisyonları tarafından Rusya topraklarına bitişik bölgelerde güçlü silahlı kuvvet gruplarının korunması veya yaratılmasında bulunmuştur (Tuncer, 2000, s. 102). Plan, ulusal güvenliği korumak için Rus barışı koruma operasyonlarına ve BDT ülkelerinde Rus askeri üslerinin kurulmasına duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur.

Putin yönetimi de Yeltsin döneminde ortaya atılmış Yakın Çevre Politikası'nı sürdürmüş, BDT'yi Rusya için mutlak bir öncelik olarak görmüş ve Rusya'nın kendi kültürüne yakın olan bu bölgedeki etkisini yoğunlaştırmayı amaçlamıştır. 2009 yılında güvenlik politikaları güncellenerek 2020'ye kadar gelişmeye dayalı bir politika benimsenmiştir. 2009'da sunulan yeni ulusal güvenlik stratejisi, iç ve dış politika alanında uzun vadeli ulusal güvenliği sağlayacak ve sürdürülebilir kalkınmayı garanti edecek, resmi olarak tanınan bir stratejik öncelikler ve önlemler sistemini tanımlamayı amaçlamaktadır (Sherr, 2008, s. 8). Rusya'nın büyük bir güç olarak rolü, yeni strateji belgesinde güvenle tanımlanmıştır. Gelişmekte olan çok kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminde kilit bir konu olarak Rusya; ABD, Çin ve diğer büyük güçlerle birlikte baskın bir rol oynamayı hedeflemektedir. Rus siyasetinden anlaşıldığı gibi, bir ulusal güvenlik stratejisi, devletin uzun vadeli ulusal güvenliğini ve sürdürülebilir kalkınmasını garanti eden iç ve dış politika alanlarında resmi olarak tanınan stratejik öncelikler ve önlemler sistemini tanımlamaktadır. Mayıs 2009'daki 2020 Stratejisi, 17 Aralık 1997'de kabul edilen ulusal güvenlik anlayışının yerini almıştır. Bu belgenin gözden geçirilmiş bir versiyonu, zamanın cumhurbaşkanı Putin tarafından Mayıs 2000'de onaylanmıştır (Schröder, 2009, s. 6). Ancak o zamandan beri, uluslararası durum önemli ölçüde değişmiştir. Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar ve ABD'nin Irak'a saldırısının ardından zayıflaması, 2004'te AB ve NATO'nun Doğu genişlemesi, yükselen enerji fiyatları, renkli devrimler güvenlik politikalarının da değişmesine neden olmuştur. Ayrıca, BDT'de 2008'deki Güney Osetya ihtilafı, uluslararası mali kriz ve 2008'deki düşen petrol fiyatları ve tüm bu faktörler Rusya'nın uluslararası konumunu hem olumlu hem de olumsuz etkilemiştir. Ulusal güvenlik stratejisinin değişen uluslararası duruma uyarlanması gerekmiş ve 2004'te Putin'in, kalkma talimatı üzerine hazırlıklar yavaş yavaş başlamıştır.

Rusya'nın yakın çevre politikasını benimsemesinin altında yatan sebep NATO'nun varlığı ve genişlemesi olarak görülmektedir. Ekonomik, askeri, siyasi ve stratejik olarak güçlü olan ülkelerin NATO'ya üye olması ve sınırların Rusya'nın

aleyhine olacak şekilde genişlemesi Rusya'nın güvenlik politikalarını belirlediği en önemli faktör olmuştur (Necefoğlu, 2017, s. 6). Rusya, Batı ile ilişkilerini bu kapsamda ele almakta ve yön vermektedir. Yakın geçmişte Avrupa Birliği ile ilişkiler gergin olsa da, Moskova, Batı'nın birleşik olmayan yapısını kendi yararına kullanmak amacıyla AB içindeki ülkelerle ikili ilişkiler kurmaya odaklanmıştır (Kyle, 2012, s. 8). AB veya NATO gibi kapsayıcı kuruluşlar tarafından Rusya'ya karşı yönlendirilebilecek herhangi bir politika birliği parçalamak amacıyla Avrupa ulusları ile bireysel ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Rusya'nın Avrupa üzerindeki ekonomik egemenliği, Yakın Çevre ülkelerine yeni NATO üyelikleri vermede sorunlar yaratmanın yanı sıra, mevcut son üyeleri savunma istekliliği konusunda soru işaretleri doğurmaktadır. AB bu konuda Rusya ile ayrı düşecek herhangi bir adım atmaktan çekinmekte ve özellikle enerji alanında muhtaç olduğu Rusya'ya karşı bir politika geliştirmekten uzak durmaktadır.

3.6. Rusya Federasyonu Müdahaleleri ve Yakın Çevre Doktrinleri

Rusya Federasyonu'nun başlattığı savaşlar, kırmızı çizgisi olarak belirttiği yakın çevresinde gerçekleşmiştir. Çeçenistan, Güney Osetya, Kırım ve Ukrayna'da yaşananlar bunun en somut örneğini teşkil etmektedir. Rusya'nın oluşturduğu bu yakın çevresi aynı zamanda NATO ile arasındaki tampon bölgedir. Küresel ölçekte ise yaptığı müdahalelerde hayati öneme sahip çıkarları bulunmaktadır. Suriye'de bulunma sebebi limanlarda üs kurarak sıcak denize açılmak ve Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmaktır.

3.6.1. Çeçenistan Savaşları (1994-1996, 1999-2009)

Çeçenistan sorunu, Kafkasya bölgesinin en önemli ve en uzun geçmişe sahip sorunu olmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte kendi kaderini tayin etme hakkı Çeçenler tarafından da dillendirilmiş, ancak bu istek her seferinde bastırılmıştır. Kafkasya'nın kuzeyinde ve Hazar Denizi'ne yakın bir noktada yer alan Çeçenistan, Rus egemenliğini hiçbir zaman kabul etmemiş, her fırsatta egemenliklerini ilan etmeye çalışmıştır. Rusya ise Hazar Denizi ve Karadeniz'e erişim için stratejik bir bölgede bulunan, Azerbaycan-Kazakistan ile olan petrol boru hatlarının bağlantı yollarına ve zengin hidrokarbona sahip bu kadar önemli bir bölgeyi kaybetmek hayati çıkarlarına

zarar vereceği için Çeçenistan'a askeri de dahil olmak üzere sürekli müdahalede bulunmaktadır (Sönmez ve Aygen, 2019, s. 668). Rus ordusunda çalışmış bazı askerler, 1991'de Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan edince Rusya'nın Dudayev hükümetini devirme girişimleri başlamıştır. Ancak bunda başarılı olamayan Rusya, 1994'te işgal yöntemine başvurmuştur. Rusya'nın kısa sürmesini planladığı ancak gittikçe uzayan bu savaşta güçlü bir direniş gerçekleşmiş ve ülkenin başkenti çok ciddi bir yıkıntıya uğramıştır. Çok sayıda asker ve sivil kaybı yaşanmış, binlerce insan yerlerinden olmuştur. Askerlerin yetersiz eğitimi, arızalanan teçhizatın onarılamaması, kullanılan eski teknoloji ve emir komuta zincirindeki sıkıntılar nedeniyle Rus ordusu felaket boyutlarında kayıplar vermiş, Çeçenler gerilla taktiğiyle savaşmaya başlamış, kayıplar gittikçe ağırlaşmıştır. Yapılan ateşkes ve anlaşmalar sonucu Rusya, Çeçenistan'a aşamalı bir şekilde bağımsızlık vermeyi kabul ederek Çeçen topraklarından geri çekilmek durumunda kalmıştır. Beş yıl içinde yapılacak bir referandum ile bağımsızlığına kavuşacak olan Çeçenistan, kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olacaktı.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87e%C3%A7enistan#/media/Dosya:Chechnya_and_Caucasus.png Erişim Tarihi:28.06.2022

Ancak Çeçen hükümetinden tamamen bağımsız olan Hattab ve Basayev adlı kişiler bölgede bağımsız bir İslami devlet kurmak için batıdaki komşusu olan Dağıstan'ı işgal etmeye kalkınca Rusya bir kez daha Çeçenistan'a müdahale etmiştir. Daha sonra çeşitli istihbarat raporlarıyla bu işgalin arkasında aslında Rusya'nın olduğu ortaya çıksa da Çeçenistan geri dönülmez bir yola girmiş, Çeçen mücadelesi ümmetçi bir eksen kayması yaşamıştır (Sole, 2017). 11 Eylül saldırısı, Rusya'daki bombalamalar ve Vehabi

yayılcılığı uluslararası arenada da Çeçen davasının meşruiyetini tartışmaya açmıştır. Dudayev'in başlattığı mücadele devam ettirilemeyip çeşitli mecralara kaydırıldığından Çeçen sorunu, terör sorununa dönüştürülmüştür. Çeçenistan, ikinci savaştan çok ağır kayıplarla çıkmış; binlerce sivil ölmüş, kalanlar göç etmek mecburiyetinde kalmış ve yerleşim yerlerinin neredeyse tamamı enkaza dönüşmüştür (Budak ve Ermağan, 2018, s. 197). Putin, Çeçenistan'ın artık Rusya'ya bağlı olduğunu belirtmiş ve yönetiminin başına Iliyasov getirilerek Rusya güdümünde bir yönetim oluşturulmuştur. Bir zamanlar Rusya'ya karşı direnen Ahmet Kadirov, 2003 yılında Rusya'nın destek verdiği bir lider olarak yönetime geçmiştir (Cutler, 2004, s. 115). Böylece Rusya sayesinde Çeçenler ikiye bölünmüş, bir kısmı Çeçenistan için İslami bağımsızlık adına savaşırken bir kısmı da Rusya tarafında Kadirov'un safında yer almıştır. O ölünce yerine oğlu Ramazan Kadirov gelmiş, kendisine rakip olabilecek tüm rakiplerini ortadan kaldırmıştır. Moskova'nın politikalarını uygulamak için yönetime getirilmiş Kadirov'lar halkın gözünde kabul görmemiştir. Kadirov, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda da Putin'e destek için Ukrayna'ya gelerek Rus askeriyeye beraber savaşacaklarını ilan etmiştir (The Guardian, 2022). Özellikle gerilla savaşlarında tecrübeli olan Kadirov ve ordusunun sokak savaşlarında Ukrayna'ya karşı önemli başarılar elde edeceği düşünülmektedir.

Rusya'nın elinin zayıfladığı tüm zamanlarda Çeçenler ayaklanmış, fakat bu ayaklanmalar her zaman bastırılmıştır. Önemli petrol yataklarının ve yer altı zenginliklerinin olduğu bu stratejik bölgenin bağımsız olmasına Rusya müsaade etmemiştir (Becker, 2014, s. 198). Herhangi bir bağımsızlık hareketinin başarıya ulaşmasının Rusya'daki diğer etnik gruplara da örnek teşkil edeceğinden korkan Rusya ikinci bir yıkılışa izin vermemek için Çeçenistan'ı her zaman gözetiminde tutmuştur.

3.6.2. Güney Osetya Savaşı (2008)

Rusya'dan küçük bir ülke olmasına rağmen tıpkı Rusya gibi Gürcistan'ın da çok etnikli bir yapısı bulunmaktadır. Gürcistan'ın etnik anlaşmazlık yaşanan ilk bölgesi Güney Osetya olmuştur. Osetler Gürcistan'dan ayrılıp Rusya ile birleşmeyi istemekte, Gürcistan ise bunun diğer etnik yapıları da hareketlendireceğinden korkarak bu duruma karşı çıkmıştır (Nichol, 2008, s. 8). Rusya açısından savaşın asıl kaynağı ise Gürcistan yönetiminin ortaya koyduğu argümanlar olmuştur. Yerel reformlar, ayrılıkçı bölgelerin yeniden bütünleşmesi, NATO'ya tam üyelik ve Avrupa-Atlantik entegrasyonuna toptan

bağlılık gibi konuların tartışılmaya başlanması ve bu durumun Moskova'yı tehdit eder gibi sunulması Rusya'nın yakın takibinde olmuştur. Ayrıca 2004'ten bu yana Rus-Gürcü ilişkilerindeki düşmanlık, dikkate değer ölçüde yükselmiş ve Gürcü mallarına ambargo, Rus askeri uçuşları, casusluk dahil olmak üzere diplomatları suçlamaları, sınır dışı edilmeleri ve geri çağrılmaları gibi çeşitli olaylara damgasını vurmuştur (Fawn ve Nalbandov, 2012, s. 63). Gül Devrimi sonrasında reformlar, alternatif bir modelin işe yarayabileceğini öne sürmüş ve Saakashvili yönetimi bunu Rus düşmanlığı için bir motivasyon olarak görmüştür. Çatışmadan çok önce Rus medyası ve yapılan resmi açıklamalar ise Gürcistan'ı bölge için bir tehdit olarak sunmuştur.

Gürcü lider ülkesini daha güvenilir bir Batılı ortak, Avrupa uluslar ailesinin bir üyesi ve ABD'nin özel bir ortağı olarak sunmuş, "Gürcistan daha önce hiçbir zaman dünyanın en güçlü devletinin eşit stratejik müttefiki olmamıştı." söyleminde bulunmuştur (Civil Georgia, 2009). Gürcistan'ın Batılı müttefiklerine güvenmesi Rusya karşısında yapacağı reformlar için önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Rusya'nın Kafkasya'daki etkisinin azalmasına rağmen Moskova bölgede önemli bir siyasi faktör olmaya devam etmiştir. Kafkasya'daki siyasi durum son derece değişken bir yapıya sahip olmuştur. Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze, her ikisinin de Rus esinli olduğu düşünülen iki suikast girişiminin hedefi olmuştur. Shevardnadze ölürse veya iş göremez hale gelirse, Gürcistan'ın batıya doğru kayması önemli ölçüde yavaşlayabilir, hatta muhtemelen tamamen durabilir diye düşünülmüştür (Larrabee, 2001, s. 864). Moskova, Gürcistan'ın savunmasızlığının gayet iyi farkında varmış ve son zamanlarda Tiflis'in Çeçen isyancıları desteklediğini defalarca iddia ederek Gürcistan üzerindeki baskısını artırmıştır.

Kafkasya'nın güneyi ve kuzeyi Rusya'nın etki alanından çıkmak için çok çaba sarf etmesine rağmen, Yakın Çevre politikasının önemli öğelerinden biri olduğu için kilit bir nokta oluşturmuştur (Kopecek, 2010, s. 102). Bu politikayı destekler nitelikte Güney Osetya, Rus sınırları içinde bulunan Kuzey Osetya'yla birleşmek istemiştir. Güney Osetya'nın bağımsızlığını ilan etmesi bardağı taşıran son damla olmuş ve Gürcistan operasyonlarını başlatmıştır. Savaşta en çok siviller zarar görmüş, ilk günde iki bine yakın sivil ölmüştür. Şehirler, limanlar, havaalanları, fabrikalar bombalanmış ve halk yaşadığı yerleri terk ederek kamplara yerleşmiştir. Yapılan ateşkesler Rusya tarafından sık sık bozulmuş, saldırılar devam

Kaynak: BBC News, 2008 Erişim Tarihi: 30.06.2022

<https://publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmdfence/276/27606.htm>

etmiştir. Gürcistan'ın batısında bulunan Abhazlar da Osetliler gibi ayaklanarak bağımsızlıklarını ilan etmek istemiştir. Abhazlar, küçük sayılarına rağmen kendilerini ulusal azınlık olarak değil, Sovyet federal geleneğinde olduğu gibi yerli halk olarak görmüşlerdir. Sovyet döneminde, Abhazya'nın özerk bir cumhuriyet statüsü ve Güney Osetya'nın özerk bir bölge statüsü, ulusal kendi kaderini tayin hakkının yasal ifadesini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, özerklikler Gürcistan Cumhuriyeti'ne tabi olduğundan tam egemenlikten yoksun kalmışlardır. Abhazların egemenlik ve ayrılma hakkı talepleri, demografik verilerden bağımsız olarak, ulusal kendi kaderini tayin etme ve uluslar arasında eşitlik ilkelerine dayanmaktadır. Abhazlar, cumhuriyetlerinde sayısal bir azınlık olarak konumlarının, hem çarlık hem de Sovyet yönetimi altındaki ardışık göç dalgaları ve zorunlu kolonizasyonun bir sonucu olduğuna inanmıştır. Bu nedenle Abhazlar, Gürcü, Rus, Ermeni ve diğer Abhaz olmayan milletlerin sayısal üstünlüğünü, topraklarının işgalinin haksız sonucu olarak görmektedir (Coppieters vd., 2003, s. 11). Gürcistan, Rusya'yı Abhazya ve Güney Osetya'nın geleceği hakkında verimli bir tartışmaya dahil etmeyi başaramamış, aksine Rusya'ya yönelik politikalarını, Kafkasya'nın Rusya ile işbirliği içinde bölgesel entegrasyonu modelinden ziyade bir güç dengesi modeline dayandırmıştır. Rusya'nın bölgedeki varlığını ve çıkarlarını dengelemek için ABD ve Avrupa Birliği'nden yeterli dış desteği almayı başaramayınca

Gürcistan, Güney Osetya'dan çekilerek hem Abhazya'nın hem de Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını ilan etmelerine seyirci kalmıştır. Bu iki yeni devletin bağımsızlıklarını sadece Rusya tanımış - daha sonra Venezuela ve Nikaragua - ve bu yüzden kısmen bağımsız kalmışlardır. Gürcistan, Rusya'yla olan diplomatik ilişkileri keserek Abhazya ve Güney Osetya'yı Rus işgalinde olan Gürcü toprakları olarak tanımlamıştır.

3.6.3. Suriye Savaşı ve Rusya'nın Bölgedeki Varlığı (2011)

Suriye, Orta Doğu bölgesinde Amerika, Batı ve Rusya için jeopolitik olarak önemli bir ülke olmuştur. Sadece bölgesel değil aynı zamanda küresel ölçekte de öneminin arttığı, yaşanan Suriye iç savaşında görülmüştür. Suriye'siz bir barışın bölgede mümkün olmayacağı birçok diplomat tarafından dile getirilmiştir (Harunoğulları, 2021, s. 49). Suriye aynı zamanda Orta Doğu coğrafyasında Rusya'yla derin işbirliği olan tek ülke konumundadır. Suriye ile Rusya arasındaki ilişki 1971'de Hafız Esad zamanında silah ve müttefik ihtiyacı üzerinden yürütülmekteydi. İki ulus arasındaki bağlar 1976'da Sovyetler Birliği'nin ana Arap müttefiki Mısır'ı kaybettiğinde daha da güçlenmiştir (Gaub ve Popescu, 2013, s. 1). Ancak Suriye hiçbir zaman bir Sovyet vekili olmamış, iki devlet Filistin sorunu ya da İran Irak savaşı gibi belirli meselelerde göz göze gelmemiş ve Suriye komünizmi benimsemeyen Baas ideolojisini ve bağlantısızlık duruşunu korumuştur.

Suriye'deki iç savaş 2011 yılında, Esad hükümetinin bazı demokratik olmayan uygulamalarına karşı barışçıl gösteriler olarak başlamıştır. Ancak gösteriler, hükümetin baskı ve müdahalesi nedeniyle militan güçler tarafından mezhepçi bir çizgiye evrilmiştir. Azınlık konumunda bulunan ama baskın olan Aleviler, çoğunlukta olan Sünni Müslümanlarla karşı karşıya gelmiştir (Ryan, 2012, s. 2). İsyancılar Tunus, Mısır ve Libya'daki ayaklanmaların başarılarıyla cesaretlenmiştir. Öte yandan Esad hükümeti ayaklanmayı Batı'nın kışkırtması olarak nitelendirmiştir. Ayaklanmanın teröristler tarafından yürütüldüğünü ve ABD ve diğer Batılı devletlerin hükümeti devirmek için teröristleri finanse ettiğini iddia etmiştir. Bu iddia Rusya, Çin ve İran tarafından da kabul edilmiştir. Rusya kendisinin Suriye'de uluslararası hukuku koruduklarını ifade etmiştir (New York Times, 2013). Suriye konusunda Rusya ve müttefikleri, Batı'nın kendisiyle samimi ilişkileri olmayan devletlerde rejim değişikliği için darbeler yaptığını ve ayaklanmalar çıkarttığını savunmuştur. Bu, kaynak bakımından zengin ve önemli

jeopolitik bölgelerde ABD ve NATO etkisini genişletmenin bir yolu olarak görülmüştür (Simura, 2015, s. 68). Bu argümandan Libya düşmüş, Batı ise zengin petrol zenginliğini kontrol etmek için Suriye'yi İran'a karşı savaşındaki son kalesi olarak görmüştür. Rusya bu nedenle Güvenlik Konseyi'nde Suriye'yi savunmuş ve kriz sırasında önemli bir silah tedarikçisi olmuştur (Kofman ve Rojansky, 2018, s. 12-13). Bazı uzmanlara göre, Rusya'nın küresel silah satışlarının yaklaşık yüzde 10'u Suriye'ye gitmekte ve mevcut sözleşmelerin 1,5 milyar dolar değerinde olduğu tahmin edilmektedir. Suriye cephaneliğinin, yüzlerce Sovyet yapımı jet ve saldırı helikopteri ile binlerce tank ve savaş aracı içerdiği belirtilmektedir. Rusya'nın ayrıca Suriye'de Suriyelileri Rus silahlarını kullanmaları için eğiten danışmanları bulunmaktadır (Satter, 2012, s. 1). Suriye hükümet güçlerindeki silahların neredeyse tamamı Rus ve Rusya, Suriye iç savaşının başladığı 2011'den bu yana Esad'ı silah ve askeri destekle desteklemektedir. Rusya Suriye'ye silah transferleri yaparken Esad rejimini ayakta tutmaya yardımcı olmuştur. 8 Ocak'ta Amiral Kuznetsov liderliğindeki bir Rus uçak gemisi grubu, Soğuk Savaş'tan beri var olan Suriye'nin Tartus kentindeki Rus deniz ikmal üssünü ziyaret etmiştir. Rus deniz subayları, uçak gemisi grubu ziyaretinin Suriye iç krizi ile bağlantılı olmadığını söylese de Rus devlet televizyonu, yolculuğun Esad rejimiyle dayanışmanın bir göstergesi olduğunu ve Esad rejiminin de ziyareti bir dayanışma jesti olarak nitelendirdiğini söylemiştir (Foreign Policy Research Institute, 2012). Rusya ise Suriye'ye yalnızca hava savunma sistemleri gibi iç çatışmalarda kullanılmayacak silahları gönderdiğini söylemiştir. Ancak İskoçya açıklarında bir kargo gemisinin Suriye'ye 12-15 adet yenilenmiş saldırı helikopteri taşıdığı ve bu helikopterlerin yeni olmasa da, ağır zırhlı ve sivillere karşı silah olarak kullanılabilecek makineli tüfekler, roketler ve füzelerle donatıldığı bildirilmiştir (Ghiles, 2013, s. 2). Bu tedariki kabul eden Rusya, bunun havadan veya denizden gelen saldırılara karşı mücadele etmek için kullanılacağını belirtmiştir (The New York Times, 2012). Bu açıklamalar Rusya'nın bölgedeki diğer büyük devletlere verdiği bir gözdağı niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Suriye'nin petrol ve enerji geçişindeki jeostratejik konumuna ortak olduğunu bir anlamda belirtmiş olan Rusya, bundan kolay kolay vazgeçmeyeceğini ortaya koymuştur.

Rusya'nın Suriye'de kendi çıkarı için yaptığı faaliyetlerin başında Tartus'taki deniz üssündeki Rus liman tesislerinin genişletilmesi ve Lazkiye'nin güneyindeki bir hava sahasının bir hava üssüne çevrilmesi olmuştur (Cordesman, 2015, s. 1). Putin ayrıca Tartus'u gerçek bir Rus deniz üssü haline getirmek ve büyük bir Rus askeri hava

ve kara hava savunma varlığı oluşturmak için mevcut birikimine devam etmektedir.

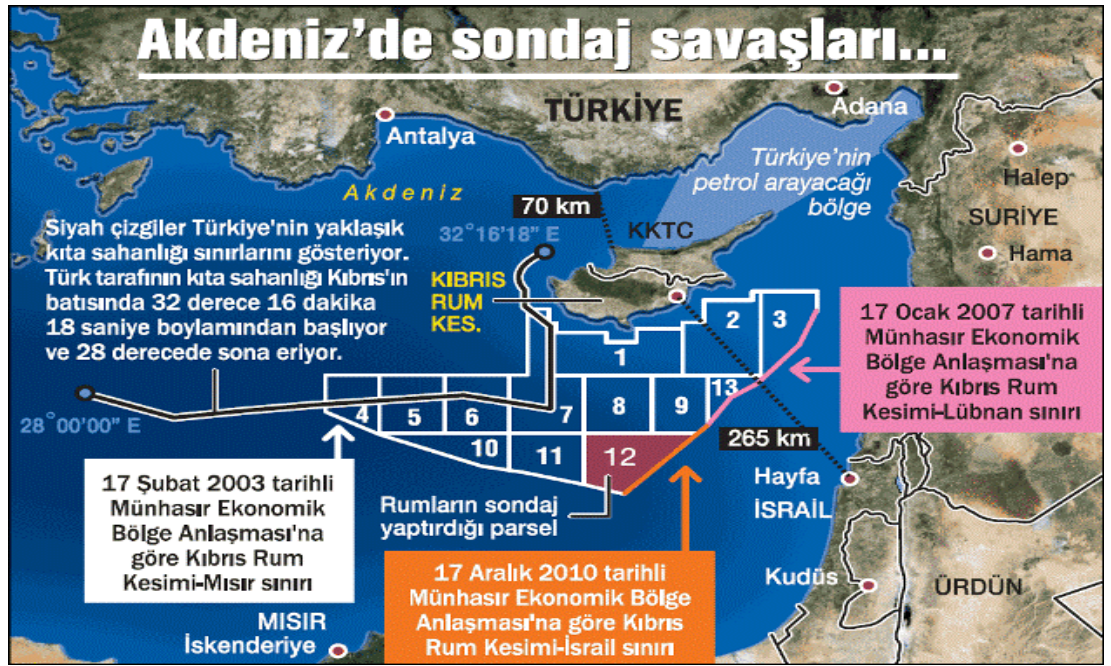
Bir tür ortak kimlik ve dayanışma duygusu, mevcut krizde Rusya-Suriye ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. Rus ve Suriyeli seçkinler de çok etnikli toplumlarını yönetmenin en iyi yolunun güçlü, merkezi siyasi rejimlerden geçtiği görüşünü paylaşmaktadır. Her iki ülkedeki düzenin kafasında, sokak siyasetinin veya hükümete karşı protesto hareketlerinin mevcut sistemde yeri olmamıştır. Onlara göre halk devrimlerinin devletin tamamen çökmesine neden olmadan önce ezilmesi gerekmektedir (Becker, 2014, s. 206). Ayrıca, Ukrayna ve Mısır'daki devrimlerin ve Libya'da Kaddafi'nin devrilmesinin yalnızca bu ilgili devletlerin zayıflamasına yol açtığına inanmaktadırlar. Aynı mantıkla, hem Suriye hem de Rusya, devletlerinin Sünni İslami radikalizm tarafından tehdit edildiğini algılamaktadır. Ne Esad ne de Putin tam olarak laik olmasalar da (Esad kendi Alevi mezhebine güveniyor, Putin kendi siyasi rejiminin özünü oluştururken, Putin meşruiyetini desteklemek için Rus Ortodoks Kilisesi'ne güveniyor), ikisi de kendilerini Sünni fanatizme karşı ılımlı laikliğin kaleleri olarak görmektedir (Allison, 2013, s. 801). Benzer bir şekilde, yabancı komplo korkuları da iki ülkenin dünya görüşleri için ortak bir temel oluşturmakta; hem Moskova hem de Şam, Batı'nın insan haklarına ve koruma sorumluluğuna ilişkin söyleminin, iç işlere karışmak ve otoritelerini zayıflatmak için örtülü bir bahane olduğuna inanmaktadır.

3.6.4. Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikaları

Rusya'nın Suriye'ye asker göndermesi ve hareketler düzenlemesi Doğu Akdeniz politikaları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Özellikle 2015'te Rusya'nın Suriye'deki askeri hareketinin başlamasından bu yana, Moskova'nın Doğu Akdeniz'deki konumu ve çıkarları büyük ölçüde değişmiştir (Aleksenkova, 2021, s. 80). Bölgede bulunan enerji yatakları ve enerji taşımacılığı sadece Rusya'nın değil tüm dünya ülkelerinin dikkatini bu bölgeye yoğunlaştırmasına sebep olmuştur. Kıbrıs, Suriye, İsrail, Lübnan ve Filistin arasında kalan bölgede fazla miktarda doğalgaz ve petrol yataklarının bulunmaktadır. Hazırlanan raporlara göre Leviathan Havzası olarak bilinen bölgede 3,5 trilyon metreküpe yakın doğalgaz ile 2 milyar varile yakın petrolün bulunduğu tespit edilmiştir (World Petroleum Resources Project, 2010). Ayrıca Süveyş Kanalı üzerinden Avrupa'nın ihtiyacı olan önemli petrol ve enerji transferi gerçekleşmektedir.

Bölgede bulunan rezervler komşu devletlerin birbiyle çeşitli ittifak yapmalarına

sebepe olmuştur. Bu ittifaklar Mısır ile İsrail arasında, Güney Kıbrıs ile İsrail arasında ve Rusya ile Mısır arasında gerçekleşmektedir (Aksoy, 2016, s. 3). Rusya, İsrail ile yakın temaslarda bulunarak bölgede söz sahibi olmak istediğinin altını çizmektedir. Ayrıca bölge ülkeleri sadece ekonomik ittifaklar değil, askeri tatbikatlar yaparak da güçlerini göstermektedir. Rusya ile Mısır arasında yapılan tatbikat bunun bir göstergesi olmuştur. Uluslararası çıkarların çatıştığı ve karmaşık bir hal alan Doğu Akdeniz güvenlik sorunlarının da baş gösterdiği bölge haline gelmiştir.

Kaynak: Kedikli, 2017, s.132

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Avrupa'nın yenilenebilir ve uzun vadeli kaynaklar ile Rus enerjisinden uzaklaşarak yeni doğal gaz tedarikçileri aramasına sebep olmuştur. AB ülkeleri Güney Kıbrıs aracılığıyla kendine yeni enerji kaynakları ve yolları edinme peşine düşmüştür (Pedro ve Stein, 2022, s. 15). AB'nin kendisine alternatif enerji bulmasının önüne geçmek isteyen Rusya ise yaptığı bölgesel ittifaklarla yine AB'nin karşısına çıkmaktadır. Küresel bir aktör olan ABD'nin birincil amacı ise Doğu Akdeniz'de Rus ve Çin yayılmacılığının önüne geçmek olmuştur. Bu amaçla ABD, Güney Kıbrıs'ta Fransa ile askeri üsler kurmuş ve gerginliği daha da artırmıştır (Yorulmaz, 2019, s. 83).

Rusya, Suriye askeri müdahalesinin ilan ettiği hedeflere ne siyasi ne de

ekonomik açıdan henüz ulaşamamıştır. Rusya, Suriye devletini garanti altına alma ve sonuç olarak Batı ile diyalogu yeniden tesis etme siyasi hedefini gerçekleştirememiştir (Kofman ve Rojansky, 2018, s. 20). Benzer şekilde Rusya, ne Suriye'nin doğal kaynaklarının ortaklaşa geliştirilmesinden ne de henüz gerçekleşmemiş yeniden inşa projelerinin sözleşmelerinden potansiyel ekonomik faydalardan hiçbirini deneyimlememiştir. Bunun nedeni, siyasi kurum inşasında ve Suriye topraklarının tamamı üzerinde tam egemenliğin restorasyonunda yeterli ilerlemenin olmamasıdır. Suriye çatışması, 2015-2017'ye kıyasla daha karmaşık bir aşamaya ulaşmış, çünkü askeri harekât bitmemişken, Suriye'nin kendi kendini barışın inşacısı ilan etme sorumluluğuyla yüklü olan Rusya, yeniden yapılanma ve kurum inşasında gereken sonuçlar gösterememiştir.

3.6.5. Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (2014)

Kırım, uzun tarihi ile birçok etnik kimliğe ev sahipliği yapmış ve son yüzyılda baskın bir şekilde Tatar nüfusuna sahip olmuştur. Rusya ile birlikte yarımada Ruslaştırılmış ve Tatarlar göçlere zorlanarak nüfuslarında ciddi düşüş yaşanmıştır. %12'ye kadar düşen Tatar nüfusunun dil olarak yine yaklaşık buna yakın oranlarda Kırım Tatarcasını kullanmaktadır (State Statistics Committee of Ukraine, 2011). Kırım'ın statüsü yıllar içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Değişmeyen tek şey ise Kırım'ın özerkliği konusunda olmuştur. Kırım, Ukrayna ile Rusya arasında zaman zaman el değiştirmiş ama hep özerk kalmıştır. 1954'te Nikita Kruşçev'in Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri olarak hizmeti sırasında, Kırım, Yüksek Sovyet Başkanlığı'nın tek taraflı kararnamesi ile Rusya Sovyet Federatif Cumhuriyeti'nden Ukrayna Sovyet Federatif Cumhuriyeti'ne devredilmiştir. 1991'de SSCB'nin dağılmasından sonra, tüm Ukrayna'da yapılan referandum sonucunda Kırım, Ukrayna içinde özerk bir cumhuriyet olmuştur (Matzek, 2016, s. 3). Kırım yarımadasının Rusya ve Azak Denizi'ndeki Rus donanması için stratejik önemi bulunduğundan Rusya, burayı tekrar ele geçirmek için en uygun zamanı beklemiştir. Ukrayna'nın başkenti Kiev'de büyük bir protesto dalgasıyla Yanukoviç hükümeti devrince ülke genelinde huzursuzluk yayılmıştır. Kırım'ın başkenti Simferopol'de de Rusya yanlısı protestolar düzenlenmiş. Silahlı maskeli kişiler Kırım'da hükümet binalarını ele geçirmiştir (Dilaver, 2017, s. 167). Bu güvensizlik ortamında Rusya Federasyonu, güçlerini Kırım'a konuşlandırarak ve nihayetinde kendi topraklarına katarak Ukrayna'nın

istikrarsızlığından yararlanmıştır. Bu eylemler uluslararası toplumun tepkisini çekmiş ve Rusya'ya karşı çeşitli yaptırımların uygulanmasına neden olmuştur. Özellikle ABD yönetimi yaptırımlar uygulayarak ve Ukrayna'nın yeni hükümetine desteği artırarak Rusya'ya karşı sert davranmıştır. Bu, krizi hızlandırmaya yardımcı olan aynı hatalı mantığa dayanmaktadır (The New York Times, 2014). Mevcut krizin ana nedeni NATO'nun genişlemesi ve Washington'un Ukrayna'yı Moskova'nın yörüngesinden çıkarma ve Batı'ya entegre etme taahhüdü olmuştur. Ruslar, Polonya ve Baltık ülkelerinin katılımı da dahil olmak üzere, NATO'nun önemli ölçüde genişlemesinden hoşlanmamıştır.

Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilmesi ve Ukrayna'nın doğusundaki savaşa daha fazla katılması Estonya, Letonya ve Litvanya'da derin bir korkuya neden olmuştur. 2004 yılında NATO üyeliğini kazandıktan sonra, Baltık Devletleri Rusya tarafından tehdit edildiğini hissetmiş ve Rusya'nın hava sahalarını ihlal ettiğini, sınırlarının yakınında askeri tatbikatlar düzenlediğini iddia etmiştir. Kırım'ın ilhakından bu yana Rusya, Baltık Devletleri sınırlarında artan sayıda askeri tatbikat yürütmektedir. En büyük askeri tatbikatını 2015 yılında yapmış ve bu askeri tatbikatlara yaklaşık 95.000 Rus kuvveti katılmıştır (Javed vd., 2019, s. 383). Baltık ülkelerinin bu jeostratejik öneminin nedeni, buzsuz limanları ve batıya açılan pencerelerinin olmasından kaynaklanmaktadır. Baltık bölgesi Sovyetler Birliği için büyük ekonomik ve coğrafi öneme sahiptir. SSCB zamanında elektrik motorları, makineler, radyo alıcıları ve diğer sanayi ürünleri burada üretildiği için bölge ekonomik açıdan her zaman değerli olmuştur. Bazı bilim insanları, Kırım'ın ilhakının Rusya'yı güçlendirdiğine ve cesaretlendirdiğine ve bölgedeki diğer çevreleri de ilhak edebileceğine inanmaktadır. Kırım'ın ele geçirilmesinden bu yana, Rus dış politikası dirilişçilik, ırkçılık ve milliyetçilik tutumunu benimsemiş ve taban tabana değişmiştir. Moskova'nın stratejisinin daha saldırgan hale gelebileceği ve daha fazla bölgeyi ele geçirebileceğinden endişe edilmektedir (Tsygankov, 2015, s. 282). Rus yayılmacılığı Baltık Devletlerini ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerini Rusya ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye ve savunma stratejilerini değiştirmeye zorlamıştır. Özellikle Ukrayna Savaşı, tüm bu devletleri Rusya'ya karşı hazırlıklı olmaları gerektiğini hatırlatmıştır.

Putin'in birleşmenin rasyonelitesini vurgulamasının birinci nedeni, Kırım'ın Rusya'nın tarihi bir toprağı olması ve Rusya'nın tarihi ve kültüründe özel bir yere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. 2014 yılında yaptığı konuşmada Putin, Kırım'ın Rusya

Federasyonu için olağanüstü bir öneme sahip olduğunu ve Rus halkının bu yarımada özel bir bağlılığı olduğunu açıklamıştır (Başaran, 2020, s. 96-97). Rus milleti için Kırım kutsal olduğunu söylemiştir. Kırım, Rus Donanması için bir üs olarak Rusya için stratejik öneme sahiptir. Karadeniz Filosu, 1783'te Prens Portkinkin tarafından kurulduğundan beri orada konuşlanmıştır (Tsygankov, 2015, s. 291). Filonun stratejik konumu, Rusya'nın 2008 Güney Osetya Savaşı'nda Gürcistan'la yaptığı savaşta yardımcı olmuş ve Rusya'nın Akdeniz ve ötesindeki güvenlik çıkarları için hayati önem taşımaktadır. Kırım nüfusunun yüzde 60'ından fazlası Rusça konuşmaktadır.

3.6.6. Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali (2022)

Ukrayna uzun zamandır Rusya tarafından küçük bir kardeş, geniş Rus dünyasının bir üyesi ve ayrıca bölgesel olarak önemli bir stratejik varlık, Rusya ile NATO arasında bir tampon olarak görülmüştür (Friedman, 2014, s. 3). Rusya'nın Ukrayna'ya bakışı sadece bu tampon bölge olmasından ibaret görülmemiştir. Putin Ukrayna'yı yirminci yüzyılda toprakları sık sık değiştirilen 'yapay bir devlet' olarak tanımlamıştır. Daha da önemlisi, Putin defalarca Rus ve Ukrayna halkının ortak tarihsel köklere ve ortak kadere sahip, pratikte tek bir halk olduğunu, ortak bir din, ortak inanç, benzer bir kültür ve dil, gelenek ve zihniyetlerinin olduğunu belirtmiştir (Laruelle, 2015, s. 118). Ukrayna bunu reddetmiş ve kendini bağımsız bir devlet olarak dünyaya tanıtmıştır. Hükümet değişikliğinden sonraki yönetimle beraber ülkedeki halk desteği Ukrayna'yı Avrupa Birliği ve NATO'ya doğru itmiş, Moskova'nın Ukrayna üzerindeki etkisi zayıflamıştır. 2014'te Moskova destekli cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in devrilmesiyle Rus birlikleri Kırım Yarımadası'nı ilhak etmiş ve Ukrayna'nın doğu Donbas bölgesini işgal etmiştir. O zamandan beri Ukrayna, Rusya ile açık bir çatışma içine girmiştir (Centre for Research and Evidence on Security Threats, 2019). Devrilme noktası, Kasım 2013'te dönemin cumhurbaşkanı Victor Yanukoviç'in AB ile bir Ortaklık Anlaşması ve derin ve kapsamlı bir Serbest Ticaret Bölgesi anlaşması imzalamamaya ve Rusya ile daha derin bir işbirliğini seçmeye karar vermesiyle meydana gelmiştir. Kiev'de Rusya anlaşmasından vazgeçilmesi ve AB'ye katılınması konusunda Batı yanlısı gösteriler başlamıştır. Gösteriler Aralık ayına kadar devam etmiş ve kanlı bir hal almıştır (Simura, 2015, s. 69). Yeni hükümetin yükselişinin ardından, yarı özerk Kırım bölgesi, Ukrayna'dan ayrılarak Rusya Federasyonu'na katılmak için 2014'te hızlı bir referandum düzenlemiştir. Rus hükümeti Kırım'ı ilhak etmeyi kabul ederken, batılı devletler bunu

Ukrayna egemenliğinin ihlali ve uluslararası düzen için bir tehdit olarak görmüştür. Çoğunluğu etnik Rus olan doğu şehirlerinden Kiev'deki yeni hükümete karşı ayaklanmalar başlamış, Kırım davasının cesaretlendirdiği bölgeler, Donetsk ve Luhansk Ukrayna'dan ayrılmak ve Rusya'ya katılmak için bastırmıştır. Oysaki, 1991 referandumunda nüfusun büyük çoğunluğu Ukrayna'nın bağımsızlığını desteklemiştir. Ancak ülkenin doğusunda ve batısında motivasyonlar çok farklı olmuştur. Batıda bağımsızlık desteği fiilen oybirliğiyle sağlanmıştır (Charap ve Darden, 2014, s. 8). Ukrayna ulusu için ana motivasyon, Ruslar tarafından yönetilmeyen, onların yerel vekilleri tarafından yönetilen bağımsız bir Ukrayna devleti yaratmak olmuştur. Donetsk bölgesindeki seçmenlerin yüzde 83,9'u bağımsızlığı desteklese de, bu bölgelerdeki insanların Batı Ukrayna milliyetçiliğine ve onun amaç ve sembollerine özel bir sempatisi olmamıştır. Doğuda, yaygın inanç, Ukrayna'nın ekonomik gücünün refah getireceği ve bu, on yıllardır Ukrayna sanayisini ve tarımını SSCB'nin daha az gelişmiş bölgelerini sübvans etmek için sömüren Moskova tarafından kasten bloke edilmiştir. Bu insanların istediği şey Rusya'dan bağımsızlık elde etmek değil, Sovyet sisteminden ve bocalayan ekonomisinden bağımsız olmak olmuştur (Brudny ve Finkel, 2011, s. 821). Yıllar boyunca, Rusya yanlısı Ukrayna Komünist Partisi, ülkenin doğusundaki ana siyasi güç haline gelmiştir. Bununla birlikte, Ukrayna'nın doğu ve güneyinde oylama, ulusal kimlik veya tarihi ve kültürel faktörlerden ziyade bireysel düzeydeki nitelikler ve hakim ekonomik koşullar meselesiyken, Batı Ukrayna'da ekonomik konular seçim tercihlerinde sadece küçük bir rol oynamıştır (Flynn, 2022, s. 196). Ülkenin batısındaki refahın doğusuna taşınmaması ve doğudaki Rus baskısı nedeniyle farkın açılmasına sebep olmuştur. Ayrıca Rusya'nın Ukrayna'nın doğu sınırına yakın yerlerde askeri tatbikatlar yapması Donbas'taki kitlelerini de cesaretlenmiştir (Chen ve Ferrara, 2022, s. 1). Donbas'taki bu durum, Rusya'nın Ukrayna siyasetini ve dış politikasını şekillendirmek için kullandığı en önemli araç olsa da, tek araç olmaktan çok uzaktır. 2014'ten bu yana, Ukraynalı yönetici seçkinler yalnızca Batı odaklı entegrasyon projeleri izlemiş, Ukrayna parlamentosu Ukrayna'nın bağlantısız statüsünü kaldırmış ve 2019'da Avrupa Birliği (AB) ve NATO üyeliğini resmi hedefler haline getirmek için Ukrayna anayasasını değiştirmiştir (Hurak ve D'Anieri, 2022, s. 121). Ukrayna hükümeti ayrıca kasıtlı Rus haberlerinin doğu bölgelerinde huzursuzluğu körükleyeceğinden korkarak Rus kanallarını Ukrayna kablo ağlarından hızla yasaklamıştır. Ukrayna, Rusya'nın medya saldırılarını püskürtmek amacıyla bir Enformasyon Bakanlığı bile kurmuştur. (Hutchings ve Szostek, 2015, s. 184). Rusya'nın

Ukrayna'ya karşı açtığı her cephede Ukrayna karşılık vermeye çalışmış ve Rusya'nın hedeflerini boşa çıkarmak istemiştir. İki ülke arasındaki savaş hükümetin devrilmesiyle çok önceden başlamış ve 2022 yılına gelindiğinde fiiliyata yansımıştır.

Kaynak: Anadolu Ajansı Erişim Tarihi: 30.06.2022 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-mariupol-uzerinden-kirima-ulasmak-istiyor/78095>

Rusya, 2014 yılında Kırım'ı ele geçirmesinden bu yana, Karadeniz'den Kırım Yarımadası ile arasındaki Kerç Boğazı'yla ayrılan Azak Denizi'ne erişimi kesmek için harekete geçmiştir (Maass, 2019, s. 616). Kerç Boğazı ve Azak Denizi, Ukrayna'nın işgal edilmemiş Donetsk liman kenti Mariupo'ya erişim sağladığı için, Donbas'ın hinterlandını temsil etmektedir. Rusya; Azak Denizi'ni uluslararası bir su yolu yerine bir Rus gölüne dönüştürmek, Ukrayna'nın genel ekonomisine zarar vermek, Donetsk'in boş bölgelerine siyasi baskı uygulamak ve Rusya'nın ne Ukrayna'nın ne de Batı'nın durdurmak isteyip de yapamadığı adımları atabileceğini bir kez daha göstermek istemiştir (Lott, 2022, s. 76). Ukrayna için iki potansiyel tehlike oluşmuştur; Donbas'taki savaş nedeniyle zaten kısıtlı olan Ukrayna'nın endüstriyel doğusundan gelen önemli geçiş yolları daha da sınırlandırılacak ve Rusya, Ukrayna'nın tüm Karadeniz kıyılarını potansiyel olarak bloke etme ve ülkeyi karaya oturtma yönünde bir adım daha atmış olacaktı (Pifer, 2018). Ukrayna, ABD ile Rusya arasındaki stratejik bölgelerin kontrolü savaşının bir uzantısı olmuştur. Rusya, eylemlerinden hareketle Kafkasya bölgesini ve Avrasya topraklarını dokunulmaz etki alanı olarak belirlemiştir (Kyle, 2012, s. 7). Kendi

çıkarları için her türlü eyleme başvurmuş, yeni savaşlar çıkarmaktan çekinmemiştir. Nitekim savaşın gölgesinde Ukrayna'nın doğusundaki Donbas, Luhans, Donetsk ve Herson bölgelerinde referandumlar yapmıştır. Bölge sakinlerinden bu dört Ukrayna bölgesinin bağımsızlık ilan etmesi ve ardından Rusya'ya katılması yönündeki önerileri oylamaları istenmektedir (The Guardian, 2022). Rusya, Ukrayna topraklarını kendi ülke sınırlarına katmak için sözde bir referandum düzenlemiştir.

Putin, Kiev'deki liderliği Neo-Naziler, Rus düşmanları ve Yahudi aleyhtarı olarak nitelendirdiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sırasında bölgede Hitler'in suç ortağı olan Bandera'nın ideolojik mirasçıları olarak nitelendirmiştir (Laruelle, 2015, s. 124). Doğu Ukrayna'daki halka Ukrayna'dan ayrılma ve Rusya'ya katılma çağrısında bulunmuştur. Rusya ile ABD ve Avrupalı müttefikleri arasında bir başka soğukluk patlak vermiş, ABD ve Avrupa'daki müttefikleri, Rusya'yı Ukrayna karşı ayaklanmasının ana oyuncusu olarak görmüştür. Rusya, hedefli yaptırımlar ve daha fazla yaptırım tehdidiyle karşı karşıya kalmış ve G8'den uzaklaştırılmıştır (Simura, 2015, s. 68). Rusya, Doğu Ukrayna'nın ayrılmasına karşı görüşmeleri ve konuşmaları kabul etse de hareketler üzerinde hiçbir kontrolü olmadığını savunmuştur.

NATO'nun askeri bir ittifak olmaya devam etmesi ve Rusya'nın kendi evinde bir askeri ittifakın kurulduğunu düşünmesi Ukrayna'nın stratejik açıdan önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Coğrafi olarak, Rusya ile Ukrayna sınırı, Rusya'nın başkenti Moskova'dan birkaç yüz mil uzaklıkta ve Ukrayna AB'ye ve ardından NATO'ya katılacaksa, Moskova'ya daha yakın bir mesafede bir Rus düşmanı getiriyor olacaktır (Putin, 2014). Bu, NATO donanmasının, çok yakınındaki bir şehirde olacağı anlamına gelecek ve bu, Rusya için bir yanılsama değil, tamamen gerçek bir tehdit yaratacaktır. Rusya'nın bu korkusu ve düşünceleri, Ukrayna ve Batı'yı ikna edecek bir temelde olmamıştır. Rusya, Ukrayna'ya jeopolitik bir perspektiften bakmış hatta Rusya'ya yakın bir ülke olarak Ukrayna'nın, Rusya'yı büyük bir devlet yaptığı ve Ukrayna olmadan Rusya'nın küresel bir öneminin olmadığından bahsedilmektedir (Götz ve Staun, 2022, s. 9). Rusya, Ukrayna'yı o kadar hayati bir konumda görmüştür ki bu savaş sebebiyle kendisine uygulanacak yaptırımları göze almıştır. Petrol de dahil olmak üzere Rusya'dan birçok ithalat durdurulmuştur. Taraflar Belarus ve Türkiye'de ateşkes için bir araya gelseler de kalıcı bir çözüm henüz sağlanamamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. RUSYA’NIN AB VE NATO İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEN GÜVENLİK ALGISI

4.1. Avrupa Birliği ve Rusya İlişkileri

Avrupa Birliği ile Sovyetler Birliği arasındaki işbirliği ve ilişkiler tam olarak Soğuk Savaş sona erdikten sonra başlamıştır. Özellikle Gorbaçov’un çeşitli alanlarda başlattığı reform ve değişim çabalarının dış politikaya yansımaları olmuştur. Berlin Duvarı yıkılıp Soğuk Savaş bitmiş, Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği’ne dönüşmüştür (Westerhof vd., 2006, s. 241). Avrupa’dan tek ses çıkmasını sağlayacak şekilde adımların atıldığı bu dönemde Sovyetlerden ayrılan Doğu Bloku ülkeleri de AB’ye katılım için başvuruda bulunmuştur. Tüm bunların sonucunda Rusya ile ilişkiler gerçek anlamda başlamıştır.

Bu bölümde Avrupa Birliği ve Rusya arasında gerçekleşen anlaşma ve işbirlikleri her iki yapının da siyasi, ekonomik, askeri alanlarda ve güvenlik alanında attığı adımlara ne şekilde yansıdığı ele alınmıştır. Bunu yaparken AB ile Rusya arasında imzalanan anlaşmalar, yaşanan çatışmalar ve AB’nin Rusya’ya duyduğu korku değerlendirilmiştir.

4.1.1. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Siyasi İlişkileri

AB ile Rusya arasındaki temel kabul edilebilecek ilk anlaşma Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması olmuştur. Bu anlaşma, belli şartlara bağlanmış stratejik ortaklığı kapsamaktadır. Rusya’nın anlaşmanın içerisinde yer alan demokratik normların, kurumların ve uygulamaların daha da geliştirilmesi ve insan haklarına ve bireysel özgürlüklere saygı gösterilmesi konusunda yükümlülüklerini üstlenip yerine getirmesi gerekmektedir (Papanikos, 2022, s. 17). Diğer alanların yanı sıra adalet, içişleri ve suç önleme ve kriz önleme ve yönetimi gibi diğer alanlarda ikili ve çok taraflı işbirliğinin yoğunlaştırılması, açık ve yapıcı diyalogun farklı düzeylerde ve çeşitli forumlarda, tüm ortak çıkar konularını kapsayacak şekilde genişletilmesini kapsamaktadır (Commission of the European Communities, 1995). Ayrıca uluslararası meselelerde de bu işbirliğinin diyalog halinde devam etmesini öngörmektedir. Ancak Rusya’nın Çeçenistan’a yaptığı müdahale AB’yi bu anlaşmanın gereklerinin ne kadarının yerine getirildiği konusunda

endişeye sevk etmiştir (Haukkala ve Medvedev, 2001, s. 30). AB, ilişkileri askıya alarak yükümlülüklerini yerine getirmeyen Rusya'yı cezalandırmıştır. Anlaşmanın ilkelerine yapılan saygısızlık AB için kabul edilemez olmuştur. Bu durum göstermiştir ki, ortaklık ve işbirliğine dayalı olması beklenen bu anlaşma aslında çıkarı dayalı ve samimiyet içermeyen, kağıt üzerinde bir anlaşma olarak kalmıştır. Bu sadece Rusya'nın değil AB'nin de kaybı olarak görülmektedir.

Avrupa Birliği, Sovyetlerden ayrılan ülkeleri bünyesine katması ve kendini dışarı karşı uluslararası bir aktör konumunda görmesi sonucunda Rusya'ya karşı daha gelişmiş ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Rusya için Ortak Strateji Belgesi hazırlayarak Rusya'ya bir şans daha vermek istemiştir (Tursunov, 2021, s. 1). AB, Rusya'yı hem çıkarları için hem de bölgede güçlü bir ortak olarak gördüğü için ilişkilerini tamamen yıkmak istememiştir. Belgede AB-Rusya stratejik ortaklığının vizyonu ve kapsadığı alanlar belirtilmiştir. Anlaşmazlıkların, çatışmaların, sorunların ancak işbirliği yolu ile çözüleceği, Rusya'nın Avrupa normlarını ve düzenlemelerini giderek daha fazla kabul edeceği yönündeki gerçek eğilimleri üzerinde durulmuştur (Trenin, 2008, s. 133). AB, Avrupa'da bir ayrışma ve çatışma değil; bütünlük ve birlik istemektedir. AB'nin çıkarmaya çalıştığı tek seslilik İkinci Çeçenistan Savaşı ile tekrar sekteye uğramıştır. Bazı konularda Rusya'ya karşı yine yaptırım kararları alınarak Rusya'nın anlaşmalardan doğan yükümlülükleri yerine getirmesi istenmiştir. Rusya ise tüm bunlara kulaklarını tıkamış, kendi çıkarlarını ön planda tutmuştur. Bu dönemde AB-Rusya ilişkileri Birlik düzeyinde değil, daha çok ikili görüşmeler şeklinde devam etmiştir.

Çeçenistan Savaşı bitince AB, 1996'da Rusya ile ilişkileri üzerinde tutarlı bir politika oluşturmaya yönelik AB çabalarının iyileştirilmesi için Rusya hakkında bir eylem planı hazırlamıştır. Plan, AB'nin Rusya ile sağlam bir ortaklık kurma kararlılığını belirttikten sonra, insan hakları, barışın pekiştirilmesi vb. ilkeleri içermiştir. Ayrıca Haziran 1996 seçimlerinde AB'nin gözlemci olarak yer alması gibi bazı hususları da ele almıştır (Biscop ve Coolsaet, 2003, s. 20). Rus anayasal ve yargı mevzuatının Avrupa Konseyi normlarıyla uyumlu hale getirilmesine yardımcı olmak, parlamentolar arası ve işbirliği ve avukatlar için eğitim programları, şehir eşleştirme ve yerel yönetim desteği programları, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi, Baltık bölgesi ve BDT ülkeleri ile enerji mevzuatının uyarlanması, nükleer sektörün bağımsız düzenlenmesinin kurulması, endüstriyel rekabet gücünün geliştirilmesine yardım, suçla mücadele için ortak çalışma, göç ve iltica hukuku konusunda işbirliği,

mevcut güvenlik ve silahsız mekanizmalar, AGİT'in güçlendirilmesi, Çeçenya'da nükleer kaçakçılığın daha sıkı kontrol edilmesi, dış politikada işbirliği, AB ile Rus diplomatlar arasındaki temasların güçlendirilmesi ve Rusya ile önleyici diplomasi konusunda görüşmelerin başlatılması konuları da ele alınmıştır (Hatipoğlu, 1997, s. 208). Bu nedenle, bu Eylem Planı ile AB, Rusya'da bir reform sürecini teşvik etmek için önemli bir ortaklık kurmayı taahhüt etmektedir.

Rusya'da 2000 yılında yapılan seçimlerde iktidar değişince AB'nin yaklaşımlarına bakış da değişmeye başlamıştır. AB'nin bir önceki dönemde geliştirdiği Ortak Strateji girişimlerine cevaben Rusya da AB'ye karşı Orta Dönem olarak bir strateji geliştirmiştir. Rusya'nın küresel ölçekte prestijini artırmak ve imajını güçlendirmek için kabul etmiş olduğu bu stratejisi aynı zamanda bir telafi niteliğinde olmuştur (Vahl, 2006, s. 5). Moskova'da yapılan AB-Rusya zirvesinde karşılıklı iyi niyet ve geleceğe yönelik olumlu beklentiler ortaya çıkmıştır. Putin, Rusya'nın dış ilişkilerinde Avrupa Birliği'ni birinci öncelik olarak gördüğünü ve Çeçenya'da siyasi çözüm arandığını belirtmiştir. Ortak bildiride karşılıklı çıkarlar, ortaklık ve güçlendirilmiş siyasi diyaloga olumlu göndermeler yapılmıştır. Rusya, Avrupa vurgusu yaparak uluslararası hukukun katı bir şekilde uygulanmasına dayalı yeni bir çok kutuplu uluslararası ilişkiler sistemine yönelik çalışmalarda yapıcı, güvenilir ve sorumlu bir ortak olarak kalacağına söz vermiştir (Haukkala, 2000, s. 39). AB, Rusya'nın siyasi bir çözüme ulaşma niyetini memnuniyetle karşılamıştır.

Rusya'ya yönelik strateji ortaklığı girişimleri Avrupa Birliği'nde artan bir hayal kırıklığına sebep olmuştur. Oluşturulan stratejiler, eylem planlarının işlevselliği ve AB ile Rusya arasındaki ilişkilerin gelecekteki gelişiminin başarıya ulaşması Rusya'nın, politikalarını, hukuk ekonomisini ve toplumunu yeniden yapılandırma girişimlerinin başarısına veya başarısızlığına bağlı olacaktır. Aksi halde AB ile ilişkilerinde tutarlı bir zemin oluşturamayan Rusya, AB'nin planlarına ve hedeflerine çok geç kalacaktır (Hazakis ve Proedrou, 2012, s. 10). Öte yandan ortak bir strateji ve politika izlemeyi Birlik içindeki ülkeler uygulayamazken Rusya'nın AB ile beraber ortak bir dil geliştirmesi mümkün görünmemektedir. Bu durum Rusya'yı daha çok ikili temaslarda bulunmaya itmektedir. AB ülkeleri Rusya ile iyi geçinen komşu olmak istemektedir.

Ukrayna krizi AB ile Rusya arasındaki ortaklığın kırılganlığını ortaya çıkarmıştır. Her iki tarafın da son çeyrek yüzyıl boyunca isteksizce inşa etmeye çalıştığı küçük güven, birkaç ay içinde paramparça olmuştur. AB ve Rusya, birbirlerinin niyetleri

ve eylemleriyle ilgili belirsizlik karşısında, birbirlerini karşılıklı olarak ‘en kötü’ ilan etmiştir (Hutchings ve Szostek, 2015, s. 187). Avrupa ve Rusya birlikte yaşama ve birbirlerinin ihtiyaçlarına uyum sağlama konusunda uzun bir geçmişe sahip olsalar da Ukrayna krizi, AB Rusya ilişkilerine onarılamayacak kadar zarar vermiş gibi görünse de, gelecekte anlamlı bir işbirliğinin mümkün olabileceğine dair hala umut bulunmaktadır. Her şeyden çok, yakınlıkları Avrupa ve Rusya’yı daha düzensiz ve istikrarsız bir uluslararası arenada ortak yapacaktır. Bu değişen bölgesel ve küresel ortama nasıl uyum sağlayacakları kuşkusuz AB-Rusya ilişkilerinin geleceğini belirleyecektir. İşbirliği ancak Avrupa ve Rusya, belirsizlik zamanlarında diyalogu azaltmak yerine artırmayı seçerlerse mümkün olacaktır. İkinci seçim, Avrupa kıtasında baş gösteren nükleer tehlikeyle birlikte yeni bir Soğuk Savaşın başlaması anlamına gelecektir.

4.1.2. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Ekonomik İlişkileri

Avrupa Birliği’nin Rusya’ya yaklaşımı ekonomik temelli olmuştur. Rusya’ya yönelik umutlar, esas olarak ülkenin sahip olduğu geniş insan ve doğal kaynaklardan kaynaklanmaktadır. Rusya, Batılı şirketler tarafından sömürülmeyi bekleyen devasa bir pazar olarak görülmüştür. Bundan başka, Avrupa’da yeni bölünmelerden kaçınmak için Avrupa güvenlik mimarisinin geliştirilmesine Rusya Federasyonu’nun daha fazla dahil edilmesi istenmiştir (Nitoiu, 2016, s. 94). Rusya’nın ekonomik liberalleşmesini ve piyasa ekonomisinin kurulmasını sağlamak için ekonomik reform ve AB-Rusya ekonomik etkileşiminin teşvik edilmesi yönünde daha fazla ilerleme ve daha geniş bir Avrupa ekonomik refah bölgesine ve dünya ekonomik sistemine katılım sağlanması için hedefler belirlenmiştir (Haukkala ve Medvedev, 2001, s. 25). AB tarafından ortaya konan strateji anlaşmalarının temelinde ekonomik hedefler bulunmaktadır. Özellikle enerji konusunda dışa bağımlı olan Avrupa yeni yollar ve arayışlar içine girmiştir.

Rusya ve Avrupa Birliği arasında gerçekleşen Enerji Şartı Anlaşması ile bu alandaki işbirliği resmi bir yapıya kavuşturulmuştur. Daha sonra anlaşmanın tarafları çoğalmış ve küresel bir anlaşma haline dönüşmüştür. Putin’in başa gelmesiyle gücüne güç katan Rusya sürpriz bir şekilde anlaşmadan çekilerek bu alanda tek söz sahibi ülke olmak istemiştir (Caner, 2014, s. 322). Rusya’nın çekilmesi, Enerji Şartı Anlaşması’nın etkisini azaltmıştır. Yine de Enerji Şartı AB ile yatırımcılar arasında gerçekleşen enerji

politikalarının hukuki bir dayanağı olmuştur. Gücünün azalmasının ardından modern bir yapıya kavuşturulması için adımlar atılmıştır.

Putin dış politikasında, ekonomik modernizasyon ihtiyacına yapılan vurgu bulunmaktadır. Putin, Rusya ile en gelişmiş batılı devletler arasındaki büyük ekonomik ve teknolojik uçuruma dikkat çekmiş ve Rusya'nın küresel ekonomiye tam olarak entegre olması ihtiyacının altını çizmiştir (Putin, 2014, s. 9). Haziran 2000'de onaylanan dış politika doktrininde Rusya'nın küresel ekonomik entegrasyon ihtiyacına büyük önem verilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmak, Rus dış politikasının temel amacı olmuştur. Rusya'nın AB ile ilişkilerinin gelişimi, bu ekonomik zorunluluklardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Rusya'nın ana potansiyeli ve altyapısı Avrupa'da yoğunlaşmış ve bu nedenle Rusya'nın dünya ekonomisine erişim arayışında Avrupa'yı atlayamayacağı görülmüştür. Bu nedenle Avrupa, Rusya'nın dış politikasının önemli bir odak noktası olmuştur. Haziran 2000 dış politika doktrini, Avrupa'yı Rusya'nın bölgesel öncelikleri listesinde BDT'den sonra ikinci sıraya yerleştirmiştir (Smith, 2004, s. 3). Bunun yanı sıra, Avrupa ile yakın bir ilişkinin geliştirilmesi, Rusya tarafından artık küresel ekonomiyle bütünleşmenin ve uluslararası sistemde ilgili bir oyuncu olarak kalmanın bir yolu olarak algılanmaktadır. Daha fazla devlet katıldıkça, AB kaçınılmaz olarak Rusya'nın Avrupa'daki ana odak noktası haline gelmiştir.

AB Rusya'yı 2002'den itibaren bir piyasa ekonomisine sahip olarak kabul etmesine rağmen, Rusya AB ile olan ticari ilişkisi konusunda bazı endişelere sahiptir. Rus liderliğinin AB işletmelerinin Rusya'ya yatırım yapabileceği ve Rusya ile ticaret yapabileceği uygun bir yasal ortam yaratamaması, ekonomik ilişkinin gelişimini büyük olasılıkla engelleyecektir (Liadze vd., 2022, s. 1). Geçmişte yaşanan olumsuzluklar bu yönde olmuştur. Rus teknik ve yasal standartlarının AB standartlarına uymasını sağlama görevi, Rus liderliğinin kapasitesinin ötesindedir. Rusya, önümüzdeki on yıllar boyunca AB için bir hammadde beklentisinden biraz daha fazlası olarak kalabileceği sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Üstelik Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı savaş ve maruz kaldığı yaptırımlar bunun bir göstergesi olmuştur. Bir anlamda Batı değerleri için savaş veren Ukrayna, AB tarafından desteklenmesi mecburi bir ülke ve taraf olmuştur.

Ayrıca düşük üretim maliyetlerinin bir sonucu olarak, Rusya Avrupa'nın en büyük doğal gaz tedarikçisi ve önemli bir ekonomik ortak olmaya devam etmekte, ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının Rus ihracatındaki payını artırmayı amaçlayan bir devlet yatırımının olmaması Rusya'nın ekonomik modelinin sürdürülebilirliği

konusunda şüphe uyandırmaktadır (Samylovskaya vd., 2022, s. 2). Dünyadaki yenilenebilir enerji kaynaklarına yöneliminden dolayı gaz tüketiminin yüzyılın ortalarında hızla düşmesi beklenmektedir. 2030 gibi erken bir tarihte bile, yaklaşan bu talep uçurumu Rusya'daki seçkinlerin tedirginliğinin başlıca kaynaklarından biri olmaktadır. Kremlin hem Batı'dan hem de Çin'den teknolojik bağımsızlığını elde etmek istemektedir (Babkin Alexander vd., 2017, s. 13). Bu sebeple kendini 5G ve yapay zekaya önemli devlet yatırımlarını kolaylaştırmaya zorlamaktadır. Rusya'nın üniversiteleri ve araştırma merkezleri bu göreve hazır olsa da yaygın yolsuzluk ve devletin ekonomideki genişleyen eli, özel yatırımları kısıtlamakta ve Rusya bu teknolojileri geniş ölçekte üretememektedir (Roaf, 2000, s. 2). Bunun sonucunda Rusya, teknolojik egemenlik konuşmalarına rağmen, bir dereceye kadar ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık sağlayan Çin, Japonya, Güney Kore, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nden önemli teknolojileri ithal etmektedir. Rusya ekonomisinin temel direkleri mineraller ve fosil yakıtlar olmaya devam etmektedir.

4.1.3. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Askeri İlişkileri

Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler sadece her iki taraf için değil, bir bütün olarak küresel siyaset için de büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple taraflar birbiriyle etkileşim içinde olmaktan geri durmamıştır. AB, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası geliştirme hamlelerinde bulunmuştur. 2000'de Paris'teki Rusya-AB zirvesinde, AB'nin Rusya'yı gelecekteki AB kriz yönetimi operasyonlarıyla ilişkilendirmesi ve Rusya ile AB'nin güvenlik konularında stratejik bir diyalog geliştirmesi ve güvenlik konularında özel istişarelerde bulunması kararlaştırılmıştır (Fischer, 2008, s. 124). Silahsızlanma, silahların kontrolü ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi konularında düzenli istişarelerin kapsamının genişletilmesi de bu zirvede görüşülmüştür. 2001'de Putin, Rusya'nın kitle imha silahlarının yayılmasını kontrol etmek için hem NATO hem de AB ile daha geniş bir işbirliği yapmak istediğini söylemiştir. Haziran 2001'de Rusya, Avrupa güvenliğinin gelecekteki mimarisini oluşturma ve kriz durumlarını çözme konusunda AB ile diyalogunu sürdüreceğini belirtmiştir (Smith, 2004, s. 9). Ancak AB, Rusya ile bir güvenlik politikası geliştirmede başarılı olursa ve uzun vadede askeri bir yetenek kazanırsa, bu Moskova için karışık bir durum olacaktır. Özellikle AB doğuya doğru genişledikçe, geleneksel olarak Moskova'dan şüphe duyan devletleri de içine alırken, bir AB dış politikasının her zaman

Rus dış politikasıyla örtüşeceğinin garantisi bulunmamaktadır. AB ve Rusya'nın, eski Sovyet devletlerinin yakın çevrelerinde çatışan çıkarları olmuş, özellikle de Rusya'nın önemli güvenlik çıkarlarına sahip olduğunu düşündüğü silahlı çatışmaların ortaya çıkması muhtemeldir. Nitekim Ukrayna ile yaptığı savaş, bunun bir göstergesi olmuştur.

Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki güvenlik ve savunma alanındaki işbirliğine ilişkin konularda daha fazla şeffaflık ve öngörülebilirliğe ihtiyaç duyulmaktadır. 1999 Helsinki AB zirvesi konferansının ardından, Rus askeri analistleri Batı ile gelişmiş işbirliği beklentileri konusunda oldukça iyimser görünmüştür (Solana, 1999, s. 4). Kabul etmek gerekir ki, özellikle AB'nin savunmayla ilgili hamlelerinin her zaman Rus askeri liderlerinin NATO'nun aşınmasını hayal etmelerine hizmet ettiği göz önüne alındığında, bu iyimser tutum her zaman haklı olmayabilecektir. O zamandan beri, Rusya-AB savunma işbirliği meselesi giderek ilgi odağının dışında kalmıştır. Şüphesiz, birçok Rus politikacı ve askeri planlamacılar, Rusya-AB güvenliğini ve işbirliğine dayalı çabaların geliştirilip sürdürüldüğünü görmek istemektedir. Ne yazık ki, bu konuda herhangi bir pratik reçete sağlamak için yeterli donanıma sahip olmamışlardır.

Avrupa Birliği, kuruluşundan itibaren tam olarak askeri bir örgüt olarak varlık göstermemiş, ekonomik bir entegrasyon üzerinde durmuştur. Avrupa ve AB'nin güvenliği ve askeri politikalarından ABD ve NATO sorumlu olmuştur. 1991'de Sovyet sonrası Rusya Federasyonu'nun ortaya çıkmasından bu yana, Kremlin, ülkenin batı kanadının güvensizliği ile meşgul olmuştur. Rusya'nın bu meşguliyeti, Soğuk Savaş bittiğinden bu yana Avrupa güvenliğindeki tartışılmaz eğilimlere meydan okuyarak birçok kez kendini göstermiştir (Raudaskoski, 2018, s. 13). 1990'larda Rus liderler, NATO'nun Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nden yeni üyeler kabul etmesine karşı çıkmıştır. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, ABD Başkanı Bill Clinton'ı kıtayı yeniden bölmeye çalışmakla suçlamıştır. Rusya ordusu, ittifakın muhtemel üyelerini nükleer silahlarla tehdit etmiş, dış istihbarat servisini genel olarak askeri misilleme konusunda uyarmıştır (Rumer ve Sokolsky, 2022, s. 3). Avrupa Birliği ise NATO'nun doğuya doğru genişlemesini desteklemiştir. Rusya ve AB arasında savunma ve güvenlik alanındaki işbirliği, daha sistematik bir biçimde de olsa, 11 Eylül'den sonra, yüksek düzeyde siyasi diyalogla sınırlı kalmıştır. Terörle mücadele kampanyası yürütülürken, AGİT yozlaşmaya devam etmiş ve Rusya, bu örgüte hayat vermek için tasarlanmış tek bir ciddi girişimde bulunmamıştır (Moshes, 2003, s. 46). Tüm bunlar, Rusya'nın Avrupa'ya yönelik politikasının ana ve kalıcı teması haline

gelmiş ve Aralık 2021’de Ukrayna’ya karşı savaşın başlangıcı olarak ABD ve NATO’ya sunulan Avrupa güvenlik düzenlemelerini temelden gözden geçirme talepleriyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Rusya’nın Avrupa politikasının şekillenmesinde AB ve NATO yayılcı politikalarının etkisi büyük olmuştur.

4.1.4. Avrupa Birliği Sınırlarının Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği’nde Güvenlik Algıları (1947-1991)

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş döneminde Rus dış politikasında diğer Avrupa kurumlarına göre çok daha az önemli bir yer işgal etmiştir. AB, öncelikle ekonomik bir örgüt olarak algılanmış, Avrupa’da önde gelen bir siyasi ve güvenlik rolü üstlenmesi ise, Rus makamları tarafından yavaş yavaş tanınmaya başlayan bir süreç olmuştur. Kuşkusuz Rusya, AB’nin kendisini büyük güç olarak algılamasını istememekte ve Almanya ve Fransa gibi geleneksel büyük Avrupa güçleri ile ikili ilişki yürütmeyi seçmektedir (Smirnov, 2019, s. 308). AB pazarına erişim Moskova tarafından önemli bir hedef olarak görülse de, daha yakın bir siyasi ilişkinin potansiyel faydaları ancak yavaş yavaş idrak edilmiştir. 1990’ların başında Batı demokratik topluluğunun bir parçası olmaya hevesli olan Rusya, kısa süre sonra sahte demokrasiye başlamış ve ardından Putin’in geri dönüşünden sonra oligark bir yönetim anlayışını benimsemiştir (Bildt, 2015, s. 10). AB’nin Rus dış politikasındaki görece düşük profilinin bir diğer önemli nedeni de, zaman zaman aksi yönde yapılan basın açıklamalarına rağmen üyeliğin ciddi bir politika seçeneği olarak görülmemesidir. Rusya’nın devasa boyutu, Avrasya jeopolitik konumu, küresel çıkarları ve kendisini büyük bir güç olarak algılamaya devam etmesi, AB üyeliğinin kısıtlamalarını kabul etmeyi çok zorlaştırmaktadır. Rusya’nın üyelik için bir başvurusu da olmamıştır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca, o zamanlar adı Avrupa Topluluğu olan AB ile SSCB arasında gözle görülür bir ilişki bulunmamaktadır. Bu durum, hem Sovyetler Birliği’nin AT’yi Batı ittifakının ekonomik ayağı olarak görmesinden hem de AT’nin COMECON’u uluslararası bir organizasyon olarak tanımaktaki isteksizliğinden kaynaklanmıştır (Brühlhart ve Koenig, 2006, s. 22). Dolayısıyla, ikili ticaret anlaşmaları da taraflar arasında değil, AT’ye üye ülkeler ile Sovyetler Birliği arasında yapılmıştır. Rusya-AB ilişkilerinin oldukça yavaş gelişmesi, yalnızca Rusya’nın dış politika gündemindeki nispeten düşük konumlarına atfedilmemelidir. AB de ihmalden kısmen

sorumlu tutulmuştur (Gower, 2000, s. 66). Kendi iç gündemi (Maastricht, ekonomik ve parasal birlik ve üç Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi ülkesinin katılımı) ve doğu-orta Avrupa ülkelerine genişleme olasılığı ile meşgul olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde İsveç ve Finlandiya'nın üyelik sürecinin başlaması Rus güvenlik algıları açısından tehditsel olarak görülmüştür. Dördüncü genişleme dalgası ekonomik olarak AB'ye çok şey katsa da Rusya'nın güvenlik kaygılarını ateşlemiştir. Kendi sınırında bulunan komşularının Batı bloğu içerisine girmeye çalışması Rusya için düşündürücü olmuştur.

4.1.5. Avrupa Birliği Sınırlarının Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu'nda Güvenlik Algıları

AB-Rusya ilişkisi, hem Avrupa Birliği'nin hem de Rusya'nın dış politikaları ve ilişkilerinin anlaşılmasında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki iki kutuplu rekabet Avrupa'nın iç entegrasyon süreçlerini yönlendirirken, Soğuk Savaş Sonrası Dönem yeni Avrupa'yı uluslararası sisteme entegre etmek için ekonomik ve siyasi zorunluluklar içermektedir (Bildt, 2015, s. 3). Özellikle Avrupa Birliği'nin acil entegrasyon gündemi, Doğu Avrupa'da planlanan genişlemesi Rusya ile tutarlı ve yapıcı bir ilişki ortaya konulmasını gerektirmektedir. Rusya ile yapıcı bir ilişkiye duyulan ilgi, yalnızca Finlandiya'nın katılımıyla AB'nin yakın komşusu olduğu için değil, aynı zamanda AB'nin ana ticaret ortağı olan Rusya'nın muazzam ekonomik, ticari ve bilimsel potansiyel sergilemesi nedeniyle önemli olmuştur (Herrbeg, 1997, s. 5). En önemlisi, Rusya uluslararası siyasi sistemde kilit bir oyuncu olmaya devam etmektedir. Bu nedenle yeni Avrupa güvenlik mimarisinin istikrarına önemli bir katkıda bulunmaktadır. Finlandiya'nın 1995 yılında Avrupa Birliği'ne katılmasının ardından Rusya ve Avrupa Birliği komşu olmuş, mevcut genişleme dalgası tamamlandığında, Baltık, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de katılımıyla Rusya-AB ortak sınırı daha da uzamıştır (Raudaskoski, 2018, s. 18-19). Bu durum, Rusya'yı Avrupa entegrasyon çabalarının merkezine yaklaştırmaya hizmet etse de Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki mevcut eşitsizliklerin daha görünür olmasını sağlamıştır. Rusya bir sanayi toplumu olmaya devam ederken, Avrupa Birliği ülkeleri evrimin sanayi sonrası aşamasına çoktan girmiş bulunmaktadır (Khudoley, 2003, s. 8). Bugün Rusya-Finlandiya sınırı, dünyanın

herhangi bir yerindeki diğer ulusal sınırlardan daha fazla karışıklık ve karışıklık barındırmaktadır (Raudaskoski, 2018, s. 15). Özellikle Ukrayna savaşı sonrası Finlandiya'nın sadece AB üyeliği ile sınırlı kalmayacağını anlaşıldığı, bu karışıklığı giderek keskinleştirmektedir.

AB'nin 'Gündem 2000'inin Temmuz 1997'de yayınlanması ve Aralık ayında önde gelen beş adayla (Estonya dahil) müzakerelere başlama kararı, her iki taraf olarak Rusya-AB ilişkilerinin gelişmesine yeni bir ivme kazandırmıştır. Rusya, AB'nin doğruya doğru genişlemesinin olası sonuçlarını değerlendirmiştir (Gower, 2000, s. 67). AB'nin genişlemesine temel bir itirazı olmamasına rağmen, kendisi için olası bir olumsuz etkiden kaçınma konusunda endişe taşımaktadır. Moskova; AB'nin doğası, rolü ve gelişme eğilimleri hakkında yeterli bir değerlendirme yapmak için gerekli idari ve uzman kaynaklara sahip olmamıştır. 1996-97'den itibaren Rusya, AB'yi daha çok ABD ve NATO ile olan huzursuz ilişkilerinin bir unsuru olarak görmüştür.

Moskova, Rusya'nın Avrupa kurumlarına dahil edilmesini amaçlamayan, Avrupa ile gelecekteki ilişkilerin kesin bir tanımını stratejik bir ortaklık olarak tanımlamaktadır. Moskova'ya göre böyle bir stratejik ortaklık, Rusya'nın bir dünya gücü olarak hareket etme özgürlüğünün korunmasını ve tek tek büyük sorunların, tüm Avrupa'nın ve küresel sorunların çözümünde Rusya ve AB'nin etkileşimi içinde çözülmesini sağlayacaktır (Fischer, 2008, s. 117). Aynı zamanda Avrupa güvenliğinin Avrupalılar tarafından sağlanmasında işbirliği yapılmasını uygun görmektedir. Ayrıca Rusya'nın hedeflerinden biri de Sovyet sonrası alanda ekonomik ve siyasi işbirliğinin ana kurumu olarak BDT'nin korunması sağlamaktır (Bordachev, 2003, s. 42). Rusya AB ile işbirliğine yanaşmakta ancak iç işlerine dahil olmasını engellemek için biraz mesafeli de durmaktadır. Tüm bu stratejileriyle her şeyden önce Rusya'nın kendi çıkarlarını AB ile ilişkilerinden öncelikli tuttuğu anlaşılmaktadır.

AB içindeki Finlandiya ve Almanya faktörlerine bağlı olmasının yanı sıra, yeni kurulmuş bir devlet olarak Rusya Federasyonu ile ilişki kurulması AB'nin çıkarına hizmet etmiştir. Sınırlarının dibinde kurulmuş bir Birliğin Rusya'yı dışlaması ya da kapılarını kapatması AB'nin değerleriyle de uyuşmayacaktır. Nitekim Rusya'ya karşı ilk adımı atan da çoğunlukla AB olmuştur. Rusya'nın çöküş sonrası toparlanıp tekrar ayağa kalkmasında AB yardımlarının etkisini gözardı etmemek gerekmektedir. Rusya'sız bir AB, AB'siz bir Rusya mümkün olmayacaktır. Günümüzde Ukrayna Savaşı ile AB'nin de yaptırım uygulamak zorunda kaldığı Rusya ile olan ilişkiler savaş

bittikten sonra telafi edilecektir. Tıpkı Çeçenistan Savaşı'nda olduğu gibi bu savaşta da ilk etapta değerleri adına adım atmak zorunda kalan AB, uzun vadede bu politikasını sürdürmeyip Rusya ile ilişkilerine kaldığı yerden devam edecektir.

4.1.6. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatında Rusya Federasyonu'nun Tutumu

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Soğuk Savaş sırasında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (1 Ocak 1995'ten itibaren Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) tarafından uğruna savaşılan değerler için bir zafer niteliği taşımıştır. Bu değerler artık Orta ve Doğu Avrupa'da genel kabul görmüştür. NATO ve AB'nin aksine, AGİT, çok geniş bir coğrafyada Kuzey Yarımküre'yi kapsayan bir pan Avrupa örgütü olmuştur (Merlingen ve Ostrauskaite, 2005, s. 127). Rusya Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un heyecanla bahsettiği Avrupa Evi gibiydi ve pek çok Avrupalı için örgüt, Soğuk Savaş sonrası dünyada hayati bir rol oynamıştır (Bailes vd., 2008, s. 66). Bununla birlikte, Avrupa'da belirleyici olarak güvenlik ve savunma örgütü olarak ortaya çıkan yapı AGİT değil NATO olmuştur. Bu sebeple ortak değerler sadece AGİT'in değil, aynı zamanda NATO'nun da zaferi olmuştur. Buna ek olarak, NATO, Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni demokrasilere artık Varşova'dan doğrudan bir tehdit olmasa bile gerçek bir güvenlik garantisi sunmuştur. AGİT ilkelerine göre, II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan sınırların askeri yollarla değiştirilmeye çalışılması kabul edilmemekte, ancak bu ilkeyi destekleyecek özel bir mekanizma da bulunmamaktadır (Debuysere ve Blockmans, 2019, s. 259). Atlantik Şartı'nın 5. maddesinde, bir üye ülkeye yapılan saldırının bir bütün olarak NATO'ya yapılmış bir saldırı olarak görülmesi gerektiği ve İttifak'a özgü olan bu dayanışma açıkça belirtilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni Rusya için başlangıçta AGİT'i Avrupa'daki güvenlik örgütü haline getirmek net bir hedef olmuştur çünkü bu örgütte Rusya ve ABD eşit düzeyde bulunmuştur (Hækkerup, 2005, s. 371). Ancak Moskova kısa süre sonra bunun böyle olmadığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Sadece yeni demokrasiler NATO'yu tercih etmekle kalmamış, aynı zamanda Rusya'nın kendisi de barışı koruma operasyonları söz konusu olduğunda AGİT'i kendi yakın çevresinde kullanmaya istekli davranmamıştır. AGİT'in görevi daha çok yumuşak güvenlik olarak söz edilen silah kontrolü, çatışma önleme, demokratikleşme, seçim izleme, medya özgürlüğü, terörle mücadele koordinasyonu, azınlık hakları ve cinsiyet eşitliği gibi konularda olmuştur (Bailes vd., 2008, s. 70).

AGİT bu kapsamda Balkanlar, Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'daki 17 saha operasyonu hala önemli bir rol oynamaktadır. Ancak askeri ve operasyonel olarak sert güvenlik söz konusu olduğunda, AGİT için dışında kalmıştır. Bu nedenle, Soğuk Savaş sonrası dünyada AGİT'in azaltılmış rolünü tanımlayan, yalnızca Ruslar değil, aynı zamanda Avrupalılar ve Amerikalılar gibi birçok faktörün karşılıklı etkileşimi olmuştur.

Sovyetler Birliği geleneksel olarak AGİK/AGİT'in güvenilir bir destekçisiyken, başlangıçta aynı politikayı izleyen Rusya Federasyonu, o zamandan beri bu rolü terk etmiş ve Örgüt'ün giderek daha açık ve keskin bir eleştirmeni haline gelmiştir (Zellner, 2005, s. 390). Rusya'nın tutumundaki bu değişiklik, örgütün geleceği için hayati önem taşımaktadır, çünkü aktif Rus katılımı olmayan bir AGİT varlık nedenini büyük ölçüde kaybedecektir.

1990'ların başında, Rusya NATO'nun feshedilmesini ve o zamanki adıyla AGİK'in Avrupa'da güvenlik için karar alma mekanizmasının merkezi bir platform olmasını beklemiştir. Ayrıca Rusya, hem BM hem de AGİK aracılığıyla barışı koruma yetkileri elde etmeye ve böylece Sovyet sonrası alanda özel statüsünü meşrulaştırmaya çalışmıştır (Kropatcheva, 2012, s. 377). RF yavaş yavaş bunların yerine getirilemeyeceğini anlayınca, AGİK reformunu aktif olarak sürdürmeye, onu hırslarını tatmin edecek Örgüt haline getirmeye başlamıştır.

Rusya, AGİT'te daha büyük bir rol ve dolayısıyla statü ve güç kapasitesini en üst düzeye çıkarmayı arzulamaya devam etmektedir. Rusya, Örgüt üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmak, AGİT içindeki stratejilerini daha etkin bir şekilde takip edebilmek ve dış politika çıkarlarına aykırı ve iç politikasına müdahale edebilecek her türlü çalışmayı engellemek istemektedir.

4.2. NATO ve Rusya İlişkileri

4.2.1. NATO ve Rusya Federasyonu Siyasi İlişkiler

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO, kimliğini tanımlamak ve varlık nedenini netleştirmek için mücadele etmeyi sürdürmüştür. Kısmen genişlemeye de yansıyan siyasi hedeflerini geliştirirken önemli ilerlemeler kaydetmiş ve faaliyet alanlarını kendi bölgesinden çok öteye taşımıştır. Soğuk Savaş sonrasında hem Rusya

hem NATO için Soğuk Savaş günlerinin ötesine geçme istekliliğine dayanan ılımlı bir hava oluşmuştur. NATO, demokratik yönetimleri pekiştirmeye yardımcı olmak için ortaklık ruhu içinde doğuya doğru genişlemiştir. Atmosfer o kadar iyi olmuştur ki, 1990 gibi erken bir tarihte, NATO Genel Sekreteri Moskova'yı ziyaret ettiğinde çatışma döneminin sona erdiğini ve geçmişin düşmanlık ve güvensizliğinin gömülmesi gerektiğini ilan etmiştir (Kramer, 2009, s. 47). Ayrıca ABD Dışişleri'nden yapılan açıklamada da Rusya'nın önemi, Rusya'nın bir NATO üyesi devlet olması gerektiği önerisiyle daha da vurgulanmış, aksi takdirde tarihteki en başarılı ittifakın tarihin çöplüğünde kaybolacağını öne sürmüştür (Forsberg ve Herd, 2015, s. 43). Rusya'nın da NATO'ya bakışı bu yönde olmuştur. Rusya, Avrupa'daki bölünmelerin üstesinden gelmek için etkili bir mekanizma olarak NATO ile işbirliğine dayalı bir ortaklık stratejisini savunmuştur. Ayrıca Rusya'nın NATO'nun insan haklarına riayet ve geniş bir yelpazedeki sorunlar üzerinde siyasi istişare konusundaki deneyimine ilgiyle bakacağını da kaydetmiştir.

NATO ve Rusya arasında kurulan bu olumlu atmosfer, Rus politikaları NATO ile çelişecek şekilde daha pragmatik bir milliyetçilik rotasına yönelince 1994 yılına gelmeden sona ermiştir (Sarotte, 2019, s. 20). Örgütün demokratik güvenlik oluşturma çabalarına destek olması, zamanla Rusya'nın sınırlarına dayananınca ılımlı atmosferden eser kalmamıştır. Moskova'ya karşı istikrarlı, müreffeh, birleşik bir Avrupa-Atlantik bölgesi oluşturulamamıştır. NATO normlarına uygun savunma reformu yapma veya NATO kuvvetleriyle birlikte çalışabilirliği geliştirme konusunda Rusya'nın kapasitesi ve ilgisi olmamıştır. Moskova, gücü kendi içinde merkezileştirmiş, Sivil Toplum Kuruluşları'nın faaliyetlerine yeni kısıtlamalar getirmiş, ekonomi, özellikle de enerji sektörü üzerindeki devlet kontrolünü büyük ölçüde artırmıştır (Braun, 2008, s. 16). Rusya'nın önceliği, çok karmaşık bir iç gündemi ele almak ve istikrarlı işbirliğine dayalı uluslararası ilişkiler geliştirmek olmuştur. Bununla birlikte, Moskova'nın büyüklüğü, büyük güç kompleksi, uluslararası sahnedeki önemi, muazzam enerji kaynakları ve nükleer gücü, ortaklığı engellemese de devamını getirememiştir. Çoğu Rus için NATO, bir Soğuk Savaş kurumu ve ortadan kaldırılması gereken bir saldırgan blok olmaya devam etmiştir.

Soğuk Savaş öncesi NATO genişlemelerinin Rus devleti veya Rusya toprakları üzerinde doğrudan bir etkisi olmamıştır. Hiçbir sınır değişmemiş ve Rusya hiçbir ittifak, ticaret anlaşması veya diğer kurumsal düzenlemeleri kaybetmemiştir (Kramer, 2009, s.

45). Kasım 1990'da, Sovyet başkanı Mihail Gorbaçov, tüm egemen devletlerin kendi güvenlik ilişkilerini oluşturma hakkını onaylayan Paris Şartı'nı imzalayınca Moskova, tampon olarak kabul edebileceği şeyi kaybetmiştir. Üstelik sonraki yıllarda NATO, güçlerini Almanya'nın ötesine taşımama taahhüdünü ihlal etmiştir (Marten, 2020, s. 402). ABD'nin yeni bir silahlanma yarışı yaratan balistik füze savunma sistemlerinin konuşlandırılması, NATO ile Rusya arasında karşılıklı güven seviyesini azaltan ciddi bir provokasyon olarak görülmüştür. Dolayısıyla, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası coğrafi genişlemesi Rusya'nın güvenlik çıkarlarını tehdit etmiş ve Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde gerilemeye neden olmuştur.

Ukrayna Savaşı nedeniyle küresel ölçekte yaşanan krizler dünyada yönetim anlayışının değişmesine neden olmuştur. NATO'ya üye olan Batı dünyasında çeşitli iktidar değişiklikleri meydana gelmiştir. İtalya'da aşırı sağ gruplar, Almanya'da ABD yanlısı iktidar başa gelmiş ve İngiltere'de siyasal iktidarsızlık sonucunda kısa süre içerisinde değişim yaşanmıştır. Savaşla beraber küresel ölçekte yaşanan gıda ve enerji krizleri, işsizlik ve göçler, devletleri dışa kapatmış ve aşırı söylemleri beslemiştir. Rusya'ya karşı siyasal olarak tavır alan Batı dünyasındaki bu değişikliklerin savaştan sonra da uzun bir süre devam edeceği düşünülmektedir.

Rus işgalinden bu yana 4,7 milyondan fazla insan Ukrayna'dan kaçarak mülteci durumuna düşmüştür; küresel olarak, mülteci seviyeleri 2020'de zaten tarihi bir yüksekliğe ulaşmışken 26 milyondan fazla mülteci zorla yerinden edilmiştir (Guenette vd., 2022, s. 16). Ukrayna'daki savaş, muhtemelen daha fazlasının -çoğunlukla kadın ve çocuklar- yurtdışında güvenlik aramasına neden olmuştur. Kapsamlı ihtiyaçları olan çok sayıda mültecinin aniden gelişini karşılamak, kamu maliyesi ve temel hizmetlerin sağlanması üzerinde baskı oluşturan ev sahibi ülkeler için büyük bir zorluk olmuştur. Mülteci krizleri uzarsa toplumsal gerilimler ve siyasi parçalanmalar ortaya çıkabilecektir. Moldova ve Polonya gibi ülkelerde, mültecilerin yerel nüfusa oranı son derece yüksek seviyelere ulaşabilecektir.

4.2.2. NATO ve Rusya Federasyonu Ekonomik İlişkiler

ABD'nin yeni oluşmuş Rusya Federasyonu'na ve diğer eski Sovyet devletlerine yönelik tutumu ve politikaları Avrupa'nın eski bölünmelerinin eninde sonunda

silineceği varsayımı üzerine kurulmuştur. Rusya ve ondan kopan devletlerin, Avrupa'ya bütün ve özgür olarak, kendisiyle ve komşularıyla barış içinde, sınırlarının çok ötesinde istikrar ve refah yansıtmaları beklenmekteydi. Amerikalı liderler, Rusya'nın kendi dönüşümünün onu Batı'ya yaklaştıracaklarını varsaymıştır (Flockhart, 2005, s. 28). Clinton yönetimi, demokratik devletlerin otoriter ülkelerden daha üretken ve güvenilir ortaklar olduğunu belirtmiş ve tamamen çıkar temelli bir ilişkinin sınırları olan liberal enternasyonalizm teorisini benimsemiştir. Ayrıca Rusya'yı, demokratik bir geçişi sağlamanın tek yolu olduğuna inandığı 'şok terapisi' yoluyla piyasa ekonomisine hızlı bir geçişi benimsemeye teşvik etmiştir (Rumer ve Stent, 2009, s. 92). Batı Avrupa ise ABD'nin bu terapisine şüpheyle yaklaşmıştır. Kendi ekonomik tarihleri, onları şok tedavisi yoluyla bir piyasa ekonomisine hızlı geçiş konusunda şüpheli hale getirmiştir. Rusya'nın Batı ile entegre olması için uzun yıllar geçmesi gerekmektedir (Bildt, 2015, s. 11). Orta Avrupa, Doğu Avrupa ve Baltık'taki yeni bağımsız devletler, Rusya'nın Avrupa-Atlantik yapılarına entegre olmaya istekli olup olmadığı konusunda daha şüpheli bir görüşe sahip olmuştur.

Rusya, kendisinin üzerindeki şüphe ve güven bir yana reform yolunda önemli adımlar atmıştır. Rus ekonomisinin yarısından fazlası özelleştirilmiştir (Kutsenko ve Meissner, 2013, s. 11). Ağır savunma sanayisinden sivil sektör sanayisine ve tüketim mallarına geçiş için politikalar benimsenmiştir. 1995 yılında hükümetin harcamaları sıkılaştırma, böylece enflasyonu yavaşlatma ve açıkları azaltma çabalarına zemin hazırlayan piyasa mekanizmaları ve kurumları ortaya çıkmaya başlamıştır (Gerber ve Hout, 1998, s. 9). 1995 yılına gelindiğinde enflasyon ayda yüzde 7 yavaşlamıştır. İşsizlik, işgücünün yüzde 2-3'üne kadar tırmanmış, ancak yoksulluk sınırının altında sınıflandırılanların sayısı 1993'te yüzde 31'den 1995'te yüzde 20'ye düşmüştür (Kugler ve Kozintseva, 1996, s. 111). Ekonomideki düşüş de yavaşlamış, gerçekten de, yavaş yavaş büyüme belirtileri ortaya çıkmıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen istenilen düzeyde bir ilerleme kaydedilememiştir. Rusya'nın Batı'ya entegrasyonu yavaş ilerleyen bir süreç olarak devam etmiştir. Ancak Rus ekonomisi, geliştikçe savunma harcamalarını da artırmıştır. Dolayısıyla Rusya, ekonomisi güçlendikçe piyasa ekonomisi değerlerinden önce ordusunu güçlendirmeye öncelik vermiştir.

NATO'nun genişlemesi Avrupa'da demokratik değerler, insan hakları, kalıcı barışın yanısıra açık ekonomiler de yaratmaya yönelik büyük bir projenin hayati bir boyutu olarak görülmektedir. Ancak Rus hükümetleri, liberal demokratik kurumlardaki

gelişmeye çok az ilgi göstermiş ve hükümet bu alanı daraltmak için sürekli bir çaba göstermiştir (Braun, 2008, s. 18). Ayrıca Rusya, hem Gürcistan hem de Ukrayna'daki demokratik devrimleri, bölgedeki Rus etkisini zayıflatma arzusuyla motive edilen Batı müdahalesinin sonucu olarak görmüştür (Antonenko, 2008, s. 31). Rusya'ya göre NATO/ABD/Batı yaklaşımı, demokrasi yayma kisvesi altında ve sosyoekonomik sorunlara eğilerek diğer uluslara blok statüsü ve değerler dayatmaya odaklanmaktadır. Savaş sanatına göre yürütülen silahlı mücadele, bu yıkıcı süreci yoğunlaştıran renkli devrim yaklaşımının bir parçası olarak gösterilmektedir (Wilhelmsen ve Hjermmann, 2022, s. 125). Meşru ulusal hükümetleri zorla kaldırdıktan sonra, NATO/ABD/Batı bu devletlerdeki kaynaklara engelsiz erişime sahip olabilmektedir. Renkli devrimlerin Batı tarafından siyasi ve ekonomik hedeflere ulaşmak için kullanılan bir kötülük olarak görüldüğü ve iç savaş, gerilim ve kaos yaratmaya hizmet ettiği ortaya atılmıştır.

NATO ile Rusya arasında ekonomik ilişkiler İttifak adı altında gerçekleşmemiştir. Çöküş sonrası Rusya, kendinden beklenen ekonomik değerlere ulaşmakta yavaş davranmış, beklenen düzeye ulaşamamıştır. Ekonomisi geliştikçe savunmaya ve askeriyeğe ayırdığı bütçe artmıştır. Özellikle Putin döneminden itibaren güvenlik temelli bir dış politika izleyen Rusya, ilişkileri ikili düzeyde tutmuştur.

2022 yılına gelindiğinde Ukrayna Savaşı patlak vermiş ve Rusya'nın Türkiye hariç diğer NATO ülkeleriyle ekonomik ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Ukrayna'nın NATO üyeliği ısrarıyla başlayan savaşta Rusya kendi başkentine bu derecede yakın bir NATO istememektedir. Bunun sonucunda başlattığı savaşta büyük yaptırımlarla karşı karşıya kalan Rusya, elindekileri dolaylı yoldan satmak için çeşitli çıkış yolları aramaya başlamıştır. Rusya Federasyonu ve Ukrayna, dünya pazarına tahıl ve ayçiçek yağı tedarik eden başlıca ülkelerdir (Nikulina vd., 2022, s. 30). Rusya, Ukrayna limanlarında bu mallarla ticaret gemilerini abluka altına almış ve askeri hareket nedeniyle mahsul azalmıştır. Bu ürünler dünya çapında daha yüksek fiyatlara satılmış, gıda krizi tehdidi ve endüstride iş kaybı oluşmuştur. Türkiye'nin çabaları sonucunda tarafların bir araya gelmesiyle bir tahıl koridoru açılmış ve gemilerin güvenli bir şekilde geçişi sağlanmıştır (The New York Times, 2022). Tahıl krizine paralel olarak enerji krizinin de yaşanması, bu savaşın küresel etkisini daha da şiddetlendirmiştir. Almanya, gazının yarısından fazlasını Rusya'dan satın almakta, Fransa arzının dörtte birini bu ülkeden karşılamaktadır (Ahmed vd., 2022, s. 22). Buna rağmen Almanya Moskova'nın faaliyetlerine yanıt olarak, Kuzey Akım 2 doğal gaz boru hattının onayını askıya almıştır

(Politico, 2022). Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından Avrupa, kıtanın boru hatlarıyla taşınan Rus gazına aşırı bağımlılığı nedeniyle bir enerji krizinin eşiğine gelmiştir. Bu krizin dalgası tüm dünyada yankılanmaktadır. AB ülkelerinde aşırı fiyat artışları grevlere ve protestolara neden olmaktadır. Yüksek enflasyon ve hayat pahalılığı nedeniyle sokaklara dökülen halk, ücretlerinin yükseltilmesini istemektedir. Bu savaş daha da uzarsa, hem AB üyesi ülkelerde hem de küresel ekonomi üzerinde ciddi bir etkisi olacaktır. Bu nedenle, hükümetler kendi ülkelerinde finansal istikrarı sağlamak için harekete geçmiş durumdadır. Avrupa'daki politika yapıcılar, kritik petrol ve gaz arzı için Rusya'ya olan önemli bağımlılıklarını azaltmayı ve uzun vadeli sürdürülebilirlik için çalışırken alternatif enerji kaynakları aramaktadır. Rusya ve Ukrayna'daki siyasi kriz, bir kez daha öncelikli olarak yenilenebilir enerji büyümesine odaklanmaya itmiştir.

Savaştan önce Ukrayna'daki işsizliğin önde gelen nedenleri ekonomik istikrarsızlık, küresel ekonomik kriz, az gelişmiş pazar altyapısı, göç ve nüfusun bölgesel dağılımındaki dengesizlikler iken Rusya'nın sivil altyapıyı da kasıtlı olarak tahrip etmesi ve sivilleri öldürmesi, hem işletmelerin hem de çalışanlarının fiziksel varlığının sorgulanmasına neden olmuş, Rusya'nın ülkeyi işgali iç işgücü piyasasındaki eğilimlerde bir değişikliğe yol açmıştır (Nikulina vd., 2022, s. 26). Bununla birlikte, bir savaş durumunda bile hükümet, işverenleri ekonomik kaldıraçla işgal edilmemiş bölgelerde çalışmaya teşvik ederek ekonomiyi yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Öte yandan Rusya, Batı yaptırımları sonucunda zor durumda kalmıştır. Ülkenin 640 milyar dolarlık döviz rezervlerinin yarısı dondurulmuş, en iyi bankalarından birkaçının uluslararası ödemeler sisteminden bağlantısı kesilmiş ve Rusya'nın gayri safi yurt içi hasılasının yaklaşık yüzde 40'ını oluşturan yaklaşık bin batılı şirket ülkeyi terk etmiştir (The Financial Times, 2022). Gelinen noktadapara birimlerinde de ciddi iktidarsızlıklar yaşanmaktadır. Amerikan doları euro karşısında değer kazanarak yirmi yıldan bu yana en zirve yükselişini gerçekleştirmiştir (CNBC, 2022). AB ülkeleri yükselen enflasyon için çareyi faizleri yükseltmekte görmekte, fakat resesyon riskinden dolayı bunu tam anlamıyla gerçekleştirememektedir. Doğalgaz konusunda Rusya'ya bağımlı olan ülkeler enerji krizinden dolayı fiyatları indirememektedir. Bu sebeple, ne faiz yükseltebilen ne de enflasyonu düşürebilen Avrupa'da euro dolar karşısında değer kaybı yaşamaya devam etmektedir.

4.2.3. NATO ve Rusya Federasyonu Askeri İlişkiler

1995 yılında ABD'nin Bosnalı Sırp güçlerini bombalaması, NATO'nun stratejik konseptinin NATO üyelerinin topraklarının ötesindeki çıkarları vurgulayacak şekilde revize edilmesi ve NATO'nun 1999'da Kosova'ya müdahalesi Rusya ile NATO'yu askeri açıdan karşı karşıya getiren durumlar olmuştur (Lišanin, 2020, s. 15). Bosna Hersek'teki şiddeti birkaç yıl boyunca dizginlemedeki başarısızlığın ardından NATO, Dayton anlaşmalarının uygulanmasında merkezi sorumluluğu üstlenmiştir. Bunu, Bosnalı Sırlara yönelik kısa ama dikkate değer bombalama operasyonları izlemiştir. Dikkatli müzakereler, Rusya'yı orada barışı korumak için NATO konuşlandırmasına yapıcı bir şekilde katılmaya ikna etmiştir. Ancak, ABD'nin Ortodoks dindaşlarına karşı gerçekleştirdiği bombalama saldırılarına karşı Rusya'nın tepkisi sert olmuştur. Moskova şüphesiz Rusya'nın tarihi çıkarlarına sahip bir bölgede uluslararası barışı koruma tatbikatının sorumluluğunu paylaşma kapasitesini göstermek istemiştir. Rusların katılımının bir nedeni kesinlikle, onların yokluğunda Dayton anlaşmalarının uygulanmasının Sırlar için zararlı olacağı endişesiydi. Bir diğeri de, NATO'nun faaliyetlerini kendi üyelerinin topraklarının ötesine genişletmesini yakından takip etme ihtiyacıydı (Frye, 2000, s. 95). Karada ve Rus kuvvetlerini NATO karargahına bağlayan kanallarda sonuçlar etkileyici olmuştur. Hem NATO hem de Rusya'nın subayları, düzenlemeleri işleme koymanın yollarını bulmuş ve daha derin bağların kurulabileceği türden bir karşılıklı güven kazanmaya başlamıştır.

Askeri işbirliğinin bu umut verici başlangıcı, NATO doktrininde, ittifak üyelerinin topraklarının dışındaki bölgelerde yaygın bir angajman olasılığına işaret eden değişikliklerle tersine dönmüştür.

Rus liderliği NATO'nun Kosova Savaşı'nı da şiddetle kınamıştır. Çatışmanın sonunda Rus diplomasisi daha işbirlikçi davranmış ve sonunda Rus barış güçlerinin NATO liderliğindeki Kosova Gücü (KFOR) ile birlikte katılması konusunda bir anlaşmaya varılmıştır. Ancak bu yaklaşma, Rusya'nın NATO ile siyasi ve kültürel ilişkilerinin süregelen ve derinlere kök salmış hayal kırıklığını gizleyememiştir (Dannreuther, 2000, s. 145). Ayrıca, NATO liderliğindeki operasyonu önemli ölçüde karmaşıklaştıran Kosova ihtilafı sırasındaki Rus diplomatik müdahaleleri, Rusya'nın kronik ekonomik ve siyasi zayıflığına rağmen, Avrupa güvenlik meselelerinde etkili bir aktör olmaya devam ettiğini göstermiştir.

Putin ve diğ er önde gelen Rus yorumcular, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliğ inin Rusya için doğ rudan bir askeri tehdit olarak görüleceğ ini açıkça belirtmiştir. ABD büyükelçisi William J. Burns bu gerç eğ i George W. Bush yönetimine bir toplantıda iletmiştir (Marten, 2020, s. 409). Dolayısıyla İttifak'ın önündeki en büyük dış zorluk, Rusya olmuştur. Rusya, NATO stratejisinin genel evrimine ve Avrupa güvenlik meselelerindeki rolüne güçlü muhalefetine devam etmektedir. NATO'nun genişleme politikalarının Rusya'da yarattığı endiş e bu muhalefetin devam edeceğ inin bir göst erisi niteliğ ini taşımaktadır. Özellikle Rusya'nın sınırında tampon bölge olarak gördüğü ülkelerin de NATO'ya katılma ısrarı Rusya'nın ileride daha da saldırganlaşacağı nın sinyalini vermektedir. Nitekim Ukrayna'da bitmeyen savaş bunun göst ergesidir. Rusya ile doğ rudan sınırı olan yeni NATO üyeleri ise, üyeliğ e, Moskova'ya karşı sağladığı koruma duygusu nedeniyle değ er vermiştir. Sonuç olarak, NATO'nun yönelim ve adımlarının Rusya'nın güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermediğ i görülmektedir. Rusya, büyük boyutu ve daha küçük komşuları sayesinde Avrasya kara parçası üzerindeki en önemli jeopolitik güç olmaya devam edecek olsa da NATO'ya yakın komşu olduğı bölgelerde bu gücün paylaşılacağı anlaşılmaktadır.

4.2.4 NATO'nun Genişleme Politikalarının Sovyet ve Rusya Fedarasyonu Dönemlerindeki Güvenlik Algıları

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da önemli askeri varlık göstermiştir. Başlangıçta küçük olan bu varlık 1950'lere gelindiğ inde misyon değ iş tirmiştir. Amerika, Berlin Ablukası ve Kore Savaşı ile birlikte Sovyetler Birliğı ve Komünist bloğ una karşı alarma geç miştir. Büyüyen Sovyet askeri konvansiyonel ve nükleer kapasiteler, ABD'nin rolünü değ iş tirmiş, Avrupa güvenliğ inin garantörü olmaya kaydırması için itici güç sağlamıştır. Avrupa'da büyük bir ABD varlığına duyulan ihtiyaç bir kez daha kabul edilmiştir. Avrupa'da konuşlandırılan ABD kuvvetleri, 1950'lerin ortalarında 450.000'de zirveye ulaşmış ve Soğ uk Savaş boyunca 300.000 civarında olmuştur (Frederick vd., 2017, s. 11). Soğ uk Savaş sona erdikten sonra bu sayılar düş üşe geç miştir. Kıta'daki NATO ve Amerikan varlığı, Sovyetlerin olayları hep perde arkasından gözlemleyerek takibine ve ondan sonra harekete geç mesine neden olmuştur. NATO'nun genişlemesine karşı hamleler yaparak engel olmaya çalışmış ya da yavaş hareket etmesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye, Yunanistan, Batı Almanya ve İspanya NATO'ya üye olmuştur. Türkiye, Boğazlar üzerinde artan Sovyet baskısından ötürü ABD ve Batı'ya yaklaşmıştır. Bu yolda attığı adımlar neticesinde NATO üyeliğine kabul edilmiştir. Türkiye'nin bu üyeliği Sovyetleri sıcak denizlere inme konusunda hayal kırıklığına uğratmış, Boğazlarda üs talep etmesinden vazgeçmek durumunda bırakmıştır. Sovyet sınırında yeni bir NATO komşusu, Rusya'yı bu defa güvenlik adına yeni tedbirler almaya itmiştir. Öte yandan Batı Almanya, Varşova Paketi'nin kurulmasından hemen sonra NATO'ya üye olmuştur (Karadeli, 2020, s. 53). Almanya sınırları içerisinde NATO ile burun buruna gelen Sovyetler, Balkanlara doğru daha doğuya olan NATO genişlemesini engellemek için buradaki ülkeleri de pakta üye yapmıştır. Rusya, NATO'nun genişleme konusundaki tutumuna karşı çıkmaktadır. Çünkü Rus liderler, 1990'da Almanya'nın yeniden birleşmesi konusundaki müzakereler sırasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'ne Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün Doğu Avrupa'ya yayılmayacağına dair söz verdiği belirtmektedir (Kramer, 2009, s. 39). Rusya, ABD'nin Almanya'nın yeniden birleşmesinden sonra NATO'nun Doğu Avrupa'ya yayılmayacağına dair bir taahhüdünü ihlal ettiğini iddia etmiştir. Birçok ABD ve müttefik politikacı ve uzman, Rusya'nın bu yöndeki iddialarına karşı çıkmıştır.

1980'li yıllarda Sovyetler ile NATO arasında füze krizleri yaşanmıştır. Hem ABD hem Rusya rejim yanlısı ülkelerde hem de bizzat ABD ve Rusya'nın kendi sınırlarında baş gösteren bu füze krizleri taraflar arasında bazen soğukkanlılıkla çözülmüş bazen de dünyayı savaşın eşiğine getirmiştir. Nükleer gücün sınırlandırılması için anlaşmalar ve savunma programları yapılmıştır. Bu anlaşmalarda karşılıklı caydırıcılığa bağlı olarak güven oluşturması yönünde planlanmıştır. Rus yetkililer, ABD stratejik savunma yeteneklerinin kısıtlanmadıkça, savaş başlıkları ve stratejik teslimat araçları için daha düşük limitleri kabul etmeyi reddedecektir. Bu tür garantilerin yokluğunda, Rus politika yapıcılar, olası herhangi bir Amerikan füze kalkanının üstesinden gelmek için yeterli sayıda saldırgan nükleer sisteme ihtiyaç duyduklarında ısrar etmiştir (Weitz, 2010, s. 114). Ruslar, ABD füze savunma programlarının Rusya'nın nükleer silahlarının güvenilirliğini tehlikeye atabilecek bir noktaya gelmesi durumunda ülkelerinin tek taraflı olarak anlaşmadan çekilme hakkını teyit etmiştir. Erken uyarı sistemlerinin zayıflıklarına rağmen, Sovyet liderleri nükleer caydırıcılığa yüksek derecede güvenmiştir. Amerikalılar, sürpriz bir ilk darbeyi seçseler bile,

Sovyetler Birliği'nin Amerika'nın ana şehirlerini ve askeri tesislerini yok etmek için yeterince kara ve denizaltı füzesi fırlatabileceğine inanmıştır (Barrass, 2016, s. 12). Bu, Amerikalı liderlerin almayacağı bir risk olmuştur ve Sovyet liderlerinin kendileri de tam olarak aynı nedenle bunu yapmamıştır.

Amerikalılar ve Sovyetler özellikle Gorbaçov döneminde füze ve nükleer güç kısıtlama konusunda birbirleriyle anlaşmalar imzalamıştır. Her iki devlet de alınan kararları yürürlüğe koyarak envanterlerindeki silahları ciddi oranda azaltmış ya da yok etmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle NATO'nun işlevselliğini yitirdiği, var olması için bir sebebinin kalmadığı yönünde söylemler ortaya atılmıştır. Aynı şekilde çöken Rusya'nın NATO ve Avrupa için artık bir tehdit oluşturmayacağı düşünölmüştür. Her iki görüşün de yanlış olduğu zamanla kendini göstermiştir. NATO'nun önemi daha da artmış, Rusya tehditsel varlığına devam etmiştir. Her iki tarafın genişleme ve yayılma hamleleri Soğuk Savaş öncesinde olduğu gibi Soğuk Savaş'tan sonra da gözle görölür derecede artmıştır. NATO, kavram ve strateji değişikliğiyle kendini sürekli güncellemiş, Rusya ise sınırları daralmış bir şekilde ilk başlarda Batıya dönük politikalar geliştirse bile Sovyet idealini sürdürmüştür.

1990'ların ikinci yarısında NATO, İşpanya'nın 1982'de kabul edilmesinden bu yana ilk kez üyeliğini genişletmeye hazırlanırken, Rus yetkililer eski Varşova Paktı ölkelerinin NATO'ya girişinin ihlal teşkil edeceğini iddia etmiştir. Bu ihlal, Gorbaçov'a NATO'nun genişlemeyeceği taahhüdünün ihlali anlamına gelmektedir. Ağustos 2008'de Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyeti Gürcistan'ı işgali, iddiaya göre, sadece Gürcistan'ın NATO üyelik hedefini engellemek için değil, aynı zamanda NATO'nun bu ihlali sebebiyle intikam almak için de tasarlanmıştır (Kramer, 2009, s. 53). Genişlememe konusunda sözünü tutmayan NATO, bünyesine kattığı yeni üyelerle Rusya'nın tepkisini fazlasıyla çekmiştir. Rusya hala Doğu ve Orta Avrupa'yı kendi etki alanı olarak görmektedir. Bu da büyük ölçüde Rusya'nın Polonyalılar, İsveçliler, Fransızlar ve Almanlar tarafından işgal edilmesinin bu bölgeden dışlanma korkusuna bağlanabilmektedir. Ayrıca, Avrupa'nın bu bölgesinde iki dünya savaşı ve Soğuk Savaş yaşanmıştır. Bu, Rusya ile NATO'nun genişlemesi konusundaki sorunun özünü ortaya koymaktadır.

Son 300 yıldır Rusya, Büyük Petro'nun saltanatından bu yana, kendi etrafında

bir güvenlik bölgesi kurarak çevresini güvence altına almaya çalışmıştır (Milano, 1998, s. 12). Rusya'ya göre, bu tampon bölgede hiçbir yabancı güç, hiçbir yabancı ittifak veya askeri bloğun faaliyette bulunmaması gerekmektedir. Esasen bir dışlama bölgesi, ancak Moskova için bir özel ilişkiler ve ayrıcalıklı çıkarlar alanı oluşturmaktadır. Doğu ve Orta Avrupa ile Orta Asya'yı içeren bu bölge, bu nedenle, NATO'ya katılarak veya Batılı güçlerin kendi topraklarına girmesine izin vererek, Beyaz Rusya, Finlandiya, Gürcistan, Letonya veya Polonya, Rusya'ya doğrudan bir askeri tehdidin ortaya çıkmasını teşvik etmiştir. Rusya'nın bu güvenlik algısı boşuna değildir, çünkü NATO, bünyesine kattığı her ülkede üsler kurmuş, Rus sınırlarına yakın yerlerde yüksek katılımli askeri tatbikatlar düzenlemiştir.

Rusya, AB genişlemesine hiçbir zaman NATO genişlemesine karşı gösterdiği aynı düşmanlık ve kızgınlıkla davranmamıştır (Rumer ve Stent, 2009, s. 99). Bunun en açık örneği, yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı olmuştur. Tampon bölge konusunda Ukrayna, Rusya için kırmızı çizgi teşkil etmektedir. Bu konuda Rus kırmızı çizgisini aşan NATO'ya karşı Rusya, tıpkı Gürcistan Savaşı'nda olduğu gibi, bir gözdağı vermek istemiştir. NATO, Rus güvenlik algısını o kadar çok etkilemiştir ki Rusya kendine uygulanacak olan ekonomik yaptırımların ekonomisini etkileyeceğini bildiği halde bu savaşı devam ettirmiştir. Rusya bu konuda NATO geri adım atmadan kendisi geri adım atmayacaktır. Ukrayna'nın başına gelebilecek en kötü senaryo ise Doğu-Batı şeklinde ikiye ayrılmış bir ülke konumuna düşmek olacaktır. Ancak Rusya, Karadeniz'e hakim olabilmek için liman şehirlerini ele geçirerek Batı Ukrayna'yı dar bir kara ülkesi yapmak istemektedir. Üç tarafı Rusya'yla çevrili, Batı'ya muhtaç bir Ukrayna, NATO ülkesi olsa bile bu bölgede üstünlük Rusya'nın olacaktır. Ancak ABD'nin Ukrayna'ya verdiği üstün teknolojiye sahip silahlar Rusya için çok büyük bir dezavantaj olmakla birlikte, savaşın seyrini etkileyebilecek niteliktedir. Barış görüşmelerinin tekrar başlaması için ilk adımı atan bu defa Rusya olacaktır. Ukrayna'ya kendi ülkesini savunmaktan başka bir çare bırakmayan Rusya'nın bu adımı atıp atmayacağı ise bilinmemektedir.

Baltık ülkelerinden İsveç ve Finlandiya gibi tarafsız ülkeler Ukrayna Savaşı'ndan sonra NATO üyeliği için başvuruda bulunmuştur. Bir gün Rusya'nın kendilerine saldıracağından korkan bu ülkeler Ukrayna ile aynı kaderi yaşamamak için bugünden yapılabilecekleri her şeyi yapmaya çalışmaktadır.

Şubat 2022'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna'yı işgal etme kararından NATO'nun doğuya doğru genişlemesini sorumlu tutmuştur. Önde gelen

NATO ülkelerinin Ukrayna'daki aşırı sağcı milliyetçileri ve neo-Nazileri desteklediğini ve Rusya'nın özel askeri olduğunu iddia etmiştir (Sarotte, 2022, s. 747). Rusya için ana neden Ukrayna'nın NATO'nun fiili bir üye haline gelmesi olmuştur. Rusya, NATO'nun genişlemesine izin vermeyi kabul etmesine rağmen, Rusya'nın ulusal güvenliğini baltaladığı için NATO'nun genişlemesini onaylamadığını ifade etme fırsatını asla kaçırmamıştır. Rusya, Birleşmiş Milletler aracılığıyla küresel düzeyde ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Bağımsız Devletler Topluluğu aracılığıyla bölgesel düzeyde barış ve güvenliği sürdürmek için çok taraflı mekanizmalar geliştirmek istemiştir. Rusya için NATO, bir çatışma durumunda barışı ve güvenliği korumanın yolları konusunda objektif kararlar alan bir örgüt olarak görülmemiştir. Moskova, NATO'nun 1995 yılında Bosna-Hersek'te Rusların kardeşi Slavları herhangi bir yasal ve kamusal tartışma olmaksızın bombalama kararından duyduğu rahatsızlığı her defasında dile getirmiştir (Mehrotra, 2022, s. 246). Barış İçin Ortaklık (BİO) projeleri diplomatik bir araç olmanın ötesine geçmiş, yani başlangıçta amaçlanandan daha fazlası olmuş ve bir genişleme aracı haline gelmiştir. ABD liderliğindeki NATO, yalnızca Avrupa ülkeleriyle değil, Sovyetler Birliği'nin

The Economist

Kaynak: The Economist, 2022, Erişim Tarihi: 16.11.2022
<https://www.economist.com/europe/2022/11/20/an-alarming-tug-o-war-over-a-ukrainian-nuclear-plant>

eski Orta Asya Cumhuriyetleri ile de askeri tatbikat yapabilmektedir. Rusya böyle bir düzenlemeden memnun olmasa da bu gerçek olmuş ve Moskova bunu kontrol edememiştir. Çünkü BİO'ya katılanların hepsi egemen, bağımsız ülkelerdir. Moskova, bu tür bir gelişmenin bölgedeki kendi üstün konumu için olumlu olmadığını ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinin ABD'ye yakınlaşmasına yardımcı olacağını düşünmüştür. Aynı zamanda, eski Sovyet Cumhuriyetlerinin çoğunluğu ile Rusya liderliğindeki toplu güvenlik düzenlemelerine bir gerileme olarak da düşünülmektedir.

Ukrayna işgalini açıklayan konuşmasında Putin, askeri altyapısını Rusya sınırına daha da yaklaştıran NATO'nun doğuya doğru genişlemesini temel bir tehdit olarak tanımlamıştır (Ciuriak, 2022, s. 2). Putin, NATO genişlemesini hala ülkesi için en büyük tehdit olarak görmeye devam etmektedir. Rusya, kendisini dünyadaki birkaç tam

egemen ülkeden biri olarak görmektedir. Rusya bu anlamda tam bağımsız olabilen ve ABD'ye hayır diyebilen ülkeler arasında bulunmaktadır. Rusya, diğer büyük güçlerin, ABD'nin ve AB'nin, istedikleri gibi değil, olduğu gibi meşgul olmaları gerektiğine inanmaktadır. Çok kutuplu dünyada büyük bir güç olmak, Rusya'nın Rus kutbunu oluşturan kendi bölgesine sahip olması gerektiği anlamına gelmektedir. Rusya, kendisini Sovyet sonrası bir ulus ve Rusya merkezli güvenlik ve ekonomik düzenin merkezi olarak görmektedir. Rusya; Ukrayna, Gürcistan, Moldova, Azerbaycan gibi ülkelerin ortak komşuluğun ekonomik ve güvenlik düzenlerine göre ne Avrupa Birliği'ne, ne Avrasya Ekonomik Birliği'ne ne de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne üyeliğine sıcak bakmamaktadır. Onlar için düzen, yalnızca batı tarafından dayatılmamalı, Rusya ve batı tarafından ortaklaşa geliştirilmelidir. Rusya'nın bakış açısına göre Ukrayna krizi, Batı'nın Rusya'nın güvenliğine tehdit oluşturduğuna inandığı NATO üyeliğini kabul ederek Ukrayna'yı Avrupa güvenlik alanına yerleştirme konusundaki tek taraflı kararından kaynaklanmaktadır (Reza, 2022, s. 5). Büyük bir güç olmak, Rusya'nın diğer küresel güç merkezleriyle, özellikle egemenlik ve güç kullanımı konularında küresel karar alma süreçlerinde aktif ve kalıcı olarak yer alması anlamına gelmektedir. Birisinin bu konularda tek taraflı kararlar alması ve Rusya'nın önemini düşünmeden hareket etmesi Rusya için kabul edilebilecek bir durum olmamıştır. Örneğin ABD bunu 1999'da Yugoslavya'da, 2003 yılında Irak'ta, 2008 yılında Kosova'da, 2011'de Libya'da yapmıştır. ABD'nin Rusya'nın büyük güç statüsünü basitçe reddetmesi, farkı yaratan Rusya tarafından aşağılanma olarak algılanmaktadır. Batı ne zaman Rusya'nın büyük güç statüsünü baltalamaya çalışsa, Rusya hayati çıkarları tehdit edildiğinde güç kullanmaktan çekinmemiştir. Rusya 1999'da Kosova'da, 2008 yılında Gürcistan'da, 2011 yılında Suriye'de, 2014 ve 2021'de Ukrayna'da güç kullanmıştır.

Sadece Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin değil, aynı zamanda önde gelen Batılı uzmanlar da Soğuk Savaş sonrası ilişkilerdeki bu bozulmadan NATO'yu sorumlu tutmuştur. Atlantik İttifakı'nın doğuya doğru genişlemesi, iddiaya göre, Rusya'nın güvenlik ihtiyaçlarını görmezden gelmiş ve yakın çevresindeki jeopolitik etkisini tehdit etmiştir (Brakel, 2022, s. 1). Bu da 2014'te Kırım'ın ilhakı ve son zamanlarda Ukrayna'nın işgali de dahil olmak üzere güçlü karşı eylemleri hızlandırmıştır.

Soğuk savaştan sonra dünya barışçıl bir dünya düzenine girmemiş ya da en azından liberallerin öne sürdüğü gibi çatışmalar sona ermemiştir. Tek kutuplu bir sistem kısa bir an olarak ortaya çıkmıştır. Rusya, soğuk savaştan sonra liberal dünya düzenine

katılmamış, tam tersine geçmiş Sovyet döneminde bölgeyi etkilemeye çalışmıştır. Batı, NATO üyeliğini Rusya'nın hayati öneme sahip alanına genişletmeye çalışmıştır. Rusya öne sürdüğü güvenlik çıkarları nedeniyle önce Gürcistan'da sonra Ukrayna'da misilleme yapmış, öyle ki 2014'te Rusya Kırım'ı geri almıştır. Rusya sadece dünyanın Rusya'yı büyük bir güç olarak tanımasını istemektedir. Dünya bu kimliği ne zaman sarsacaksa, Rusya güç kullanmaktan çekinmeyecektir. İki büyük güç ilişkisi olan ABD ve Rusya istikrarlı değilse, soğuk savaş sonrası dönem istikrarlı olmamıştır.

Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan savaşta NATO üyesi ülkeler Ukrayna'ya teçhizat anlamında çok büyük yardımlarda bulunmuştur. Bir nevi kendi değerleri için çarpışan Ukrayna halkına gerek Avrupa meclisinde gerekse çeşitli oturumlarda desteğini dile getirmiştir. Sahada zorlanan Rusya, ara sıra siber savaşa da başvurup Ukrayna'nın alt yapısını çökertmeye çalışmaktadır (The Wall Street Journal, 2022). Ukrayna'yı siber deney alanı olarak gören Rusya, savaşa başlamadan önce de ülkenin siber alt yapısına yönelik çeşitli saldırılarda bulunmuştur.

4.2.5. ABD'nin (NATO) Hazar Stratejisinin Rusya'nın Güvenlik Algıları Üzerindeki Güvenlik Algısı

Hazar Denizi ve bölgesi, SSCB dağıldıktan sonra beş ülkenin hakimiyetine bölünmüş ve bu durum birçok karmaşayı beraberinde getirmiştir. Rusya, bu bölgede sınır ülkelerinin dışında bir ülkenin söz sahibi olmasını şiddetle reddetmiş, bu denizi dünyaya kapalı tutmak istemiştir. Hazar bölgesi petrolünün değeri ve rolü hem dünya siyasetinde hem de uluslararası ilişkilerde keskin bir şekilde artmıştır. Jeopolitik anlayışta Hazar Denizi bölgesi, genellikle Avrasya ortak adıyla anılan Avrupa ve Asya'nın birleştiği geniş toprakları içermektedir. Bu bölge; SSCB'den sonra Hazar'a komşu beş ülke Azerbaycan, Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve İran'dan oluşmuştur. Ayrıca Hazar'a yakın bölgeler, Kuzey Kafkasya'nın alt bölgeleri, Transkafkasya ve Orta Asya'nın geniş yüzölçümüne sahip ülkeleri, ham hidrokarbon, petrol ve doğal gaz etkenlerini bünyesinde bulundurmaktadır. Dünya petrol kaynaklarının %4'ü ve yaklaşık 40 milyar varili bu bölgede yoğunlaşmaktadır (Kapshev, 2012, s. 25). Bu nedenle Hazar Denizi bölgesi ve Hazar'a yakın bölgeler, zengin hidrokarbon rezervleriyle dikkat çekmiştir. Ayrıca bu bölge, dünya siyasetinin önde gelen konularına ekonomik, siyasi ve stratejik çıkarlarını gerçekleştirme için birçok olanak sunmuştur. Hazar bölgesi aynı

zamanda, Avrupa ve Asya arasında, doğu-batı ve kuzey-güney perspektifinde kıtalararası ulaşım yönlerinin kavşağında yer almaktadır. Hıristiyanlık, İslamiyet ve Budizm gibi üç dünya dininin etki alanlarının birleştiği noktada bulunmaktadır.

Hazar bölgesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana köklü bir değişim geçirmiştir. Bu bölge, daha önce görülmemiş bir ölçüde uluslararasılaşmış, güç ve etkide büyük bir yapılandırma gerçekleştirmiştir. Rusya'nın 1991 yılından itibaren Kafkaslar ve Orta Asya'da azalan rolü ve etkisi ile birlikte bölge devletlerinin dış dünya ile ilişkilerini çeşitlendirmeye yönelik kararlı çabaları, dış aktörlerin bölgeye girmesinin kapılarını açmıştır. Bölgede petrol ve gazın sömürülmesine ilişkin beklentiler, dış aktörlerin risklerini artırmıştır.

Bu anlamda Rusya'nın azaltılmış rolü ve artan uluslararası işbirliği, bölge devletleri tarafından bağımsızlıklarını güçlendirmeleri için bir ön koşul olarak kabul edilmiştir. Hazar ülkelerinin, yabancı aktörler tarafından desteklenen, Rus hakimiyetini zayıflatma girişimleri, Hazar jeopolitiğinin merkezinde yer almıştır (Jonson, 2001, s. 11). Rusya'nın Batı ile ilişkileri, 1994'te NATO'nun doğuya doğru genişleme kararından sonra kötüleşmiş ve 1999'da soğuk savaş sonrası dönemin en düşük noktasına ulaşmıştır. Rusya, jeostratejik açıdan Hazar bölgesinde Batı'nın müdahalesinin arkasındaki niyet ve güdüleri doğrulamıştır. Rusya'nın bıraktığı güç boşluğunu ABD'nin dolduracağı korkusu, Rusya'nın bölgedeki ABD ile ilişkilerini etkilemiştir. 1990'ların sonunda Avrupa sahnesinde bozulan Rus-ABD ilişkileri de Hazar bölgesindeki gerilimin habercisi olmuştur. Nisan 1999'da Kosova'ya yapılan NATO müdahalesinden sonra Rusya, NATO'nun yeni Stratejik Konseptinin Hazar bölgesindeki çatışmalara NATO müdahalesi için bir risk oluşturacağından endişe etmiştir. ABD'nin ise 1979'dan beri İran'ı soyutlama politikası, İran-Rus işbirliğinin zeminini oluşturmuştur. ABD'nin Hazar bölgesindeki ilerlemesi ve daha iddialı davranışı Çin'i uyandırmış ve bölgedeki ABD etkisine karşı koyma konusunda Çin-Rus yakınlaşmasına da zemin hazırlamıştır (Kodaman, 2005, s. 254). Hazar'a kıyıdaş ülkeler Hazar'ın statüsünü tartışırken bir yandan büyük devletler pay kapma yarışına girmiştir. Batıya göre Hazar gazı Azerbaycan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınabilmekte bu durum Rusya'yı ikinci plana itmektedir. Petrolün büyük kısmının Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'da olduğunun anlaşılması da Rusya'nın korkularının haklılığını ortaya koymaktadır.

Kıyıdaş ülkelerin birbirine duyduğu güvensizlik, Hazar Denizi'nde silahlanma

yarışını da beraberinde getirmiştir. ABD'nin NATO aracılığıyla bölgedeki varlığı ve Azerbaycan ile giriştiği tatbikatlar başta Rusya olmak üzere Kazakistan ve Türkmenistan'ın da silahlanmasına neden olmuştur (Turan, 2010, s. 51). Bölge, Rusya için hem güvenlik tehdidi hem de enerji kaynakları üzerindeki otoritesini azaltan bir ekonomik kayıp olarak değerlendirilmektedir.

Enerji ve güvenlik, Hazar bölgesinin gelecekteki stratejik ortamını belirleyen kilit konulardan biri olmaya devam etmektedir. Bölgedeki enerji kaynaklarının işletilmesi ve taşınması ile çatışmalara ve güvenliğe yönelik tehditlere yanıt olarak bugün gelişen yapılar ve düzenlemeler, yarının işbirliği, dostluk ve bağımlılık kalıpları için belirleyici olacaktır. Kafkasya ve Orta Asya devletlerine enerji ve güvenlik ihtiyaçları konusunda yardımcı olabilecek ülke veya ülkeler grubu gelecekte bölgede önemli bir rol oynayacaktır. Ukrayna Savaşı'dan sonra Rusya'nın petrol ve doğalgaz konusundaki tutumu ve Avrupalı devletlerin gözünde Hazar bölgesinin değerini artırmıştır. Yaşanacak herhangi bir enerji krizine karşı Rusya'ya alternatif güzergahlar düşünülmektedir. Aynı zamanda petrole de alternatif enerji kaynakları araştırılmaktadır. Rusya ise elindeki bu kozu kullanarak dünyaya istediğini kabul etme gayreti içerisinde olmuştur.

4.3. Bulgulara Göre Problem ve Hipotezlerin Analizi

P: AB ve NATO gibi uluslararası iki örgütün genişlemesi ve bunun Rusya üzerinde oluşturduğu tehditsel güvenlik algısıdır. Bu algı sebebiyle Rusya'nın dış politikada kurduğu tüm ilişkiler bu çerçevede değerlendirilmelidir. Rusya, kendi güvenliğini tehlikeye atabilecek hiçbir anlaşmanın tarafı olmamıştır. AB ile ilişkilerini güvenliğini olumsuz etkilemeyecek şekilde ekonomik olarak devam ettirmektedir. Daha çok ikili ilişkileri tercih etmekte ve ticaretinde alternatifler oluşturmaktadır. Fakat Rusya'nın NATO ile anlaşması çok sınırlı olmuştur. Güvenlik çerçevesinde kurulan bir örgüt olması sebebiyle NATO ile sınırlı bir işbirliği yapan Rusya, çoğunlukla NATO strateji ve operasyonlarının karşısında durmuştur. Özellikle yakın çevre diye nitelendirdiği bölgelerdeki NATO varlığından rahatsız olmuş ve Ukrayna Savaşı'nda olduğu gibi müdahalelerde bile bulunmuştur.

H₁: AB'nin Baltık sınırlarına genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde

tehditsel bir yönü vardır.

AB'ye 2007 yılında üye olan Baltık ülkelerinin (Letonya, Litvanya ve Estonya) Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel yönü saptanmıştır. Diğer tüm uluslararası hatta bölgesel örgütlerde de olduğu gibi ülkelerin ittifak ya da birlik içerisinde bir egemenlik paylaşımı söz konusudur. Rusya'dan kopan Baltık ülkelerinin egemenliklerini kısıtlayarak bir anlamda AB'ye devretmiş olmaları Rusya'nın çıkarına olmamıştır. Bu durumu üye olmayı düşünen ülkeler göze alabiliyorken Rusya, olaya temkinli yaklaşmıştır. Kendi sınırlarında Batı kanunlarının uygulanmasını istemeyen Rusya, Baltık ülkelerini üyelik sürecinde göz hapsinde tutmuştur. Rusya'dan bağımsızlığını kazanmış Baltık ülkeleri aynı zamanda kendi ayakları üzerinde durabilmek için Rusya yerine AB gibi daha demokratik ve yenilikçi bir anlayışı benimseyen örgütlerden yana tercihini kullanmıştır.

Rusya gibi totaliter bir devletten bağımsızlığını kazanıp ayrılmış ülkelerin genelinde Rusya'ya karşı bu yargı bugün de devam etmektedir. Eski günlerine bir daha geri dönmek istemeyen ülkeler hazırbulunuşluklarına tam bakılmaksızın AB üyesi olmaya başlamıştır. Rusya'nın denize açılması için hayati öneme sahip olan Baltık kıyısı, Rusya için hala önemini yitirmiş değildir. Dolayısıyla Baltık ülkelerinin Rusya korkusu ve tehdidi sürmektedir. Avrupa Birliği'nin sınırlarını Rusya'ya doğru genişletmesi Rusya'nın da karşı hamle olarak çeşitli adımların atmasına sebep olduğu gözlemlenmiştir. Böylece tezin ortaya koymaya çalıştığı birinci problem doğrulanmış ve desteklenmiştir.

H₂: AB'nin ve NATO'nun Ukrayna genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

AB ve NATO'nun Ukrayna genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde güçlü bir tehditsel yönü saptanmıştır. Ukrayna geçmişte Sovyetleri oluşturan temel taşlardan biri olmuştur. Rusya tarafından hiçbir zaman ayrı bir halk ve farklı bir ulus olarak nitelendirilmemiştir. Rusya'dan ayrılıp bağımsızlığını kazanması ve Batı değerlerine yatkınlığı Rusya'nın gözünde bunu değiştirmemiştir. Ukrayna ise diğer bağımsız devletler gibi hangi ittifaka girip hangi birliğe üye olacağına kendisi karar

verip adım atmak istemektedir. Özellikle Rus yanlısı hükümetin değişmesi sonucunda Ukrayna'da hiçbir şey eskisi gibi olmamaktadır. İktidar değişikliğiyle anlayış çizgisini değiştiren Ukrayna, Batı ve NATO ile girdiği ortaklık, üyelik sürecine dönüşmeye başlayınca Rusya'nın kendi güvenliğini ciddi oranda tehdit altında gördüğü gözlemlenmiştir. Rusya'nın yaptığı çeşitli açıklamalarda bu durum kendini göstermektedir. Realist güvenlik yaklaşımıyla kolektif anlayış yine karşı karşıya gelmiş, Rusya ve NATO bu kez de Ukrayna konusunda anlaşamamıştır. Putin, Ukrayna'nın Rusya'ya savaştan başka bir yol bırakmadığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. İki ülke arasında yaşanan savaşta Ukrayna'nın arkasında Batı dünyasının ve ABD'nin olması, silah ve cephane yardımında bulunmaları Rusya'nın aleyhine sonuçlanmaktadır. Ukrayna'nın gösterdiği direniş, savaşın sonucunu geciktirip uzamasına sebep olmuştur. Savaş boyunca direniş gösteren Ukrayna son zamanlarda hücumu geçip Rus ordusunun ele geçirdiği yerleri geri almaktadır. Bu durum Rus ordusunu yıpratmakta ve daha acımasız davranmasına sebep olmaktadır. Nitekim Ukrayna'da hedef alınan alt yapı sistemleri çökmekte, sivil hedeflere vurulmakta, enerji krizleri yaşanmaktadır. Sivil kayıplarının artması, halka ait binaların vurulması bunun daha da artacağı yönünde endişeleri beraberinde getirmektedir.

Rusya'nın kendi güvenliğini gerekçe göstererek başlattığı savaşta insani krizlerin bu derecede yaşanmaya devam etmesi Rusya'yı dünya arenasında daha da yalnızlaştırmaktadır. İnsan hakları ihlallerini sadece Ukrayna'da değil kendi ülkesinde de uygulayan Putin, seferberlik ilan etmiş, vatandaşlarını askerliğe zorlamıştır. Savaş karşıtı eylemleri şiddetle bastırmakta, herhangi bir muhalif sese meydan vermemektedir.

Rus doğalgazına alternatif olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması Rusya'nın siyasi yönün yanında ekonomik yönden de daha çok yalnızlaşacağı anlamına gelmektedir. Rusya, doğalgaz, tahıl ve gübre ihracatını doğrudan Avrupa ülkelerinde değil de çeşitli araçlar üzerinden satmaya çalışmayı denemektedir. Rusya, uygulanan yaptırımlar sonucunda Türkiye üzerinden doğalgaz, tahıl ve gübre ihraç ederek yaptırımların yükünü hafifletmeye çalışmaktadır. Türkiye ise, yaşanan bu krizi fırsata çevirerek her türlü arabulucuğu değerlendirmektedir. Tahıl krizinin aşılması için atılan adımların yanısıra Amerikan ve Rus istihbarat başkanlarının Türkiye'de bir araya gelmesi arabulucuğunun devamının geleceğini göstermektedir.

Rusya ve Ukrayna arasında Rus yanlısı iktidarın değişmesinden bu yana anlaşmazlıklar sürekli yaşanmaktadır. Bardağı taşıran son damla Ukrayna'nın NATO

yörünesine girmesi olmuştur. Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ne Afganistan Savaşı'na ne de Çeçenistan Savaşı'na benzemektedir. Rusya'nın kalbine bu kadar yakın bir konumda NATO askerinin varlığı Rusya'nın yaşam alanına müdahale olarak görülmüştür. Yaşanan Ukrayna Savaşı Rusya'nın tehditsel algısını ve tezin ortaya koyduğu ikinci problemi kanıtlamaktadır.

H₃: AGİT'in Asya'daki genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

AGİT'in Orta Asya'daki genişleme hamlelerinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü bulunmaktadır. Ancak bu durum Ukrayna kadar ciddi boyutlarda değil, daha hafif derecede kendini göstermektedir. Avrupa Birliği'nin Orta Asya'daki varlığı askeri ve güvenlik olmasından ziyade daha çok ekonomik ve ticaret boyutundadır. Bu durum Rusya'yı bir nebze rahatlatır da ekonomi anlamında da Rusya kendi tek sesliliğini hakim kılmak istemektedir. Eski Sovyet üyesi olan bölgede ekonomik de olsa kendisi olmadan yapılan veya yapılacak olan bir anlaşmadan Rusya rahatsız olmaktadır. Rusya, arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya coğrafyasında kendisine muhtaç olan bölge ülkelerini başka bir dev güce bırakmamaktadır. Nitekim buralarda üretilen her türlü ürün ve madde Rusya'nın aracılığıyla Batı dünyasına satılmaktadır.

Hazar Denizi, İran, Azerbaycan veya Türkiye üzerinden rotası oluşturulan doğalgaz boru hatları için de aynı tehdit söz konusudur. Rusya'nın Hazar petrollerini ABD şirketlerine kaptırma gibi bir niyeti bulunmamaktadır. Doğalgaz projelerinin yanı sıra Aral Gölü'nü kuraklıktan kurtarmak için Kazakistan'la yapılan çalışmalar, Hazar'daki balıkçılık faaliyetleri Rusya'nın gözetiminde bulundurduğu eylemler olmuştur.

H₄: NATO'nun Baltık genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

NATO'nun Baltık genişlemesinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel

bir yönü olduğu saptanmıştır. Rusya'nın bir gün kendilerine saldırmasından endişe eden Baltık ülkeleri Batı ve ABD ile olan her ittifaka katılma gayretinde olmuştur. AB'ye üye olmanın yanında güvenlik konusunda bir açığın bulunması Baltık ülkeleri için göze alınamaz bir sonuç niteliği taşımaktadır. İki kutuplu dünya düzeninde Rusya'dan kaçan NATO'ya sarılmıştır. Nitekim tarafsız bir politika benimseyen İsveç ve Finlandiya bile Ukrayna Savaşı'ndan sonra NATO üyeliği için başvuruda bulunma gereği duymuştur. Rusya sınırları NATO ülkeleriyle sınır olmuş ve Rusya'nın yakın çevresi daralmıştır. Kendi kırmızı çizgilerinin ihlalini gerekçe göstererek bu daralmaya izin vermeyen Rusya, yarattığı korku iklimiyle bu ülkelere NATO üyeliğinden başka bir çıkış bırakmamıştır. Bunu ciddi bir tehdit olarak gören Rusya'nın gelecekte bu ülkelere de saldırıp saldırmayacağı bilinmemektedir. Bu bilinmezlik ve korku fiziki olarak NATO'nun sınırını Rusya'ya yaklaştırmakta ve fakat yönetsel açıdan Baltık ülkelerini Rusya'dan uzaklaştırmaktadır.

Ukrayna Savaşı, dünyada güvenlik algılarının önemli derecede değişmesine sebep olan bir milat olarak kabul edilmelidir. Bin yıldır hiçbir tarafa ait olmayan bağımsız ülkeler, karar değiştirip taraf olmaya başlamıştır. Rusya'nın dünyaya saldırdığı bu korku, devletlerin bir güvenlik kalkanı oluşturmak için NATO'ya kendiliğinden üye olma isteğine sebep olmaktadır.

H₅: ABD'nin (NATO) Hazar stratejisinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel bir yönü vardır.

ABD'nin (NATO) Hazar stratejisinin Rusya'nın güvenlik algıları üzerinde tehditsel algısı bulunmaktadır. Özellikle Hazar petrollerinin Rusya'nın izni olmadan çıkarılıp taşınması, bu bölgeyle sınırı olmayan ABD'nin bu konuda söz hakkının olabilmesi Rusya için çok büyük bir tehdit niteliği taşımaktadır. Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan ile ABD arasında yapılan anlaşmalar Rusya için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Özellikle Kazakistan ve Türkmenistan gazının denizin altından Azerbaycan ve Türkiye üzerinden Batıya taşınması Rusya'nın bölgedeki hakimiyetini kırmaktadır. Hazar Denizi'ni ve petrolünü paylaşamayan Rusya, bu bölgedeki eski Sovyet egemenliğini devam ettirmek istemektedir.

Sovyetler döneminde kurduğu demir yolları ve doğalgaz hatlarıyla Orta

Asya'nın ham maddelerini istediği fiyattan alıp istediği fiyata satan Rusya, bölgede tek belirleyici unsur olmuştur. Her türlü ihtiyaçlarında Rusya'ya bağımlı olan bölge ülkeleri ise bugün bile Rusya olmadan tam bağımsız bir ekonomi yönetimi gerçekleştirememektedir. AB ve NATO'nun bölgeye girişı ve rahat hareket etmesi zorlaşmaktadır.

SONUÇ

Küresel dünyanın tehditlerine karşı tek başına mücadele edemeyen devletler, egemenliklerini ulusüstü bir örgütle gönüllü olarak paylaşma eğiliminde olmuştur. AB ve NATO bu ulusüstü yapıların başında gelmektedir. Kurulduğu günden bu yana isim ve konsept değişiklikleriyle varlığını sürdüren bu örgütler, genişleyerek üye sayılarını sürekli artırmıştır. Soğuk Savaş zamanında Rus tehdidine karşı kurulan NATO, bu savaş bitince etkinliğini yitirmemiş, çeşitli genişleme dalgalarıyla varlığını sürdürmüştür. 5. maddenin sağladığı güvenlik kalkanı bazı Eski Sovyetlerden kopan devletlerin sığınağı olmuştur. Şimdiye kadar varlığına tarafsız devam etmiş, Rusya'nın yakın bölgesi olarak nitelendirilen alandaki çoğu devlet günümüzde yaşanan olumsuzluklar sonucu bu politikalarından vazgeçerek NATO'ya üyelik talebinde bulunabilmektedir.

Putin, kendinden önceki yöneticilerden farklı olarak Rus stratejisini 'yakın çevre' politikasına kaydırmıştır. Putin, Sovyet sonrası alanın yeniden bütünleşmesini siyasetinin mihenk taşı olarak benimsemiştir. Gümrük birliğini genişletmek, enerji işbirliğini artırmak ve parasal, endüstriyel ve sosyal politikaları koordine etmek amacıyla BDT ülkeleri arasındaki Gümrük Birliği'ni Avrasya Ekonomik Topluluğu olarak diriltmeye çalışmıştır. Putin rejimi, kültürel kimliği 'güvenikleştirmek' ve Batılı kurum ve değerlere karşı antipati yaratmak için her türlü yolu kullanmıştır. Kendisine sempati duyan ve Rusya ile kültürel, dilsel, tarihsel ve ideolojik yakınlıkları bulunan kişilerle bağlar kurmuştur. Bu çabanın amacı, Batılı değerlerin veya normların eski Sovyet bölgesindeki Slav nüfuslara yayılmasını önlemek olmuştur. Bu durumun Rusya'nın kendisine çok kolay bir şekilde yayılabileceğinden korktuğu için bir tampon bölge inşa etmek istemiştir. Putin, komşularındaki otoriter eğilimleri veya siyasi güvensizliği teşvik ederek, Batı'yı bu ülkeleri izole etmeye ikna etmeye çalışmış ve Rusya'nın tampon bölgesini daha da güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Nitekim 2004'te NATO, eski Sovyet Baltık cumhuriyetleri Estonya, Letonya ve Litvanya da dahil olmak üzere, beşinci genişlemesini gerçekleştirmiştir. Bugüne kadarki en büyük genişleme dalgası olan bu son katılımda NATO bünyesine yedi üye eklemiştir. Dört yıl sonra, NATO gelecekte bir noktada Ukrayna ve Gürcistan'ı saflarına katma niyetini açıkladığında, Rusya bir kırmızı çizginin aşıldığını açıkça belirtmiştir. Rusya, Ukrayna üzerindeki baskısını artırmıştır. Rusya'nın son yıllardaki saldırganlığı, Ukrayna'nın Batı'ya yönelik eğilimleri sonucu kamuoyu desteğini harekete geçirmiştir. Ukrayna'daki Rus baskısı altındaki siyasi elitler ve iktidar yapıları, aktör ve komedyen

Zelensky'ye yenilmiştir. Zelensky'nin siyasi bir yabancı olarak zaferi, halkın siyaset kurumuna ve onun yaygın yolsuzluğa ve oligarşik bir ekonomiye karşı durmak bilmeyen savaşına karşı derin memnuniyetsizliğinin güçlü bir göstergesi olarak görülmüştür.

NATO'nun beyin ölümü gerçekleşen bir hasta olup olmadığı tartışılrsa da yaşanan Ukrayna Savaşı bu örgütlere duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ulus devlet yapısının kendini savunmada yetersiz kaldığı 21. yüzyılda devletler, bir topluluğa dahil olmadan güven inşa edememektedir. Bunun farkına varan Ukrayna, Batı değerlerine ortak olmak isteyip NATO'yu hedefe koyunca Rusya buna mücadele etmemiştir. Bir ülkenin hamlesi diğer bir ülke için tehdit oluşturmuştur. İsveç ve Finlandiya gibi ülkeler de tarafsızlıklarını bir kenara bırakıp bir gün Ukrayna ile aynı kaderi yaşamamak için üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Ekonomik veya güvenlik temelli yaklaşımlarla ülkeleri cezbeden ya da zorunda bırakan bu yapılar gelecekte de var olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Abdullayev, N., ve Elma, F. (2009). Sovyetler Birliği'nde Reform Sürecinin Başlangıcı ve Gorbaçov Dönemi. *Journal of Qafqaz University*, (26), 71-87.
- Afghanistan: Security Council Backs Agreement on New Non-combat NATO Mission. (2014, 12 Aralık). *United Nations News*, 1. <https://news.un.org/en/story/2014/12/486192-afghanistan-security-council-backs-agreement-new-non-combat-nato-mission>
- Ahmed, S., Hasan, M. M., ve Kamal, M. R. (2022). Russia–Ukraine Crisis: The Effects on the European Stock Market. *European Financial Management*.
- Akdağ, İ. (2015). NATO'nun Yeni Misyonu Kapsamında Akdeniz ve Ortadoğu Bölgesinde Artan Rolü, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 17(3) 55-78.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı. *Akademik Bakış Dergisi*, (28).
- Aksoy, M. (2016). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İnsamer*, 23.
- Ålander, M., ve Paul, M. (2022). *Moscow Threatens the Balance in the High North: In Light of Russia's War in Ukraine, Finland and Sweden Are Moving Closer to NATO* (24). SWP Comment.
- Albania, A Valued NATO Ally in the Western Balkans. (2014, 7 Şubat). *NATO*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_106948.htm
- Albright, M. (1997, 14 Şubat). Enlarging NATO: Why Bigger is Better. *The Economist* <http://www.hri.org/news/usa/usia/1997/97-02-14.usia.html>
- Albuquerque, C. (2019). Gorbachev as a Thinker: The Evolution of Gorbachev's Ideas in Soviet and Post-Soviet Times. *Researchgate*, 75-103.
- Alekseenkova, E. (2021). Russia Navigates Complex Competing Interests in the Eastern Mediterranean. *Publication of Association of Konrad-Adenauer-Stiftung*, 52, 80-88.
- Alexander, H. (2016, 8 Aralık). David Cameron Warns the Existence of European Single Currency is Hanging in the Balance. *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/12/08/cameron/>
- Allison, R. (2013). Russia and Syria: Explaining Alignment With a Regime in

- Crisis. *International Affairs*, 89(4), 795-823.
- Alpay, O. (2017). Sovyet Tarihinin Son Perdesi: Mihail Gorbaçov Dönemi Sovyet Dış Politikası. *Researchgate*, 264-289.
- Annual Progress Report on the Implementation of the OSCE. (2018). 2004 Action Plan on the Promotion of Gender Equality Towards Gender Equality in the OSCE.
- Aradau, C. (2004). The Perverse Politics of Four-Letter Words: Risk and Pity in the Securitisation of Human Trafficking. *Millennium*, 33(2), 251-277.
- Archick, K. ve Mix, D. E. (2005). The European Union: Questions and Answers. *Congressional Research Service*, 2-22.
- Askerov, A. (2008). Trends of Integration in Post-Soviet Area After the Collapse of the USSR.
- Asmus, R. D. (1989). *West German NATO Policy: The Next Five Years*. RAND CORP SANTA MONICA CA.
- Auerswald, D. P. (2004). Explaining Wars of Choice: An Integrated Decision Model of NATO Policy in Kosovo. *International Studies Quarterly*, 48(3), 631-662.
- Avery, G., ve Stratulat, C. (2011). Croatia: Pathfinder for EU Enlargement. *European Policy Centre Commentary*, 30(6), 11.
- Ayhan, H. (2019). Makedonya ile Yunanistan Arasındaki İsim Sorununun Çözümünde Arabuluculuğun Etkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 215-244.
- Babkin, A. V., Burkaltseva, D., D., Kosten, D. G., ve Vorobev Y. N. (2017). Formation of Digital Economy in Russia: Essence, Features, Technical Normalization, Development Problems. *π-Economy*, 65(3), 9-25.
- Bağbaşıoğlu, A. (2014). NATO'nun Yeni Ortaklık Politikası Çerçevesinde "Küresel Ortaklar" ile İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 49-83.
- Bağış, E. (2016). NATO Riga Zirvesi ve GMF Toplantısı. <https://www.egemenbagis.com/nato-riga-zirvesi-ve-gmf-toplantisi>
- Baharçipek, A. ve Ağır, O. (2014). Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi. *Birey ve Toplum*, 4(2), 5-27.
- Bailes, A. J., Haine, J. Y., ve Lachowski, Z. (2008). Reflections on the OSCE-EU Relationship. In *OSCE Yearbook 2007* 65-79. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG.
- Balcı, M., ve Kaya, H. (2019). Suriye Krizi: ABD'nin Çekilme Paradoksu. XI. IBANESS Kongreler Serisi, 1-7

- Barcz, J. (2009). EU Reform and the Financial Crisis. *Yearbook of Polish European Studies*, (12), 13-25.
- Barrass, G. (2016). Able Archer 83: What Were the Soviets Thinking?. *Survival*, 58(6), 7-30.
- Başaran, A. (2020). Annexation of Crimea by Russian Federation, United States and European Union's Economic Sanctions Against Russian Federation, 2014-2018. *Asya Studies*, 4(11), 91-106.
- Baykal, S. ve Göçmen, İ. Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları Bakımından Normlar Hiyerarşisi. *Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan*, 317.
- Becker, J. (2014). Russia and the New Authoritarians. *Demokratizatsiya*, 22(2), 191.
- Begaj, J. (2016). AB'ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 15(1), 29-72.
- Bence, G. (2021). Report NATO 2030: Italy in a Changing Alliance. *Hadtudományi Szemle*, 14(4), 29-40.
- Bensemra, Z. (2022 13 Ocak). Taliban Propose Joint Body to Coordinate Distribution of Foreign Aid. *Reuters* <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taliban-seeking-greater-role-distribution-foreign-aid-2022-01-12/>
- Berdila, I. (2005). *Romania's NATO Membership*. Army Command And General Staff Coll Fort Leavenworth Ks School Of Advanced Military Studies.
- Berger, M. (2022, 30 Ağustos). Mikhail S. Gorbachev, Reformist Soviet Leader, Is Dead at 91. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/08/30/world/europe/mikhail-gorbachev-dead.html>
- Bieber, F. (2010). Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Preparing for EU Accession. *Policy Brief*, 5, 3-4.
- Bigo, D., Bonelli, L., Chi, D. ve Olsson, C. (2007). Mapping the Field of the EU Internal Security Agencies. *The Field of the EU Internal Security Agencies*, 5-66.
- Bildt, C. (2015). Russia, the European Union, and the Eastern Partnership. *ECFR Riga Series*, 19.
- Bindi, F. (2010). European Union Foreign Policy: A Historical Overview: *The Foreign Policy of the European Union*, 13-40.
- Birsel, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 109-124.

- Biscop, S. (2021). EU and NATO Strategy: A Compass, a Concept, and a Concordat. *SECURITY POLICY BRIEFS*, (141).
- Biscop, S. ve Andersson, J. J. (2008). The EU and the European Security Strategy. *Forging a Global Europe*, Abingdon.
- Biscop, S. ve Coolsaet, R. (2003). *The World is the Stage-A Global Security Strategy for the European Union*. Notre Europe.
- Bjurulf, B. (2001). How did Sweden Manage the European Union? ZEI Discussion Papers: 2001, C 96.
- Bollfrass, A. K. ve Herzog, S. (2022). The War in Ukraine and Global Nuclear Order. *Survival*, 64(4), 7-32.
- Borchardt, K. D. (2010). *The ABC of European Union Law*. Publications Office of the European Union.
- Bozkurt, Ö. (1993). Maastricht Antlaşması ve Avrupa Bütünleşmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 26(1).
- Brakel, A. (2022). Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post-Cold War Stalemate: By Mary Elise Sarotte (New Haven: Yale University Press, 2021), 568 pages.
- Braun, A. (Ed.). (2008). *NATO-Russia Relations in the Twenty-first Century* (Vol. 7). New York: Routledge.
- Breuss, F. (2003). Austria, Finland and Sweden in the European Union. *WIFO Austrian Economic Quarterly*, 4, 131-58.
- Brezhnev, L. (1968). Brezhnev Doctrine: Speech by First Secretary of the Soviet Union. *International Relations and Security Network Primary Resources in International Affairs*.
- Britannica. (2011). U.S. Troop Surge And End Of U.S. Combat Mission <https://www.britannica.com/event/Afghanistan-War/U-S-troop-surge-and-end-of-U-S-combat-mission>
- Brooke-Holland, L. ve Mills, C. (2014). *NATO Wales Summit 2014: Outcomes*. House of Commons Library.
- Brudny, Y. M. ve Finkel, E. (2011). Why Ukraine is not Russia: Hegemonic National Identity and Democracy in Russia and Ukraine. *East European Politics and Societies*, 25(4), 813-833.
- Brühlhart, M. ve Koenig, P. (2006). New Economic Geography Meets Comecon: Regional Wages and Industry Location in Central Europe 1. *Economics of Transition*, 14(2), 245-267.

- Burak, M. C. ve Ermağan, İ. Tarihten Günümüze Çeçenistan-Rusya İlişkileri: Putin ve Kadirovlar Dönemi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 119(235), 185-204.
- Burns, N. (2014, 31 Ağustos). Three Critical Tests for NATO Leaders in Wales. *The Financial Times*, s.1. <https://www.ft.com/content/26b10182-2f67-11e4-83e4-00144feabdc0>
- Byrnes, R. F. (1957). East Europe in Crisis. *Current History*, 32(186), 71-76.
- Caner, B. K. (2014). Enerji Şartı Anlaşmasının Muvakkaten Uygulanması ve Anlaşmadan Çekilme Hakkında Bir Değerlendirme. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 313-332.
- Canşen, E. (2011). Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 79-88.
- Cardwell, P. J. (2011). Mapping Out Democracy Promotion in the EU's External Relations. *European Foreign Affairs Review*, 16(1).
- Carr, F. ve Flenley, P. (1999). Yeni Avrupa'da NATO ve Rusya Federasyonu: Karşılıklı İlişkilere İlişkin Kurucu Senet. *Komünist Araştırmalar ve Geçiş Politikaları Dergisi*, 15 (2), 88-110.
- Centre for Research and Evidence on Security Threats (2019). www.crestresearch.ac.uk
- Čepo, D. (2020). Structural Weaknesses and the Role of the Dominant Political Party: Democratic Backsliding in Croatia Since EU Accession. *Southeast European and Black Sea Studies*, 20(1), 141-159.
- Cerami, A. (2009). Rusya Federasyonu'nda Refah Devletindeki Gelişmeler: Petrole Bağlı Sosyal Politika ve 'Rus Mucizesi'. *Sosyal Politika ve Yönetim*, 43 (2), 105-120.
- Charap, S. (2013). Russia, Syria and the Doctrine of Intervention. *Survival*, 55(1), 35-41.
- Charap, S. ve Darden, K. (2014). Russia and Ukraine. *Survival*, 56(2), 7-14.
- Chawla, S. (2000). NATO's Response to the Kosovo Crisis. *Strategic Analysis*, 24(6), 1143-1153.
- Chen, E. ve Ferrara, E. (2022). Tweets in Time of Conflict: A Public Dataset Tracking the Twitter Discourse on the War Between Ukraine and Russia. *arXiv preprint arXiv:2203.07488*.
- Cimbalo, J. L. (2004). Saving NATO from Europe. *Foreign Aff.*, 83, 111.
- Cingel, J. (2018). Montenegro on the Way to NATO. *GLOBSEC Policy Institute*.
- Ciuriak, D. (2022). NATO's Enlargement and Russia's Interests: Existential Threat or Invaluable External Discipline?. *Available at SSRN*.
- Coffey, L. ve Kochi, D. (2021). NATO Summit 2021: The Arctic Can No Longer Be An

- Afterthought. *Kathryn and Shelby Cul-lom Davis Institute for National Security and Foreign Policy Issue Brief*, (6086).
- Coffey, L. ve Kochis, D. (2021). Brussels NATO Summit 2018: Time To Get Serious About The Arctic. *The Heritage Foundation*. Retrieved September, 9, 2020.
- Collomp, E. (2020). Democracy and Human Rights in the EU Enlargement Process. University of Sofia St. Kliment Ohridski European Master's Programme in Human Rights and Democratisation.
- Commission of the European Communities, 'The European Union and Russia: The Future Relationship', COM (95) 223 Final 31 May 1995.
- Conley, H. A. (2021). Serbia-Kosovo Normalization Process: A Temporary US Decoupling.
- Connolly, G. E. (2021). 20 Years After the 9/11 Terrorist Attacks: A Statement by the NATO PA President.
- Coppieters, B., Kovziridze, T. ve Leonardy, U. (2003). Federalization of Foreign Relations: Discussing Alternatives for the Georgian-Abkhaz Conflict. *Caspian Studies Program*, 2-43
- Cordesman, A. H. (2015). Russia in Syria: Hybrid Political Warfare. *Center For Strategic International Studies*
- Council, N. A. (1999). The Alliance's Strategic Concept: Approved by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Washington DC on 23 and 24 April 1999.
- Crane, K., Peterson, D. J. ve Olikier, O. (2005). Russian Investment in the Commonwealth of Independent States. *Eurasian Geography and Economics*, 46(6), 405-444.
- Credi, O., Marrone, A. ve Menotti, R. (2020). NATO Toward 2030: A Resilient Alliance and its Main Priorities. *In Prepared on the Occasion of the Aspen Institute Italia's Digital International Seminar The New American Administration and Transatlantic Relations: A Renewed NATO* (25).
- Croft, S. (2002). Guaranteeing Europe's Security? Enlarging NATO Again. *International Affairs*, 78(1), 97-114.
- Cromwell, R. B. (1971). *The Significance of the NATO AFCENT Communications Zone to the Strategy of Flexible Response*. ARMY WAR COLL CARLISLE BARRACKS PA.
- Cutler, R. M. (2004). Kafkasya'daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri. 105-126.
- Czerewacz-Filipowicz, K. ve Konopelko, A. (2017). *Regional Integration Processes in the Commonwealth of Independent States*. Cham: Springer International

Publishing AG.

- Çelik, A. (2018). Soğuk Savaş'ın Başlarında Sovyet Rusya'nın Güney Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(24)
- Çevikbaş, A. (2011). Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası Mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), 18-57.
- Daalder, I. ve Goldgeier, J. (2006). Global NATO. *Foreign Affairs*, 105-113.
- Danilov, D. (1996). Russia's Search for an International Mandate in Transcaucasia. *Contested Borders in the Caucasus*, 91-102.
- Dannreuther, R. (1999). Escaping the Enlargement Trap in NATO-Russian Relations. *Survival*, 41(4), 145-164.
- Darczewska, J. (2019). Rusya Federasyonu Tarihi ve Siyaseti: Hafıza Savaşı mı, Hafızaya Karşı Savaş Mı?. *Ulusal Anma İnceleme Enstitüsü*, 1, 351-376.
- Davies, R. W. (1988). Soviet History in the Gorbachev Revolution. *Socialist Register*, 24.
- De Maio, G. (2020). NATO's Response to COVID-19: Lessons for Resilience and Readiness. *Foreign Policy*.
- de Vet, J. M., Nigohosyan, D., Ferrer, J. N., Gross, A. K., Kuehl, S. ve Flickenschild, M. (2021). *Impacts of the COVID-19 Pandemic on EU Industries*. European Parliament.
- Debuysere, L. ve Blockmans, S. (2019). Crisis Responders: Comparing Policy Approaches of the EU, the UN, NATO and OSCE with Experiences in the Field. *European Foreign Affairs Review*, 24(3).
- Delorme, N. (1997). Avrupa Sosyal Politikası için Maastricht Antlaşması ile Kurulan Çerçeve. (İ. Helvacı, Çev.) İstanbul: Journal of Istanbul University Law Faculty, 55(3), 365-388
- Demirkıran, Ö. (2007). Fransa'nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 79-92.
- Democratic Progress Institute. (2016). *The Role of European Union Accession in Democratisation Processes*. (Yayın no: 1037236). London: Democratic Progress Institute.
- Derman, G. S. (2016). Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları. *Karadeniz Araştırmaları*, (49), 79-89.
- Derman, G. S. (2016). Bağımsız Topluluk Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası

- Paradigmaları. *Gazi Akademik Bakış* , 10 (19), 283-295.
- Dilaver, T. (2017). Kırım Ateşi: Bir İşgalin Anatomisi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (18), 165-176.
- DJK. (1952). Greece, Turkey, and NATO. *The World Today*, 162-169.
- Dodd, D. (2022, 24 Ağustos). War Casts Long Shadow on World Economy. *The Financial Times*. <https://www.ft.com/content/cc721ecb-2c0f-4406-b724-0b9ce549cb66>
- Doğan, N. (2005). NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1946-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(03), 69-108.
- Döm, Ö. Ö. (2017). Soviet Nationalities Policy: The Impact On Central Asia. *Journal of Social Sciences*, 10(2), 195-216.
- Dreisonstok, T. F. (1971). *Spain and NATO*. ARMY WAR COLL CARLISLE BARRACKS PA.
- Düğen, T. (2021). Sovyetler Birliği Kolonyal Bir İmparatorluk Muydu?. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1516-1528.
- Efegil, E. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, Devlet-İçi Çatışmalarda Türkiye-NATO Arasındaki İşbirliği Arayışları. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(40).
- Egenhofer, C. (2009). *The Ever-changing Union: An Introduction to the History, Institutions and Decision-making Processes of the European Union*. CEPS.
- Ellehuus, R. ve Zagorski, A. (2019). Restoring the European Security Order. *Center for Strategic and International Studies*. <https://russiancouncil.ru/papers/CSIS-RIAC-Ellehuus-Zagorski-RestoringEuropeanOrder>.
- Ellman, M. (2007). Stalin and The Soviet Famine of 1932-33 Revisited. *Europe-Asia Studies*, 59(4), 663-693.
- Emmert, F. ve Petrovic, S. (2013). The Past, Present, and Future of EU Enlargement. *Fordham Int'l LJ*, 37, 1349.
- Engle, E. (2014). A New Cold War-Cold Peace Russia, Ukraine, and NATO. *Louis ULJ*, 59, 97.
- Ereker, A. F. (2019). NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri. *Güvenlik Yazıları*, 4.
- Ermis, H. (1987). *Perestroyka-Glastnost-Perestroyka*. TÜSTAV, Essen.

- European Parliament. (2018). The Historical Development of European Integration. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets>
- Fawn, R. ve Nalbandov, R. (2012). The Difficulties of Knowing The Start of War in The Information Age: Russia, Georgia and the War over South Ossetia. *European Security*, 21(1), 57-89.
- Federiga, B. (2010). European Union Foreign Policy: A Historical Overview. *The Foreign Policy of the European Union*, 13-38.
- Fedor, J. (2015). Introduction: Russian Media and the War in Ukraine. *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, 1(1), 1-12.
- Fedor, J. (2015). Introduction: Russian Media And The War In Ukraine. *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, 1(1), 1-12.
- Findsen, L. (2014). Danish Defence Policy and Military Operations 2013. *Danish Foreign Policy Yearbook 2014*.
- Fischer, S. (2008). The EU and Russia: A Contested Partnership. *Partnerships for Effective Multilateralism, Chaillot Paper*, (109), 115-132.
- Fitzpatrick, S. (1979). Stalin and the Making of a New Elite, 1928-1939. *Slavic Review*, 38(3), 377-402.
- Flockhart, T. (2005). *Socializing Democratic Norms: The Role of International Organizations for the Construction of Europe*. Springer.
- Flynn, M. (2022). Class Act: East-West: Youth Theatre and the Making of Meaning in Postrevolutionary Ukraine. *TDR*, 66(2), 191-210.
- Forsberg, T., Herd, G. (2015). Russia and NATO: From Windows of Opportunities to Closed Doors. *Journal of Contemporary European Studies*, 23(1), 41-57.
- Forster, A. ve Wallace, W. (2001). What is NATO for?. *Survival*, 43(4), 107-122.
- Forte, E. B. (1959, September 16). Nikita Khrushchev with William H. Lawrence of the New York Times, *New York Times*, News Associates, Inc. National Press Club Archives.
- François, I. (2011). NATO Partnerships and the Arab Spring: Achievements and Perspectives for the 2012 Chicago Summit.
- Frederick, B., Povlock, M., Watts, S., Priebe, M. ve Geist, E. (2018). *Assessing Russian reactions to US and NATO Posture Enhancements*. RAND.
- Friedman, G. (2014). Ukraine and the 'Little Cold War'. *Stratfor Global Intelligence*.
- Frye, A. (2000). The New NATO and Relations With Russia. *The Journal of Strategic Studies*, 23(3), 92-110.

- Gaub, F. ve Popescu, N. (2013). Russia and Syria-The Odd Couple. *Elective Affinities*, 1-2.
- Geography of the Soviet Union. (b.t.). *Map Universal Soviet Union Map/Union of Soviet Socialist Republics (USSR)*. <https://www.mappr.co/historical-maps/soviet-union-ussr/>
- Gerber, T. P. ve Hout, M. (1998). More Shock Than Therapy: Market Transition, Employment, and Income in Russia, 1991–1995. *American journal of Sociology*, 104(1), 1-50.
- Ghilès, F. (2013). Russia in Syria and the Shape of the Middle East. *Barcelona Centre for International Affairs*, 18.
- Glaesner, H. J. (1986). The Single European Act: Attempt at an Appraisal. *Fordham Int'l LJ*, 10, 446.
- Glazer, S. G. (1971). The Brezhnev Doctrine. In *Int'l L.* 5(1), 169-179
- Götz, E. ve Staun, J. (2022). Why Russia Attacked Ukraine: Strategic Culture and Radicalized Narratives. *Contemporary Security Policy*, 1-16.
- Gower, J. (2000). Russia and the European Union. In *Russia and Europe: Conflict or Cooperation?* (pp. 66-98). Palgrave Macmillan, London.
- Guenette, J. D., Kenworthy, P. G. ve Wheeler, C. M. (2022). Implications of the War in Ukraine for the Global Economy. *World Bank Group*.
- Guillén, A., Álvarez, S. ve Adão e Silva, P. (2002). European Union Membership and Social Policy: The Spanish and Portuguese Experiences. *Center for European Studies Working Center Papers*, 85.
- Gül, M. (2015). Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1), 247-265.
- Gül, M. ve Karapınar, E. (2020). Bulgaristan: Yok Olmanın Eşiğinden Batı Ortaklığına. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 1-18.
- Gürel, Ş. S. (1977). Berlin Sorunu (1944-1972). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 32(01), 207-229.
- Gürkanus, J. ve Rumer, E. (2019). *Russia's Global Ambitions in Perspectives*. Carnegie Endowment For International Peace.
- Guriev, S. (2019). Gorbachev Versus Deng: A Review of Chris Miller's The Struggle to Save the Soviet Economy. *Journal of Economic Literature*, 57(1), 120-146.
- Gürkan, Ü. (1964). SSCB Siyasî Rejiminin Ana Hatları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 155-198.

- Gurria, A. (2019, Mayıs). *The European Union: A People-Centred Agenda An International Perspective*.(Broşür). Brussels: OECD members.
- Güvenç, S. ve Özel, S. (2012). NATO and Turkey in The Post-Cold War World: Between Abandonment and Entrapment. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(4), 533-553.
- Guzzetti, L. (1995). *A Brief History of European Union Research Policy*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Hadfield, J. (2018). *NATO's Deterrence Strategy is Failing. The Enhanced Forward Presence: Delusion or Renewal*. Joint Forces Staff College/NDU NORFOLK United States.
- Hadik, L. (1969). France's New Approach to Western European Security. *World Affairs*, 132(3), 209-218.
- Hækkerup, H. (2005). Russia, the OSCE and Post-cold-war European Security Introduction. *Cambridge Review of International Affairs*, 18(3), 371-373.
- Haesebrouck, T. (2022). NATO Burden Sharing After the Wales Summit: A Generalized Set Qualitative Analysis. *Defence and Peace Economics*, 33(6), 637-654.
- Hanson, M. (1998). Russia and NATO Expansion: The Uneasy Basis of the Founding Act. *European Security*, 7(2), 13-29.
- Hartnett, L. (2022, March 2). The Long History of Russian Imperialism Shaping Putin's War. *The Washinton Post*.
<https://www.washingtonpost.com/outlook/2022/03/02/long-history-russian-imperialism-shaping-putins-war/>
- Harunoğulları, M. (2021). ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç* , 11 (1), 43-84.
- Hasanoğlu, İ. (2015). Homo Sovieticus: SSCB'de Sovyet Halkı İnşası Çabaları. *Electronic Turkish Studies*, 10(1).
- Hatipoğlu, E. (1997). EU-Russia: Partnership and Cooperation. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 5(1-2), 199-210.
- Haukkala, H. (2000). *The Making Of The European Union's Common Strategy On Russia*. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.
- Hauser, P., Anke, C. P., López, J. G., Möst, D., Scharf, H., Schönheit, D. ve Schreiber, S. (2020). The Impact of the COVID-19 Crisis on Energy Prices in Comparison to the 2008 Financial Crisis. In *IAEE Energy Forum/Covid-19 Issue*.
- Hazakis, K. ve Proedrou, F. (2012). EU-Russia Energy Diplomacy: The Need for an Active Strategic Partnership. *EU Diplomacy Paper, College of Europe*, 4.

- Healey, J. ve Van Bochoven, L. (2014). NATO's Cyber Capabilities: Yesterday, Today, and Tomorrow. Brent Scowcroft Center.
- Helleiner, E. (2011). Understanding the 2007–2008 Global Financial Crisis: Lessons for Scholars of International Political Economy. *Annual Review of Political Science*, 14, 67-87.
- Herbst, C. (1990). *A Brief History of (Central European) Time. A "Cosmic" View of the Emerging Atlantic Security Environment and a Proposed "Face Lift" for US/NATO Flexible Response Strategy*. NATIONAL WAR COLL WASHINGTON DC.
- Hernandez, A. (2022, 28 Şubat). Shell to Divest from Gazprom, Nord Stream 2. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/shell-to-divest-from-gazprom-nord-stream-2/>
- Herrberg, A. (1997). The European Union and Russia: Towards a New Ostpolitik?
- Hildreth, S. A., ve Ek, C. (2011). *Missile Defense and NATO's Lisbon Summit*. Congressional Research Service.
- Hunter, R. (2022). The Ukraine Crisis: Why and What Now? *Survival*, 64(1), 7-28.
- Hunter, R. E. (1998). NATO in the 21st Century: A Strategic Vision. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 28(2), 7.
- Hurak, I. ve D'Anieri, P. (2022). The Evolution of Russian Political Tactics in Ukraine. *Problems of Post-Communism*, 69(2), 121-132.
- Hüseynov, F. (2003). Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4), 387-401.
- Hutchings, S. ve Szostek, J. (2015). *Dominant Narratives in Russian Political And Media Discourse During The Ukraine Crisis*. In *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. <http://www.e-ir.info/2015/04/28/dominant-narratives-inrussian-political-and-media-discourse-during-the-crisis/>
- Irimie, R. C. (2014). Everydy Life Under Communism. The cCse of Romania. *SEA– Practical Application of Science*, 2(03), 266-283.
- Izdatelstvo, V. M. (2006). Michael Gorbachev The Road We Traveled The Challenges We Face, The Gorbachev Foundation, Moscow.
- İnan, A. (2005). Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastricht Kriterleri. *Bankacılar Dergisi*, 52, 67-86.
- İpekçi, İ., Soydemir, A. ve Erciyas, A. (2021). NATO'nun 2030 Vizyonu. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19.
- Javed, M., Rahim, N. ve Mehmood, A. (2019). Russia's Annexation of Crimea and

- Security Implications for the Baltic States. *Global Social Sciences Review (GSSR)*, 4(3), 383 – 389.
- Jonson, L. (2001). The New Neopolitical Situation in the Caspian Region. *The Security of the Caspian Sea region*, 19.
- Juncos, A. E. (2012). Member State-building Versus Peacebuilding: The Contradictions of EU State-building in Bosnia and Herzegovina. *East European Politics*, 28(1), 58-75.
- Kahraman, M. E. ve Özer, İ. A. (2019). Tartışmaların Gölgesinde NATO Londra Zirvesi, SETA Analiz, 300
- Kaiser, K. (1989). Conventional Arms Control and NATO's Future. *NATO in the 1990s* (ss. 299-315). *Washington: PergamonBrassey's*.
- Kamp, K. H. (2013). *NATO's 2014 Summit Agenda*. NATO Defense College.
- Kanter, J. (2014, 28 Mart). Norwegian to Lead NATO as It Is Poised for Bigger Role. *The New York Times*, s.1. <https://www.nytimes.com/2014/03/29/world/europe/nato-picks-former-norwegian-premier-as-its-next-leader.html>
- Kapyshev, A. (2012). Legal Status Of The Caspian Sea: History And Present. *European Journal of Business and Economics*, 6.
- Karaaslan, H. (2018). An Analysis of the Economic-Environmental Dimension of the Organization for Security and Co-Operation in Europe: Just a Rhetoric or Reality?. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 165-191.
- Karabulut, B. (2011). Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Akademik Bakış*, 4(8), 69-93.
- Karadeli, C. (2020). Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 43-73.
- Karakoç, J. (2006). ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1).
- Kaufman, J. P. (2017). The US Perspective on NATO Under Trump: Lessons of the Past and Prospects for the Future. *International Affairs*, 93(2), 251-266.
- Kecskeméthy, K. S. (2021, June). The NATO 2030 Report. Strategic Priorities of the Alliance. In *International Conference Knowledge-Based Organization*, 27(1),118-124.
- Kedikli, U. ve Çalağan, Ö. (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu

- Akdeniz'in Önemi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1), 120-138.
- Kellermann, A. E. (2004). The Impact of EU Enlargement on the Russia Federation. *Romanian Journal Of European Affairs*, 4(3), 5.
- Keridis, D. (1999). Political Culture and Foreign Policy: Greek-Turkish Relations in the Era of European Integration and Globalization. *A NATO fellowship final report*, 97-99.
- Khalid, A., Stoler, A. L., McGranahan, C. ve Perdue, P. C. (2007). The Soviet Union As An Imperial Formation. *Imperial Formations*, 123-152.
- Kıraç, S. ve İlhan, B. (2010). Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(188), 191-201.
- Kıbaroğlu, M. (2019). NATO'nun 70 Yılı'nın Bir Muhasebesi: Nereden, Nereye?. *The Strategist*.
- Kim, J. (2006). Bosnia and the European Union Military Force (EUFOR): Post-NATO Peacekeeping. LIBRARY OF CONGRESS WASHINGTON DC CONGRESSIONAL RESEARCH SERVICE.
- Kodaman, T. (2005). Hazar Havzası'nda Stratejik Oyun. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 251-262.
- Koenig, N. ve Walter-Franke, M. (2017). *France and Germany: Spearheading a European Security and Defense Union?*. Jacques Delors Institut.
- Koeth, W. (2012). Bosnia, Kosovo and the EU: Is Accession Possible Without Full Sovereignty?. *EIPAScope*, 2012(1), 31-36.
- Kofman, M. ve Rojansky, M. (2018). What Kind of Victory for Russia in Syria?. *Military Review*, 24(2), 6-23.
- Konuralp, E. ve Adaş, S. (2020). Makedonya'da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon Milliyetçiliklerinin Kıskacında Kimlik İnşası. *Igdir University Journal of Social Sciences*, (21).
- Kopeček, V. (2010). Russian Geopolitical Perceptions And İmaginations of the South Caucasus. *Beyond Globalisation: Exploring The Limits Of Globalisation in The Regional Context*, 99, 105.
- Korns, S. W. ve Kastenber, J. E. (2009). *Georgia's Cyber Left Hook*. Army War College Carlisle Barracks Pa Strategic Studies Institute.
- Kostrzewa-Zorbas, G. (2014). NATO in the New Strategic Environment: Cyber Attacks Now Covered by Article 5 of the North Atlantic Treaty. *Studia Bezpieczeństwa Narodowego. Kryptologia i Cyberbezpieczeństwo/National Security Studies. Cryptology and Cybersecurity*, 4(6).

- Kramer, E.K. (2012, June 15). [Russia Sending Missile Systems to Shield Syria. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2012/06/16/world/europe/russia-sending-air-and-sea-defenses-to-syria.html?searchResultPosition=1>](https://www.nytimes.com/2012/06/16/world/europe/russia-sending-air-and-sea-defenses-to-syria.html?searchResultPosition=1)
- Kramer, M. (2009). The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia. *The Washington Quarterly*, 32(2), 39-61.
- Kropatcheva, E. (2012). Russia and the Role of the OSCE in European Security: A 'Forum' for Dialog or a 'Battlefield' of Interests?. *European Security*, 21(3), 370-394.
- Kropatcheva, E. (2012). Russia and the Role of the OSCE in European Security: A 'Forum' for Dialog or a 'Battlefield' of Interests?. *European Security*, 21(3), 370-394.
- Kugler, R. L. ve Kozintseva, M. (1996). *Enlarging NATO: The Russian Factor*. RAND CORP SANTA MONICA CA.
- Kulhánek, J. (2009). Putin's Foreign Policy and the Founding of the NATO-Russia Council. *Central European Journal of International & Security Studies*, 3(1), 134-151.
- Kvesitadze, E. (2008, June 10). President Saakashvili's interview with Rustavi 2 TV. *Civil Georgia*. <https://civil.ge/archives/116530>
- Kyle, H. J. (2012). The Relevancy of NATO Membership in Russia's Near Abroad. Army War Coll Carlisle Barracks PA.
- Legge, J. M. (1983). *Theater Nuclear Weapons and the NATO Strategy of Flexible Response*. RAND CORP SANTA MONICA CA.
- Laçiner, S. (1985). ABD - İngiltere: 'Özel' Bir İlişki.
- Laermans, H. ve Roosens, P. (2009). The Enlargement of the European Union. *Ekonomiska Misao i Praksa*, (2), 397-410.
- Lajh, D. ve Petak, Z. (2015). *EU Public Policies Seen From a National Perspective: Slovenia and Croatia in the European Union*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences
- Lane, A. T. (1997). The Baltic States, The Enlargement Of NATO and Russia. *Journal of Baltic Studies*, 28(4), 295-308.
- Larrabee, F. S. (2001). Russia and Its Neighbours: Integration or Disintegration. *The Global Century*, 2, 859-873.
- Laruelle, M. (2015). The Ukrainian Crisis and its Impact on Transforming Russian Nationalism Landscape. *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. 123-129.

- Lavenex, S. ve Wichmann, N. (2009). The External Governance of EU Internal Security. *European Integration*, 31(1), 83-102.
- Lehnert, S. (2021). The Suez Crisis of 1956 and 1957 in West German Television News. *VIEW. Journal of European Television History and Culture*, 10(19), 59-72.
- Liadze, I., Macchiarelli, C., Mortimer-Lee, P. ve Juanino, P. S. (2022). The Economic Costs of the Russia-Ukraine Conflict. *NIESR Policy Paper*, 32.
- Lišanin, M. (2020). US-Russian Relations in the Shadow of the 1999 Kosovo War. *Politika nacionalne bezbednosti*, 18(1), 11-31.
- Lott, A. (2022). Permit-Based Passage v. Transit Passage in an Occupied Area: The 2018 Kerch Strait Incident and the 2022 Ukraine-Russia Naval Warfare. In *Hybrid Threats and the Law of the Sea* (pp. 39-92). Brill Nijhoff.
- Lovett, I. ve Chernova, Y. (2022, 1 Aralık). Russia Says Strikes on Ukraine's Infrastructure Aimed at Slowing Delivery of Foreign Arms. *The Wall Street Journal*. https://www.wsj.com/articles/ukraine-struggles-to-reconnect-people-to-power-grid-as-russia-escalates-missile-strikes-11669898908?mod=Searchresults_pos7&page=1
- Luelmo, F. J. R. (2012). The Accession of Spain to NATO. *Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe*.
- Lynch, D. (2004). Russia Strategic Partnership with Europe. *Washington Quarterly*, 27 (2), 99-118.
- Lynch, T., Clark, D., Centeno, C., Rocafort, J., Flores, L. A., Greenwood, A. ve Wright, M. (2009). Barriers to the Development of Palliative Care in the Countries of Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States. *Journal of Pain and Symptom Management*, 37(3), 305-315.
- Maass, A. S. (2019). From Vilnius to the Kerch Strait: Wide-Ranging Security Risks of the Ukraine Crisis. *European Politics and Society*, 20(5), 609-623.
- Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. (2000). *Amsterdam Antlaşması (Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları)* (Basım seri no: 162). İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Marten, K. (2020). NATO Enlargement: Evaluating Its Consequences in Russia. *International Politics*, 57(3), 401-426.
- Masters, J. (2019). The North Atlantic Treaty Organization (NATO). *Council on Foreign Relations*.
- Matzek, J. (2016). Annexation Of Crimea By The Russian Federation. *Last Accessed On*, 6, 1.

- McNamara, S. (2010). NATO Summit 2010: Time to Turn Words Into Action. *Backgrounder*. Published by *The Heritage Foundation*, (2498), 2.
- Mearsheimer, J. J. (2014). Getting Ukraine Wrong. *The New York Times*, 13.
- Medvedev, S. (2001). *The EU Common Strategy on Russia*. H. Haukkala (Ed.). Ulkopoliittinen Instituutti.
- Mehrotra, O. N. (1998). NATO Eastward Expansion and Russian Security. *Strategic Analysis*, 22(8), 1225-1235.
- Menon, R. ve Ruger, W. (2020). NATO Enlargement and US Grand Strategy: A Net Assessment. *International Politics*, 57(3), 371-400.
- Miles, L. (2004). Sweden: 'Hitchhiking' and the Euro Referendum. *Cooperation and Conflict*, 39(2), 155-165.
- Miliband, D. (2008). Consolidated Texts of the EU Treaties as Amended by the Treaty of Lisbon. *Parliament by the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs by Command of Her Majesty*, 336.
- Milios, J. ve Sotiropoulos, D. P. (2010). Crisis of Greece or Crisis of the Euro? A View from the European 'Periphery'. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(3), 223-240.
- Military Equipment Inventories And Acquisitions. (2021). CIA. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/military-equipment-inventories-and-acquisitions/>
- Miller, E. A. ve Toritsyn, A. (2005). Bringing The Leader Back In: Internal Threats And Alignment Theory In The Commonwealth Of Independent States. *Security Studies*, 14(2), 325-363.
- Morelli, V. (2009). *NATO in Afghanistan: A Test Of The Transatlantic Alliance*. DIANE Publishing.
- Morelli, V., Belkin, P., C., Nichol, J. ve Woehrel, S. (2008). NATO Enlargement: Albania, Croatia, And Possible Future Candidates. Library Of Congress Washington Dc Congressional Research Service.
- Morrison, A. S. (2015). *The Russian Empire and the Soviet Union: Too Soon to Talk of Echoes?*. London: I. B. Tauris.
- Moshes, A. (2003). Kaliningrad: Challenges Between Russia and Europe. *In Prospects and Risks Beyond EU Enlargement* (pp. 177-194). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- Moshes, A. (2003). Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union. *Moscow & Helsinki: Moscow Carnegie Centre and Finnish Institute of International Affairs*.

- Murat, A. Deniz Haydutluğu Sonucunda Oluşan Çevresel ve Ekonomik Dışsallıklar: Somali Örneği.
- Murphy, D. T. (1989). European Political Cooperation After the Single European Act: The Future of Foreign Affairs in the European Communities. *BC Int'l & Comp. L. Rev.*, 12, 335.
- Musaraj, A. (2013). Intercultural and Interreligious Communication in the Balkan. *Academicus International Scientific Journal*.
- Müşerref: Dünya İki Yüzlü Davrandı. (2005, 4 Kasım). *BBC*, 1. https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/11/printable/051104_un_quake.shtml
- NATO North Atlantic Council. (2019). Interoperability Initiative and the EU-NATO Joint Declaration in Warsaw Forward.
- NATO Public Diplomacy Division 1110 Brussels Belgium natodoc@hq.nato.int www.nato.int nato 2011
- NATO Review. (2010). *The God's eye view: Operation Active Endeavour*(Video). *NATO İncelemesi*.
- NATO Secretary General, (2020). NATO 2030: United for a New Area.
- NATO Strasbourg / Kehl Summit Declaration. (2009. 4 Nisan). *NATO*, 1. https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm
- NATO, (2010, 2 Ağustos) Summits & Ministerial Meetings <https://www.nato.int/docu/comm.htm>
- NATO, Warsaw Summit Key Decisions, February 2017. *Forrás: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.*
- NATO-Afghanistan Relations. (2021). https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-backgroundunder-afghanistan-e.pdf
- Naumann, K. (1997). The Reshaping of NATO From a Military Perspective. *The RUSI Journal*, 142(3), 7-11.
- Necefoğlu, H. (2017). Rusya'nın Yeni Jeostratejisi ve Uluslararası Güvenlik. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(12), 1-14.
- Nechepurenko, I. ve Bigg, M. M. (2022, 2 Kasım). Russia Rejoins Grain Deal, But Warns It Could Pull Out Again. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/11/02/world/europe/ukraine-russia-grain-black-sea.html>

- Nichol, J. (2008). Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for US Interests. Library of Congress Washington Dc Congressional Research Service.
- Nikulina, M. P., Sotnyk, I. M., Derykolenko, O. M. ve Starodub, I. A. (2022). Unemployment in Ukraine's Economy: COVID-19, War and Digitalization. *Інноваційні процеси в економіці*, 25-32.
- Nitoiu, C. (2016). Avoiding A New Cold War: The Future of EU-Russia Relations in the Context of the Ukraine Crisis. *LSE European Politics and Policy (EUROPP) Blog*.
- North Atlantic Treaty Organization. (2017). Warsaw Summit Key Decisions, *NATO General Secretary*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/2017_0206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf
- North Atlantic Treaty Organization. (2022). https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_135843.htm.
- North Atlantic Treaty Organization. (2022). What is NATO? <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>
- Office of Historian-Foreign Service Institute. (2022). North Atlantic Treaty Organization (NATO), 1949 <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato>
- Oğurlu, E. (2008). Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği. *Avrasya Etüdleri*, 34(2), 7-33.
- Özer, F. ve Ultan, M. Ö. (2021). Avrupa Birliği'ne Aday Statüsündeki Ülkelerin Siyasi Ve Ekonomik Açılardan Karşılaştırılması. *Journal of Administrative Sciences/Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19.
- Özgür, E. (2012). Genişleyen Avrupa Birliği'nin Göçmen İniklemi Ve Yaşlanan İşgücü. *Öneri Dergisi*, 10(38), 73-85.
- Özsoy, İ. (2006). Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihî ve Evrensel Dersler *Bilig*, 39, 163-194.
- Öztürk, M. (2016). Moskova Penceresinden Sovyetler Birliği'nin Afrika Politikası (1945-1991). *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15, 279-300.
- Padmore, G. ve Pizer, D. (1946). *How Russia Transformed Her Colonial Empire: A Challenge to the Imperialist Powers*. Dennis Dobson Limited, London.
- Papanikos, G. T. (2022). Europe, Ukraine and Russia: What is Really at Stake. *Working Paper*. 6-16
- Park, C. Y., Mendelsohn, J., Field, A. ve Tsvetkov, Y. (2022). VoynaSlov: A Data Set of

- Russian Social Media Activity during the 2022 Ukraine-Russia War. *arXiv preprint arXiv:2205.12382*.
- Patman, R. G. (1999). Reagan, Gorbachev and the Emergence of 'New Political Thinking'. *Review of International Studies*, 25(4), 577-601.
- Paust, J. J. (2012). Use of Military Force in Syria by Turkey, NATO, and the United State. *U. Pa. J. Int'l L.*, 34, 431.
- Pavlik, J. (2022). The Russian War in Ukraine and the Implications for the News Media. *Athens Journal of Mass Media and Communications*.
- Pedro, L. ve Stein, A. (2022). Security Challenges in the Eastern Mediterranean. *Foreign Policy Research Institute*, 6-20.
- Peters, M. ve Nicas, J. (2012, 15 Mayıs). Chicago Braces for NATO. *The Wall Street Journal*, 1. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303505504577404680135088936>
- Petersen, F. A. ve Binnendijk, H. (2007). *The Comprehensive Approach Initiative: Future Options for NATO*. National Defense Univ Washington Dc Center For Technology And National Security Policy.
- Phan, Q. N. (2022). NATO Membership: Changing Public Opinion and Foreign Policy Preference in Sweden and Finland During the Russia-Ukraine War. Universtat Pompeu Fabra. European Politics and Society. Václav Havel Joint Masters Programme, Barcelona.
- Phinney, T. R. (2014). Reflections on Operation Unified Protector. *Joint Force Quarterly*, 73(2), 86-92.
- Pifer, S. (2018, December 3). "The Battle for Azov: Round 1 Goes to Russia." Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/blog/order-fromchaos/2018/12/03/the-battle-for-azov-round-1-goes-to-russia/>.
- Pikulicka-Wilczewska, A. ve Sakwa, R. (2015). Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives. *E-International Relations Publishing*, 1-4.
- Ponomarenko, T., Nevskaya, M. ve Marinina, O. (2020). An Assessment of the Applicability of Sustainability Measurement Tools to Resource-based Economies of the Commonwealth of Independent States. *Sustainability*, 12(14), 5582.
- President of the Russian Federation's Address to the State Duma Deputies, Federation Council Members, Heads of Russian Regions and Civil Society Representatives in the Kremlin on the Annexation of Crimea. (2014, March 18). www.eng.kremlin.ru/news/6889
- Putin, V. (2013, 12 Eylül). A Plea for Caution from Russia. *New York Times*, 11(9), 13.

<http://bresserpereira.org.br/terceiros/2013/setembro/13.09.Putin-Syria>

- Putin, V. (2014). Address by President of the Russian Federation. *Outre-Terre*, (4), 278-291.
- Raudaskoski, M. ve Laine, J. P. (2018). Changing Perceptions of the Finnish–Russian Border in the post-Cold War Context. In *Post-Cold War Borders*, 129-146. Routledge.
- Rees, W. (2008). Inside Out: The External Face of EU Internal Security Policy. *European Integration*, 30(1), 97-111.
- Reiman, M. (2016). *About Russia, Its Revolutions, Its Development and Its Present*. Peter Lang International Academic Publishers.
- Remarks By President Biden On The Drawdown Of U.S. Forces In Afghanistan. (2021, 8 Temmuz). *U.S. Mission to Nato*, 1. <https://nato.usmission.gov/remarks-by-president-biden-on-the-drawdown-of-u-s-forces-in-afghanistan/>
- Reza, A. R. (2022). Post-Cold War Instabilities: Debates and Challenges. Available at SSRN 4149255.
- Rifkind, H. (2019, 3 Aralık). With Friends Like Trump, Who Needs Enemies?. *The Times*. <https://www.thetimes.co.uk/article/with-friends-like-trump-who-needs-enemies-rb5b3hrt2>
- Ringsmose, J. (2010). NATO Burden-Sharing Redux: Continuity And Change After The Cold War. *Contemporary Security Policy*, 31(2), 319-338.
- Roaf, J. (2000, April). Corruption in Russia. In *IMF Conference on Post Election Strategy, Moscow April* (pp. 5-7).
- Roberts, G. (1999). Ideology, Calculation, and Improvisation: Spheres of Influence and Soviet Foreign Policy 1939–1945. *Review of International Studies*, 25(4), 655-673.
- Royo, S. (2003). Joining the Club: Reflections from the Iberian Integration in Light of the New Enlargement to Eastern Europe. *Miami European Union Center Working Papers*.
- Rubinson, E. (2021). Flexible Democratic Conditionality? The Role of Democracy And Human Rights Adherence in NATO Enlargement Decisions. *Journal of International Relations and Development*, 24(3), 696-725.
- Rumer, E. ve Stent, A. (2009). Russia and the West. *Survival*, 51(2), 91-104.
- Rumer, E. ve Sokolsky, R. (2022). Russia’s National Security Narrative: All Quiet on the Eastern Front.

- Russian Buildup Near Ukraine Gains Steam, New Satellite Images Show. (2021, 23 Aralık). *Politico*, 1. <https://www.politico.com/news/2021/12/23/russia-buildup-ukraine-satellite-images-526109>
- Russian Jets Attack Georgian Town. (2008, August 9). Bbc News, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/7550804.stm>
- Ryan, C. (2012). The new Arab Cold War and the Struggle for Syria. *Middle East Report*, 262, 28-31.
- Sahakyan, M. (2022). The Ukrainian Crisis In The Multipolar World Order: Nato, Russia And China. *AsiaGlobal Online*.
- Sakwa, R. (2020). *Rus Siyaseti ve Toplumunu*. <https://doi.org/10.4324/9781003053569>
- Sakwa, R. ve Webber, M. (1999). The Commonwealth of Independent States, 1991-1998: Stagnation and Survival. *Europe-Asia Studies*, 51(3), 379-415.
- Salavrakos, I. D. (2017). Russian Versus Soviet Military Mobilization in World Wars I and II: A Reassessment. *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(2), 155-168
- Samkharadze, N. (2021). Georgia After the Mission in Afghanistan: How to Reclaim Relevance in NATO's Current Agenda.
- Samylovskaya, E., Makhovikov, A., Lutonin, A., Medvedev, D. ve Kudryavtseva, R. E. (2022). Digital Technologies in Arctic Oil and Gas Resources Extraction: Global Trends and Russian Experience. *Resources*, 11(3), 29.
- Sancaktar, C. (2018). Political and Economic Reconstruction in Bosnia-Herzegovina. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi-Trakya Üniversitesi*, 7(1), 211-237.
- Sapmaz, A. (2008). *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Sarotte, M. E. (2019). How to Enlarge NATO: The Debate Inside the Clinton Administration, 1993–95. *International Security*, 44(1), 7-41.
- Sarotte, M. E. (2021). *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post-Cold War Stalemate*. Yale University Press.
- Sasse, G. ve Lackner, A. (2018). War and Identity: The Case of The Donbas In Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 34(2-3), 139-157.
- Satter, D. (2012). Russia and Syria. *Foreign Policy Research Institute*. <http://www.fpri.org/docs/media/201206.satter.russia-and-syria>.
- Šćepanović, J. (2022). Commonwealth of Independent States at 30: Why Does Russia

- Still Support This Organization?. *Southeast European and Black Sea Studies*, 22(2), 187-205.
- Scheffer, H. J. (2008, 27 Mart). Bükreş: NATO'nun Dönüşümünde Bir Kilometre Taşı, NATO Dergisi. <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2008/03/27/buekres-nato-nun-doenuesuemuende-bir-kilometre-tasi/index.html>
- Schimmelfennig, F. (2008). EU Political Accession Conditionality After the 2004 Enlargement: Consistency and Effectiveness. *Journal of European public policy*, 15(6), 918-937.
- Schmitt, M. N. (2012). International Law in Cyberspace: The Koh Speech and Tallinn Manual Juxtaposed, 54 Harv. *Int'l LJ*, 13, 36.
- Schneider-Petsinger, M. (2019). US–EU Trade Relations in the Trump Era. *Which Way Forward*.
- Schröder, H. (2009). Russia's National Security Strategy to 2020. *Russian Analytical Digest*, 62(09), 2-5.
- Sedelmeier, U. (2014). Europe After the Eastern Enlargement of the European Union: 2004-2014. *Heinrich Böll Stiftung*, 10.
- Sela, Y. (2010). Lisbon Treaty. *Academicus International Scientific Journal*, 1(01), 49-59.
- Seyaz, A. (2020). The Effect of The Russian Presidential Power on The Political Regime: A Comparative Analysis of Yeltsin and Putin Periods. *Öneri Dergisi*, 15(54), 305-324.
- Shea, J. (2012). *Keeping NATO Relevant* (Vol. 19). Carnegie Endowment for International Peace.
- Sherr, J. (2008). *The Implications of Russia's Elections: Relations with the "Near Abroad"*. Institute for Security and Development Policy.
- Shevtsova, L. (2007). *Russia Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies* (A. Tait, Trans.). Washington: Carnegie Endowment For International Peace. (Orijinal çalışma basım tarihi 1991).
- Shnirelman, V. A. (2006). A Revolt of Social Memory: The Chechens and Ingush Against the Soviet Historians. *Reconstruction and Interaction of Slavic Eurasia and Its Neighboring Worlds*, (10), 273.
- Simma, B. (1999). NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of international law*, 10(1), 1-22.
- Simma, B. (1999). NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of international law*, 10(1), 1-22.

- Simura, B. (2015). USA and Russia in Syria and Ukraine: The Irony of Geo-political Interventions. *Turkish Journal of International Relations*, 14(1), 67-75.
- SıvıŖ, E. (2020). Soğuk SavaŖ Sonrasında Rusya ve Transatlantik Bağlantılar Arasında Balkan Ülkeleri: Sırbistan, Karadağ Ve Makedonya Örnekleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (74).
- Smirnov, V., Semenov, V., Kadyshchev, E., Suchkova, A., ve Zakharova, A. (2019). The Analysis of Trade Relations of Russia with Germany and France. In *International Scientific-Practical Conference "Business Cooperation as a Resource of Sustainable Economic Development and Investment Attraction"* 334-338. Atlantis Press.
- Smith, J. (2019). Was There a Soviet Nationality Policy?. *Europe-Asia Studies*, 71(6), 972-993.
- Smith, M. (2008). *The politicisation of history in the Russian Federation*. Defence Academy of the United Kingdom, Advanced Research and Assessment Group.
- Smith, M. A. (2004). *Russia and the EU Under Putin*. Defence Academy of the United Kingdom, Conflict Studies Research Centre.
- Sokolska, I. (2020). The Maastricht and Amsterdam Treaties. *European Parliament*, 1–112, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/home>
- Sole, S. (2017, 5 Nisan). Rusya-Çeçenistan SavaŖı: GeçmiŖten Günümüze. *Stratejik Ortak Dergisi*. <https://www.stratejikortak.com/2017/04/rusya-cecenistan-savasi.html>
- Sönmez, A. S. (2010). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İliŖkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 277-290.
- Sönmez, İ., ve Aygen, M. (2019). Çeçen Halkının Kendi Kaderini Belirleme Hakkı. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 665-675.
- Stanković, J. J., Džunić, M. ve Milić, V. J. (2019). Competitiveness and the EU Accession Process: Can Candidate Countries Become Competitive as EU Countries?. *Economic Themes*, 57(4), 415-432.
- State Statistics Committee of Ukraine, (2011). <https://ukrstat.gov.ua/>
- Steele, J. (2011, 17 Ağustos). Mikhail Gorbachev: I was too soft on Yeltsin. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2011/aug/17/mikhail-gorbachev-on-boris-yeltsin>
- Stipetic, L. ve Palmer S. (Yapımcı) ve Herzog, W. (Yönetmen). (2018). *Meeting Gorbachev* (Belgesel). Almanya: Werner Herzog Film GmbH.
- Stoltenberg, J. (2021). NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger.

- Şimşek, A. (2014). Makedonya'nın NATO Üyeliğinin Türkiye ve ABD Desteği Kapsamında Tartışılması. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(1), 26-36.
- Tansey, O. (2009). Kosovo: Independence and Tutelage. *Journal of Democracy*, 20(2), 153-166.
- Tardy, T. (2020). "NATO 2030. United For A New Era": A Digest. *NATO Defence College*.
- Tatoğlu, E. Y. ve Taşkiran, C. T. D. (2006). *Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951-1995)* Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Anabilim Dalı.
- TC Dışişleri Bakanlığı, (2022). NATO: 2030 Yeni Bir Çağ için Birliktelik. <https://www.mfa.gov.tr/nato-2030.tr.mfa>
- Tellal, E. (2007). Sovyet Dış Politikası Ve Gromiko. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(03), 349-377.
- The Alliance's Strategic Concept. (1999, 23 Nisan). *North Atlantic Council in Washington D.C.*
- The European Atomic Energy Community. (2010). The Euratom Treaty Consolidated Version. *European Union*, 3-120. doi:10.2860/52327
- The North Atlantic Treaty. (2019, 4 Nisan). *Organisation du Traite de L'Atlantique Nord*. https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en
- Thränert, O. (2010). NATO and Missile Defence: Opportunities and Open Questions. *CSS Analyses in Security Policy*, 86.
- Tindemans, L. (1976). European Union. Report by Mr. Leo Tindemans, Prime Minister of Belgium, to the European Council. *Bulletin of the European Communities*, Supplement 1/76.
- Toivonen, R., Toppinen, A. ve Tilli, T. (2002). Integration of Roundwood Markets in Austria, Finland and Sweden. *Forest Policy and Economics*, 4(1), 33-42.
- Tompson, W. (1993). Khrushchev and Gorbachev as Reformers: A Comparison. *British Journal of Political Science*, 23(1), 77-105.
- Trenin, D. (2008). Russia and the European Union: Redefining Strategic Partnership. *Partnerships For Effective Multilateralism, Chaillot Paper*, (109), 133-144.
- Tribouillard, K. (2021, 14 Haziran). A l'issue de son 28e sommet, l'OTAN serre les rangs face à Pékin et Moscou. *Le Monde*, s.1 <https://www.lemonde.fr/international/article/2021/06/14/a-l-issue-de-son-28e->

[sommet-l-otan-serre-les-rangs-face-a-pekin-et-moscou_6084132_3210.html](https://www.sommet-l-otan-serre-les-rangs-face-a-pekin-et-moscou_6084132_3210.html)

- Tsygankov, A. (2015). Vladimir Putin's Last Stand: The Sources of Russia's Ukraine Policy. *Post-Soviet Affairs*, 31(4), 279-303.
- Tuncer, İ. (2000). The Security Policies of the Russian Federation: The “Near Abroad” and Turkey. *Turkish studies*, 1(2), 95-112.
- Turan, A. P. (2010). Hazar Havzası’nda Enerji Diplomasisi. *Bilge Strateji*, 2(2), 43-72.
- Türk Silahlı Kuvvetleri, (2022). Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2020). AB’ye Genel Bakış. <https://www.ab.gov.tr>
- Tursunov, K. S. (2021). Europe and the Commonwealth of Independent States. *Hayka, техника и образование*, (6), 42-44.
- Uluslararası Güvenlik Destek Gücü: ISAF, (2009, 12 Ağustos). BBC News, 1. https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2009/08/090812_afghanistan_isaf
- United States Department of State Office of the Coordinator of U.S. Assistance to Europe, Eurasia, and Central Asia, (2021).
- Uzer, Ü. (2013). 21. Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları. *Bilge Strateji*, 5 (8).
- Uzgel, İ. (2004). İstanbul NATO Zirvesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(03).
- Vahl, M. (2006). *A Privileged Partnership? EU-Russian Relations in A Comparative Perspective* (3). DIIS Working Paper.
- Varlık, A. B. (2012). Askeri ve Ekonomik Veriler Işığında NATO’nun Esnekliği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 11(2), 71-123.
- Veenendaal, M., Kaska, K., ve Brangetto, P. (2016). Is NATO Ready to Cross the Rubicon on Cyber Defence. *NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence, Cyber Policy Brief, Tallin*.
- Virdzhiniya, P. G. (2020). NATO’s “Brain Death”: A Legal Perspective. *Russian Law Journal*, 8(3), 32-63.
- Vukicevic, B. (2017). Foreign Relations of Post-Independence Montenegro: A Change of Direction. *Lithuanian Foreign Policy Review*, 36(1), 107-135.
- Walker, S. (2022, 23 Eylül). ‘Referendums’ on Joining Russia Under Way in Occupied Ukraine. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/23/occupied-parts-of-ukraine-prepare-to-vote-on-joining-russia>

- Wang Yi Speaks with U.S. Secretary of State Antony Blinken on the Phone at Request.(2022, 27 Ocak). *The Ministry of Foreign Affairs of The People's Republic of China*.
https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/activities_663312/202201/t20220127_10635268.html
- Ward-Glenton, H. (2022, 23 Ağustos). Euro trades at two-decade low against the dollar. And some think it could slide much further. *Consumer News and Business Channel (CNBC)*. <https://www.cnbc.com/2022/08/23/euro-trades-at-two-decade-low-against-dollar-and-it-could-slide-further.html>
- Weitz, R. (2010). Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defence. *Survival*, 52(4), 99-120.
- Westerhof, G. J., ve Keyes, C. L. (2006). After the Fall of the Berlin Wall: Perceptions and Consequences of Stability and Change Among Middle-aged and Older East and West Germans. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 61(5), 240-S247.
- Wilhelmsen, J. M., Hjermann, A. R. (2022). Russian Certainty of NATO Hostility: Repercussions in the Arctic.
- Wittmann, K. (2009). *Towards a New Strategic Concept for NATO*. NATO Defense College, Research Division.
- Wyllie, J. H. (1998). NATO'nun Karanlık Geleceği. *US Army War College Quarterly: Parameters* , 28 (4), 14.
- Yando, L. E. (1991). Comecon: Its Function As a Soviet Political Instrument. *College of William & Mary - Arts & Sciences*, 2-44
- Yeşil, İ. Lizbon Sonrası Avrupa Birliği Hukuku Kaynaklarına Genel Bakış. *Akademik Teklif*, 216.
- Yorulmaz, M. (2021). The Effects of Russia's Great Power Eminence and Sovereign State Perception on the Balkans. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(04), 63-78.
- Yorulmaz, R. (2019). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 10(88), 80-83.
- Yost, D. (1998). The New NATO and Collective Security. *Survival*, 40(2), 135-160.
- Zellner, W. (2005). Russia and the OSCE: From High Hopes to Disillusionment. *Cambridge Review of International Affairs*, 18(3), 389-402.
- Zemtsova, N.(2011). Mikhail Gorbachev and His Role in the Peaceful Solution of the Cold War, City University of New York, Master's Thesis, New York.

Zubok, V. M. (1993). *Khrushchev and the Berlin Crisis (1958-1962)* (6. Baskı). Washington: Cold War International History Project ,Woodrow Wilson International Centre for Scholar.

ÖZGEÇMİŞ

Nuriye TAVUKCU, ilk ve orta öğrenimini Manisa’da tamamladıktan sonra 2011 yılında Çağlak Anadolu Lisesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi İngilizce Öğretmenliği bölümünde lisans eğitimine başladı. 2012 yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde ikinci lisans eğitimine başladı. Şanlıurfa, Ankara ve Karabük illerinde görev yaptı. 2020 Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bölge Çalışmaları Anabilim dalı programına başladı

Nuriye TAVUKCU halen Karabük’te bir eğitim kurumunda öğretmenlik yapmaktadır. Evli ve Aybüke adında bir kız çocuğu sahibidir.